

ЖИНАҚ СБОРНИК

ЦИФРАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ
II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік интернет конференциясы

«ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛЬТУРА В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ»
II Международная научно-практическая интернет конференция

*Халықаралық Білім және Ғылым Академиясы
Международная Академия Образования и Науки*

НҰР-СҰЛТАН
30.04.2021

30

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ
ҚАЗАҚСТАН

ӘОЖ (УДК) 37.0+008+001(063)
ҚБЖ (ББК) 74.00
Ц 24

«ҚР ҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК КІТАП ПАЛАТАСЫ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТЫҚ КІТАП НӨМІРІ (ISBN),
ӘМБЕБАП ОНДЫҚ ЖІКТЕУ, КІТАПХАНАЛЫҚ – БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ЖІКТЕУ,
ШТРИХ – КОД БЕРІЛДІ
«НАЦИОНАЛЬНАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ КНИЖНАЯ ПАЛАТА РК»
ПРИСВОЕНЫ (ЗАРЕГИСТРИРОВАНЫ) МЕЖДУНАРОДНЫЙ
СТАНДАРТНЫЙ КНИЖНЫЙ НОМЕР (ISBN),
УНИФИЦИРОВАННЫЙ ДЕСЯТИЧНЫЙ КЛАССИФИКАТОР
БИБЛИОТЕЧНО – БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ КЛАССИФИКАТОР ШТРИХ – КОД

Редакциялық кеңес:

Батырбаева Надия Кадыровна (төраға)
Алибаев Е.А.

Конференция өткізуге жауаптылар:
Алибаев Ерлан Акылжанович
Джуасбаев Болат Дуанбаевич

ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: Халықаралық ғылыми-практикалық интернет конференцияның материалдары=**ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛЬТУРА В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ**» Материалы международной научно-практической интернет конференции.-Нур-Султан: Халықаралық Білім және Ғылым Академиясы, 2021 .-...б.

ISBN 978-601-332-725-9

Бұл ғылыми басылым 2021 жылдың 30 сәуір айында өткен «**ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ**» атты II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік интернет-конференциясының жинағы болып табылады.

Жинақ ұстаздар, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагог қызметкерлері, мектеп мұғалімдері, ғылыми қызметкерлер, студенттер, магистранттар, PhD докторанттарының (аспиранттар) ғылыми тәжірибесі, зерттеулерінің нәтижесі болып табылады.

Жас ғалымдарға арналған.

ӘОЖ (УДК) 37.0+008+001(063)
ҚБЖ (ББК) 74.00

ISBN 978-601-332-725-9

© Халықаралық Білім және Ғылым Академиясы
© Международная Академия Образования и Науки

O‘ZBEK VA QORAQALPOQ TILLARIDAGI XALQ MAQOLLARINING GENDER XUSUSIYATLARINING LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK TAHLILI

AYTNIYAZOVA Nargiza Farxatovna

Ilmiy rahbar: f.f.f.d. (PhD) N.Kilichov

Karakalpak state university

Nukus, Uzbekistan

dilsururi@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek va qoraqalpoq xalq maqollarida aks etgan gender xususiyatlar yoritib berilgan. Misollar keltirilib ushbu xalqlarning urf-odatlarini, madaniyatidagi o‘xshash va farqli jihatlari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: maqol, gender, urf-odat, lingvomadaniyatshunoslik

Maqol so‘zi arab tilidan olingan bo‘lib kichik asar, so‘z, nutq kabi ma‘nolarni anglatadi [4]. U hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihatchilik mazmuniga ega bo‘lgan ixcham, obrazli, tugal ma‘noli va hikmatli ibora, gap hisoblanadi. Uning negizida xalq donishmandligi yotadi. Maqollarda ma‘lum bir xalqning dunyoqarashi, milliy va umumbashariy e‘tiqodlari aks etadi. Xalqning madaniyati, tarixi va urf-odatlarini ixcham tarzda yetkazib beruvchi xalq maqollari xalqning mentalitetini ifodalashda ham yetakchi o‘rinni egallaydi.

Turkiy tillardagi maqollarning til xususiyatlarini har tomonlama tadqiq qilish, ularni lingvomadaniy aspektda o‘rganish zamonaviy tilshunoslik uchun muhimdir. Pragmatik nuqtayi nazardan maqollar turli maqsadlarda, jumladan, kesatish, yupatish, o‘git berish, maslahat berish, saboq berish, ogohlantirish, tahdid qilish va h.k. qo‘llanishi mumkin. Biroq har qanday maqol ham lingvokulturologik tadqiqotlarning predmeti bo‘lavermaydi. Bu o‘rinda faqat muayyan xalq yoki etnosning tarixi, madaniyati, turmushi, ma‘naviyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan maqollarning o‘rganilishi lozim bo‘ladi [1]. Maqollar boshqa lingvomadaniy birliklar kabi millat mentalitetini, madaniyatni, turmush tarzini o‘zida yorqin aks ettirishi zarur. Rus tilshunosligida lingvokulturologiya fanining asoschisi V.N.Teliya maqol to‘g‘risida quyidagi fikrlarni bildirib o‘tgan: “Maqollar xalqning kundalik hayoti bilan bog‘liq madaniy qadriyatlarining asrlar davomida an‘anaviy tarzda ajdodlardan avlodlarga o‘tib kelayotgan ulkan manbayidir” [1].

Biz ham tadqiqotlarimizda bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan o‘zbek va qoraqalpoq xalqlarining lingvomadaniy qarashlarini o‘zida aks ettiradigan xalq maqollarini qiyoslab, ulardagi o‘xshash va farqli tomonlarini izohlashga harakat qildik.

Bugungi kunga kelib har bir sohani, yo‘nalishni gender aspektida yoritib berish keng tarqalmoqda. Xususan, o‘zbek va qoraqalpoq xalq maqollarida ham buni uchratishimiz mumkin. Masalan, o‘zbek tilidagi “*Qizim senga aytaman, kelinim sen eshit*”, qoraqalpoq tilida “*Qizim sag‘an aytaman, kelinim sen tulla*” maqolida ikkala xalqqa ham tegishli andishani ko‘rishimiz mumkin. Bunda ayb ish qilgan yoki biror buyurilgan ishni qilish esidan chiqqan insonning ko‘ngliga tegmagan holda gapni odamning yuziga bevosita aytmasdan, uning ishtirokidagi boshqa birovga yuzlangan holda murojaat etish o‘z aksini topgan.

O‘zbek tilida “*Qizniki qiyin bilan bitar, O‘g‘ilniki o‘yin bilan bitar*”, qoraqalpoq tilidagi “*Qizli kisi qiyinda, ulli kisi jiyinda*” maqollarida ikki xalqning ham turmushida qadimdan hukm surib kelayotgan urf-odatlar, rasm-rusumlarni uchratishimiz mumkin. Qiz uzatish o‘g‘il uylantirishga nisbatan ancha mushkul va ko‘p mablag‘ talab qilishi ushbu maqolda o‘z aksini topgan.

“*Ayol yerdan chiqqan emas – erkak bolasi, erkak ko‘kdan tushgan emas – ayol bolasi*” yoki “*Hayal jerden shiqqan joq, Ol da erkektiñ balasi. Erkek kókten túsken joq, Hayal onıñ anasi*” maqollarida turkiy xalqlarga xos bo‘lgan ayolga chuqur ehtiromni ko‘rishimiz mumkin. Xalq ommasining ilg‘or dunyoqarashli vakillari xotin-qizlar chin inson ekanligini, ular ham oilaviy hayotda, ham jamiyat ishtirokidagi o‘rnining muhim ekanligini ta‘kidlab o‘tganlar. Ayollarning yuksak insoniy fazilatlarini math etib, ularni sevish, qadrlash, hurmat qilish zarurligini uqtirganlar.

O‘zbek va qoraqalpoq xalq maqollari bir-biriga o‘xshash bo‘lish bilan bir qatorda ularning farqli tomonlarini ham uchratishimiz mumkin. Masalan, o‘zbek tilidagi “*Ona bilan bola, gul bilan lola*” maqoli, qoraqalpoq tilida “*Ata menen bala, gul menen lala*” shaklida qo‘llaniladi. Bunda biz qoraqalpoq maqolining o‘zgachaligini ko‘rishimiz mumkin. Chunki onaning farzandga bo‘lgan mehr-muhabbati hammaga birdek ma‘lum. Lekin otaning farzandiga nisbatan his-tuyg‘ularini oshkora namoyon etishini kamdan kam holda ko‘rishimiz mumkin. Otalar ko‘pincha qattiqqo‘llik, tartib-intizom, talabchanlik orqali o‘z mehrini ifoda etishadi. Ammo biz qoraqalpoq xalqining otalari ham xuddi o‘z bolalariga onalardek mehribon, g‘amxo‘r ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

O‘zbek tilidagi “*O‘nta bo‘lsa o‘rni boshqa, qirqta bo‘lsa – qilig‘i*” hamda qoraqalpoq tilidagi “*Otiz ulıñ bolsa da, orni basqa. Otiz qızıñ bolsa da, qılıg‘i basqa*” maqollarida ham farqli tomonlarini ko‘rishimiz

mumkin. Ular shakliy jihatdan farqlansa-da, mazmunan farzand oilaning quvonchi, ota-onaning tayanchi, oilada har biri o'z o'rni bilan aziz va suyuqli ekanligi kabi ma'nolarni o'zida aks ettiradi. O'zbek va qoraqalpoq xalqi azaldan bolajon xalq hisoblangan. Farzand tarbiyasiga, uning komil inson bo'lib voyaga yetishiga alohida ahamiyat berganlar.

Bundan tashqari, o'zbek va qoraqalpoq xalq maqollarida erkak va ayol kishining oiladagi munosabatlari, ularning bola tarbiyasida tutgan o'rni haqida ham turli misollarni keltirishimiz mumkin. Masalan: "Onaga o'xshab qiz tug'ilmas, otaga o'xshab o'g'il" yoki "Ata dañqı menen ul ósedi, Ene dañqı menen qız ósedi".

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xalqlarning asrlar davomida yaratgan xalq og'zaki ijodiyoti namunalari milliy tilning tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu boisdan, maqollar milliy qadriyatlarini, madaniy munosabatlarni, jumladan, genderlik xususiyatlari, ularning belgilari, o'xshash va farqli jihatlarini o'zida aks ettirishi ahamiyatlidir.

Adabiyotlar:

1. Lingvokulturologiya fanidan o'quv uslubiy majmua. Nukus, 2019. 22-b
2. Qaraqalpaq folklori. Nukus, 1978. 4-tom
3. Qaraqalpaq folklori – naqil-maqallar. Toshkent, 2019. 116-b
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent, 2006. 2-tom
5. O'zbek xalq maqollari. Toshkent, 2013

O'ZBEK VA QORAQALPOQ TILLARIDA ZONIM KOMPONENTLI FRAZELOGIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

MADRIMOVA Iroda Shermatovna

Ilmiy rahbar: f.f.f.d. (PhD) Kilichov Nazarbay

Karakalpak state university

Nukus, Uzbekistan

dilsururi@mail.ru

Annotatsiya

Mazkur maqolada turkiy tillar jumladan, o'zbek va qoraqalpoq tillaridagi zoonim komponentli frazeologizmlar lingvokulturologik aspektida yoritilgan. Ikki xalqning ufr-odatlarini, udumlari, yashash tarzidagi o'xshash va farqli jihatlari keltirilgan. Izlanishlar davomida misollar keltirilib, ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: tilshunoslik, aspekt, lingvokulturologiya, frazeologizm, zoonim.

Barqaror birikmalar xalqning tafakkur tarzi, turmush tajribasi, yashash sharoitlari, qiziqishlari, mashg'ulotlaridan kelib chiqqan holda asrlar osha til vakillarining nutqida obrazli vositalar sifatida yashab kelmoqda. Ayniqsa, bu jihatdan frazeologizmlar (adabiyotlarda ibora, frazema, frazeologik birlik deb ham qo'llaniladi) muhim bo'lib, olamning lisoniy manzarasida til mansub bo'lgan xalq, millatning dunyoni ko'rishi va anglashida o'ziga xos madaniy kod sifatida xizmat qiladi. Shu ma'noda turkiy tillardagi frazemalarni semantik jihatdan va lingvomadaniy xususiyatlariga ko'ra tadqiq qilish muhimdir. Zotan, XXI asr boshlaridan matnni lingvokulturologik, pragmatik, sotsiolingvistik, kognitiv va psixolingvistik tamoyillar asosida tadqiq etish tendensiyasi kuchaydi [1:13].

Tilshunoslik bo'limi sifatidagi frazeologiyaning asosiy diqqat e'tibori frazeologizmlar tabiatini va ularning kategorial belgilarini o'rganishga, shuningdek, frazeologizmlarning nutqda qo'llanish qonuniyatlarini aniqlashga qaratiladi.

Frazeologiyaning eng muhim muammosi frazeologizmlarni nutqda hosil qilinadigan (ya'ni avvaldan tayyor bo'lmagan) so'z birikmalaridan farqlab, ajratib olish va shu asosda frazeologizmlarning belgilarini aniqlashdir. Frazeologizmlar tilning milliy-madaniy o'ziga xosligi, maishiy ong tuzilmasini aks ettiradigan, o'zida ijtimoiy tajribani mujassam etgan folklorning bir ko'rinishidir. Muayyan tilni mukammal o'rganishda undagi frazeologik birliklarni yaxshi bilish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, tildagi frazeologik birliklar har bir xalqning o'ziga xos urf-odatlarini, psixologiyasi, turmush tarzi, mentaliteti kabilar bilan chambarchas bog'liqdir.

"Tilning frazeologik fondi xalqning madaniyati va mentaliteti haqidagi eng qimmatli manbadir, unda xalqning afsonalari, urf-odatlarini, marosimlari, bayramlari, odob-axloqi va hokazolar mujassamlashgan" [2:82], deb yozadi V.A.Maslova

Frazeologik birliklarda jamiyatdagi turli munosabatlar, hodisa va holatlarni soddaroq, oydinroq ifodalash uchun hayvonlar obrazidan ustalik bilan foydalaniladi. Hayvonlar timsolida muayyan ijobiy va salbiy sifatlarga ega bo'lgan kishilarning obrazi gavdalantiriladi. Tilshunoslikda zoonimlarni ifodalovchi leksika qushlar, hayvonlar, baliqlar, sudralib yuruvchilar va hasharotlar nomlari kabi alohida guruhlariga bo'linadi. Ma'lumki, zoonimlar o'zlarining obrazlilik, emotsionalligi bilan izohlanadi va ulardan og'zaki nutqda, badiiy matnlarda keng foydalaniladi. Bir zoonim qardosh bo'lgan turli tillarda bir xil narsani ifodalashi mumkin. Ayrim hollarda esa bir zoonimning o'zi bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan sifatlarni ham ifodalashi mumkin. Masalan, Sh.Rahmatullayevning "O'zbek tilining frazeologik lug'ati"da **"ot solmoq"** frazemasini otlilik holda bostirib bormoq, otini tez yugurtirmoq ma'nosida izohlangan. Bu frazemaning **"at saliv"** kabi varianti ham qoraqalpoq tilining frazeologik lug'atida o'zbek tilidagi kabi **"otliq holda bostirib bormoq, hovliqib bormoq"** ma'nosini ifodalaydi. Matnda olib qaraydigan bo'lsak, o'zbek tilida **"Mahmud shu kecha uch marta yigitlar bilan ot solib bostirib bormoq o'qqa tutdi"** (S.Ahmad. Xotiralar); qoraqalpoq tilida tulparga tajna shag'ir, esabi joq qalmaqqa, Maspash atty qoydy ("Maspash" dastani) tarzida ko'rishimiz mumkin. Bu misollar orqali yuqoridagi frazeologizmlar har ikkala tilda ham aynan bir xil ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu ikkala frazeologik birlik ham shu xalqlarning milliy kundalik hayot tarzidan kelib chiqqan. Chunki, o'zbek va qoraqalpoq xalqlari turmush tarsi davomida otdan ko'p foydalanganligi tufayli frazeologik birliklarda ham ot timsoli keng qo'llanilgan.

O'zbek tilida "bir vaqtda ikki narsani ko'zlab ish tutmoq" ma'nosini beruvchi **"Bir o'q bilan ikki quyovni urmoq"** frazemasini mavjud bo'lib, bu iboraning **"bir kesak bilan ikki quyovni urmoq"**; **"bir kesak bilan ikki qushni urmoq"**, **"bir kesak bilan ikki qarg'ani urmoq"**; **"bir o'q bilan ikki qushni urmoq"**; **"bir o'q bilan ikki nishonga urmoq"** kabi sinonim variantlari mavjud. O'zbek tilidagi bu frazemaning variant qoraqalpoq tilining frazeologik lug'atida **"Bir oq penen eki qoyan atiyu"** tarzida berilgan. Bu iboraning qoraqalpoq tilidagi variant bo'lsa, **"bir syuyrdan eki tery alyu"** shaklida berilgan bo'lib, ikkala tilda ham bir xil mazmuni berish uchun har xil zoonim komponentlardan foydalanilgan. O'zbek tilida **"Tuyaning dumi yerga tekkanda"** frazemasini mavjud bo'lib, bu ibora **"hech qachon"** ma'nosini ifoda etadi. Qoraqalpoq tilida ham bu ibora **"Tuyeni quyrygy jerga jetkende boluy"** shaklida mavjud bo'lib, **hech qachon amalga oshmaydigan, amalga oshishi noma'lum, belgisiz** degan ma'nolarni bildiradi. Demak, har ikkala tilda ham bu ibora aynan bir xil mazmuni bildirar ekan. Bu frazeologizmlarning tarkibida **tuya** komponentining qo'llanilishini, shu ikki xalqning kundalik hayoti va turmush tarzidan kelib chiqqanligidan anglab olishimiz mumkin.

O'zbek tilidagi yana bir frazema **"nihoyat darajada beozor, mo'min"** ma'nolarini ifoda etuvchi "Qo'y og'zidan cho'p olmoq" iborasi "Qoraqalpoq tilining frazeologik lug'ati"da **"Qoy auzynan shop almau"** shaklida ifodalaniib, **"yuvosh, muloyim"** ma'nolarini ifoda etadi. E'tibor berib qaraydigan bo'lsak har ikkala tilda ham bu frazemalar aynan bir xil komponentlar bilan ifodalangan. Ma'lumki, ko'plab milliy til egalari ongida **qo'y** yuvosh va beozor jonivor sifatida talqin etiladi. Jumladan, yuqoridagi frazeologik birliklar ham qardosh o'zbek va qoraqalpoq tillarida ham aynan shu ma'noni berish uchun ishlatilgan.

Xullas, har bir tilning frazeologik birliklari o'z negizida shu xalqqa xos bo'lgan milliy madaniyat belgilari, milliy timsollarni aks ettiradi. Frazeologizmlarning millat ruhiyati, turmush tarzini becam-u ko'st aks ettirishi unda turmushda qo'llaniladigan so'zlardan foydalanilganidagina ham ko'rish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Худойбергенова Д. Ўзбек тилидаги матнларнинг антропоцентрик талқини. ДДА. –Тошкент, 2015. 13-б.
2. Lingvokulturologiya fanidan o'quv uslubiy majmua. Nukus, 2019. 82-b
3. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent, 1978
4. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent, 1992
5. Qaraqalpaq tilini qisqasha frazeologiyaliq sozligi. Nokis, 1985

ФИЛОСОФИЯ ҒЫЛИМ МЕН МӘДЕНИЕТТИҢ ҚҰНДЫЛЫҒЫ РЕТІНДЕ

АБДУЛХАМИТОВА Ақерке, ЖАНАТАЕВ Данат

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Алматы, Қазақстан

Ako_98-98@mail7ru

Академиялық философия ғымы ерекше мәртебеге байланысты философиялық білім және оны оқытуға ерекше көзқарас. Бірнеше ол құндылық ретінде басқа мәнге ие болады, өйткені ол одан да

маңызды философияның қызмет етуінің әлеуметтік аспектілері ғылыми қоғамдастықта да, жалпы қоғамда да. Көбінесе бұл түсіну философияның академиялық талаптары академиялық шеңберді нақтылайды ғылыми және оқытушылық қызмет пен академиялық еркіндік университеттің ғалымы мен оқытушысының ерекше түрі ғана емес әлеуметтік қатынастар (маңыздылығы бар және саладан тыс ғылым және білім), сонымен бірге белгілі бір мәдени құндылық ретінде. Бұл мәселелерді дәстүр бойынша қарастырудағы белгілі бір сабақтастық еуропалық философия (және, мүмкін, белгілі бір мағынада – және бүкіл әлемдік философия) тек ерекшеліктерді анықтауға ғана емес, сонымен қатар философияны қабылдау мен дамытудағы классикалықтың сабақтар, сонымен қатар академиялық әсер етудің классикалығын көру қоғамдық өмірге арналған Философия.

Философияның академиялық дәрежесі сәтті нәтиже бермейді оған сыртқы, ғылыми емес әсерлерге қарсы тұру, бірақ дәл солай керісінше, мұндай сәттіліктің себебі мен кепілі. Әр түрлі тарихи дәуірлер әртүрлі діни, билік, экономикалық, әкімшілік және басқа да әртүрлі инстанциялар мен авторитеттер отбасына және бала анықтау ғана емес, міндеттерді философия, бірақ және осы мәселелерді шешу әдістеріне және тіпті нәтижелеріне әсер ету философиямен. Соңғы ғасырларда ғылымның әлеуметтік әсерінің өсуімен, философияның беделін ерекше деп күтуге болады тек ғылыми бағыттардың бесігі ғана емес, ғылым зерттеулер, және сақтайды, көбінесе қоғамдық мәні адвокат және ғылымның конфессионері. Сонымен қатар, жекелеген ғылымдар тарапынан қазіргі ғылыми танымның бағыттары қазірдің өзінде ұқсас басқа тарихи мысалдармен таныс адамдарға сыртқы талап философияны басқару және тәлімгерлік, егер оған қамқорлық болмаса.

Мұндай талаптар басқа әрекеттерден ғана ерекшеленбейді философияны оның академиялық мәртебесінен айыру, бірақ белгілі бір жолмен, мұндай әрекеттердің теріс салдарын күшейту қаупін тудырады. Философия үшін де, тырысатын ғылымдар үшін де теріс оларға тән емес функцияларды қабылдаңыз. Сол уақытта, прояснение философия академияның шынайы негіздері, біздің ойымызша сенім, оның шынайы бекітілуінің қажетті шарты бұл мәртебе қоғамдық ұстанымдарды нығайтуға ықпал етеді жеке ғылымдардың өздері және басқа философиялық емес органдар – экономикалық, билік, діни, әкімшілік және басқа да. Философияның академиялық сипаты оның өзін-өзі қамтамасыз етуінде жатыр.

Дәл осы мәртебеде философия ақылға қонымды үлгі болды және солай болып қала береді адамның өз іс-әрекетін және бүкіл өмірін ұйымдастыру, мысалы шын мәнінде еркін және жасампаз әрекет мәдениеті. Үлгі және барлық мүмкін ғылымдар үшін де, басқа әлеуметтік түрлер үшін де мысал адамның қызметі. Саясат тілі: философия күресуге болмайды сыртқы саяси әсерлерге қарсы, ол өзінің жеке, философиялық саясатты айтуға мүмкіндік береді, және бәрі қалған саясат тек оның логикасын қабылдай алады немесе қабылдай алмайды және мәдениеті. Классикалық мысалдар Платонның еңбектері [8] және Канта [4]. Тілі экономика: философия әбден самоокупаема ішінде ол өзіне жоғары деңгейдегі қызметтерді ұсынады бағасы және философтар үшін. Біз Исократтың жазбаларынан классикалық мысалдарды табамыз [3] және Хайдеггер [12]. Дін тілі: философия құрметтеуге тәрбиелейді сенімнің ең жақсы жақтаушылары оқыған ақылға тағзым, оны ақыл - ойдың көмегімен нығайту, мүмкін болғаннан гөрі сенімді сол құралдармен жойыңыз. Мұның классикалық мысалдары Августиннің өмірі мен еңбектері [1], Томас Аквиналар [2], Мартин Еліміздің Маңызды Құжаты " Тақырыбында [5], Блеза Паскаль [6], Григорий Табалар [9], Л. Толстой [10] және басқа да көптеген. Әкімшілік тілі: функционалдық орындалатын міндеттерге сәйкестік тек пайда әкеледі шығармашылық және жауапты өзін-өзі бақылау және Орындаушының өзін-өзі басқаруы, оның үлгісі іс жүзінде ұсынылған көрнекті философтың өмірінің әр жағдайы. Мысал болып табылады Сократтың жанқиярлығы [7] және Мишель Фуко [11], адал және сонымен қатар, көптеген кәсіби философтардың еркін жұмысы университеттерде, ғылыми-зерттеу және басқа да мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелерде.

Кезінде жазған" университеттердің соғысы " жағдайында қазіргі қоғамның симптомы ретінде Джон Серль [13], философия ғылым мен қоғамға бейбітшілік пен келісім Жолдауы-ең алдымен өздерімен білдіреді. Бұл оның шынайы және терең академиялығы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Августин Блаженный. Исповедь / Блаженный Августин. – М.: Гэндалф, 1992.
2. Аквинский Фома. Сумма против язычников. Книга первая / Фома Аквинский. – Долгопрудный: Вестком, 2000.
3. Исократ. Речи. Письма. Малые аттические ораторы / Исократ. – СПб.: Ладомир, 2013.
4. Кант, И. Спор факультетов /Иммануил Кант // Собр. соч.: в 8- т. – Т. 6. – М.: Чоро, 1994.
5. Лютер, М. Избранные произведения / Мартин Лютер. – СПб.: Фонд Лютеранского Наследия, 1994.

6. Паскаль, Б. Мысли / Блез Паскаль. – СПб.: Северо-Запад, 1995.
7. Платон. Апология Сократа /Платон // Собр. соч. в 4-х томах. – Т. 1. – М.: Мысль, 1990.
8. Платон Государство /Платон // Сочинения: В 3-х т. Т. 3. – Ч.1. – М.: Мысль, 1971.
9. Сковорода, Г. Наркісс. Разглагол о том: узнай себе // Повне зібрання творів: у 2-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1973.
10. Толстой, Л.Н. Исповедь (Вступление к ненапечатанному произведению) / Толстой Л.Н. // Полное собрание сочинений: в 90 т.: серия первая, произведения. – Т.23. – М.: Художественная литература, 1957. 42
11. Фуко, М. Управление собой и другими. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1982-1983 уч. году /Мишель Фуко – СПб.: Наука, 2011.
12. Хайдеггер, М. Цолликоновские семинары. Протоколы. Беседы. Письма. Издано Медардом Боссом /Мартин Хайдеггер. – Вильнюс: ЕГУ, 2012.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ-ОСНОВА ДОСТИЖЕНИЯ ЖЕЛАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ

АБИШЕВА Айгуль Каиркеновна, ШАЙМЕРДЕНОВА Лейла Балгобековна

Мини-центр при КГУ «Явленская средняя школа №1 имени Т.Позолотина-Героя Советского Союза»
СКО, Есильский район, село Явленка, Казахстан
minitsentr.baldyrgan@mail.ru

Аннотация

Жұмыста жобалаудың адамның, оның ішінде баланың жеке құрылымына дамуы туралы жаңа педагогикалық теорияларды технологиялық қамтамасыз етуді дамыту моделі ретінде ашылады.

Аннотация

В работе раскрывается сущность проектирования как модели разработки технологического обеспечения новых педагогических теорий в дошкольном образовании и о его развитии на личностные структуры человека, в том числе и ребенка.

Annotation

The work reveals the essence of designing as a model of the development of technological support of new pedagogical theories in preschool education and its influence on the personal structures of a person , including a child.

Ключевые слова: социально-педагогическое проектирование, психолого-педагогическое проектирование, образовательное проектирование, игровая деятельность, предметное содержание.

На современном этапе проблемы проектирования, создания новых педагогических моделей разработки технологического обеспечения новых педагогических теорий в образовании занимают особое место.

Необходимость подготовки к проектной и инновационной деятельности возрастает, с одной стороны в связи с появлением все большего количества педагогических инициатив со стороны педагога, понимающего современные проблемы образования. С другой стороны, сегодня педагога к совместной деятельности побуждает новый ребенок, осознающий свои собственные интересы, потребности и стремящийся к их удовлетворению.

Проектирование происходит от латинского «projectus» -означающий «брошенный вперед» - это создание модели, образа желаемого состояния объекта или процесса в будущем. Проектирование – это деятельность, под которой понимается в предельно сжатой характеристике промысливание того, что должно быть.[1,76]

Сущность проектирования состоит в конструировании прогнозируемых и желаемых состояний будущего. Проектировщик выстраивает модели, исходя из концептуального понимания конструируемого объекта и видения научных, преобразовательных, практических проблем деятельности. Проект направлен на использование в условиях конкретного места, времени и имеющихся в распоряжении ресурсов. Педагогическое проектирование –это деятельность субъектов образования. Суть педагогического проектирования заключается в выявлении и анализе педагогических проблем и причин их возникновения, построении ценностных основ и стратегии проектирования, определении целей и задач, поиске методов и средств реализации педагогического проекта.

Педагогическое проектирование предполагает возможность изменения, развития участка педагогической деятельности как результата реализации проекта.

Г.П Щедровицкий выделил два разных в стратегическом плане вида педагогического проектирования: адаптацию к социальной среде, приспособление к условиям жизни и усовершенствование, точнее преобразование среды в соответствии с собственными ценностями, целями и убеждениями. К основным направлениям первого вида проектирования можно отнести: изменения в области управления и финансирования системы образования, структурные преобразование детей, изменение учебных планов и программ.

В рамках второго вида проектирования субъектом проектной деятельности становятся лица, (педагоги, дети и родители) заинтересованные в появлении новых видов образовательной деятельности, порождающие новое содержание, методы, организации образовательного процесса и адекватные им системы управления.

В.И. Слободчиков характеризует два типа проектирования, разделяя их на психолого-педагогическое проектирование образовательных процессов, где рассматривает обучение как освоение способов деятельности; формирование как освоение совершенной формы действия; воспитание как взросление и социализацию, и социально-педагогическое проектирование организации дошкольного образования и образовательной среды, где реализуются соответствующие процессы.

Педагогическое проектирование является осознанным и целенаправленным процессом построения модели развития образования, в том числе и дошкольного. Педагогическое проектирование рассматривается в рамках двух противоположенных подходов: объективно-ориентированном и субъективно-ориентированном.

В рамках первого подхода проектирование рассматривается (В.С. Ильин, Ю.К. Бабанский, И.С. Марьенко) как деятельность по формированию педагогического процесса с конкретными показателями, не основываясь на субъективных ценностях. Педагогическое проектирование понимается как создание новых или реконструкция старых дидактических и методических систем на основе неизменных нормативно-ценностных идей, в русле целей и задач, поставленных государством. Данное проектирование считается проектированием с “верху”, педагог и ребенок, характер их педагогического взаимодействия, содержание образования, выступают в качестве проектируемых объектов, воспитатель и педагог не рассматриваются как субъекты проектной деятельности, а также образовательного процесса.

В рамках второго подхода к педагогическому проектированию (А.И. Адамский, В.П. Бедерханова, Е.В. Бондаревская, В.В. Сериков и др.) реализуется принцип участия в проектировании всех субъектов, заинтересованных в реализации и развитии проекта. Одним из критериев успешности проектно-педагогического процесса является формирование субъектности, становления и развития социальной активности участников.

В современном образовании развиваются три основных вида проектирования, которые различаются по объекту приобразования, целевой направленности и результату:

Социально-педагогическое проектирование, предусматривающее изменения социальных условий и решения педагогических проблем педагогическими средствами;

Психолого-педагогическое проектирование, предполагающее приобразование цели обучения, воспитания и создания форм организации педагогической деятельности, а также модификации способов обучения и воспитания, приобразования системы педагогического общения;

Образовательное проектирование, рассчитанное на формирование государственно-общественных требований к образованию, проектированию качества образования, создание институтов образования, создание образовательных стандартов. [2,35]

Проектная деятельность в образовании - это сознательное конструирование и внедрение в жизнь педагогических новшеств.

Основоположник теоретической педагогики Я.А. Коменский высказывал идею внесения в деятельность педагога исследовательского стимула. [2,138]

В последующее время эта идея получает развитие в работах многих известных философов и педагогов. В первой трети XX столетия вклад в развитие научно - методического обеспечения проектной деятельности применительно к социально – образовательной сфере внесли ученые различных областей знания, среди них Дж.Дьюи, К.Поппер, Г.Саймон, В.Х.Килпатрик и многие другие.

В педагогике в качестве одной из форм воплощения в образовании используется исследовательский метод, метод проектов, распространяется в это же время, он выбрал в себя эвристическое, исследовательское, экспериментальное, научное начала.

В основу метода проектов были положены взгляды американского философа и педагога Дж.Дьюи. Он считал, что образование должно развивать способность ребенка решать свои жизненные проблемы, а не только давать знания, которые понадобятся в будущем. Учебная деятельность необходимо сделать средством реализации и развития индивидуальных, личностных особенностей. В школе Дж.Дьюи учат жить в окружающем мире, совместно работать со сверстниками и взрослыми людьми, тем самым приобретая необходимые знания. Обучение при этом должно быть основано на личном опыте учащихся. Основным способом обучения становится исследование окружающей жизни в проектной форме. Всякое действие, выполняемое индивидуально, в группе, при поддержке педагога или других людей, дети должны самостоятельно спланировать, выполнить, проанализировать и оценить.

В.Х.Килпатрик выделил три основных компонента новой педагогической системы: образовательный материал, вытекающий из природы и интересов детей; целесообразная деятельность; обучение как непрерывная перестройка жизни и подъем ее на высшие ступени.

В его работах выделены четыре вида проектов:

- созидательное;
- потребительские, в том числе связанные с развлечениями;
- проекты решения проблем;
- проекты - упражнения;

Образовательные программы, построенные на основе данного метода, строились как серия взаимосвязанных проектов, вытекающих из тех или иных жизненных задач. Для выполнения каждого нового проекта, ребенку необходимо было решить несколько интересных, полезных и связанных с реальной жизнью задач. От него требовалось умение координировать собственные усилия с усилиями других. Решая конкретные жизненные задачи, строя отношения друг с другом, познавая жизнь, дети получают возможность приобретать необходимые знания и навыки – как в комплексной форме, как в реальной жизни.

В Казахстане ряд педагогов внедряют проектирование как инновационную форму организации воспитания и обучения в рамках дополнительного образования. В системе дошкольного образования проектная деятельность была использована, в формах обучения одаренных детей как работы по исследовательским и творческим проектам.

Получение любого результата образования требует адекватных педагогических технологий. Новая 12-летняя школа требует образовательной технологий, поддерживающей компетентный подход в образовании, можно считать что такой технологией является метод проектов, который по своей дидактической сущности нацелен на формирование способностей, позволяющих эффективно действовать в реальной жизни.

Под методом проектов понимают технологию организации образовательных ситуаций, в которых ребенок ставит и решает собственные проблемы, технологию сопровождения самостоятельной деятельности дошкольника.

В.В. Гузеев, классифицируя образовательные технологии подчеркнул, что распространяющаяся сейчас педагогическая парадигма личностно-ориентированного обучения, сталкивается с серьезной проблемой (недостаточностью на образовательном рынке образовательных технологий). Тем самым, В.В.Гузеев говорил о проектировании, как о технологии проектного обучения. Он изложил стимулирующие функции проектного обучения:

- личностно-ориентированные;
- используется множество дидактических подходов;
- самотивировуемое, что означает возрастание интереса и вовлеченности в работу по мере ее выполнения;
- поддерживает педагогические цели в когнитивной, аффективной и психомоторной областях на всех уровнях;
- позволяет учиться на собственном опыте и опыте других в конкретном деле;
- приносит удовлетворение детям, видящим продукт своего труда.

По количеству участников проекты делятся на индивидуальные –выполняемые одним ребенком и групповые –выполняемые двумя-девятью детьми. Организация проектной деятельности с таким количеством детей нацелена на формирование ключевых компетентностей.

Проектная деятельность требует осознанности, осмысленности, понимания того, к какой сфере принадлежит проблема. От этого зависит, какой формат проектирования понадобится.

Основное время, выделяемое на проектную деятельность необходимо для самостоятельной работы ребенка с различными источниками, поэтому работа над проектом не может быть организована в рамках детского коллектива. Дошкольник достигает поставленной цели средствами различных

предметов, если работа над проектом организуется вне рамок традиционных занятий. Использование метода проектов в образовательном процессе полностью меняет не только формы организации, но и роль педагога.

В зависимости от этапов работы над проектом роль педагога меняется, но на всех этапах педагог выступает как помощник, фасилитатор, то есть направляет деятельность детей и выполняет следующие функции:

- консультирует. Провоцирует вопросы, размышляет, осуществляет самостоятельную оценку деятельности, моделирует различные ситуации, удерживаясь от подсказок, если даже видит, что дети делают что-то не так. В процессе работы над проектами педагог помогает детям соизмерять свои желания и возможности. Педагог к выбору и желанию ребенка относится с уважением;

- мотивирует. Педагог, должен придерживаться принципов, раскрывающих перед детьми ситуацию проектной деятельности как ситуацию выбора и свободы самоопределения;

- фасилитирует. Помощь педагога выражается не в передаче знаний умений, которые могут быть практически реализованы в проектной деятельности. Педагог не указывает в оценочной форме на недостатки или ошибки действий детей, несостоятельность промежуточных результатов;

- наблюдает. Следует особо отметить, что при использовании метода проектов помимо оценки продукта проектной деятельности необходимо отслеживать такой результат, как психолого-педагогический эффект-формирование личностных качеств, рефлексии, самооценки, умения делать осознанный выбор и осмысливать его последствия. [5,8-9]

В работе над проектом также меняется роль детей: они становятся активными участниками, точнее ребенок становится субъектом познавательной деятельности. Дети свободны в выборе способов и видов деятельности для достижения поставленной цели. Детям никто не навязывает, как и что делать.

Воспитатель при работе по методу проектов должен учитывать возрастные особенности участников проекта. Обобщая особенности реализации данной технологии на различных ступенях образования, учителям предлагаем обращать внимание на них:

В дошкольной организации проектная деятельность ведется как игровая деятельность. Организация данной технологии позволяет создать ситуацию, которой дети учатся делать выбор и ответственно докончить начатое дело. В этом возрасте организация проектной деятельности связано с различными аспектами социализации детей: преодоление свойственно возрасту эгоцентризма, освоение социально приемлемых форм поведения и взаимоотношений. В ходе выстраивания отношений со взрослым важно появление отношения с руководителем как с равноправным партнером. В этом возрасте особую роль играют групповые проекты. Необходимо учесть, что психолого-педагогические особенности возраста не позволяют отрабатывать абстрактные приемы деятельности в отрыве от конкретного проекта. Темы проектов детей дошкольных организаций должно быть тесно связаны с предметным содержанием. Поэтому значительную часть времени, отведенного на повторение, освоение нового и закрепление изученного материала, можно использовать для организации проектной деятельности.

На основании вышеизложенного, следует делать вывод что, усовершенствование содержания дошкольного образования зависит от способности педагога проектировать собственную профессиональную деятельность, на гуманистических принципах образования, строить новое содержание и технологии воспитания и обучения. Проектное обучение являясь эффективной альтернативой системе обучения в ДО, не вытесняет ее, поэтому педагог в праве делать выбор ту или иную технологию обучения.

Проектируя собственную профессиональную деятельность, воспитатель использует ценностно-мировоззренческие, методологические, теоретические, методические, технические, организационные средства. Таким образом, проектная деятельность развивает все личностные структуры человека, в том числе и ребенка.

На каждом этапе проектной деятельности помимо запланированного продукта формируются свои личностные “приращения”. Динамика ценностей, норм, установок, овладение новыми процедурами, смена отношений с окружающими людьми становится заметна.

В содержании Государственного общеобразовательного стандарта образования отражается необходимость применения в процессе обучения новых технологий, формирующих компетентности и развивающие личностные качества ребенка, которых он будет использовать во всех сферах и этапах жизнедеятельности. В связи с этим нужно отметить, что проектная деятельность педагога и организованная им проектная деятельность дошкольника является наиболее эффективной технологией усовершенствования образовательного процесса в дошкольной организации.

Список литературы:

- 1.Тезаурус ЮНЕСКО-МБЛ по образованию.1993.
- 2.Колесникова И.А.,Горчакова-Сибирская М.П. Педагогическое проектирование.- М.Академия,2005-288с
- 3.Жексенбаева У.Б. Теория и практика работы с одаренными детьми.Монография- Алматы:Таугуль-принт,2005.-380с
- 4.Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – М:Народное образование,2001-240с.
- 5.Голубь Г.Б., Чуракова О.В. Метод проектов как технология формирования ключевых компетентностей учащихся./Методические рекомендации.-Самара.ДОН,2003.-24с

АҚТӨБЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕТІ: КЕШЕ, БҮГІН, ЕРТЕҢ

АБЫЛЛАЕВА Ақжайық Берикбайқызы, ЖАСАНОВ Азамат Жанабайұлы
Ғылыми жетекшісі: Бегимбаева Ж.С., тарих ғылымдарының кандидаты, доцент
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
Akzhaiyk1808@mail.ru, a_zhassanov@bk.ru, Shibek_07@mail.ru

Түйін

Мақала Ақтөбе облысындағы Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультеті мамандықтарының пайда болу және білім беру тарихының беттерін ашады.

Abstract

The article reveals the pages of the history of the origin and education of the specialties of the Faculty of Physics and Mathematics of the Aktobe Pedagogical Institute in the Aktobe region.

Бүгінде Құдайберген Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті – еліміздегі жоғары білім беру жүйесінде өзіндік орны бар, уақыт талабына сай бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлайтын оқу орны. Сексен бес жылдық тарихында талай тағдырлы кезеңдердің, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің куәсі болды. Бүгінде халықаралық байланыстары нығайған университет әлемдік білім кеңістігінен өз орнын айқындап, еліміздегі көпсалалы жоғары оқу орындары арасында көшбасшылық межені сақтап келеді.

«Тарих – біздің істеріміздің өткенінің куәсі, қазіргіміздің үлгісі мен өнегесі, ал болашағымыздың асыл қазынасы» деп бекер айтылмаса керек. Бастауын өткен ғасырдың 30-шы жылдарынан алатын университетімізге биыл 85 жыл толып отыр. Ұжымымыздың бүгінгі жетістіктері осы жылдары жас ұрпақты білім нәрімен сусындатып, ізгілікті де білікті маман даярлау ісінде аянбай тер төккен ұстаздар мен қызметкерлеріміздің бірнеше ұрпақ өкілдерінің ерен еңбегінің нәтижесі екендігі даусыз. Байтақ еліміздің батыс аймағындағы күре жолдың үстінде Ақтөбеде 1935 жылы жоғары білім беретін екі жылдық Ақтөбе мұғалімдер институты ашылып, жоғары оқу орнының іргесі қаланды. Облыстағы тұңғыш жоғары оқу орнының тарих, физика-математика мамандықтарына және дайындық бөліміне алғашқы 81 студент пен тыңдаушы қабылданды [1, 3-б.].

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті тарихы Қазақ КСР ХКК-нің 1931 жылдың тамызындағы жалпыға бірдей 7 жылдық білім беруді енгізу туралы, Қазақ КСР-і халық ағарту комиссариатының №163, 1934 жылғы 13 желтоқсандағы Ақтөбе облыстық БКП(б) бюросының № 65 қаулысы негізінде жоғары білім беретін екі жылдық Ақтөбе мұғалімдер институты ретінде ашылуымен басталады [2, 134-б.].

Ақтөбе педагогикалық институтының негізгі міндеті орта мектептер үшін жоғары білікті мұғалім кадрлар дайындау болып табылды. Алғашқы директор қызметіне Залиев Нұғман бекітілді. 1935 жылы институттың алғашқы профессорлық-оқытушылық құрамы 1 профессор, 1 доцент, 10 оқытушы, барлығы 12 адамнан жасақталды [2, 130-б.].

Қазіргі таңда қанаты кеңге жайылған университет 6 факультеттен тұрады. Олар: физика-математика факультеті, жаратылыстану факультеті, филология факультеті, техникалық факультеті, тарих факультеті, шет тілдер факультеті. Жоғарыда атап көрсетілген факультеттерден мындаған мамандар даярланып шыққандығы сөзсіз. Солардың ішінде бойына сіңірген білімдерімен өз ісінің маманы болып жүргендер аз емес.

Тамыры тереңде жатқан физика-математика факультетінің тарихына толығырақ шолу жасап өтсек. Ең алғаш 1966 жылы екі факультетке 350 студент келді. Оның ішінде физика-математикаға 175 студент қабылданды. Кейбір деректерде 200 студент деп көрсетілген. Бастапқыда факультет физика-математика деп біріктірілген күйде оқытылды. Факультеттің алғашқы деканы Алтай өлкесінің тумасы П.Я.Шибаяев болды. Ол 1966 жылға дейін Қызылорда педагогика институтының физика-математика факультетінің деканы қызметін атқарған. Сонымен қатар, қазіргі Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде аға оқытушы болған.

Ақтөбе педагогикалық институт бой көтергенде 1 факультет, 5 кафедра, 23 оқытушы аянбай тер төкті. 3 физикалық лаборатория: механика, электротехника, мектеп экспериментінің техникасы; 2 шеберхана: ағаш және темір өңдеу; математикалық және радиотехникалық 2 үйірме өз жұмысын атқарып тұрды. Уақыт өте келе физика-математика деп біріктірілген кафедра екіге бөлінді. Олар: физика және жоғарғы математика.

1968 жылы жоғарғы математика кафедрасынан элементар математика кафедрасы бөлініп шықты. Кейін атауы алгебра және математика оқыту әдістемесі болып аталды. 1997 жылы Алгебра және дифференциалдық теңдеулер кафедрасы болса, аздаған уақыттан кейін Жоғарғы математика және дифференциалдық теңдеулер кафедрасы деген атауға ие болған еді. 1974 жылы «Жоғарғы математика» «Математикалық анализ» болып қайта қалпына келтірілді [2, 138-б.].

Математика факультетін алғашқы жылдары М.У.Төлегенов басқарды. 1984-1988 жж аралығында доцент Сартабанов Ж. А. декан болды. 1988-1991 жж. Ведель Я. Я., 1991-1992 жж. Кенжебаев К. К. қызмет етті. Кейін 1992-1994 жж. арасында қайтадан Сартабанов Ж.А. басшылық етті. Көптеген кадрларды дайындау қызу үстінде болды. Бұл кафедрадан 1989 жылы «Информатика және есептеу техникасы» кафедрасы жеке бөлініп шықты. 1993 жылдан бастап математикалық анализ бөлімін физика-математика ғылымдарының докторы Тәжімұратов И.Т. басқарды.

Бұл алғашқы жылдардағы факультеттің математика кафедралары туралы болса, ендеше физика кафедраларына тоқтала кетсек. Кафедраны алғашқыда В.М.Гебель басқарды, ол А.О.Отаровпен бірге лабораториялық құрал-жабдықтар мен приборлар алу, оларды қолданысқа енгізіп, сынақтан өткізу арқылы практикада студенттерге қолдануға әзірлеу жұмыстарына жауапты болды.

Институтта физика кафедрасында бастапқыда ғылыми дәрежесі бар оқытушы болмады. 1969 жылы Фрунзе (қазіргі Бішкек) қаласында ғылыми-зерттеу институтында білім берген, педагогика ғылымдарының кандидаттығына диссертация қорғаған Желтова А.С. қабылданды. Сонымен қатар физиканы оқыту методикасынан кандидаттық диссертация қорғаған А.В. Сергеевпен толықты.

Алғашқы кафедра эксперименттік және теориялық физика кафедрасы болды. 1970-1971 оқу жылында физика кафедрасы: жалпы және теориялық физика, физиканы оқыту әдістемесі және техникалық құралдар болып екіге бөлінді. Жалпы және теориялық физика кафедрасының меңгерушілері: Гебель В.М. (1966-1970жж.; 1990-1992жж.), Третьяков В.Т. (1974-1978жж.; 1885-1989жж.), Цхай К.В.(1978-1985жж.); Шүнкеев Қ.Ш. (1992-1994жж.), Спивак-Лавров И. Ф. (1994-1995жж.) болды [3, 43-б.].

Физиканы оқыту әдістемесі және техникалық құралдар кафедрасының меңгерушілері: Желтова А.С. (1970-1980жж.), Белесов Б.К. (1980-1983жж.), Отаров А.О. (1983-1990жж.), Нұрманов О.Н. (1990-1995жж.) сияқты ірі тұлғалар қызмет атқарды. 1995 жылы желтоқсанда жалпы физика кафедрасы мен физиканы оқыту әдістемесі (ФОӘ) және оқытудың техникалық құралдары (ОҚТ) физика кафедрасына біріккен болатын. Жалпы алғанда жоғарыда айтылған кафедралармен қоса конденциаланған күй физикасы, информатика, ақпараттық жүйелер, информатика және есептеуіш құралдар барлығы бір институтты біріктіріп тұрды.

Бұл тілге тиек етілген жылдар- жалпы физика-математика факультетінің хронологиясы. Қазіргі таңда бұл факультет 3 кафедрадан тұрады. Олар: «Математика», «Физика», «Информатика және ақпараттық технологиялар». Елінің болашағы жастардың қолында екендігі баршамызға белгілі. Сол үшін де білімді, жан-жақты, өз ісінің маманы болатын мамандарды даярлау үшін оқытушылар шетелдік оқу орындарынан кәсіби біліктілікті көтеру бағдарламасынан өткен. «Өрлеу» бағдарламасы аясында Жапония, Германия, Ұлыбритания елдеріндегі университеттерден өз біліктілігін арттырған

Студенттерге арнайы мамандандырылған оқулықтар, ғылыми және оқу анықтамалық кітаптарға оңай қол жеткізе алады. Университет енді ғана қадам басып жатқан сәтте аға оқытушы, жоғарғы дәрежелі, білімді ұстаздар санаулы ғана еді. Қазір факультетте 77 профессор-оқытушы, 4 ғылым докторы, 4 Phd докторы, академик, профессорлар, ғылым кандидаттары, доцент, магистрлер еңбек етуде [4, 15-б.].

Оқу-зертханалық кабинеттер арнайы интерактивті тақталармен, оқу процессін қамтамасыз ету үшін арнайы құрал-саймандармен жабдықталған. Физикадан виртуалдық зертханалық жұмыстарды өткізу және «Открытая Физика 1.1» бағдарламасын тиімді пайдалану үшін зертханаларда арнайы

компьютерлер орнатылған. Кафедра оқытушылары физикадан республикалық студенттер және калалық, облыстық мектеп олимпиадаларына дайындауға белсенді ат салысады.

Қорыта айтқанда, қазіргі таңдағы Құдайберген Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің жай-күйі қуантарлықтай. Өзге университеттермен керегесі кең, терезесі тең болып, дамуда. «Арыстандай айбатты, жолбарыстай қайратты, мен жастарға сенемін» - деп Мағжан Жұмабаев жастарға үлкен сеніммен күллі қазақ елін аманат етті. Заман талабына сай өсіп, өркендеп келе жатқан елімізді дамыту, көркейту біздің қолымызда. Болашақта физика-математика факультеті бұл кездегіден де гүлдене түсетіндігін, білімді, алғыр жастардың шығатындығын сенімді айта аламын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік.- ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауы.- Егеменді Қазақстан.- 2017.- 31қаңтар. <https://pdf.egemen.kz>
2. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетіне 85 жыл.-Ақтөбе «Жұбанов университеті» баспасы, 2020. - 258 бет.
3. Ниязбаев К.А. Парасат биігінде. - Шымкент: «Жебе» баспаханасы, 2016.-252 бет
4. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті. Физика-математика факультеті, 50 жыл. Ақтөбе өңіріндегі оқу-ағарту білімінің тарихи деректері мен факультет ұстаздарының естеліктер жинағы К.Кенжебаев,Ж.Сартабанов, Қ.Ниязмагамбетов. - Ақтөбе, 2016. - 226 бет.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ ТАРИХЫН ОҚИТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚИТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ АЙМАКОВ Бекзат Еркинулы

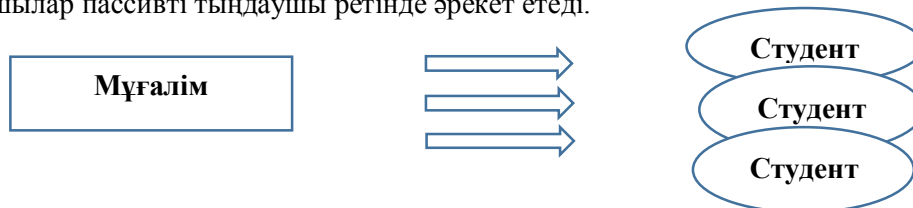
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

Әдебиетті оқыту әдістеменің ғылыми пән ретіндегі мазмұнының негіздерін анықтау аса қажетті емес. Басқа пәндерді оқыту әдістемелері сияқты қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі де белгілі бір жүйеге негізделіп дамиды. Осы орайда әдістемеліктің бай мазмұны мен оның сан түрлілігін ашатын пікірлердің де әр алуан екендігін айту қажеттігі туындайды. Қазіргі ғылыми әдебиеттерде студенттерді оқытудағы инновациялық тәсілдердің жүйелі болуы және болашақ мамандарды дайындауда оқу-тәрбие жұмысының барлық аспектілерін қамтуы керек екендігіне ерекше назар аударылады. Сонымен қатар білім беру мазмұнына, мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық дайындығына, жаңа технологиялар мен оқыту әдістерін игеруге арналған теориялық және практикалық тәсілдерді қайта қарау қажет. Бұл мәселелерді Дж.Мартин, Л.Свенсон, И.Лернер, М.Скаткин, В.Беспалько, В.Сластенин, О.Пехота, С.Сысоева және т.б сияқты отандық және шетелдік зерттеушілер белсенді зерттейді. Барлығы, дегенмен, студенттер үшін инновациялық оқыту әдістерінің ерекшеліктері мен айрықша ерекшеліктерін қарастырған жөн, сонымен қатар білім берудің әр түрлі инновациялық түрлерін пайдаланудың артықшылықтары мен перспективаларын анықтаған жөн.

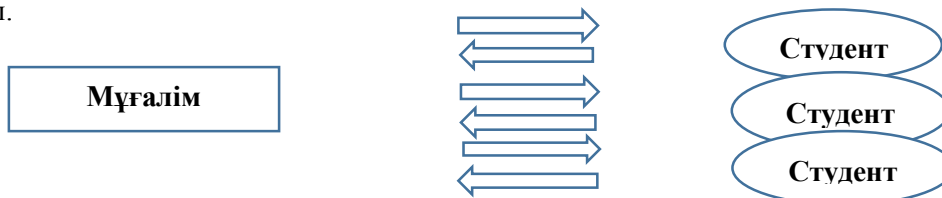
Оқу процесінде қолданылатын инновациялық білім беру технологияларының негізі студенттердің жеке, жеке ерекшеліктерін ескере отырып, болашақ мамандардың әлеуметтік тапсырысы, кәсіби қызығушылықтары болуы керек [004]. Сондықтан жоғары оқу орындарында мамандар даярлауда инновациялық формалар мен әдістерді қолдану білім беру мен оқытудың мақсаттары мен міндеттерін прагматикалық түсінумен грамматикалық түрде үйлесуі керек. Қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде инновациялық әдістер білім беру процесін дамыту мен жетілдіруге және қазіргі қоғамның әр түрлі салаларында кәсіби қызметке мамандар даярлауға бағытталған оқытудың көптеген технологияларында көрініс табады деп атап көрсетілген [005]. Олар студенттер арасында кәсіби білім, білік және дағдыларды қалыптастыру мен бекітуге жағдай жасайды, болашақ маманның кәсіби қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқу процесінде мұғалімдердің инновациялық әдістерді қолдануы әртүрлі пәндерді оқытудағы стереотиптерден арылуға, кәсіби жағдаяттарға жаңа көзқарастарды дамытуға, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Қазіргі уақытта студенттерді оқытудың жаңа формалары мен әдістерін қарқынды іздеу және енгізу жұмыстары жүргізілуде. Осыған байланысты қазіргі заман мұғалімінің алдына қоятын негізгі міндеттердің бірі мыналар: оқытуды интерактивті режимде өткізу; студенттердің оқылатын пәнге деген қызығушылығын арттыру; білім беру процесін күнделікті өмір

практикасына жақындату, атап айтқанда: коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, тез өзгеретін өмір жағдайларына бейімделу, әлеуметтену, психологиялық стресстік қарсылықты арттыру, жанжалдарды шешу дағдыларына үйрету және т.б. Сонымен, сапалы жаңа білім беру жүйесінің басты міндеті - студенттердің зерттелетін пәнге деген тұрақты қызығушылығына қол жеткізу, оқудың алғашқы жылдарынан бастап өзін-өзі тәрбиелеуге, сондай-ақ оларды ғылыми зерттеулерге тарту. Ол үшін бастапқыда білім алу және болашақ мамандықты игеру үшін оқушылардың психологиялық ойлау жүйесін құру қажет. Студент болашақ маман ретінде әлеуметтік және кәсіби дағдыларды игере отырып, оларды іс жүзінде қалай қолдана алатынын түсінуі керек. Мұғалімге жүктелген міндеттерді шешуге көмектесетін оқытудың инновациялық әдістері мен технологиялары. Бастапқыда оқыту екі негізгі компонентті қамтуы керек: ақпарат жіберу және қабылдау. Көптеген мұғалімдердің басты проблемасы - олар өздерінің тәжірибесі мен сенімдеріне ғана назар аудара отырып, пәнді түсіну призмасы арқылы білімді таратуға тырысады. Ал білімді бағалау кезінде студент оқулықтар мен дәрістердегі нақты сөз тіркестерімен емес, өз сөзімен жауап бергенде, мұғалім жауапты тақырыпты түсінуге сәйкес келмейтін етіп бағалай бастайды. Оқытудың инновациялық әдістері пәнді түсінудегі шығармашылық тәсілдерді бағалауды, сонымен қатар стандартты мәселелердің стандартты емес шешімдерін таба білуді қамтамасыз етеді. Білім беру сертификат алудың ресми рәсімі емес, адамның жеке және кәсіби өсуіне ықпал ететін қызықты процеске айналуы керек. Негізгі әдістемелік жаңалықтар интерактивті формалар мен оқыту әдістерін қолданумен де байланысты. Оқытудың осындай түрлерін енгізу заманауи жоғары оқу орнында студенттердің дайындығын жақсартудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Оқушылар оқу процесіне белсенді қатысу арқылы оқыған материалды оңай еніп, түсініп, есте сақтайды. Жалпы, мұғалім мен оқушылар арасындағы өзара әрекеттің үш формасын ажыратуға болады:

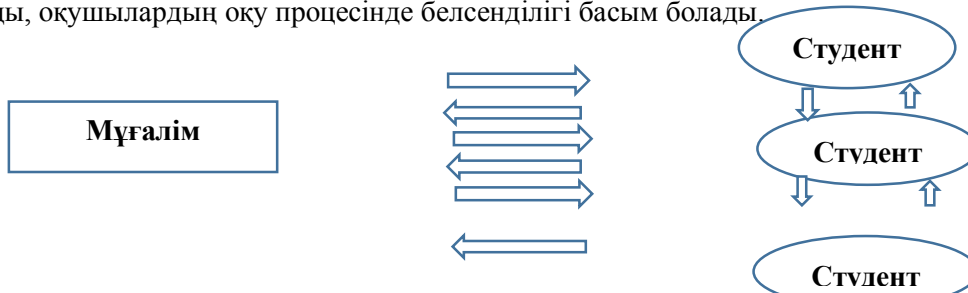
1) Пассив, онда мұғалім сабақ барысының басты кейіпкері және басқарушысы болып табылады, ал оқушылар пассивті тыңдаушы ретінде әрекет етеді.

2) Белсенді, мұнда студенттер белсенді қатысушылар, студенттер мен мұғалім тең жағдайда болады.

3) Интерактивті - оқушылар мұғаліммен ғана емес, сонымен бірге бір-бірімен қарым-қатынас жасайды, оқушылардың оқу процесінде белсенділігі басым болады.

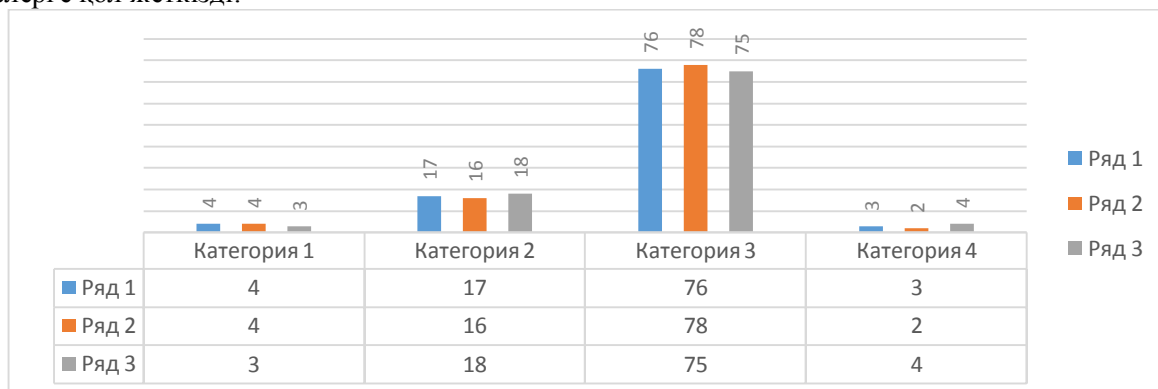
Оқытудың интерактивті әдістерінің мақсаты - оқушының өзінің интеллектуалды дәйектілігі мен жетістігін сезінетін қолайлы оқу ортасын құру, бұл оқу процесінің өзін тиімді етеді. Басқаша айтқанда, интерактивті оқыту дегеніміз - оқыту барысында оқушы мен мұғалім арасындағы және оқушылардың өздері арасындағы өзара қарым-қатынас орын алады. Интерактивті оқыту әдістерінің алдына қойылған міндеттер:

- студенттердің тәртіпке және өзін-өзі тәрбиелеуге деген қызығушылығын ояту;
- білім алушылардың өзіндік пікірлері мен өз ұстанымдарын қорғай білу қабілетін қалыптастыру;
- әлеуметтік және кәсіби дағдыларды қалыптастыру;
- оқытылатын материалды тиімді игеру;

- студенттердің мәселені шешудің жолдары мен нұсқаларын, сонымен қатар шешімнің негіздемесін өз бетінше іздеуі;
- студенттер арасында белсенді өзара әрекеттесуді орнату, ұжымдық жұмыс жасауға үйрету;
- оқушының саналы құзыреттілік деңгейін қалыптастыру.

Оқу үдерісіне екі тарап қатысатын болғандықтан: ақпарат тарататын мұғалімдер мен оны алатын студенттер, мақалада екі жақта да бар проблемалардың жүйеленуі келтірілген, сонымен қатар оларды шешудің мүмкін жолдары ұсынылған. Оқу үдерісіне екі тарап қатысатын болғандықтан: ақпарат тарататын мұғалімдер мен оны алатын студенттер, мақалада екі жақта да бар проблемалардың жүйеленуі келтірілген, сонымен қатар оларды шешудің мүмкін жолдары ұсынылған. Студенттердің «көзімен» оқу үдерісіндегі бар проблемаларды анықтау үшін зерттеу жүргізу үшін «Университетте оқытудың ұйымдастырылуы, формалары мен әдістеріне студенттердің қанағаттануы» сауалнамасы жасалды, онда 228 үшінші студенттер, төртінші және бесінші курстар қатысты (үшінші курстан бастап студенттер бейімделіп, өздерінің болашағы туралы көзқарастары қалыптасты). Сондай-ақ, оқытушылардың оқытудағы кәсіби шеберлік деңгейін анықтау үшін «Оқытушылардың инновациялық технологиялар мен университетте оқытудың озық педагогикалық формалары мен әдістерін меңгеруі» сауалнамасы жасалды. Сауалнамаға әртүрлі ғылыми салаларда жұмыс істейтін 206 мұғалім қатысты.

Дәрістерді, тәжірибелік және семинарларды өткізу сапасын бағалау нәтижелері келесі нәтижелерге қол жеткізді:

Категориялар	Өте жоғары	Жоғары	Орташа	Орташадан төмен
№	1	2	3	4

Қатар	№1. Дәрістер	№2. Практикалық сабақтар	№3. Семинарлар
-------	--------------	--------------------------	----------------

Оқу үрдісіндегі негізгі проблемалар, студенттердің көпшілігі оқу материалын қызықты және сапалы түрде ұсынуға мұғалімдердің қызығушылығының жоқтығын, оқытуда инновациялық технологиялар мен әдістердің жетіспейтіндігін көреді. Сонымен қатар, студенттерге оқу пәндерін оқыту әдістемесіне қанағаттанасыз ба деген сұраққа, олардың көпшілігі онша қанағаттанбаймын деп жауап берді. Оқушылардың 71% -ы оқу пәндерін оқыту әдістеріне онша қанағаттанбайды, өйткені олардың 90% -ында дерлік дәстүрлі типтегі пассивті оқыту әдістері өз сабақтарында қолданылады, ал барлық респонденттер мұғалімнің өзара әрекеттесуінің белсенді және белсенді формаларын қарастырады және студенттер сабақ беруде ең тиімді болуы керек. Студенттер сабақтың тиімді түрлерін инновациялық типтегі практикалық сабақтар (пікірталастар, тренингтер, ойын жағдайлары, рөлдік ойындар және т.б.), шығармашылық тапсырмалар (өзіндік ізденістер, эсселер), «дөңгелек үстел» әдісі деп санайды. интерактивті әдістер. Сонымен бірге, көп жағдайда сауалнама нәтижелерінен шығатындай монологтық дәрістер немесе дәстүрлі типтегі сабақтар қолданылады, мұнда студенттер пассивті рөл атқарады. Оқушылардың 80% дерлік оқытудың жаңа әдістерін енгізу арқылы мұғалімнің қызығушылығын және олардың жетістіктеріне қызығушылығын арттыра алар еді. Оқушылардың жетістігі мұғалімнің оқушыларды өз бетінше білім алуға және жұмыс істеуге ынталандыру қабілетіне байланысты. Сұхбаттасқан мұғалімдердің көпшілігі олардың оқушыларды оқуға ынталандыру қабілетінің деңгейін орташа деп бағалады. Мұғалім мен оқушылар арасындағы өзара іс-қимылдың қандай формалары, сіздің ойыңызша, оқыту барысында ең тиімді болып табылады деген сұраққа мұғалімдердің 95% -ы белсенді немесе интерактивті деп жауап берді, бірақ сонымен бірге олардың 19,4% -ы оқушылармен жұмыс жасаудың пассивті әдістерін қолданады, яғни. дәстүрлі типтегі дәрістер-монологтар мен сабақтар, 66% белсенді әдістерді пайдаланады және тек 14,6% интерактивті. Сондай-ақ, мұғалімдердің инновациялық технологиялар мен озық педагогикалық әдістер туралы білімдерін бағалау кезінде олардың көпшілігі орташа немесе жеткілікті деп жауап берді. Зерттеу

нәтижелері көрсеткендей, мұғалімдердің жартысы ғана өз сабақтарында пікірталас әдісін қолданады, үшіншісі - инновациялық типтегі практикалық сабақтар (даулар, тренингтер, ойын жағдайлары, «дөңгелек үстел» әдісі және т.б.). 10% -дан аз студенттердің конкурстарын, іскерлік және рөлдік ойындарды ұйымдастырады; 3% тренингтер мен шеберлік сыныптарын ұйымдастырады. Мұғалімдердің оқытудың инновациялық әдістері туралы хабардарлығының төмен деңгейінің басты проблемасы олардың өздері бұл әдістерді еш жерде оқымағандығында, бұл жауаптармен дәлелденеді: психология мен педагогика пәндерін оқудың 50% -ында жоғары оқу орындарында оқыту оқыту күзиреттілігіне әсер етпейді, 25. 2% -ы мұндай пәнді мүлде оқымаған. Мұғалімдердің басым бөлігі (82,5%) не оларға сабақ берген аға оқытушылардың тәжірибесін қабылдады, не оқыту әдістемесі туралы қосымша әдебиеттерді зерттеді. Сауалнама нәтижесінде мұғалімдердің 100% -ы білім беруде инновациялық әдістерді қолдануға дайын екендіктерін көрсетті, ал олардың 95% -ы осы әдістерді оқытуға бағытталған арнайы курстарға немесе семинарларға мұқтаж. Сонымен, қазіргі кезде мұғалімдердің білім берудегі инновациялық әдістерді меңгеру деңгейі айтарлықтай төмен деген қорытынды жасау керек, бұл мұғалімдердің нашар педагогикалық дайындығымен немесе оның болмауымен түсіндіріледі. Сондай-ақ, жалақының төмендігі және студенттердің оқуға деген қызығушылығының төмендігі кәсіби өсудің төмен мотивіне әсер етеді. Соған қарамастан, сауалнама нәтижелері көрсеткендей, студенттер де, оқытушылар да өз тәжірибесінде инновациялық әдістерді қолдануға дайын, бұл білім берудегі интерактивті әдістердің жүйеленуін және оларды практикада қолдану нысандарын сипаттайды.

Білім беруде әртүрлі интерактивті формалар бар:

- дөңгелек үстел әдісі;
- даулар;
- миға шабуыл;
- іскерлік және рөлдік ойындар;
- кейс-стади (нақты жағдайларды талдау, ситуациялық талдау);
- тренингтер, шеберлік сыныптары.

Нақты жағдайға байланысты мұғалім өзі оқытудың ыңғайлы түрлерін таңдайды. Интерактивті сабақта оқу материалын ұсыну кезінде сіз белгілі бір жұмыс принциптерін ұстанғаныңыз жөн. Бірінші қағида: сабақ бір реттік лекция емес, студенттердің бір-бірімен және оқытушымен жалпы жұмысы және өзара әрекеті. Екінші қағида: әлеуметтік мәртебесіне, жасына, тәжірибесіне, жұмыс орнына және т.б. қарамастан барлық студенттер тең. Үшінші қағида: кез-келген студент кез-келген мәселе бойынша өз пікірін айтуға құқылы. Төртінші қағида: ешбір жағдайда адамды сынға алуға болмайды, тек идеяның өзін ғана сынға алуға болады. Бесінші ұстаным: сабақта айтылғандардың барлығы іс-әрекеттің нұсқаулығы емес, тек ойлауға арналған ақпарат. Осы қағидаларды басшылыққа ала отырып, мұғалім де, оқытушылар да интерактивті сабақтардың тиімділігін алады. Сонымен, интерактивті сабақ келесі алгоритмге ие:

Сабақты дайындау:

- мұғалім тақырыпты, сонымен қатар сабақтың жағдайын таңдайды;
- барлық студенттер бірдей түсінуі керек барлық терминдерді, ұғымдарды және т.б. анықтайды;
- интерактивті сабақтың нақты түрін таңдайды, ол осы тақырыппен және осы топта жұмыс жасау үшін тиімді болады.

Кіріспе:

- сабақ тақырыбын оқытушыларға жеткізу;
- сабақтың мақсатын қалыптастыру.

Негізгі бөлім: интерактивті сабақ формасына байланысты оны өткізудің ерекшеліктері қалыптасады.

Қорытынды: рефлексия оқытушылардың сабақ барысында бастан кешкен эмоцияларға, сезімдерге шоғырлануынан басталады. Сабақтың рефлексивті талдауының келесі кезеңі - бағалау. Рефлексия мұғалім жасаған жалпы қорытындылармен аяқталады.

«Дөңгелек үстел» әдісіне негізделген сабақтың негізгі бөлігінің ерекшелігі - бұл әдісті қолдану бұрын алған білімді бекітуге, жетіспейтін мәліметтерді толтыруға, бар проблемаларды шешу қабілеттерін алуға және пікірталас мәдениетін үйрету. Дөңгелек үстелдің сипаттамалық ерекшелігі - топтық консультациялармен тақырыптық дискуссияның үйлесуі.

«Дөңгелек үстел» әдісі бойынша сабақты ұйымдастырудың ерекшелігі - дискуссия кезінде берілген тақырып бойынша бір немесе екі проблемалық жағдайды талқылау керек; айтылған пікірлер мен мәлімдемелер әр түрлі визуалды материалдарды қолдану арқылы суреттелуі керек (мысалы, диаграммалар, схемалар, графиктер, аудио, видео жазбалар); негізгі баяндамашылар тақырып бойынша тыңғылықты дайындалуы керек (тек есеп берумен шектелмей, өз пікірін білдіру, дәлелдеу және

дәлелдеу). Пікірталасқа негізделген сабақтың ерекшеліктері белгілі бір мәселені ұжымдық талқылаудан, проблеманы немесе ақпаратты, идеяларды, пікірлерді, ұсыныстарды және басқаларды салыстырудан тұрады, оның мақсаты оқыту, диагноз қою, жаттықтыру, түрлендіру, көзқарастарын өзгерту, ынталандыру шығармашылық және т.б. Пікірталастардың тиімділігі студенттің ұсынылатын проблемаға дайындығына, оның хабардарлығы мен құзыреттілігіне, сонымен қатар барлық терминдерді, анықтамалар мен түсініктерді түсіну дәрежесіне байланысты. Қатысушылардың мінез-құлқының дұрыстығы, сондай-ақ мұғалімнің пікірталас жүргізу қабілеті өте маңызды.

Сондай-ақ, студенттермен жұмыс істеу үшін білімді алудың дәстүрлі тәсілін қайта бағыттау қажет, бұл олардың өз бетінше ойлауға, ақыл-ой қабілеттерін дамытуға, талдай білуге, қорытынды жасай білуге белсенді араласуына мүмкіндік береді. Оқытудың тиімді формаларын ойдағыдай жүзеге асыру үшін мұғалімде оқушылармен жұмыс істеудің заманауи инновациялық әдістерін қолдануға негізделген дағдылар мен білімдердің кешенді жиынтығы болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Симоненко Н.Н. Управление образовательными услугами с применением инновационных методов обучение // Вестник Тихоокеанского государственного университета. – 2012. - №2. С. 201-206
2. Dr. Damodharan V.S. ACCA, AICWA and Mr. Rengarajan. V AICWA, Innovative Methods of Teaching.
3. Маликова Н.Р. О некоторых инновационных методах преподавания социологии.
4. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие для вузов / М.В. Буланова-Топоркова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.

85 ЖЫЛДЫҚ ТАРИХЫ БАР БІЛІМ ОРДАСЫ
БАЙҚҰЛОВА Айгерім, АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе университеті
Ақтөбе, Қазақстан
adylbekkyzy0511@mail.ru, nur.as_74@mail.ru

Бүгінде Құдайберген Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті – еліміздегі жоғары білім беру жүйесінде өзіндік орны бар, уақыт талабына сай бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлайтын оқу орны. Сексен бес жылдық тарихында талай тағдырлы кезеңдердің, әлеуметтік – экономикалық өзгерістердің куәсі болды. [1, 4 . б].

Бастауын өткен ғасырдың 30-шы жылдарынан алатын университетімізге биыл 85 жыл толып отыр. Байтақ еліміздің батыс аймағындағы күре жолдың үстінде Ақтөбеде 1935 жылы жоғары білім беретін екі жылдық Ақтөбе мұғалімдер институты ашылып, жоғары оқу орынының іргесі қалады. Облыстағы тұңғыш жоғары оқу орнының тарих, физика-математика мамандықтарына және дайындық бөліміне алғашқы 81 студент пен тыңдаушы қабылданды.

1935 жылы институттың алғашқы профессорлық-оқытушылық құрамы 1 профессор, 1 доцент, 10 оқытушы, барлығы 12 адамнан жасақталды. 1935-1936 оқу жылында профессорлық-оқытушылық құрамдағы 1 профессор (Басымов Х.), 1 доцент (Спринцев А.У.), 10 оқытушының штаттағысы – 7,

бос орындар: диалектикалық материализм пәні бойынша – 1, КСРО тарихы бойынша – 1, Жаңа тарих бойынша 1 орынды құрады. [1, 7 . б].

Тарих ғылымының қалыптасу тарихының екі кезеңін атап өтуге болады. Алғаш тарих ғылымының Ақтөбе жерінде қалыптасуы 1935 жылғы Ақтөбе екі жылдық мұғалімдер институтының ашылуымен тікелей байланысты. Институттың мамандар дайындау қызметі 1935 жылдың 1-ші қаңтарында екі жылдық тарих, физика-математика және дайындық бөлімдерінің ашылуымен басталды. Алғашқы оқу жылына жоспарланған 70 студенттің орнына 81 студент, оның ішінде, тарих бөліміне – 33.

1935 жылы институтқа ең алғашқы қабылданған студенттер

№	Тарих бөліміне	Физика-математика бөліміне	Дайындық бөліміне
1	Абдугафаров	Абдулин	Абатов
2	Алимбетов	Адилов	Ахметов
3	Алматова	Айкенов	Бикмагамбетов

4	Бикмамбетов	Анофин	Бисенов
5	Боланов	Балапанов	Жубанаев
6	Даненов	Балтемисов	Калиев
7	Денесов	Бовровской	Карин
8	Жапаков	Дисандарбеков	Рысбаева
9	Жанбурбаев	Дорибаев	Саламатов
10	Залиева	Жупарбаев	Сатмагамбетов
11	Изтлеуов	Игнатов	Утарбаев
12	Корякина	Искаков	Утеуов
13	Кузнецева	Канафин	Шакерова
14	Ламакина	Караболатов	
15	Митковой	Карлова	
16	Мульгыбаев	Кожакметов	
17	Мусыреев	Козбаев	
18	Николаев	Костилов	
19	Раханов	Кудайбергенова	
20	Петров	Кутуев	
21	Сактаганов	Куянбаев	
22	Сафронова	Лапшин	
23	Склярова	Луньков	
24	Слабунов	Мищенко	
25	Строкова	Накешев	
26	Суржииков	Нанжшико	
27	Таранинко	Нурғалиев	
28	Тлеубаев	Омаров Б.	
29	Усачев	Омаров Р.	
30	Шаркеевич	Омаров С.	
31	Эйслер	Плужнева	
32	Якувенко	Родненко	
33	Яценко	Сарсенғалиев	
34		Степаненко	
35		Цвет	

Тарих факультетінің алғаш деканы болып аға оқытушы Шуқат Уразович Жамансарин жұмыс істеді. Жамансарин Шуқат Ақтөбе облысы, Шалқар ауданы, Шалқар қаласында дүниеге келген. 1942 жылы 9-сыныпты бітіргеннен кейін, Шалқар ауданы жеті жылдық мектептің мұғалімі және бас мұғалімі, кейін ауданның мектеп инспекторы болып жұмыс істейді. 1955 жылы тарих, қазақ тілі мен әдебиеті және жаратылыстану-география кафедралары жабылып, оның орнына қазақ және шет тілі кафедрасы, педагогика, психология және денешынықтыру кафедралары болып қайта құрылды. [1, 6 б].

1936 жылдан бастап институтта «Қазақ тілі және әдебиеті» бөлімі ашылып, алғашқы студенттер қабылданды. Филология факультетінің тарихы 1935 жылдан бастау алады (1935 ж. № 113 Бұйрық).

Сол жылы қаңтар айында мұғалімдер институты үш: тарих, физика-математика және тіл мен әдебиет (орыс тілі мен әдебиеті бөлімі де болды) факультеті болып оқу процесін бастады. Студенттердің алғашқы контингенті 77 адам болды, олардың 49-ы - қазақтар еді.

1941 жылдың күзінде Ақтөбе мұғалімдер институтында оқу үдерісі орыс тілі мен әдебиеті, қазақ тілі мен әдебиеті кафедраларын қамтыған тіл және әдебиет факультетінде жалғасын тапты. Соғыстан кейінгі жылдарда Ақтөбе мұғалімдер институты Қазақ ССР халық ағарту министрлігінің бұйрығына сәйкес (1948 жылғы 24 тамыз, №72) Н.Байғанин атындағы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты болып қайта құрылды. Бұл институт құрамында тіл және әдебиет (орыс және қазақ бөлімдері) факультеті болды. Тіл және әдебиет факультетінде үш бөлім қызмет етті, олар: қазақ тілі мен әдебиеті, орыс тілі мен әдебиеті, педагогика және психология еді. [1, 9 . б].

1946 жылы сол жылғы 17 маусымдағы №59бұйрық негізінде Ақтөбе педагогикалық институтының соғыс уақытында жұмыс істеген біржылдық дайындық бөлімі таратылып, филология факультеті орыс тілі мен әдебиеті және тарих факультеттері болып бөлініп қайта құрылды. [1, 4 . 8 б].

Ақтөбе педагогикалық институтының 1980-1990 жылдардағы дамуы профессор М.Ф.Арыновтың (1936-1995 жж.) көпқырлы қызметімен байланысты. 1980-жылдардың соңында шұғыл

шешімдерді қажет еткен мәселердің бірі қазақ тілін дамыту болды. Осыған байланысты институт жаңа «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығын ашу үшін кадрлар жинау, оқу жоспарларын құрастыру, арнайы пәндердің оқу бағдарламаларын әзірлеу процесін бастады. 1989 жылы қазақ тілі мен әдебиеті, сонан кейінгі жылдары қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті, филология (орыс/қазақ), орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі орыс тілі мен әдебиеті мамандықтары ашылып, шетел тілдері факультетінің құрамынан филология факультеті жеке факультет болып бөлініп шықты. М.Ғ.Арынов студенттердің қазақ әдеби тілін ақын әрі ойшыл Абай Құнанбаевтың шығармашылығы арқылы оқуы керек деп санайды. Осы мақсатта қазақ әдебиеті бөлімінде республикамыздағы алғашқы «Абайтану» мұражай-бөлмесі құрылды. Онда ұлы Абайдың мұраларын зерттеу және насихаттау бойынша сабақтар жүргізілді. 1991 жылы қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлауды жетілдіру мақсатында дербес қазақ филологиясы факультеті құрылып, оған Құдайберген Жұбановтың баласы, ф.ғ.д., профессор Есет Құдайбергенұлы Жұбанов Алматыдан арнайы шақыртылады. [1, 4 . 5].

Тарих кафедрасының жабылуына байланысты кафедра меңгерушісі, тарих ғылымы кандидаты Ә.Ыбыраев Гурьев педагогикалық институтына ауыстырылды. Институттағы тарих мамандығы жабылған соң, тарихшы мамандар марксизм-ленинизм кафедрасына топтасты. Кафедра меңгерушісі болып доцент, тарих ғылымы кандидаты Қ.Ж.Жаманбаев тағайындалды. Тарих пәндері марксизм-ленинизм кафедрасының құрамына енгізілді. 1956-1957 оқу жылында Орыс тілі мен әдебиеті тарих - филология факультеті болып қайта ашылды. Тарих-филология факультетін декан З.Я.Серова, физика-математика факультетін декан Б.Н.Уразалиев басқарды. Екі факультет құрамында 8 кафедра жұмыс жасады.

Ақтөбе мемлекеттік педагогикалық институты Казак КСР Министрлер Кеңесінің 1958 жылғы 4-ші тамыздағы №1293 – Р бұйрығына сәйкес Қазақ КСР оқу ағарту Министірінің 1958 жылғы 6-шы тамыздағы №169 «Ақтөбе педагогикалық институтының туралы» бұйрығы бойынша жабылды. Институт студенттері Гурьев, Орал, Қызылорда, Жамбыл облыстарының жоғарғы оқу орындарына орналастырылды. 80 жылдардың ортасында тарихи процестер мен құбылыстарға деген қызығушылықтың өсуі, өткен тарихты білу және жас ұрпақ тарихшыларды дайындау мақсатында «Тарих» мамандығы филология факультетінің құрамында 1985 жылы ашылды. [1, 4 . 4 б].

1985 жылы тарих мамандығы қайта ашылған сәтте қазіргі әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық (сол кездегі С.М.Киров атындағы) университеті тарих факультетінің түлектері Б.С.Абеннова, А.В.Югай, Г.А.Мавкебаевалар еңбек жолдарын бастады. Мамандық ашылғаннан кейінгі тарихшылардың екінші толқыны Білім министрлігінің арнайы жолдамасының 1988 жылы Қазақ Ұлттық университетінің түлектері, жас мамандар Қ.Қыстаубаев, Г.Әліпова, Ш.Нұрманова, Г.Ерімбетова, Г.Нұрымбетовалар және В.Шербатова тарих факультетінің қатарын толықтырды.

Осылайша, аймақты тарихшы мамандармен қамтамасыз ететін тарих факультеті өзі қызметін бастады. [1, 45 . б].

Жыл сайын факультет жас мамандармен толығып отырады. Ғылыми-әдістемелік жағынан да жетіліп, қазіргі таңда факультет құрамының 60 пайыздан астамы ғылым кандидаттары мен докторларын құрайды.

35 жылдан астам уақыттан бері тарих факультеті сапалы, білікті маман кадрларды сапалы даярлап келеді. Факультет түлектері алыс және жақын елдерде, ҚР барлық аймақтарында жемісті еңбек етуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2050 «Стратегиясы». - Астана, 2015.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. - Астана, 2017.-53 бет.
3. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздік дәуірі. – Астана, 2017.- 508 бет.
4. Назарбаев Н.Ә. Төртінші өнеркәсіптік революция Жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері.-Астана, 2018. - 65 бет.
5. Назарбаев Н.Ә. Президенттің бес әлеуметтік бастамасы.-Астана, -17 бет.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы»Заңы. - 2007 ж. 27.07.
7. Ақтөбе облыстық мемлекеттік архиві. 1625-қор, тізбе-1-17.
8. Ақтөбе облыстық мемлекеттік архиві. 13-қор, тізбе-1-5.
9. Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музей қоры материалдары.
10. Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ-нің музей қорлары материалдары.
11. Абеннов Д.Қ. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университет тарихына 85 жыл. - Ақтөбе,2020ж

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ
АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл Сапаққызы, АЛТЫНБАЕВА Гүлбану Ардаққызы
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
gulbanu.altynbayeva@mail.ru, Nur.AS_74@mail.ru

Бүгінде Алтайдан Атырауға дейін созылған алып мекенде, «Қазақстан» деген тәуелсіз мемлекетте ғұмыр кешудеміз. Кезінде осы жерді, күллі Орта Азияны түркі тайпалары мекендеді. Кейін қазақ халқын қалыптастырған ру-тайпалар біріге отырып, бейбіт жолмен «Қазақ хандығының» байрағын көтерді.

Қазақ хандығының құрылуының өзіндік ерекшелігі туралы: «...Қазақ хандығының құрылуы Қазақстан тарихы үшін белесті кезең... Бұл оқиғаның саяси һәм қоғамдық мән-маңызы Қазақ хандығының Орталық Азиядағы тұңғыш ұлттық мемлекет болғандығында жатыр»[1; 3-б.] – деп Тұңғыш Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев айтқан болатын.

Расымен, Қазақ хандығы іргелес мемлекеттермен салыстырғанда бір орталыққа топтасқан мемлекет екендігімен ерекшеленеді. Сол замандарда-ақ қазақ халқының дәстүрлі рухани мәдениеті, шаруашылық өмірі, тұрмыс-тіршілігі, дәстүрлері, ең бастысы, территориясы болған еді. Бірліктің болуының арқасында этностық тұтастықты сақтап, сыртқы жауға төтеп берді.

Халқымыздың осындай мәдениетінің бүгінгі күнге жетуі шетелдік ғалымдарды таң тамаша қалдырады. Себебі, этностың ыдырамай сақталуы кез келген халықта кездесе бермесі анық.

15 ғасыр хандықты құруға сәтті уақыт болды. Керей мен Жәнібек Әбілқайыр ханнан іргесін бөлек салып, Моғолстанның шекаралық аймақтарына қоныстанды. Олардың бұл әрекеті ел шетіне кету емес, көшпелілердің қалың санының қоныс аударуы еді. Жаңа саяси орталық құрудан бөлек, әлеуметтік себептерді жатқызуға болады деп ғалымдар түйіндейді. Әбілқайыр ханның жеңілісі, салықтарды көбейтуі халықтың ызасына тиді. Халық Керей мен Жәнібекті жақтай бастады.

Бұл туралы Мұхаммед Хайдар Дулат «Тарих-и Рашидиде» былай деп жазады: «Әбілқайыр хан өлген соң Өзбек ұлысында бұлғақ (өзара қырқыс) басталды. Қауіпсіздік пен береке іздеген әркім, қолынан келсе, Керей мен Жәнібек ханға кетті. Осыған байланысты олар едәуір күшейді.

Олар әуелі қашып, өздерінің көп халқынан бөлініп, біраз уақыт дәрменсіз, жалқы тұрғандықтан, оларды қазақтар деп атап, бұл атау оларға бекіп кетті» [2]. Керей мен Жәнібек өз халқын «өзбек-қазақ», «қазақ» деп атады.

Моғол ханы Есенбұға Керей мен Жәнібекті өз кезегінде пайдалануға тырысқаны белгілі. Оларды қол астына келген жай билеушілер ретінде таныды. Алайда, халықтың көптігі мемлекеттің күшеюіне, іріленуіне әсер етті. Есенбұғадан кейін таққа отырған Жүніс хан қызын Жәнібек ханның ұлы Әдік сұлтанға ұзатты. Осылайша, 1470 жылы Қазақ Хандығы нығая түсті.

Қазақ хандығы тарихының дамуы, кемелденуі әлем тарихының күрделі дәуірімен астасып жатты. Хандық құрылғанда жалпы әлем бойынша көптеген саяси оқиғалар болып жатты.

Негізгі ерекшеліктері:

Біріншіден, Еуропаның күш-қуаты артып, Африка, Америка және Азия құрлықтарын отарлауға кірісті.

Екіншіден, отты қару-жарақпен мұздай қаруланған әскері басым мемлекеттер отарланған халықтарды қырып жойды.

Үшіншіден, оларды мәдениетінен, рухани байлығынан айырудың тәжірибесі жинақталды.

Орта ғасырлардың аяғына қарай шаңырақ көтерген Қазақ мемлекеті әлемдегі шым-шытырық оқиғалармен тұспа-тұс келді.

Қазақ хандығының құрылуы туралы ой-пікірлер өте көп. Олардың бірі, Қ.Салғараұлы «Қазақ тарихы» журналында «Анығына жетіп, ақиқатын айтайық» деген үндеу сипатындағы мақаласында: «... Бұл орайда өзгелерге қарағанда жазу-сызуы кеш дамыған біздің халқымыздың тарихында басып ашып, нақтылай түсер мәселелер көп-ақ. Несін жасырамыз, біз әлі күнге қазақ мемлекетінің, дәлірек айтсақ, Қазақ хандығының нақты қай жылы құрылғанын да білмейміз. Себебі қазақ хандығының дәл қай жылы шаңырақ көтергенін ғылым әлі анықтаған жоқ. Әзірге әр ғалым өз болжамын алға тартумен келеді» [3, 41-42] – дейді. Журналдың бастамасымен 1993-1995 жылдары журнал беттерінде Қазақ хандығының қай жылы құрылғандығы жайлы мақалалар шықты. Әр тарихшы әр түрлі жылды ұсынды. Мәселен, Ә.Хасенов – 1445 жылы, Қ.Салғарин – 1456 жылы дейді. Тарихшы-ғалымдардың пікірлерін 2 топқа жіктеуге болады:

Бірінші топқа – Керей мен Жәнібек хандар Әбілқайыр ханнан 1456 бөлініп, Қазақ хандығының негізін 1465-1466 жылдары негізін қалады деген пікірлерді жатқызуға болады.

Екінші топқа Т.Сұлтановтың олар Әбілқайыр ханнан 1459-1460 жылдары бөлініп, хандық негізі 1459-1460 жылы қаланды деген пікірі жатады.

Үшінші топқа А.А.Семенов пен С.К.Ибрагимов пікірлері жатады. Зерттеушілердің пікірінше, Қазақ хандығы 15-16 ғасырлар шені мен 16 ғасырдың 30-40 жылдары жүзеге асқан.

Негізінен, көптеген зерттеушілердің пікірі бірінші топқа жатады. Дегенмен олардың пікірінде онша айырмашылық жоқ. Керей мен Жәнібек хандар Әбілқайыр ханнан 15 ғасырдың орта шенінде бөлініп, Қазақ хандығы 15 ғасырдың 60 жылдары құрылды деп жуықтап айтуға болады.

Қазақ хандығының құрылуы жайлы зерттегенде тағы бір күрделі мәселелердің бірі – қазақ хандарының шығу тегі мәселесі. Әрине, қазақ бұл тақырыпты зерттеу үшін Керей мен Жәнібек хандардың шығу тегін анықтаудан басталуы керек. Бұл мәселе төңірегінде біржақты пікірдің жоктығына М.Қ.Әбусейітова көңіл аударып: «Қазіргі кезде қазақ хандары әулетінің шығуы жөнінде екі түрлі пікір бар. Зерттеушілердің бір тобы оларды Орда Еженнен таралады», - деп келе, «қазақ хандары Жошының он үшінші ұлы Тұқай Темірдің ұрпақтары», - деген өзінің пікірін ұсынады [4, 38 – б.].

19 ғасырдың ортасына дейін Ресейде қазақ халқының шығуы, ру-тайпалық құрылымы, қазақ сөзінің мәні жөнінде көптеген деректер жинақталды. Осы аталған тақырыптар төңірегінде В.Н.Татищев, Г.Ф.Миллер, И.Фишер, П.И.Рычков, П.С.Паллас, И.Г.Георги, И.П.Фальк, А.И.Левшин сияқты ғалымдар үлкен үлес қосты. Дегенмен қазақ хандығының қай жылы құрылғаны мәселесіне арнайы тоқталмайды.

Жалпы, Қазақ хандығының құрылу тарихын зерттеуде көтерген шығыстанушы-ғалым В.В.Вельяминов-Зернов еді. Орынборда қызмет атқарған жылдары қазақ ауылдарына жиі барып, мұрағаттағы материалдарды зерттей бастайды. Е.А.Масанов оның қазақ тарихы үшін маңызы жайлы былай дейді: «В.В.Вельяминов-Зернов шығыс қолжазбаларындағы қазақтарға қатысты әлі де жарияланбаған құнды мәліметтерді сөзбе-сөз көшіріп алып, оларды сол түпнұсқалардағы тілі бойынша және орысша аудармасында өз еңбегіне енгізеді. Күні бүгінге дейін өз маңызын жоғалтпаған бұл құнды деректерді ғылыми айналымға енгізу – ғалымның қазақ халқының тарихнамасындағы басты еңбегі болып саналады» [5, 143-144].

Кейінгі уақытта Қазақ хандығы жайлы зерттеулер, деректер көбейіп келеді. Белгілі шығыстанушылар В.Юдин, К.Пишулина, С.Ибрагимов, Т.Сұлтанов, М.Әбусейітова Қазақ хандығы тарихын деректемелер негізінде зерттеудің тамаша дәстүрін жалғастырды.

Тәуелсіздікті мәңгі сақтап қалу Қазақ хандығынан бері халқымыздың арманы еді. Сан ғасыр Ресей үкіметінің отары болып, 1991 жылы ғана тәуелсіздікке қол жетті. Тәуелсіздік бір оқиғаның нәтижесінде, бір күннің ішінде алдық деген пікір қате. Себебі халқымыз осыған дейін қаншама қиындық, аштық, соғыс зардаптарын тартты. Миллиондап қырылып, намыстанып, көтеріліске де шықты. Осының нәтижесінде тәуелсіздікке қол жетті. Тәуелсіздік 1986 жылғы оқиғаның нәтижесінде ғана алынды деген ой қоғамда кең таралған. Әрине, бұл оқиғаның да ықпалы бар. Дегенмен осы уақытқа дейін күрес-тартыстың нәтижесінде тәуелсіздікті алдық. 1991 жылы 16 желтоқсанда тәуелсіздік алып, оны Түркия, АҚШ, Қытай, Ұлыбритания сияқты елдер алғаш болып мойындай бастады.

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары Қазақ хандығының құрылу тарихы мәселелерін зерттеуге тарих ғылымдарының докторы Б.Б.Кәрібаев өзіндік үлес қосты. Ғалымның бірнеше зерттеулік еңбектері [6] жарық көрді. Аталған еңбекте ғалым қазақ хандығының құрылуы тарихын түрлі деректерге, жарық көрген ғылыми еңбектерге тарихнамалық талдаулар жасап, қазақ хандығының құрылу мерзімін ғылыми тұрғыдан айқындады.

Қорыта айтсақ, қазақ халқының қалыптасуының аяқталуы мен Қазақ хандығының құрылуы бір-бірімен тұспа-тұс келеді. Қазақ хандығының құрылуы жеке тарихи оқиға болғанымен, сол мемлекетте өмір сүретін халықтың «қазақ» деген ел атанып, рухани және мемлекеттік дамулардың шарықтау шегіне жетуіне сәйкес. Қазақ халқының қалыптасуы сонау сақ-сармат, түркі дәуірі, моңғол дәуірі сияқты өте ұзақ кезеңдерді басынан кешірді.

Нәтижесінде, Әбілқайыр ханнан бөлініп, 1465-1466 жылдары Қазақ хандығы құрылды. Қазақ хандығының туының астына жиналған түркі тайпаларының бірнеше қилы замандарды бастап өткерді....

Қазақ хандығы туралы зерттеу патшалы Ресей заманында бір жақты жүргізілсе, кеңестік кезеңде сол заман идеологиясына сәйкес зерттелгені белгілі. Еліміз Тәуелсіздік алған жылдардан бастап, ұлттық-демократиялық тұрғыдан біршама зерттеулер жүрзілді. Соның нәтижесінде, әлем елдеріне өз тарихын мойындатып, Қазақ хандығының құрылуының 550 жылдық мерейтойын атап өтті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. Алматы: «Сөздік-Словарь», 2011. – 320 б.
2. Материалы по истории казахских ханств 15-18 веков: извлечения из персидских и тюркских сочинений // Сост.: С.К.Ибрагимов, Н.Н.Мингулов, К.А.Пищулина, В.П.Юдин. – Алма-ата, 1969; Мұхаммед Хайдар Дулати. Тарих-и Рашиди. – Алматы, 2003.
3. Салғарин Қ. Анығына жетіп, ақиқатын айтайық // Қазақ тарихы. - №1. -1993. – 41-42бб.
4. Абусейтова М.Х. Казахское ханство во второй половине 16 века. – Алматы, 1985. – 104 б.
5. Масанов Э.А. Очерк истории этнографического изучения казахского народа в СССР. – Алма-Ата, 1996. – 322с.
6. Кәрібаев Б.Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. -Алматы, 2014. -520 б.

1986 ЖЫЛҒЫ ЖЕЛТОҚСАН ЖАҢҒЫРЫҒЫ
САЙРАНОВА Мөлдір Сайранқызы, АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл Сапаққызы
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
sairanova16@mail.ru, Nur.AS_74@mail.ru

Қазақ елі өз тәуелсіздігі үшін бірнеше ғасырлар бойы күресіп келді. ХҮІІІ ғасырдан бастап ХХ ғасырдың басына дейін патшалы Ресейдің отаршылдық саясатына қарсы бірнеше мәрте қарулы көтеріліске шықса, кейін Кеңес үкіметі құрылғаннан кейін де кеңестік-коммунистік, «ұлы орыстық» идеологияға қарсылықтар танытты.

Кеңестік саясатқа қарсы болған көтерілістерінің соңы – 1986 жылғы – Желтоқсан көтерілісі. Халықтың ғасырлар бойы жинақталған ашу-ызасы, реніші мен қасіретінің қорытындысы – қыстың қаһарлы күндерінің бірінде болды.

1986 жылдың желтоқсан айының 17-18 күн аралығы. Өзге елдің халықтары үшін бір күннен өзгешелігі жоқ желтоқсан айының күндері. Ал, Қазақстан мен қазақ халқы үшін дүниені дүр сілкіндіріп, кеңестік қызыл империяның құрамынан шығуға, кейін құлатуға себепкер болып жатқан көтеріліс кезеңі. Кейіннен еліміздің тарихына «1986 жылғы Желтоқсан көтерілісі» деген атпен енген кезең.

Алматы қаласындағы студенттер, жұмысшылар, қарапайым халық Брежнев алаңына бейбіт шеруге шығып, өз талап-тілектерін айтпақ болған. Дегенмен, сол кезеңдегі кеңестік жүйе күшті құрылымдарды қолданып, басқаша бағалады, бейбіт халықты қудалауға түсірді.

Сол сәт туралы «Азат» қозғалысының төрағасы Хасен Қожа-Ахмет естелігінде: «Сол күндері алаңдағы бірде-бір шырша да сындырылған жоқ. Әлі есімде, бір жігіт әскерилердің сойылдағанына ашуланып, шыршаны сындырып қару етейік дегенде: «Сындырма, өзіміздікі ғой» - деп, оны бірнеше адам тоқтатқан еді» [1, 5-6] деген және Мұхтар Шаханов көтеріліске шынайы баға беруге талпынып: «1986 жылдың желтоқсанында қазақ жастарының бой көтеруі тіпті де ұлтшылдық сипатта емес еді. Ол басқа халықтарға қарсы, соның ішінде орыс халқына қарсы бағытталған жоқ. Алматыдағы желтоқсан толқулары – шын мәнінде, екі күштің: буыны бекімеген жас демократия мен әкімшіл-әміршілдік жүйенің елдегі тұңғыш қақтығысы» [2] деген сөздері сөзіме дәлел.

Халықтың бейбіт шеруге шыққанына қарамастан Кеңес Үкіметі оны «көтеріліс» ретінде басып жаныштады, көптеген студенттерді оқудан шығарды, ректорлар өз орындарын босатты. Көтерілісшілер қамауға алынды, сотталды, қуғын сүргінге ұшырады.

Мұрағат деректері бойынша: «Көтеріліске 60 мыңнан астам адам қатысты, 8 мыңнан астам адам қамауға алынды, 200 қатысушы сотталды, бір жарым мыңнан астам адам қуғын-сүргінге ұшырап, әкімшілік жазалауға тартылды» [3, 19-6].

Жеңіліске ұшырағандарға жеңіске жеткендердің төрелік жасайтыны белгілі. Сондықтан да, көтеріліс алғашында «Алматы оқиғасы» деп аталынды, тек он жыл өткеннен кейін ғана «көтеріліс» деген атқа ие болды. Бұл көтерілістің КСРО-да болған өзге көтерілістерден ерекшелігі жергілікті әкімшіліктің әлеуметтік мәселерді шешпеуінен, жеке адамдар арасындағы жанжалдың ушығуынан өршіген жоқ, Кеңес Үкіметінің жүргізіп отырған диктаторлық саясатына жастардың саналы түрде шығуында деп ойлаймын.

Көтеріліс Алматы қаласында 3 күнге созылғанымен, Қазақстанның басқа қалаларында «...желтоқсанның 19-ы күні Жезқазған, Талдықорған, Көкшетау, Қарағанды, Павлодар қалаларында, Шамалған, Сарөзек поселкелерінде, 20 желтоқсан күні Арқалық, Қарағанды, Ақмола қалаларында, 21-

інде Жамбыл қаласында, 22 желтоқсанда Өскеменде халық көшелерге наразылық шеруіне шыққан болатын» [4, 9-б]. Осылайша, республиканың басқа аймақтарында да өз жалғасын, қолдауын тапты.

Желтоқсанның ызғарлы желі - көтерілісте біздің облысымыз –Ақтөбе да болған болатын. Дәлілірек айтқанда, облысындағы Алға қаласында орын алғаны белгілі. Алғалықтарда кеңестік саясатқа өз нарызылықтарын ашық білдірді, дегенмен олар да басқа аймақтардағы тәрізді қуғындауға ұшырағаны белгілі. Бірнеше ақтөбеліктер қайсар азаматтар сотталып, жұмыстарынан, оқуларынан шығарылды.

Олардың бірі - Арынғазиев Болат. Ол - Алға қаласында балалар мен жасөспірімдер спорт мектебінің жаттықтырушысы болатын, көтеріліске қатысқаны үшін оны -2 жыл 6 ай бас бостандығынан айырды. Сонымен қатар, Алға қаласында балалар мен жасөспірімдер спорт мектебінің жаттықтырушысы -Төлеуов Болатты көтеріліске қатысқаны үшін - 2 жыл 6 ай бас бостандығынан айырып, соттады. Алға қалалық №2 кәсіптік-техникалық училищесінде дене тәрбиесінің мұғалімі - Қалбөкенов Берікте көтеріліске қатысқаны үшін 2 жылға бас бостандығынан айырылды [1, 115-б].

Бұл көтеріліс әлемдік саясатты, КСРО саясатын, тарихын өзгерткен құбылыс болды. Әрине, осы көтерілістің арқасында ғана тәуелсіздік алдық деп айту қате пікір. Себебі, елімізде бұл көтеріліске дейін де көптеген көтерілістер болды, халық қолына қару алып, отаршылдыққа деген ашу-ызамен көтерілді. Дегенмен, 1986 жылғы көтеріліске халық қолға қару алмай саналы түрде, болашақ ұрпақтың қамын ойлап, көшеде қазақ қыздарын ұрып-соғып жатқандарға қарсы шыққан болатын. Сондықтан да, көтеріліс нәтежие беріп (Кеңестік Одақтың басқа елдері де көтерілді) тәуелсіздікті алуымызға септігін тигізді. Өкінішке орай, көтерілістің себептері мен салдары тарих ғылымында әлі күнге дейін өз бағасын тапқан жоқ. М.Қ.Қозыбаев айтқандай: «Осы оқиғаларға шынайы ғылыми баға беретін, оның маңызы мен ауқымын көрсететін, осы оқиғаның егемен Қазақстанның қалыптасуы тарихында алатын орнын айқындайтын уақыт жетті» [6].

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін Желтоқсан көтерілісі мәселесе қайта көтеріле бастады. Желтоқсан көтерілісі тақырыбына арналған көптеген еңбектер, зерттеулер арнала бастады.

Олардың бірі, 1997 жылы Ш.Ш.Уалиханов атындағы Тарих және этнология институты ғалым М.Қ.Қозыбаевтың «1986 жылдың желтоқсаны: дақпырт пен шындық» атты еңбегін жарыққа шығарды. Сонымен қатар, Коммунар Табейдің «XX ғасырдың обасы» (1986), «Желтоқсан шежіресі» (1991), «Мұзда жанған алау» (1993), «Өз халқының перзенті» (1994), «Қайсар рухты қазақ» және «Қазақтың желтоқсаны» (2007) атты кітаптары; «Алматы 1986. Желтоқсан» жинақтары, Тоқтар Бейісқұловтың «Желтоқсан ызғары» атты кітабы, «Желтоқсан құрбандарын жоқтау» жинақтары, естеліктер т.б. жарық көрді. Әлі де зерттелу үстінде...

Қорытындылай келе, Желтоқсан көтерілісіне қатысқан әр көтерілісшілердің Тәуелсіздік алу үшін тигізгенінің арқасында біз, бүгінгі жас ұрпақ бейбітшілік заманда өмір сүрудеміз. Болашақ ұрпақтың, тарихшылардың келекешектегі міндеті - Желтоқсан көтерілісіне әділ, тарихи нақты баға беру қажет деп білемін.

Сонымен бірге, көтеріліске қатысқан есімі көп айтылмайтын мыңдаған көтерілісшілердің атын атап, лайықты құрмет көрсетілуі керек деп ойлаймын. Көтеріліске баға беруде тарихшылар ешқандай қателік жібермеуі қажет. Себебі, Тарих қателікті кешірмейді!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Біз білетін желтоқсан: Естелік эссе. Алматы: «Жалын баспасы», 2000-208бет.
2. М.Шахановтың Швецияның Стокгольм мен Упсала қалаларында (1990 жылғы қараша) және Англияда – Глазго мен Даяди (1991 жылғы қаңтар) оқыған дәрістері // Алматы. 1986 жылғы желтоқсан. Дақпырт пен шындық. – Алматы, 1990.
3. Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 5-том. –Алматы: «Атамұра», 2010, 688 бет.
4. Ер намысы ел намысы: Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбеков жайындағы жинақ. Алматы: «Жалын баспасы» 1998 – 176 бет.
5. Козыбаев М.К – Декабрь 1986 года: факты и размышления. –Алматы, 1997. 43 бет.

**МЕТОД СКАЗКОТЕРАПИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ
ГРАМОТНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ****БАБКИНА Татьяна Евгеньевна, ПИКАЛОВА Е.В.**

КГУ ОШ №32

Караганда, Казахстан

tany221114@mail.ru

Аннотация

Сказкотерапия - взрослым помогает понять глубинные, подсознательные проблемы взаимоотношения с окружающим миром, а ребёнку найти себя в жизни. Окунаясь в мир сказки, ребенок легче идет на контакт со взрослым, благодаря чему сглаживается возрастной и психологический барьер, он начинает воспринимать старшего как равного, ассоциируя его с героем сюжета. Включаясь в эту игру, ребенок сам становится героем сказки, учится строить отношения и принимать самостоятельные решения.

Сказкотерапия – достаточно молодой в современной психодиагностике, и один из самых древних способов в мировой цивилизации психологического воздействия на человека. Испокон веков сказка служила для передачи из поколения в поколение жизненного опыта.

В ней собраны не только жизненные ситуации, но и способы их решения. Именно это и становится главным ключом, который открывает душу ребенка и помогает справиться с трудностями взрослым. Сказкотерапия - взрослым помогает понять глубинные, подсознательные проблемы взаимоотношения с окружающим миром, а ребёнку найти себя в жизни. [1,с.51] Включаясь в эту игру, ребенок сам становится героем сказки, учится строить отношения и принимать самостоятельные решения.

Сказкотерапия, конечно, наиболее детский метод, потому что она обращена к чистому детскому началу каждого человека. Тексты сказок расширяют словарный запас, помогают верно, строить диалоги, влияют на развитие связной монологической речи. Сказки дифференцируют, так как они имеют различный механизм психологического влияния, воздействия на человека. [3,с.105]

Занятия по сказкотерапии выполняют несколько функций:

- *прогностическая и диагностическая.* Сказки позволяют узнать о человеке, выявить характерные черты личности, его проблемах, понять его жизненные ценности.
- *развивающая* направлена на развитие индивидуальности, социально – адаптивных навыков ,формирование у ребенка творческих способностей, а так же обучение и воспитание чему-либо.
- *коррекционное (терапевтическое)* воздействие сказок влияет на мировоззрение и поведение ребенка, преодоление его психологических проблем. [1,с.52]

В сказкотерапии применяют пять видов сказок: *художественные* (былины, притчи, легенды, басни, мифы), *дидактические* (абстрактные неодушевленные предметы (игрушки) одушевляются), *психокоррекционные* (для мягкого влияния на поведение ребенка и корректировки тех или иных черт характера), *психотерапевтические* (“сказки, врачующие душу”), *медитативные сказки* (для снятия психоэмоционального напряжения) [4,с.109]

Основная функция сказок состоит в том, что они могут помочь преодолеть ребенку негативные стороны его формирующейся личности.

Например: жадному, эгоистичному ребенку полезно послушать сказку "О рыбаке и рыбке". Пугливому и робкому - "О трусливом зайце"; шаловливому и доверчивому помогут "Приключения Буратино". Капризному - "Принцесса на горошине. Активному и подвижному - "Кот в сапогах", и т.д.

Задания с элементами сказкотерапии:

Задание 1. Утро Иванушки

Цель: снять психоэмоциональное напряжение у участников с помощью коммуникативного этюда. Формировать мотивацию к самопознанию.

В некотором царстве, в тридесатом государстве заря занималась. Солнце проснулось. Потянулось. Взглянуло на землю русскую.

В своей избушке на печке проснулся Иванушка - дурачок и раздумался: «Пойти ли сегодня на учебу? Может быть, дома на теплой печке остаться?»

Подожли к Иванушке мама с папой: «Собирайся, сынок на учебу!»

– Не хочу. Не пойду.

– Почему? Дальше участникам тренинга предлагается в форме импровизации разыграть диалог, где родители должны предложить доводы для собственного сына, почему надо идти учиться. [2,с.208]

Задание 2. Волк: добрый или злой?

Цель: активизировать знания текста русских народных сказок, в которых содержится информация о личностных и коммуникативных особенностях главных персонажей. Использование коммуникативного опыта сказочных персонажей при самопознании учащимися младших классов.

На уроке началась сказочная беседа «Волк и его друзья». Мудрая Сова показывает ребятам этюд «Злой волк». Всегда ли волк такой?

Учащиеся: Колобок из сказки «Колобок». Лягушка-квакушка из «Теремка». Лиса из сказки «Волк и лиса». Иван-царевич из сказки «Жар-птица». Теленок «Волк и теленок» и прочие сказки. Каждый хвалит волка. Перечисляя его положительные качества. *Вывод:* «Волки, как и люди, бывают разными» [2,с.208]

Задание 3. Удивительное в сказках.

Цель: активизировать самопознание учащихся с помощью текста русских народных сказок, в которых содержится информация о личностных и коммуникативных особенностях. Беседа о добром волшебстве.

Всем задаются вопросы:

1. На чем можно перелететь море-океан? (на Змее Горыныче; на ласточке)
2. Какое сказочное транспортное средство самое быстрое? (Ковер-самолет; Метла и ступа; Сапоги-скороходы и т.д)
3. С помощью чего можно перемещаться не только в пространстве, но и во времени? (волшебные заклинания; волшебная лампа; шапка невидимка и т.д)

Задание 4. Переписывание и дописывание сказок.

Цель: переписывать и дописывать авторские и народные сказки. Это действие имеет смысл тогда, когда ребенку чем-то не нравится сюжет, поворот событий, ситуаций, конец сказки. Переписывая сказку, дописывая свой конец, ребенок сам находит тот вариант разрешения ситуаций, который позволяет освободиться ему от внутреннего напряжения.

Задание 5. Сочинение сказок.

Цель: сочинять сказку, выбирая тему по заданной первой фразе. Педагог может указать главных героев и место действия. В своей собственной сказке ребенок отражает свою проблемную ситуацию и способы ее решения.

Задание 6. Приближение сказок к нашей действительности.

Цель: приблизить сказки к нашей действительности, извлечь уроки.

Давайте разберём всем известную сказку «Волк и семеро козлят»

После рассказывания сказки мы спросили детей:

- Что, по вашему мнению, не правильно сделала Коза?

Дети ответили:(Коза не должна была оставлять детей дома одних!)

- А как она должна была поступить? (• Взять с собой, • Пригласить няню)

- Что не правильно сделали козлята?(•Не послушали маму, • Они открыли дверь незнакомцу)

-Что бы вы сделали на месте козлят?(• К двери не подходить, с чужими не разговаривать, дверь не открывать!)

- Действия Волка на что были направлены?(• На добывания пищи)

- Что бы вы сделали на месте Волка?(• Надо ходить на работу

• Зарабатывать деньги и покупать еду!)

Задание 7.«Составьте рассказ от имени другого персонажа»: Представь, что Крокодил Гена и Карлсон живут все вместе и решили завести домашнего питомца. Какие доводы, и в пользу какого животного они могут приводить?

Представьте, что вы на какое-то время стали дневником в портфеле Гульназ;

Определение, сколько значений у предмета (например: кирпича, газеты)

Назвать, как можно больше признаков предмета (например: стола, самолёта, книги) [3,с.5]

Задание 8. «Фантастический сон»

- представьте, вам снится, что вы летите на космическом корабле;

а) оказываетесь среди инопланетян, которые ничего не знают о нашей планете, что бы вы им рассказали?

б) оказываетесь на другой планете, вас встречают её жители, о чём бы вы их расспросили?

Задание 9. «Предположите...»: Для чего слону хобот?, Зачем дождевые черви после дождя выбируются на поверхность земли?

Задание 10. «Составьте рассказ, используя данную концовку»

Учащимся предложили определенный финал, но ситуация, привлекая к нему, остаётся неизвестной: «...Только мы вошли в квартиру, как нам позвонили из аэропорта», «...Под деревом лежало гнездо вороны».

Применение сказкотерапии в процессе воспитания детей младшего школьного возраста не только возможно, но и необходимо в силу эффективности этого средства воспитания. В сказках можно найти полный перечень человеческих проблем и образные способы их решения. [3, с.105]

Анкетирование родителей, проведение диагностических процедур и наблюдений, подтвердили ожидаемый результат: функциональная грамотность чтения ребёнка.

Таблица 1. Мониторинг функциональной грамотности чтения учащихся.

Функциональная грамотность чтения ребёнка	1 класс	2 класс	3 класс
1. Умение работать с информацией.	---	25%	60%
2. Способность к анализу прочитанного	---	25%	55%
3. Расширение кругозора.	8%	40%	70%
4. Развитие речи.	10%	30%	60%
5. Развитие эмоциональной сферы.	20%	35%	65%
6. Опыт публичного выступления.	9%	15%	25%

Считаем, что применение метода сказкотерапии для обучающихся класса (с 1 по 3 год обучения) стала средством развития функциональной грамотности чтения и дает положительные результаты. В сказках можно найти полный перечень человеческих проблем и образные способы их решения. Разнообразие форм работы со сказками, а также многогранность смыслов одной и той же сказки создают идеальные условия для разработки и проведения мероприятий в образовательных учреждениях с использованием методов сказкотерапии.

Литература:

1. Брежнева М.В. Сказкотерапия – средство самопознания в раннем детстве //Начальная школа – 2007. №5.
2. Грабенко Т. Игры в сказкотерапии. –М.:Речь,2006.
3. Шишова Т. Лечение сказкой. //Сельская школа. – 2004. №2
- 4.Щербакова Т.Н. Детская психология в сказках и играх//Школьные технологии. - 1997. №1

ЭЛВИН ТОФФЛЕРДІҢ "ФУТУРОШОК" КОНЦЕПЦИЯСЫ

БАЗЫЛХАНОВА Айгуль Тынысбековна

Ғылыми жетекші: Жанатаев Данат, ф.ғ.к.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Алматы, Қазақстан

aigulbazylkhanova@gmail.com

Аннотация

Барлығымызды алаңдататын бүгінгі болашақ бір қызығы, әлеуметтік ғылымның пәні ретінде әлі де болса анық анықтамаға ие болып отырған жоқ. Классикалық әлеуметтану, әдетте, әдіснамалық тұрғыдан мүмкін еместігіне сілтеме жасай отырып, жаһандық болжамға жүгіне алмайтындығын алға тартады. Өз кезегінде әлеуметтік-философиялық футурология ғылымдарының барлық қол жетімді құралдарын қолдана отырып болашағымыз қандай болады деген сұраққа жауап беруге тырысады. Бұл мақалада автор Элвин Тоффлер енгізген "болашақтың соққысы" ұғымына қысқаша шолу жасалып, болашақ туралы ойлаудың мүмкін ғана емес, маңызды әрі керек екендігін көрсету. Негізінен алғанда Тоффлердің болжамдары мен болжамдарының басым бөлігі мәселенің ғылыми-техникалық жағынан гөрі әлеуметтік динамика тұрғысынан басымырақ назарға алынды.

Қазіргі кезде өзгерістердің барысы жылдамдатқан заманда болашақтың бағдарын болжамдап, елдің даму стратегиясын құруда барша футурологтардың концепциялары зерттеліп, тиісті талқылауға түсірудің маңызы зор. Себебі ғылым бетпе-бет келіп отырған қарқынды әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, жаңа технологиялардың жаппай жаулап, адам өміріне етене енуі, ақпарат ағынының толассыздығы, пандемияның орын алуы сынды құбылыстарды електен өткізіз, тұжырым жасап қана қоймай, соладың негізінде бізді күтіп тұрған өзгерістерге қатысты белгілі бір мөлшерде пайымдауын, болжамын, ескертулерін жасауға шұғыл көшу керек. Ғылыми пайымдау мен ғылыми тұжырымдар

өзгерістерден кейін емес, оның алдында жүріп отыруы керек. Тоффлер меңзеген "футурошоктың" алдын алу міндеті ғылымға нақты қойылып қарастырылуы керек.

Болашақ туралы болжамдар жайлы бұрын жазылған жұмыстарды оқып зерттеу социолог үшін өте мағынасыз әрекет болып көрінуі мүмкін. Британдық әлеуметтанушы Джон Урри айтқандай әдетте әлеуметтік ғылымдар болашақты болжаумен айналыспайды және бұл міндетті шындап келгенде өзінің тура мағынасында ғылым болып табылмайтын футурологияға артып қойған іспеттес. Пән ретінде футурологияның өзінің методологиялық құралдарға ие емес екені алдыға тартылып ғылымнан тиісті орнын ала алмаса, онда болашаққа бағдарға қатысты әлеуметтану айналыспаса, кім айналысады?

Болашақтың философиялық тұжырымдамасы әлбетте күрделі мәселе екені даусыз, себебі ол жерде өткен уақыттың тәжірибесі, салдары мен әсері болып жатқан процестердің бағасы, тенденциялар барысы және соның негізінде жақын және алыс болашақта орын алатын өзгерістер, құбылыстар жөнінде дәйекті болжамдар жасалуы керек. Міне, осы қадамдарды біз Тоффлер жұмысынан көре аламыз. Себебі болашаққа бағдар бүгінгі күнді барынша бағалауға, түйсінуге мүмкіндік береді. Ертеңгі күнім қандай болады десең, бүгін не істеп жатырсың, соған баға бер деген ежелгі фәлсафаға саяды. Сонымен қатар, ертеңді зерттеу мүмкін болар қателіктер мен олқылықтардың алдын алып, тиісті түрде дайындық жасауға жол ашады.

Жалпы, әлем ғалымдарының соңғы ғасырлар мен тіпті мыңжылдықтар бойы жер өркениеттерінің техникалық, экономикалық және әлеуметтік дамуының кезеңділігін, әркелкілігін сипаттауы, өткеннен бүгінге дейін өзгерудің заңдылықтары мен динамикасын ажыратуы мен болашақтың нұсқаларын болжауы әр түрлі болады, яғни әр ғалым, әр ғылыми орта өз пайымдарын алға тартады. Осы тақырыпқа қатысты жарық көрген әр түрлі классификация мен пайымдаулардан біз Элвин Тоффлердің "Футурошок" тұжырымдамасына тоқталамыз. Адамзат индустриялық және ақпараттық технологиялардың қарқынды жойқын белсенділігінен аса өзгеруде, түрленуде және жаңаруда. Алайда, көптеген адамдар жаңа шындықтарды ашуға дайын емес. Заманның толассыз әкеліп жатқан талаптарына бүгіннің қоғамы сәйкес келіп сай болуына дәрменсіз болып отыр. Болашақты болжаудан бүгін бүгінгі өзекті сұрақтарға жауап бере алмай отыр. Әсіресе, әлемді аяғынан тік тұрғызған пандемия адам баласының заманның алдында дәрменсіздігін, әлеуетінің шамалы шектеулі екенін дәлелдей түсті. Қарапайым адамдар қоғам қозғалысын бағалаудан қалды. Ертеңге деген сенімсіздігі орын алып отыр. Элвин Тоффлер атап өткендей, соққы немесе "футурошоктың" өзі де адамдарға жаңалық болудан қалды. Жаңа технологиялар адам өмірін дамытып, жеңілдетіп, жаңа мүмкіндіктер ашып беріп отырғанмен, таяқтың екінші ұшы - әкелген кері әсері мен теріс салдарлары да аз емес.

Міне осы технология мен әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің өзара байланысы туралы Тоффлердің идеялары сонау 1960 жылдары IBM компаниясы оған компьютерлерді енгізудің ұзақ мерзімді әлеуметтік және ұйымдастырушылық салдары туралы мақала жазуға берген кезде пайда болды. Дәл осы кезеңде ғалымның кейінгі жұмыстарының кейбір негізгі идеялары пайда болды. Алғаш рет оның зерттеулерінің кейбір тақырыптары "болашақ өмір салты ретінде" мақаласында айтылған, онда ол болашақта өзгеру жылдамдығының артуы керек және бұл процестің нәтижесі болашақ оқиғалардың басталуына дайын емес адамдардың бағыттын жоғалтуы, адасуы болады деген негізгі идеяны алға тартты. Өткен қоғамда "тұрып қалған" қорқыныш сезімін сипаттау үшін Э. Тоффлер әйелімен бірге "болашақтың соққысы, яғни футурошок" деген арнайы ұғымды енгізді».

Э. Тоффлердің негізгі ғылыми үлесі - ол технологиялық өзгерістер процесінің нәтижелерін қалың оқырманға айқын көрсетті. Атап айтқанда басқаларға қарағанда, ол іскер топтарды ХХ ғасырдың соңғы үштен бірінде болып жатқан үздіксіз өзгерістердің терең жасырын мағынасын әлдеқайда көбірек хабардар ете алған ғалым осы Тоффлер. 1960 жылдардың ортасының өзінде-ақ Элвин Тоффлер болашақ экономикада жетекші рөл ақпараттық технологияларға тиесілі болады деп сендірді. Өз болжамына сүйене отырып, ол бұдан былай технологиялық өзгерістер бұрынғыға қарағанда жоғары сапалы қарқынмен жүреді деген қорытындыға келді [5]. Ақпараттық жарылыс жасаған сыртқы орта, сыртқы пішін бүгінгі күнді болашақтан ажырата алмайтындай етті. Зулап өтушілік, жылдам өтушілік біздің өміріміздің басты белгісіне айналды және оның барлық салаларының түбегейлі өзгеруіне әкелді – экономикадан нақты субъективті жеке адамның өзіне дейін. Э. Тоффлердің пікірінше, үкіметтер мен бизнес өкілдері бәріне дайын болуы керек және болашақтан басымыздан өткен дүниелерден ұқсас еш нәрсе күтпеуі керек, себебі теңдесіз, сіз болжап білмеген, ойлап күтпеген өзгерістер мен құбылыстардың орын алатынығы жайлы ескертуі бүгін міне анық шындыққа айналып отыр. Қазіргі уақытта бұл көзқарас менеджмент теориясының маңызды бір мәселесіне айналып, бөлінбес бөлшегіне айналғанмен, бірақ сол 1970 жылдардың басында Э.Тоффлердің өзгерістердің қайтымсыздығы туралы идеясы біртүрлі оқыс, таңғажайып болып саналды. "The Third Wave" ("Үшінші толқын") кітабында Э. Тоффлер өзгерістің жаңа постиндустриалды өркениеті деп аталатын нәрсені

құруға бағытталған жан-жақты хабардарлық схемасын жасауға тырысты. Элвин Тоффлер адамзат өзінің даму процесінде технологиялық революциялар арқылы өтеді деп топшылады, оның ішінде бірінші толқынмен - шамамен 10 мың жыл бұрын басталған аграрлық өркениет және екінші толқынмен - өнеркәсіптік өркениет, тұтастай алғанда ХХ ғасырдың ортасына дейін жалғасып, әлемді өзгертіп, өзгертіп, бүкіл әлемдегі экономикалық және қоғамдық институттарды модернизациялайды, үшінші толқын өнеркәсіптік өркениетке, оның институттарына, әдістері мен құндылықтарына қауіп төндіретін астам индустриялық өркениеттің пайда болуына әкелді.

Тоффлердің болжап кеткен екінші толқын салдарын бүгін бүкіл әлемнен көрініс тауып отырғанына куәміз. Компьютерлердің, лазерлік техниканың, биотехнологияның, гендік инженерияның, информатиканың, электрониканың, теле және бейне коммуникациялардың өсіп келе жатқан және кеңінен таралуынан туындаған технологиялық және әлеуметтік өзгерістердің алып толқыны Жеріміздің түкпір-түкпіріне дейін жете алды. Ендігі кезекте, бастысы машиналар емес, бастысы - ақпарат, шығармашылық және зияткерлік технология болды. Негізгі айырмашылық машиналардың емес, адамдардың өзгеруінде, олардың санасын қайта құруда, сондай-ақ техносфераның өзгеруімен қатар инфосфераның революциясы жүріп жатыр. Өндіріс эволюциясы ақыл мен мәдениетті әлсіретті. Инновация, ақпарат, жаңашылдыққа лық толған әлемді қабылдау мен түсіну үшін қабілеттердің үнемі дамуы, үздіксіз білім алу мен игеру, кең ауқымды ойлау қажет болып отыр. Адамзат баласына былай қарағанда бір-бірінен тәуелсіз өзара байланысы жоқ болып көрінетін, бірақ шындығында бірегей тұтастықты құрайтын оқиғалар арасындағы байланысты түсіне, түйсіне, көре білетін қабілет-дағдылар қажет болып отыр. Бар мәселе осы өркениет толқындарының қақтығысы ауыртпалықсыз өтпейтіндігінде көрінеді. Бұл біздің өмірімізге терең еніп, бізді жаңа рөлдер ойнауға мәжбүр ететін және бізді жаңа және психикалық тепе-теңдікті бұзатын психологиялық аурудың қауіп-қатеріне душар ететін күш. Болашақтың соққысы - бұл уақыт құбылысы, қоғамдағы өзгерістердің қарқынды ілгерілеуінің нәтижесі.

Әлемді өз концепциясымен дүр сілкіндірген ғалым адамзат баласы жердің қазыналары таусылып, атом энергиясы бақылаудан шығып кетуінен немесе климаттық өзгеруден деп болжаған жоқ. Адамдар психологиялық күйзелістерге төтеп бере алмайтындықтан өледі. Футурошок - болашақтың соққысы, адамның немесе қоғамның технологиялық және әлеуметтік прогрестің қарқынын жеделдетуден туындаған оның айналасындағы тез және түбегейлі өзгерістерге психологиялық реакциясы. Футурошок шындықтың сезімін кенеттен, таңғаларлық жоғалтуымен, болашақ жақындарынан қорқудан туындаған өмірде шарлау қабілетімен сипатталады. ХХІ ғасырдың басына дейін. миллиондаған қарапайым физикалық және психикалық қалыпты адамдар кенеттен белгісіз болашаққа тап болады деп тауып айтқан.

Осылайша, Элвин Тоффлер футурошок құбылысының негізгі бағытын анықтай алды, ол адамдардың жақын белгісіз болашақ алдындағы үрей сезімінен туындаған шындық сезімін кенеттен айырылу және өмірді бағамдау, бағдарлау қабілетін жоғалту деп білді. Қоғамның моральдық және шынайы құндылықтарды жоғалуы және адамзаттың салыстырмалы түрде деградацияға ұшырауы. Осы жағымсыз құбылыстардың алдын алу үшін Элвин Тоффлер өз еңбектерінде адамның индустриалды және ақпараттық өзгерістерге бейімделу процесінің маңыздылығын атап өтті. Ол өз еңбектерінде болашақ күйзелісті ауыртпалықсыз жену үшін қажетті нақты механизмдерді атап өтті, атап айтқанда дене және психологиялық реакцияларды жаттықтыру. Адам, мүмкін емес өзгерістерді қабылдай алмаса да, қоғамның осы өзгерістерге деген көзқарасына әсер етуі мүмкін. Біздің ойымызша, міне бұл Элвин Тоффлер тұжырымдамасының түпкі мәні.

Әдебиет тізімі:

1. Губенский, А. В. Шок будущего: о чём нас предупреждал Элвин Тоффлер / Антон Гуменский, Артём Галустьян // Apparatus. 2016. URL: <http://apparatus.cc/world/tofflerfutureshock>.
2. Роберт, А. У. Концепция трех волн по Э. Тоффлеру, Психология эволюции. Киев, 2001. С. 264 – 266. URL: <http://vikent.ru/enc/2088/>.
3. Тоффлер, Э. Шок будущего: Пер. с англ. Минск: «Издательство АСТ», 2002. 557 с.
4. Тоффлер, Э. Биография. Основные Работы / Э. Тоффлер. URL: <http://marsia.ru/359/519/4124/4126/>.

НОВОЕ ГОСУДАРСТВО – В НОВОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

БАЙБУСИНОВА Айнур Ашимгазиновна

Научный руководитель: Игибаев С.К.д.и.н., профессор

Средняя школа имени М.В.Ломоносова

Восточно-Казахстанская область, Зайсанский район, Зайсан, Казахстан

a.namazabaeva@mail.ru

Аннотация

30 лет Независимости – это эпоха, когда борьба нашего народа за сильное государство и лучшую жизнь проходит на фоне удивительных глобальных перемен во всей человеческой цивилизации. Эти годы подтверждают удивительный феномен – ускорение исторического времени, как новое государство – в новой глобальной реальности.

Каждому времени соответствует своя стратегия. Однако Стратегия «Казахстан-2050», которая была представлена нашим первым президентом в Послании народу 14 декабря 2012 года, которая принадлежит началу второго десятилетия XXI века, но и открывает новую эпоху национальной истории.

Хочется заметить, что важной отправной точкой Послания стал несомненный факт: Казахстан состоялся как новое государство в новой глобальной реальности. Только стоящее твердо на своей платформе государство способно реализовать стратегию устойчивого развития, охватывающую даже не десятилетия, а целое столетие. «Сильное государство занимается не политикой выживания, а политикой планирования, долгосрочного развития и экономического роста», – эти слова стратегии точнее всего выражают ее посыл. В новой реальности в нашем государстве наступает время новой стратегии. Тем более все основные задачи «Стратегии-2030» были решены намного раньше, чем было запланировано. К завершению второго десятилетия и начало третьего, наше государство вошло в число пятидесяти самых развитых стран мира. На планете Земля было не мало политических конфликтов, перевороты, войны и террористические акты все это жестоко терзало планету, наш мир рушился у нас на глазах торжествовала новая глобальная реальность. И поэтому для того чтобы встать на новый уровень развития государства, нужны были стратегии на опережающее развитие. Для этого нужны были группы для изучения глобальных тенденции. Ей предстояло на основе «черновых» прогнозов выработать долгосрочную универсальную стратегию развития страны. Отличие Стратегии «Казахстан-2050» от «Стратегии 2030» заключалось в ее сверхдальновидности. Неслучайно наше государство стало первой вооружившейся долгосрочной национальной стратегией.

Наш президент не случайно избрал эту стратегию, им двигало желание, чтобы каждый увидел в этой стратегии проект своего будущего и будущего своих детей и внуков. Именно поэтому глава государства указал в этом стратегическом для нашей страны документе путь к казахстанской мечте, засиявшей на горизонте.

В Стратегии «Казахстан-2050» была сделана попытка охватить взглядом далекое будущее страны, оценить ее перспективы и происходящие в ней процессы, выстроить систему и иерархию приоритетов, предложить комплекс задач, определенных на основе осознания новой глобальной реальности.

Ближайшие перспективы человечества зависят от того:

- демографический дисбаланс,
- угрозы продовольственной и энергетической безопасности,
- дефицит воды,
- истощенность ресурсов,
- экономический кризис,
- последствия технологической революции,
- социальная нестабильность,
- кризис ценностей,
- общемировая дестабилизация.

В 2012 году Казахстан занял 50-е место в мире по объему ВВП, а уже в следующем 2013 году – 50-е место в рейтинге глобальной конкурентоспособности. Эти достижения позволяли с уверенностью сказать, что современный Казахстан состоялся как новое государство – в новой глобальной реальности.

В нынешнем современном мире, когда дисбаланс глобальной системы усиливается, а разрыв между богатством и бедностью стремительно нарастает, т.е. все больше и больше увеличивается социальное неравенство между людьми, это может привести к глобальному расколу в обществе.

Потому что наше государство встало на путь демократии, следовательно должно быть равноправие в обществе. От этого зависит будущее страны. Теперь наша новая общенациональная цель – стать к 2050 году одной из тридцати самых развитых стран мира.

Было принято семь приоритетных направлений развития страны.

1. Экономическая политика: всеобъемлющий прагматизм на принципах прибыльности, возврата инвестиций и конкурентоспособности.
2. Всесторонняя поддержка предпринимательства – ведущей силы национальной экономики.
3. Новые принципы социальной политики: социальные гарантии и личная ответственность.
4. Знания и профессионализм – ориентиры образования и переподготовки кадров.
5. Укрепление государственности и развитие демократии.
6. Последовательная внешняя политика: продвижение национальных интересов и содействие укреплению региональной и глобальной безопасности.
7. Новый казахстанский патриотизм – основа успеха многонационального и многоконфессионального общества.

Стратегию «Казахстан-2050» отличает систематичный и сбалансированный подход ко всем вопросам развития государства.

Основа Стратегии «Казахстан-2050», означает, что все без исключения экономические и управленческие решения принимаются исходя из их экономической целесообразности и соответствия долгосрочным интересам. Такова же логика бюджетных затрат. Во-первых, поддержку получают только те направления, которые расширяют национальный «плацдарм» Казахстана в глобальной экономике. Во-вторых, финансируемые государством проекты и объекты обязаны иметь отдачу в виде материальной прибыли или решения социальных задач.

Таким образом, хотелось отметить, что Стратегия «Казахстан-2050» вооружила нашу страну уникальной сверхчувствительной «оптикой»: она позволяет держать в фокусе внимания далекие цели, чтобы планировать на долгосрочную перспективу, а в случае необходимости – оперативно корректировать курс, ведь жизнь богата непредвиденными поворотами, и обстоятельства не должны заставить нас врасплох.

Свою статью хочу закончить словами нашему первого президента:

«Наши дети и внуки также должны предпочесть жизнь на Родине, потому что им здесь гораздо лучше, чем на чужбине. Каждый гражданин нашей страны должен обрести чувство хозяина на своей земле».

Литература:

1. Н.Назарбаев «Эра Независимости»;
2. Н.Назарбаев «На пороге 21 века»;
3. Н.Назарбаев «Стратегия Независимости»;
4. С.К.Игибаев «Казахстан в источниках и материалах»;
5. С.К.Игибаев «Материалы по Истории Казахстана».

QUALITY OF EDUCATION IN KAZAKHSTAN: PLAGIARISM AS ONE OF ITS ISSUES

BAIZHANOVA Madina Mahsutbekovna

Astana IT University

Nur-Sultan, Kazakhstan

baizhan.madina@gmail.com

Аннотация

Интернационалдандыру және білім беру қоғамдастығы әлеміне ену барысында Қазақстан кейбір ережелерді ұстануы қажет. Білім сапасы жоғары деңгейде болуы керек, ал плагиат оған өте әсер етуі мүмкін және бұл білім беру жүйесінің жаһандану процесін баяулатуы мүмкін. Плагиатты, мұғалімдер мен студенттерді дұрыс түсінбеу жағдайды одан әрі нашарлатады. Бұл мәселе имплантацияда плагиат мәселесі болып табылады. Білім беру сапасын арттыру қажеттілігі қоғамның даму жағдайлары мен білім беру жүйесінің осы өзгерістерге тез бейімделе алмауы арасындағы алшақтықтың күшеюінен ерекше сезіле бастады.

Annotation

In the process of internationalization and entering to the world of educational community Kazakhstan needs to follow some rules. The quality of education should be on high level, and plagiarism could crucially

affect on it and which could slow down the process of globalization the educational system. Even more the situation worsens by misunderstanding of plagiarism as well as by teachers and students. The challenge is in this implantation is the issue of plagiarism. The need to improve the quality of education began to be felt particularly strongly at the growing rift between the conditions of the development of society and the inability of the education system to adapt quickly to these changes

Research question: How could research on plagiarism issue improve quality of higher education in Kazakhstan?

Sustainable development of society in the context of globalization is impossible without the development of human resources as the main resource for innovative economic development. According to the reform on higher education which was taken in 1995 the quality of education in higher educational system should improved and one of the point was on improvement in development of the scientific research opportunities. To do this, professors learn from each other, as well as the West theoretical and practical knowledge on quality management education that would raise the quality of education [1] Along with this they often teach and learn for themselves the new systems that allow not only to evaluate the real level of educational attainment, but also still receives. The criterion of efficiency and quality of the educational process could be easily traced in the written work of the students. Nowadays, with the rapid development of the Internet, where information has become more accessible to more people, it is very difficult to trace the use of the work students have already earlier by someone publicized material. In the process of internationalization and entering to world educational community, it dictates certain rules to follow. The quality of education should be on high level, and plagiarism could crucially affect on it and which could slow down the process of globalization. Even more the situation worsens by misunderstanding of plagiarism as well as by teachers and students. Many teachers do not have an ability to identify plagiarism and do not provide connection in the curriculum that directly and indirectly affects on its quality. Today the vision toward plagiarism definitely changed, became more refusing, but as before, this show is a small part of text plagiarism or not is extremely difficult and sometimes even impossible. That is why many of people use and give out the wrong product and work as their own. The root of this issue lays in the secondary school where pupils used to cheat on and do not realize all the responsibilities that it could bring in the future. All the discussions about dissatisfaction from quality of higher education comes from secondary school, especially academic quality is suffering. Particularly it might reduce general quality of education which is became one of the main reforms of Kazakhstan's education system. It particularly affects on postgraduate process, especially on writing master and doctoral works.

The challenge is in this implantation is the issue of plagiarism. The need to improve the quality of education began to be felt particularly strongly at the growing rift between the conditions of the development of society and the inability of the education system to adapt quickly to these changes. In the early 90-ies of the state weakened attention to vocational education. The private sector was not able to take the initiative in their hands. The result was an imbalance of training in vocational education. Today, it is essential to clearly identify where the responsibility ends with the state on behalf of central and local authorities, and where begins the responsibility of business. At the same time, Kazakhstan is actively developing the process of reforming the education system, accompanied by the widespread use of effective mechanisms for the implementation of the objectives of education and the introduction of scientific methods of evaluation of educational achievements. In the main legal instruments in the field of education, such as the Law "On the approval of the State Program of Education Development in Kazakhstan", the program "Modernization Education "(2000), Resolution of the Government of the RK" On the organization of the experiment on the introduction of the unified state examination "[2], The concept of modernization of Kazakhstan's education till 2015, the action plan of the Government of the Republic of Kazakhstan in the field of social policy and the economy, the priority development of the educational system of Kazakhstan was addressed issues of modernization of national education. President Nursultan Nazarbayev in the next message to the people of Kazakhstan pointed to the importance of the quality of training: "Ensuring social welfare should be accompanied by improved quality of life, as well as human resources. In the rapid developing time Kazakhstan establishing own competitive higher education. One of such aspect is the effect of internationalization, which demands certain standards and rules.

¹ Ширяев, М. А., Мустакимов, В., Гуманитарий, Э. (2008). Plagiatinform избавит от плагиата в научных работах. *Educational Technology & Society*, 11(1). Retrieved from: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v11_i1/html/4.htm

² State strategy of the Republic of Kazakhstan for 2050. (2012). Народу Казахстана стратегия «Казakhstan-2050» Новый политический курс состоявшегося государства. *akorda.kz* ru/page/page_kazakhstan-respublikasynyn. Retrieved from: http://89.28.129.135/ru/files/president_02.doc

One of the sides that need a close attention is a quality of education. All major countries are actively pursuing reforms of their education systems. One of the leaders in a wide-ranging educational movement is the European Communities initiated the Bologna process, which aims - the creation of a unified European educational space, so that any citizen could get a quality education, and then the job. Thus, for our country, which today seeks to integrate into the international community, the reform of the education system becomes a crucial strategic accord top priority. The modern policy of the Ministry of Education and Science of Kazakhstan in the field of development of higher education in the country is aimed at strength and to widen the borders of the most universities. As a result of changes and reforms sharply reduced the number of institutions. One of the most important tasks in the national high education is Kazakhstan's accession to the Bologna process. The key issue of the Bologna process is currently performing quality assurance of higher education. In the Berlin Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education (2003), the introduction of effective systems of quality assurance noted as one of the three intermediate priorities. In world practice, the quality of education is considered as one of the main factors of socio-economic development of the country. With increasing levels of the quality of education the state connects welfare of the population, society - its transformation in highly developing society (socially, spiritually, physically, economically, politically, etc.), whether the employer - increasing revenue, and personality - the opportunity to take their rightful place in society. The rapid development of globalization, moreover trend of integration Kazakhstan into the world educational space require addressing the quality assurance system of professional training in a university. The main task for today, facing teachers at universities are to raise the level of education. To do this, professors learn from each other, as well as the West theoretical and practical knowledge on quality management education that would raise the level of education.

One of such current difficulties is plagiarism. Plagiarism is a crucial obstacle of higher education. According to ministry of education for recent years some plagiarism points were found out in several scientific works as well as in PhD and master's research papers. The tendency of plagiarism is growing up year after year. Moreover, this complication has begun appearing even in the secondary education. Nevertheless, this question causes a problem to Kazakhstan's legislative system and disturbing The Ministry of Education. At this point several important changes were made to the context and standards of law on Intellectual property right. This significant amendments and additions were made at July 9, 2004 to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan's law about intellectual property. [3] Nevertheless, this year The Ministry of Education has begun to develop standards about ethical regulation of scientific papers. These standards will be followed in the process of accreditation and implementation, planning and evaluation of research at all levels.

The challenge that worsens this trouble is that we are living in the era of rapid development of high-tech technologies. The purpose of this programmes and gadgets (e.g.in Kazakhstan plagiat in from, in international level turmitin etc.) are to make people's life easier and quicker. At this point any changes in the scientific and social life effect on types of plagiarism. Plagiarism is divided into several types and of the crucial type that often appears, in the educational process is Internet plagiarism. It is widely used by students in their course assignments (referat) and even in research papers. The questions that need to be is raised to by researches do our people understand the term plagiarism properly, what effects it can cause and to what it can lead to; also, identify the level of knowledge about the importance of this term and its penalties. Nevertheless, as in famous proverb says that "ignorance of the law is no excuse", that's why it is important to provide clearly explanation of plagiarism among nation.

After putting the for the quality of education there are appeared different issues affecting on, and one of such things is plagiarism, which might make the level of education especially its quality in higher education lower. The rapid development of the Internet in recent decade, made the issue of plagiarism important. The worldwide system can provide an amount of ready written essays where any person can use them in their academic writings or other types of assignments. In general education system is aimed on developing smart, intelligent and competitive generation that could bring a lot of creative and innovative things in it. The ministry of education each year gives several scholarships on research projects and in this case as again vise minister told there is no sense to give money for plagiarized work and projects. According to the director of research center Adil Ibrayev he told that in 2013 about 1114 woks were plagiarized and more as director of international research center Daniyar Sapargaliev told that in the list of international system Scopus Kazakhstan is on the 94th place among the 130 places on plagiarism. Also, he mentioned that there is no any program or rules that could track the process of plagiarism from the secondary level. If it doesn't explain properly from early age how could students avoid it in the future. In this case the ministry of education facing all that problems that

³ Law on intellectual property right of the Republic Kazakhstan.1996. Закон об авторском праве и смежных правах. Закон Республики Казахстан от 10 июня 1996 года N 6, Ведомости Парламента РК, 1996 г., N 8-9, ст. 237. Retrieved from: http://kazpatent.kz/acts/law/ob_avtor_smezhus.html

coming from plagiarism that definitely do not make educational system higher and good, that's why the ministry has launched a new program for Kazakhstan which could detect any plagiarism in work. It calls as "plagiainform" which was announced through mass media. Nowadays, it has several successful results. This program has discovered the case of plagiarism in the doctoral and master theses. As government mentioned each fifth work is plagiarized, and in this case it might be noticed that the system of teaching and providing clearly instruction in writing research papers do not properly work. The system itself is weak at point of research and writing academically peer reviewed articles that could be published as well as on local and on international level. Unfortunately, the quality of this process is suffering from low level and unsatisfied quality of research papers. This case makes national educational system weak and uncompetitive. The software should be improved because the Internet system day after day improving and moving towards quickly. However, implementing this program says that our government is not indifferent, and it directly affects on the quality of education and each level of educational system will see and feel the result of this program on their outcomes and future results. The similar opportunities were done by many countries, so we might to learn more and share with them experiences in order to make our system higher and qualified begging from local till international level.

References:

1. Абдишова, Г. Б., Ботабаева, К. Г. (2013). Анализ рынка образовательных услуг в республике Казахстан. *Science and world*. p.10.
2. Amadio, M., Gross, S., Ressler, P., Truong, N. (2004). Quality Education for all. *World trends in educational aims and goals*.
3. Dimas, G. A., Goula, A., Pierrakos, G. (2011). Quality issues in higher education: A multicriteria framework of satisfaction measures. *Creative Education*, 2(03), p.305.
4. Chapman, D. W., Adams, D. K. (2002). *The quality of education: dimensions and strategies*. Hong Kong: Asian Development Bank.
5. Gurevich, L. I. (2011). On the reform of higher education and science in Kazakhstan. *Russian Education & Society*, 53(9), pp.63-70.
6. Georgieva, N. Y., Shakina, M. A. (2011). Education Quality Improvement Via Creating and Introducing Modern Tools of Interactive Teaching. *International Journal of Arts and Sciences*, 4(21), pp.53-73.
7. Nurasheva, K., & Bondarenko, V. (2013). New landmarks in building qualitative education in Kazakhstan. *Going global: Identifying trends and drivers of international education*, pp.5-16.
8. Olzhaev, A. (2014). Plagiarism is in ten scientific work in Kazakhstan. Retrieved from: <http://365info.kz/2014/06/plagiatom-yavlyaetsya-kazhdaya-desyataya-nauchnaya-rabota-v-rk/>
9. Pak, N. (2010). Integration of the Republic of Kazakhstan into global educational scenario: From reforms in education to quality assurance enhancement and world ranking participation. Letter from the editor Peter Odrakiewicz. *12*, p.42.
10. State program of education in development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. (2010). Новое десятилетие—новый экономический подъем—новые возможности Казахстана. *Послание Президента РК народу Казахстана*, Retrieved from: <http://www.ifk.kz/cont/download/poslanie2010.pdf>
11. Гуревич, Л. Я. (2010). О реформе высшего образования и науки в Казахстане. *Социологические исследования*, (7), pp.104-107.
12. Есимова, А. Б., & Валитова, З. Х. (2014). Стратегические направления образовательной политики Казахстана в сферах высшей школы. *Главный редактор*, p.425.

ВЛИЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРУГОВОГО МЕТОДА НА УРОВЕНЬ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

БАЛУАНОВ Ерболат Мухамеджанович, С. В. БОТЯЕВ

КГУ Школа-детский сад №26, Северо-Казахстанский университет им.М. Козыбаева

Петропавловск, Казахстан

baluanov35@mail.ru, sbotyayev@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада іске асыру ерекшеліктері әдісін айналма жаттығу сабақтарында дене шынықтыру жалпы білім беретін мектептердің 8-сынып оқушылары. Келтірілген комплекстер упражненийкруговой жаттығулар пайдалануға болатын процесінде дене тәрбиесі жалпы білім беретін

мекемелер. Ұсынылған деректер әсерін қолданылатын кешендер айналмалы жаттығулар дене дайындығы деңгейі 8-сынып оқушылары.

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности реализации метода круговой тренировки на уроках физической культуры общеобразовательных школ для учащихся 8-х классов. Приведены примерные комплексы упражнений круговой тренировки, которые можно использовать в процессе физического воспитания общеобразовательных учреждений. Представлены данные влияния применяемых комплексов круговой тренировки на уровень физической подготовленности учащихся 8-х классов.

Ключевые слова: уроки физической культуры, круговая тренировка, физическое воспитание, физическая подготовка.

Актуальность и цель исследования. В современной школе повышение качества и эффективности физического воспитания находится в центре внимания педагогов. К сожалению процесс физического воспитания в общеобразовательных школах всё ещё не отвечает современным требованиям обновленной системы образования. Возрастание у детей гиподинамии обусловленной все большей интенсификацией их умственного труда, вызывает у них сердечно-сосудистые заболевания, различные нарушения осанки, ожирение и другое. Так же отмечается довольно-таки большим падением интереса у детей к занятиям спортом и физической культурой из-за за появления у них других интересов (компьютерные игры, гаджеты, социальные сети и другое) [1, 4].

На современных уроках физической культуры достаточно много времени уходит на самооценивание детьми своей деятельности, рефлексии и другое, это в свою очередь негативно сказывается на его моторной плотности. В связи с этим последнее время широкое применение нашли специальные формы выполнения упражнений при комплексном содержании учебных занятий, одна из них это круговая тренировка. Круговая тренировка хорошо сочетает в себе как избирательно направленное и комплексное воздействие, а также строгое упорядоченное и вариативное воздействие [3].

Методы и организация исследования. В исследовании принимали участие учащиеся 8 классов КГУ «Школа-детский сад № 26» г. Петропавловска общей численностью 20 учеников. Из них были сформированы две опытные группы: экспериментальная и контрольная численностью по 10 человек (мальчики). Исследование проходило в течении всего учебного года.

Результаты входного тестирования, которое включало в себя двигательные (моторные) тесты, оценивающие различные двигательные способности (скоростно-силовые, силовые, скоростные и координационные) позволили сформировать две группы контрольную и экспериментальную которые продемонстрировали практически одинаковую физическую подготовку.

Оценка физической подготовленности учащихся опытных групп включало в себя следующие тесты:

- Подтягивание на высокой перекладине;
- Упражнения на пресс за 1 мин;
- Челночный бег 3x10;
- Бег 60 метров на время;
- Прыжок в длину с места;
- Метание набивного мяча;
- Сгибание разгибание рук в упоре лежа.

Основу «круговой тренировки» составляет серийное повторение нескольких видов физических упражнений, выполняемых на специальных местах, так называемых «станциях», расположенных в спортивном зале или стадионе по кругу. Чаще всего выбирают хорошо знакомые ученикам упражнения, дабы не тратить много времени на обучение техники. Каждое упражнение на станции дозируется в зависимости от поставленных на урок задач (развитие тех или иных двигательных способностей) и спецификой прохождения раздела школьной программы (спортивные игры, легкая атлетика, гимнастика и другое), количеством повторений или отрезком времени (15 – 40 сек.).

Добиться высокой работоспособности организма – одна из главнейших задач, которую решает «круговая тренировка». Для решения этой задачи самое важное – моделирование специальных комплексов, направленных на воспитание физических качеств.

Мы пришли к общему мнению, что комплекс упражнений обязательно должен вписаться в запланированную часть урока с учетом физической подготовленности класса, с учетом полового состава класса, а также с учетом возраста. Таким же способом определяется объем работы и отдыха на станциях. По мимо этого необходимо строго соблюдать последовательность выполнения упражнений

и переход от одной станции к другой, а также интервал между кругами при прохождении комплекса повторно.

Подбирая и составляя комплексы физических упражнений для «круговой тренировки», следует помнить, что практически ни одно физическое качество не существует в чистом виде. Поэтому взаимосвязь между силой, быстротой, выносливостью, гибкостью, ловкостью на занятиях «круговой тренировки» очень тесна [2].

Примерные станции «круговой тренировки» для развития координационных способностей:

1. Прыжки на двух по диагонали вперед по ориентирам с изменением длины прыжков (кинестетические способности);
2. Прыжки по диагонали с продвижением вперед в сочетании с разноименными движениями рук и ног, вверх, вперед, назад, в стороны (способность к согласованию и комбинированию движений);
3. Вращение на месте с дальнейшей ходьбой по прямой (10 оборотов) (статокинетической способности);
4. Равновесие на высоком и низком гимнастическом бревне в различных позах с закрытыми и открытыми глазами (развитие равновесия);
5. Ходьба по прямой с перешагиванием кеглей с закрытыми глазами (развитие способности к ориентированию);

Примерный комплекс «круговой тренировки» для развития быстроты:

1. И.п.: партнеры стоят лицом друг к другу на расстоянии 3 м. Выполнение: быстрая передача и ловля мяча на месте.
2. И.п.: наклон вперед, руки в стороны, ноги на ширине плеч. Выполнение: вращение прямых рук в вертикальной плоскости с фиксацией прямой головы.
3. И.п.: высокий старт. Выполнение: челночный бег с ускорением 10 м.
4. И.п.: лежа на животе проползание по-пластунски под препятствием (высота ворот 30–40 см) с максимальной скоростью.
5. И.п.: упор присев. Выполнение: в быстром темпе выпрыгивание вверх со взмахом рук.

Примерные упражнения на станциях «круговой тренировки» на развитие гибкости:

1. И.п.: лежа на спине. Выполнение: поднять прямые ноги, коснуться пола за головой.
2. И.п.: стойка ноги врозь, мяч набивной за головой. Выполнение: перенос центра массы с одной ноги на другую, поочередно меняя положение опоры. Голову и спину держать прямо.
3. И.п.: партнеры стоят спиной друг к другу, соединив руки в локтевых суставах. Выполнение: поочередные наклоны вперед с поднятием партнера на спину и потряхиванием. Партнеру, лежащему на спине, необходимо расслабиться.
4. Лежа на спине, сгибание и разгибание ног и туловища с захватом руками голени.
5. И.п.: ноги врозь, обруч удерживается руками на поясице. Выполнение: вращение обруча на бедрах

Примерные упражнения «круговой тренировки» на развитие выносливости:

1. И.п.: стоя боком к гимнастической стенке на одной ноге, держаться одновременно рукой за рейку. Выполнение: приседание на одной ноге, вынося другую вперед.
2. И.п.: упор лежа. Выполнение: сгибание и разгибание рук.
3. И.п.: стоя лицом к скамейке, одна нога на скамейке. Выполнение: выпрыгивание вверх со сменой ног.
4. Лазанье по канату с помощью рук и ног.
5. И.п.: вис на перекладине. Выполнение: удержание прямых ног под углом 90°.
6. Вис на перекладине, согнув руки.

Организация «круговой тренировки» на уроках физической культуры

В зависимости от задач урока «круговую тренировку» можно планировать основной (середина урока) части урока.

В нашей школе при проведении уроков физической культуры методом круговой тренировки после проведения тщательной разминки, выполнения общеразвивающих упражнений учащиеся делятся на несколько групп по 2 человека (это дает возможность выполнять упражнения в парах и с помощью одного из партнеров). Спортивный зал или спортивная площадка делятся на так называемые «станции» по числу запланированных упражнений. На каждой «станции» находится карточка с номером «станции» и кратким описанием выполняемого упражнения. По команде учителя группы начинают одновременно выполнять упражнения каждая на своей станции. По окончании запланированного времени следует переход на следующую «станцию». Учащиеся переходят по кругу от одного упражнения к другому, от снаряда к снаряду, от одного места к другому, пока не проходят

целый круг. Время выполнения упражнения вовлекать в работу различные мышечные группы варьируется в зависимости от возраста и подготовленности учащихся от 15 сек. до 40 сек.

Результаты и их обсуждение. В конце педагогического эксперимента было проведено итоговое тестирование уровня физической подготовленности, для определения влияния использование кругового метода в проведении уроков физической культуры.

Таблица 1

Результаты физической подготовленности учащихся 8-х классов контрольной и экспериментальной группы в конце исследования

Двигательные тесты	Экспериментальная группа	Контрольная группа	Достоверность различий
Подтягивание на высокой перекладине (кол-во раз)	8,9	7,1	P<0,05
Упражнения на пресс за 1 мин (кол-во раз)	48,6	45,6	P<0,05
Челночный бег 3x10 (с)	9,8	10,1	P<0,05
Бег 60 метров на время (с)	9,7	10,3	P<0,05
Сгибание разгибание рук в упоре лежа (кол-во раз)	25,3	20,1	P<0,05
Прыжок в длину с места (см)	191	179	P<0,05
Метание набивного мяча см (см)	280	255	P<0,05

По данным таблицы 1 видно преимущество в физической подготовленности экспериментальной группы над контрольной (P<0,05), это позволяет утверждать об эффективности использования на уроках физической культуры кругового метода и направленностью на развитие физических качеств.

Анализ проведенного хронометража уроков в течении нашего эксперимента в опытных группах показал более высокую моторную плотность в экспериментальной группе (от 60% до 72%), в контрольной же группе плотность уроков была ниже и порой едва достигала 60 %.

Выводы

1. Круговая тренировка является одной из организационно-методических форм применения физических упражнений; она строится так, чтобы создать предпочтительные условия для комплексного развития физических способностей занимающихся.

2. Метод круговой тренировки позволяет обеспечить высокую общую моторную плотность урока, облегчает учет, контроль и индивидуальное регулирование нагрузки, активизирует участие занимающихся в учебном процессе

3. Метод круговой тренировки позволяет держать высокий темп двигательной активности для 100% обучающихся класса, поскольку динамика урока по требованиям СанПиН должна быть не менее 70%.

Список литературы:

1. Горбачев М. С. Упражнения на гимнастических снарядах при круговом методе организации урока. Научно-методический журнал : Физическая культура в школе / М. С. Горбачев // «Школьная пресса». – 2011. – Вып. 1. – С. 13-17.

2. Гуревич И.А. 1500 упражнений для моделирования круговой тренировки / И.А. Гуревич. - Минск: Высшая школа, 2004 – 253 с.

3. Киселев В.П., Лобанов А.Г., Червяков А.П. О повышении эффективности круговой тренировки в школьном уроке физической культуры. - М: Физкультура и спорт, 1980. - 296 с.

4. Ставцева Р. Л. Круговая тренировка на уроках. Научно-методический журнал : Физическая культура в школе / Р. Л. Ставцева // «Школьная пресса». – 2008. – Вып. 6. – С. 23-24.

ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ И СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ РУССКОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ТАДЖИКИСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА МАРИАННЫ ФОФАНОВОЙ)**БАХТИЁРЗОДА Мухаббатхон**

Худжандский политехнический институт Таджикского Технического Университета им. академика М.Осими
Худжанд, Таджикистан
muhabbat.b.20@mail.ru

Аннотация

В статье исследован вопрос распространения литературы на русском в Таджикистане. Жизнь и творчество некоторых поэтов – основателей литературы на русском в Таджикистане. Автор рассмотрела связь русского народа с народами Средней Азии, изучила взаимосвязи двух народов в плане культуры и литературы. Автор на примере произведения нескольких писателей показывает, как развивалась поэзия на русском языке в 30-е годы прошлого столетия. Автор статьи подчеркивает, что актуальность исследования данной темы вызвана востребованностью изучения литературного наследия русскоязычных поэтов Таджикистана. Данная проблема является не изученная, хотя актуальность ее давно очевидна.

Ключевые слова: русскоязычная литература Таджикистана, литературные связи, востоковеды, периоды, поэзия, жанр, ученые.

Annotation

The article examines the issue of Russian-language literature distribution in Tajikistan as well as life and work of some writers - founders of Russian-language literature in Tajikistan. The author examined the relationship of the Russian people with the peoples of Central Asia and studied the relationship between the two in terms of culture and literature. The author, using the work of several writers as an example, shows how Russian-language prose developed in the 1930s. The author emphasizes that the relevance of the research is due to the demand for study of the literary heritage of Russian-speaking writers in Tajikistan. This problem has not been studied, although its relevance has long been obvious.

Keywords: russian-language literature of Tajikistan, literature relations, orientalists, periods, poetry, genre, scholars.

Начало XIX века в России ознаменовалось усилением интереса передового русского общества к литературе и культуре Востока, которые в Западной Европе были широко известными уже в XVII – XVIII веках. Ученые и деятели литературы стали обращаться к истории и культуре Востока, к произведениям восточных поэтов.

Одним из первых в этом начинании был А.Н Радищев. В своих произведениях наряду с учеными Европы он говорит об Авиценне.

Вещество сие изящно,
В чем алхимик остроумной
Парацельс иль Авиценна
Или Бехер иль Альберты
Злата чистого искали...

Помимо Радищева Восток привлекает внимание и самого Пушкина. Поэт в своем послании «Орлову» (1819) пишет:

В бухарской шапке и в халате
Я буду петь моих богов

Традиции Радищева и Пушкина, их обращение к восточным темам, образам, идеям были поддержаны многими современниками, а также писателями последующих поколений.

Обращение к литературам разных народов всегда благотворно сказывалось на творчестве самих писателей, использовавших достижения других литератур. Совместная жизнь и деятельность разных народов в советский период истории страны дала возможность освоению инонациональной культуры и литературы. Если ранний интерес к Востоку, питалась главным образом книжными источниками, то уже в начале XX века целый ряд поэтов совершили поездки по Таджикистану, чтобы своими глазами увидеть необычный восточный край, передать свои яркие впечатления о нем. Одним из таких «первопроходцев» был Сергей Есенин, который приехав в Туркестан и увидев Ташкент, Самарканд и Бухару был под впечатлением этой «замечательной» поездки. После Есенина Туркестан посещали многие другие поэты. Совсем юный по Таджикистану путешествовал будущий поэт Борис

Лапин и посвятил свои произведения этой замечательной стране. Кроме того, Лапин занимался переводом произведений с таджикского на русский. Перевел многих поэтов, чтобы их творчество стало достоянием всего русскоязычного мира. Аделина Ефимовна Адалис, Вера Михайловна Инбер, Арнольд Одинцов и много других поэтов отправилось в восточные края, чтобы своими глазами увидеть то, о чем они только читали, воссоздать увиденное в своих стихах, рассказать о своих ярких и незабываемых впечатлениях.

Несмотря на национальную принадлежность, многие поэты и писатели достаточно успешно сочиняли свои произведения на двух языках, что способствовало развитию литературы Таджикистана в двух направлениях, как на таджикском, так и на русском. Помимо того, они занимались переводом, расширяя круг переводимых авторов. С помощью перевода русскоязычный читатель знакомился с творчеством великих таджикских писателей и поэтов. Одна из таких замечательных деятелей литературы является Марианна Фофанова.

Русская поэтесса, переводчица, член союза писателей России, заслуженный работник культуры Таджикистана Марианна Фофанова родилась 1921 году в Пудеме в семье рабочего. Училась в литературном факультете Свердловского государственного педагогического института. В начале Великой Отечественной войны работала в госпитале, мастером и начальником смены на химико-фармацевтическом заводе.

В 1943 году переехала в Таджикистан, который стал для нее второй родиной. В Таджикистане поэтесса познакомилась со своим будущим мужем – поэтом и писателем Арнольдом Одицовым. Лучшие годы жизни поэтессы прошли именно у нас в Таджикистане. Рождение дочери 1958 (Анна Одицова – поэтесса) и начала творческой деятельности были самыми лучшими моментами для поэтессы (из воспоминания Арнольда Одицова). Здесь она работала корреспондентом газеты «Коммунист Таджикистана». После окончания литературного институт им. Горького в Москве, была корреспондентом «Литературной газеты» по республикам Средней Азии. Поэтесса, начиная с 1951 года, стала литературным консультантом Союза писателей Таджикистана. С 1968 года заведующая отделом поэзии журнала «Памир». После распада Советского Союза в республике усилились националистические настроения, вспыхнула гражданская война. Марианна Фофанова вместе с семьей была вынуждена уехать в Москву.

Первые стихи и переводы поэтессы из таджикских поэтов печатались в республиканских газетах и журналах с 1944 года. Марианна Фофанова является автором поэтических сборников: «Путевые ориентиры» (1953), «Горное солнце» (1957), «В добрый путь» (1957), «Ветер века» (1961), «След твоего рождения» (1964), «Вдохновение» (1968), «Седьмое чувство» (1968), «Избранное» (1971), «В дороге света» (1977, на таджикском языке), «Летние ливни» (1980), «На пороге земном» (1982).

Ее стихи и переводы вошли в двухтомник «Песнь любви» (изд. «Молодая гвардия», 1972), включающий в себя избранную любовную лирику народов СССР. Многие стихи напечатаны в журналах «Новый мир», «Москва», «Наш современник», «Дружба народов», в газетах «Комсомольская правда», «Литературная газета», в республиканских журналах, альманахах и сборниках, где опубликованы и ее поэмы «Анзобское ущелье», «В дороге», «Здравствуй, Лютия!», «Открытое небо», «Ветер века» и др. Посредством своих стихотворений она выражала свои мысли относительно важнейших проблем современности. Поэтесса писала о природе, женщине, любви, дружбе и интернационализме. Поэтесса тонко чувствовала красоту природы нашего Таджикистана. Многие ее стихотворения особенно подчеркивает ее любовь к горным красотам Таджикистана:

На высоте все строже и прекрасней.
Громады гор, вздымаясь в небосвод,
Несут в себе классическую ясность –
Земная пыль
Вершин не достает.

Еще в юности она перечитывала стихи поэтов, посвященные восточным темам. Ориентиром для нее были газели Гумилева, стихи Городецкого и других поэтов, которые были знакомы с востоком.

Марианна Фофанова перевела много поэтических произведений с языков братских литератур – латышского, узбекского, кабардинского и украинского, но больше всего с таджикского: М. Миршакара «По чьей вине?» (1958), «Дети Индии» (1964), «Корабль «Мечта» (1965), «Мы приехали с Памира» (1971), Г. Мирзоева «Трясогузка» (1957), «Чертеноч безрогий, бесхвостый» (1964), «Три важные дамы» (1966), «Капля солнца» (1968), Дж. Сухайли «Длиннокосая Робия» (1960), А. Каххори «Мальчик видит мир» (1960), А. Шарифи «Хвастливый осел» (1966), Г. Сулемановой «Дождик» (1972), Б. Рахим-заде «Кот – хвастунишка», поэму – сказку У. Зокони «Кот и мыши» (1983). Многие переводы таджикских поэтов вошли в книгу «Там, где жаркое солнце, где высокие горы» (изд. «Детская литература», М., 1979).

В 1963 году в ее переводе вышел сборник стихов М.Аминзаде «Я и мы», а 1967 году – сборник А.Бахори «Джейраний родник».

Много работала над переводами классической поэзии. В издательстве Узбекистана вышел сборник «Три поэтессы» (1961), в издательстве «Ирфон» - «Избранное» Убайда Зокони (1966), в 1977 году «Жемчужины» («Классики востока о дружбе, мире, труде и любви»), арабские стихи Абуали ибн Сино (изд. «Наука», М., 1981).

Перевела отдельные поэтические произведения писателей Анголы, Афганистана, Болгарии, Индии, Ирана, Ливана, Сирии и Туниса.

Написала цикл литературных портретов: «Листок на ладони» (о Садриддине Айни), «Гафур Гулям», «Джалол Икрами», «Пионер заоблачного края» (о Мирсаиде Миршакаре), «Джонам» (о Боки Рахим-заде), «Купола Бухары» (о Гульчехре Сулеймановой), «Звезды, как розы» (о Мухаммеджане Рахими), «Сквозь красный свет» (о Ярославе Смелякове). Плодотворно работала в песенном жанре (свои стихи и эквиритмичные переводы). Написала цикл песен «Нурекчанка», песни к сценическим постановкам советских и зарубежных авторов. Совместно с поэтом В.Кирилловым перевела четыре тома таджикских народных песен.

Марианна Фофанова является Член Правления Союза писателей Таджикистана, член комитета по Государственным премиям им. Рудаки в области литературы, искусства и архитектуры при совете министров Таджикской ССР, член редколлегии журнала «Памир». Заслуженный работник культуры Таджикистана. Член союза писателей с 1953 года. Она скончалась 1998 году в Москве.

В конце 2017 года в Пудемской библиотеке провели конференцию, посвященную творчестве Марианны Фофановой. Директор библиотеки Марина Данилова познакомила участников конференции с новыми именами и интересными фактами из жизни поэтессы. Марина Геннадьевна вела переписку с дочерью поэтессы Анной. Накануне мероприятия она получила от нее посылку со сборниками стихов поэтессы, их передали в фонд Пудемской библиотеки. Дальние родственники поэтессы – семья Колесовых тоже были приглашены на конференцию. Также своими воспоминаниями поделился Марат Хайдаров, родители которого были знакомы с Марианной Фофановой: «Меня поразили, что написанные до и после Великой Отечественной войны, они актуальны и в наши дни. А как восхитительны, проникновенны, романтичны стихи о любви! Они выражают душевное состояние поэтессы». В завершении читательской конференции глава Пудема Сергей Александрович Щепин напутствовал присутствующих словами из стихотворения поэтессы : «Земля тебя родила, принеси пользу!» и предложил сотрудничать с Глазовским пединститутом в проведении научно – исследовательской работы по изучению наследия Марианны Фофановой. (Газета: «Сельская правда» 2018).

Использованная литература

1. Голубая родина Фирдуси...Таджикистан в русской литературе 20-80-х XX века. – Худжанд: Нури маърифат, 2010 – 328с.
2. Брагинский И.С. Очерки из истории таджикской литературы. – М.,1956
3. Брагинский И.С. 12 миниатюр. – М.,1966.
4. Дун А.З Русские писатели в Ленинабаде. – Сб: Дружба и братство. – Ленинабад, 1964.
5. Тартаковский П.И Русская советская поэзия 20-х начала 30-х годов и художественное наследие народов Востока. – Ташкент, 1977.
6. Гордон Я.И Открытие Таджикистана. – Душанбе 1988.
7. Садуллаев Дж.М Перевод как фактор литературного влияния. Душанбе.- 1990.
8. Сергей Митрофанович Городецкий «Таджикская легенда».
9. Ходжибаева Б.А и Матлюба Мирзоюнус. Пушкин и Восток. – Худжанд 1999.

НҮРСҮЛТАН НАЗАРБАЕВ – БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

БИМАНОВ Дарын Әбдірахманұлы

М.Мәметова атындағы Қызылорда жоғары педагогикалық колледжі
Қызылорда, Қазақстан
raioodarinshieli@mail.ru

Бұл мақалада сананы жаңғырту, ұлттық болмыстан, ұлттық кодтан айырылып қалмай, оны әлемдік құндылықтармен үйлестіріп, Қазақстанның игілігіне жарату жолындағы мақсат-мүдделер туралы өзекті мәселе көтеріліп отыр. Онда ел Президенті Қазақстан үшін қайта түлеудің айырықша

маңызды екі үдерісі – саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды қолға ала отырып, Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынын және бұқаралық сананы қалай өзгертетіні жөнінде алысты болжайтын көзқарастарымен бөліседі. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы ел дамуының жарқын үлгісі мен нақты қадамдарын көрсететін келелі ой, салиқалы пікір, батыл шешімдерге құралған маңызды құжат. Мемлекет басшысы аталмыш жаңғырудың негізгі қызметі мен ерекшеліктеріне ой жүгіртіп, бұл жаңғырудың маңыздылығына тоқталады: «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғы шарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды». Елбасы Н.Назарбаев 1995 жылы ЮНЕСКО деңгейінде атап өтілген Абайдың 150 жылдық мерейтойында: «Оның тағдыр мен рухани ізденістерінің қиыры мен шиырын, тұңғығы мен тұтқиылын жіті пайымдап, дұрыс қорытынды шығара білсек, басымыздағы дәуренмен талай сабақтастықты танып, бүгінгі ахуалымызды да салиқаландыра түсетін талай мән мен нәр таба алар едік. Абай да дәл сондай қиын заманда ғаламат тәуекелге бара алған ерекше рух иесі. Соның арқасында ол бүгінгі күллі адамзаттың абыройы аласармас рухани сардарларының біріне айналып отыр», - деп Абайдың әлемдік тұлға екендігін айтып өткен. [1,586]. Жақсылықты, адалдықты ту еткен данышпанның қоғамдағы орнын айқындап, ақынға «рухани сардар» деген атақ беріп, оны оқудың шексіз мәнін ашты. Қазақ қоғамының рухани сардарлардың іліміне әрдайым мұқтаж екендігін ойшылдың өзінің: «адаспай тура жол іздеген хакімдер болмаса, дүние ойран болар еді» - деген мәнді сөздерінен де аңғаруға болады.

Елбасымыздың рухани жаңғыруға, руханиятқа, білім, ғылымға маңыз беруі – үлкен көрегендік пен ұлттың алға ілгерлеуін жылдам қарқынмен жылжытатын қозғаушы күш. Бұл – тәуелсіз еліміздің бақытты болашағы мен алаңсыз келешегі үшін жасалып жатқан жұмыс. Өйткені, рухани байлықтың кемел болғаны бұл жеке азаматтарымыз үшін де, әрбір жеке тұлғадан құралған қоғам, туған еліміз үшін де өте маңызды үдеріс. Қазақ халқының XIX ғасырдың аяғынан күні бүгінге дейінгі тарихында ұлы ақын, ағартушы, данышпан Абай (Ибраһим) Құнанбайұлының алар орны ерекше. Халқымыздың талай-талай айтулы ақындарынан Абайдың жолы-жөні бөлек, парасат-пайымы кең, өресі өте биік. Оның әрбір сөзінің кең мағынаға толы екендігі дәлелденіп болғандай. Қайсы бір өлеңін оқысаңыз да, әсем сурет, бейнелі де, кестелі мағына-көріністі көресіз. Түпсіз терең тұңғыықтан ақырын-ақырын шымырлап, келе-келе тұла бойынды тұтас билеп кететін бір тылсым, құпия сиқыры тағы бар. «Ұяда не көрсең – ұшқанда соны ілерсің» деп атамыз қазақ айтқандай, бала Абайдың, жас Абайдың тәлім-тәрбие алып, үлгі-сөзін естіп өскен екі шешесі болған. Әңгіме-аңыздың көл-дариясы, аяулы әжесі – Зере де, екінші – өз туған анасы.

Ұлжан. Әкесі Құнанбай өз заманының айтулы ел басқарған, аға сұлтаны болып, заманында азулы, қаталдығы мен әділдігі қатар, оңы мен солына бірдей, Аллаһтың ақ жолымен жүруді қолдап, мешіт ашқан. Қажылыққа барып, Меккеде тәкия (қонақ үй) салдырған. Абайдың өмір сүрген заманы да оңай болмаған, ескі заманның ыдырап, жаңа уақыт, жаңа дәуірдің бірте-бірте бет бұрған кезі еді. Орыс шаруаларының жер жыртуы, жаңаша оқу, сауда-саттық, алыс-жақын шет жерлермен түрлі мақсаттағы қарым-қатынас жасау дамып келе жатқан. Жаңа сипаттағы қиын бір кез туды, адам адамды түсінуден қалып бара жатты. Ел ішінде бұзық, ұры-қары, арыз көбейді. Ұлы ақынның өзі айтқандай, ел іші «алтыбақан алауыз» болатын. Абайды он жасқа келгенде әкесі Семей қаласындағы діни оқу орындарына, алғашқыда Ғабдулжаппар молдаға берген, кейінірек Ахмет, Риза деген молдаға тапсырған. Абай медреседе үш жыл оқиды. Ұлы ақын жас кезінде болыс та болды, ел де басқарды, есейе келе өлең жазумен, ойына келгенін ақ қағазға түсірумен айналысады. Абай бізді нәзік өлеңімен де, кесек-кесек пәлсапалық ой-пікірімен де, сұлу сазды әуендерімен де бірде қанаттандырса, бірде ойландырады. Абайдың ұлылығы мен кемеңгер данышпандығы да осы болса керек! [1,996].

«Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады... Сондықтан, әрбір Қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт XXI ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басыуына сөзсіз қажетті алғы шарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша Қазақстандықтарды XXI ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», - деп ашып көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік саясат пен экономикада, білім, ғылымда, технологияда, яғни барлық салада болуы тиіс. Бәсеке болған жерде әрбір тұлға өзінің ең сапалы қызмет түрін ұсынады. Білім мен тәрбиесі ғажайып түрде үндескен, ұлттық идеологиясы темірқазығына айналған табысты ел болуымыз үшін жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, саналы түрде барлық қасиеттерімізді ізгілендіріп, сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға

тиістіміз. Мен Елбасының осы сөздерін толық қолдай отырып, рухани мәдениеттің дамуы үшін тағылымды ұлттық тәрбиенің қайнарынан сусындап, биік адами құндылықтардың кемелдену барысында әрбір маман иесі кәсіби қызметін жоғары деңгейде жүзеге асыруы қажеттілігін түсінемін. Елбасының рухани жаңғыруға қатысты ұстанымдары бірауыздан қолдау тауып, ұлттың кемелденіп дамуына әсер етуші ең маңызды фактор деп санаймын. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім жүйесі әрдайым бірінші кезектегі орында тұруы міндет деп есептеймін. Ұлттық жаңғыру дегеніміз – ұлттың санамен тығыз байланысты. Оның түпкі мақсаты – ұлттық бірегейлікті сақтап, ел ішінде бейбітшілік пен келісім үйлесе отырып, ұлттық береке, бірлік салтанат құрған бәсекеге қабілетті, табысты ел болу. «Сонымен бірге, жаңғыру ұғымының өзі мейлінше көнерген, жаһандық әлеммен қабыспайтын кейбір дағдылар мен әдеттерден арылу дегенді білдіреді», - дейді Н.Ә.Назарбаев. Сондықтан рухани жаңғыру үдерісін дер кезінде қабылданған оң шешім деп танимыз. Осы рухани жаңғырудың жүзеге асырылуын біз және сіз болып, «Бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып» бірлікте орындауымыз аса қажет. Бәсекеге қабілетті, әлемдік деңгейде танылған әрі дамыған рухани кемел ел болу – Елбасының 30 асыл арманы. Ендеше, мемлекет басшысының жастарға соны серпін, тың бастама ұсынуы келешекке қамданудың әрекеті деп түсінеміз. Рухани жаңғыру атты бағдарламалық мақаласында тарихтың өткеніне көз жүгіртіп, жаңа тарихи кезеңдерге жан-жақты баға бере отырып, рухани жаңғыру арқылы болашаққа деген өзінің парасатты пікірлері мен көзқарасын білдірді. «Екі дәуіртүйіскен өзара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр... Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс біздің дамуымыздың ең басты қағидасы», - деп ел келешегіне үміт артады. Ендеше, рухани жаңғыру арқылы әлем мойындар табысты ел болып, жарқын болашаққа деген сенім мен үмітті үндестіре отырып, баршамыз бірлік туы астында бақытқа бірге қол жеткізейік! Осы үшінші жаңғырудың нақты кілті «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты халықтан қызу қолдау тапқан кешегі тұғырнамасынширек ғасырды артқа тастаған Тәуелсіз Қазақстанның жаһандану дәуіріндегі рухани кеңістігіміздің жаңа бастауы деп бағалауымыз керек. Рухани жаңғыру кезінде ең алдымен біз елін, жерін, халқын шын сүйетін ұрпақ, қалың қауым тәрбиелейміз десек, әуелі тарихи санамыз жаңғыруы керек. Қазақтың ертеңгі ұрпағы ең әуелі осы елдің, осы кең байтақ жерді қалай иеленгенін, бұған қанша қан төгіліп, қанша тер сіңгенін, мұндай ұланғайыр даланы біздің ата-бабаларымыз қалай сақтап қалғанын, бұл даланы бізге өсіп-өну үшін аманаттап кеткенін, осы дархан даланың әр қарыс жері үшін батырларымыздың, хандарымыз бен билеріміздің қасық қаны қалғанша қалай күрескенін бүгінгі ұрпақ білуі керек. Біз қақпа-тереземізді жауып алып, есігін іштен іліп отырған ел емеспіз, қазақ халқы бұрыннан есігі айқара ашылған қонақжай елміз. Елбасы алғашқы сәт-сағаттардан бастап-ақ жаңа даму жолына түскен елдің көшін алыс-жақын елдермен тығыз қарым-қатынас және бейбіт өмір сүруге бағыттады. Төрт тараппен еркін байланыс орнатып жатқан соң жайын ауыздай жаланған жаһандану дәуірімен бірге келген сан түрлі құбылыстардан бас тарта алмайсың. Сондай кездері, рас, түрлі діни ағымдар мен ұлттық жадымызға, жан дүниемізге қайшы келетін келеңсіздіктер еніп кетті. Мұндай жағдайларға табандап қарсы тұратын Президент айтқан – ұлттың рухани коды. Ұлттың рухани коды дегеніміз - сан ғасырлық тарихи тамырымыз, мирас болып келе жатқан атамұра өнеріміз, өзге елден ерекшелеп тұратын салт-дәстүріміз, әдет-ғұрпымыз, тілдік ерекшелігіміз, діни ұстанымымыз, білім-ғылымымыз, қоршаған ортамыз, қыл аяғы ошағымыз, отымыздың басы. Елбасының бағдарламаға құрылған мақаласында ендігі жерде біздің дамуымыздың негізгі бағыттары болатын алғышарттар нақтылы көрсетілген. Елбасы «XX ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде?» деген сауалды жалпы бұқараға қоя отырып, «Мен еліміз мықты әрі жауапкершілігі жоғары біртұтас ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқаралық саланы қалай өзгертегініміз туралы көзқарастарымды ортаға салуды жөн көрдім. Халқымның тағылымы мол тарихы мен ықылым заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діні ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын?» деп кесіп айтты. Екі тарау мен алты тармаққа, алты тапсырмаға құрылған Елбасы бағдарламасы - рухани кеңістігіміздің жан жаңғыруының жарқын нышаны! «XXI ғасырдағы ұлттық сана туралы» атты бірінші бөлімнің «Бәсекелік 32 қабілет», «Прагматизм», «Ұлттық бірегейлікті сақтау», «Білімнің салтанат құруы», «Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы», «Сананың ашықтығы» атты алты тармақ және «Таяу жылдардағы міндеттер» атты екінші бөлімдегі ойлар мен идеялар ұлттық мемлекеттілікті нығайту мен сақтаудың айқын да нақты көрінісі болып табылады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында саяси, экономикалық реформаларда еліміз бірқатар жақсы нәтижелерге қол жеткізгендігі жайында айтылған. Ол адамның құндылығын, рухани байлығы, жастарды тәрбиелеу, олардың бойына патриоттық рухты сіңіре білу жұмысында рухани салаға мән

бермесек, мұнымыз үлкен қателік болатынын айтып отыр. Бұрын анда-санда айтылып қалатын пікірлер бұл жолы үлкен бір бағдарламаға айналған. Елбасының руханиятқа білімге, ғылымға мән беруі - үлкен көрегендік. Бұл жұмыс дер кезінде жасалып отыр, енді оны халыққа жеткізе білу керек. Бұл - еліміздің болашағы үшін жасалып жатқан жұмыс. Болашақта Қазақстанның бет-пердесін не анықтайды? Еліміздің болашақтағы келбетін анықтайтын – бәсекеге қабілеттілік. Бәсекеге қабілеттілік саясатта, экономикада, руханиятта, яғни барлық салада болуы керек. Бәсеке болмаған жерде іріп-шіріп, тозып кетеміз. Бәсеке болған жерде жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, санамызды жөндөйміз. Бәрі санадан басталады. Сол үшін сана түзелуі керек. Сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиіспіз. Абай атамыз баяғыда «Адам бол» деп айтып кеткен. Бұл – қазақтың ұраны іспетті сөз. Сонымен қатар патриоттық негізде «Қараңғы қазақ көгіне өрмелеп шығып күн болам» деп жазған ақын-жазушыларымыз да аз емес. Елбасымыздың осы жұмысында Абайдың ұранының көрінісі бар. Бұл жұмыстың арқауы өте тереңде жатыр. «Білімді мыңды жығады, білекті бірді жығады» дейді. Білімі мықты болуы үшін еліміздің білім беру саласын реформалаймыз деп жатыр. Бәсекеге қабілеттілікті дамытуымыз керек. Білім әлемдік, тәрбие ұлттық болуы керек. Ата-бабаларымыздың баяғыдан келе жатқан үлкен құндылықтар жүйесі жастарымыздың да санасына еніп, олар әр нәрсеге сын көзбен карап, жақсы үрдістеріміздің бәрін бойына сіңіріп өссе, нұр үстіне нұр. Елбасы тәрбие, білім беру саласына үлкен мән беріп отыр. Әсіресе, үштілділік мәселесі басты назарда. Ағылшын тілі - әлемдік тіл. Бүкіл әлемдік тіл болғаннан кейін біз одан сырт қала алмаймыз. Дегенмен қазақ тіліне басымдық беруге тиіспіз. Біздің мақсатымыз – әлемдік өркениетке еніп, дамыған 30 елдің қатарына қосылу. Оған білім, ғылым арқылы ғана жетеміз. Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу - біздің қанымызда бар қасиет. Тәуелсіздік жылдарында қыруар жұмыс жасалды. Жаңа жаһандық үрдістер ешкімнен сұрамай, есік қақпастан бірден төрге озды. Сондықтан, заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр. Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін» - деген Елбасы сөзі әрбір азамат бойына сұдай сіңеді деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру:» мақаласы 2017 жылғы 24 сәуір.
2. Н.Ә. Назарбаев: «Қазақстан-2050» Стратегиясы, бағдарламасы 2012ж.
3. Қазақстан тарихы әдістемелік журнал 2017 жыл.
4. Назарбаев Н.Ә. (2012 ж) «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты», Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы, 27 желтоқсан 2012 ж., akorda.kz.
5. Мәңгілік Ел болудың жаңа межесі. Егеменші Қазақстан. 2013ж.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

ГЕРМАН Людмила Владимировна

КГУ СПШ№2 имени М. Курманова

Алматинская область, Коксуский район, с. Балпык би, Казахстан

germanljud70@mail.ru

Аннотация

Мақала бүгінгі таңдағы өзекті мәселеге арналған: "Оқушылардың өз бетінше білім алуы жемісті оқытудың жалғыз берік әдісі ретінде". Оқытудың бастапқы кезеңдерінде дербестікті дамытуға және оны білім алушылар үшін қызықты етуге болады және қажет. Мақалада практикалық қызметте қолданылатын тиімді оқу процесінің әдістері сипатталған. Пайдаланылатын зерттеу әдісі сипатталған, ол үлкен қызығушылық тудырады және тәуелсіздікті дамытудың бір түрі болып табылады.

Аннотация

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме: «Самостоятельное овладение знаниями учениками, как единственный прочный метод плодотворного учения». Можно и нужно развивать самостоятельность на начальных этапах обучения и сделать это интересным для обучающихся. В статье описаны приёмы для эффективного процесса обучения, используемые в

практической деятельности. Описан используемый метод исследовательской деятельности, который вызывает наибольший интерес и является одной из форм развития самостоятельности.

Самостоятельность головы учащегося —
единственное прочное основание всякого плодотворного учения.
Ушинский К.Д.

Формат урока в начальных классах предполагает активное вовлечение детей в процесс обучения, их участие в обсуждениях, анализе и обобщении пройденного материала, проведение исследования, высказывание оценочных суждений, самооценивание, взаимооценивание и др.

При формировании самостоятельной деятельности необходимо, опираться на умение учиться самостоятельно. Важным в своей педагогической деятельности считаю создание ситуации успеха, располагающей ученика к деятельности, вызывающей положительные эмоции и направленной на то, чтобы ученик обязательно справился с работой. Проанализировав составляющие компоненты понятия «самостоятельность» у меня возникли вопросы, как организовать самостоятельную работу обучающихся?

Были поставлены задачи:

- как разбудить мысль и чувства детей, самостоятельно искать путь к знаниям;
- «включить» самого ученика в учебную деятельность;
- организовать процесс самостоятельного овладения детьми новыми знаниями;
- применять полученные знания в решении познавательных, учебно-практических и жизненных проблем.

Считаю принципом своей педагогической деятельности организовать:

1. Сотрудничество детей, помочь им во взаимодействии. Таким образом, обеспечить условия для зарождения инициативности самого ребенка.

2. Необходимо развивать самостоятельную деятельность на ранних этапах, так как основы учебной самостоятельности закладываются в 1-м классе.

3. Использовать создание проблемных ситуаций в учебном процессе.

Считаю, что систематическое использование интересных приёмов делает педагогический процесс эффективным, формирует нестандартное мышление и приведет к хорошим предметным результатам. В результате грамотного использования приемов, у обучающихся формируются навыки, необходимые для формирования умения учиться. Навыки самостоятельной работы помогут младшему школьнику на протяжении всего обучения. Все это поможет вырастить деятельного изобретательного человека для нашего общества.

Создаётся ситуация успеха, идёт взаимообмен результатами решения, решение одного ребёнка активизирует мысль другого, расширяет диапазон воображения, стимулирует его развитие. Использование нестандартных методов и приёмов дают возможность каждому ребёнку проявить свою индивидуальность, учит мышлению.

Примером может служить работа учащихся на уроке обучения грамоты в 1 классе. 1 этапом урока была задача заинтересовать учащихся и направить на работу. Поставить цель. Я использовала приём «Интрига». При показе слайда происходит похищение буквы вирусом. Задача обучающихся: определить, где искать букву Я. Результатом работы стало повторение изученного материала и определение места буквы Я в ряду гласных.

2 этап. На следующем этапе урока, мною был применён приём «Чудесный экран». После просмотра мультфильма В. Сутеева «Яблоко», ученикам предстояло подобрать слова-предметы, признаки и действия. Работа проводилась в группах. Каждой группе было дано задание и на доске, каждый ученик группы продемонстрировал свои умения. В результате, на удивление учеников был составлен план пересказа, просмотренного мультфильма. Эта работа вызвала большой интерес, так как в процессе совместного труда каждый ученик почувствовал себя режиссёром-аниматором. Также эта работа способствовала развитию памяти и речи. На этапе рефлексии ученики, осмыслив свою деятельность на уроке, «подарили» яблочко тому герою произведения, которому соответствовали критерии их трудовой деятельности на уроке.

В своей практике использую оценочный лист, в котором продумываю критерии к каждому уроку отдельно. На данном уроке оценочный лист был представлен в виде стаканчиков с Попкорном. На стаканчиках были напечатаны этапы урока. По мере наполняемости, каждый ученик их заполнил. Это помогло осмыслить свои достижения на уроке и поработать над той темой, которую не заполнил. Так же родителям виден результат работы ученика на уроке. В конце, каждый обучающийся получил яблочко и унёс его домой. Были на удивление интересные отзывы родителей о

том, что каждый член семьи получил дольку яблока в этот день. Урок принёс удовлетворение мне как педагогу в следующем:

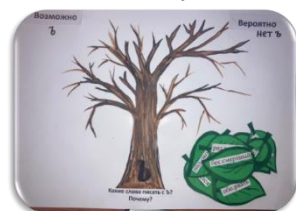
- воспитательное воздействие;
- каждый этап урока был повторен детьми дома, а значит закреплён;
- ситуация успеха вызвала интерес к добыванию знаний.

Прием «Колесо познаний». В течение урока обучающимся после поставленной цели предложено заполнять сегменты колеса по мере достижения учебных задач урока. Каждый сегмент колеса предполагает определённые знания. Задача обучающихся по мере выполнения заданий отмечать галочкой выполненную часть. Сегменты колеса представляли поэтапный план, по которому ученики самостоятельно контролировали свои действия. По сегментам заполненного колеса в конце урока был подведён итог добытых знаний. Этот приём помог обучающимся контролировать свои действия и подвести итог работы на уроке.

Проверить знания можно, используя приём «Найди свой сегмент». На отдельных сегментах записаны правила и определения. Части колеса следует разложить, выбрав нужные сегменты. Крутим колесо, и на каком сегменте остановилась ось, заполняем. Например: на сегменте колеса есть слово – диаметр. На части колеса определение: отрезок, соединяющий 2 точки колеса и проходящий через центр и т.д. Данный приём позволяет осуществлению межпредметных связей, а именно повторение таких понятий, как доля и дробь.

Проведение исследований. Заполнение диаграммы Венна. Одна из форм организации самостоятельной работы. Сравнение и выявление общего и различия на основе полученных знаний помогают синтезировать и анализировать. Например. Проблемная ситуация на уроке русского языка. Было дано предложение, в котором 2 имени существительных. (В именительном и винительном падежах, отвечающих на 1 вопрос.) Следовало определить падеж имён существительных. Для решения данной проблемы было проведено исследование, в результате которого обучающиеся открыли новые знания. Для определения падежа имени существительного следует подставить дополнительное слово, посмотреть на окончания, выяснить каким членом предложения являются. Главный член предложения стоит в именительном падеже. В результате самостоятельных действий были закреплены в памяти правила определения падежа имён существительных.

Приём «Дерево вероятностей и возможностей». На стволе дерева записан вопрос. Одна сторона дерева — это вероятности, другая – возможности. При изучении тем, листочек с записью определённого задания прикрепляется на одну из сторон дерева. Это требует активного мышления обучающихся, чтобы выбрать верное решение.

Например. Вопрос на стволе. Какие слова писать с ъ? Почему? Чтобы ответить на вопрос повторяются правила написания слов с ъ. Листочки со словами распределяются по двум сторонам- вероятности и возможности. Тем самым повторяются правила записи слов с ъ. При использовании этого приёма обучающиеся мыслят, рассуждают и применяют знания на практике.

Приём «Палитра знаний». Это графический метод, который помогает при помощи гаммы цветов, образно запомнить информацию. В центре находится ключевое слово-понятие. Каждая последующая гамма цветов — это компонент, характеризующий ключевое слово. Например. Изучение частей речи. Ключевое слово – имя существительное. Далее каждый цвет характеризует понятие. Вопросы, что обозначает, как изменяется, каким членом предложения является, пример. Палитру знаний эффективно применять и на уроке открытия новых знаний и как закрепление и как проверка знаний.

Обучающиеся младшего школьного возраста очень любознательны: им мало знаний, которые они получают на уроках, хочется узнать ещё что-то. В связи с этим, неотъемлемой частью работы учителя начальных классов я считаю организацию внеурочной деятельности младших школьников. Она способствует расширению представлений учащихся по темам школьных предметов, повышению учебной мотивации и даёт возможность для самовыражения обучающихся.

Эффективность использования приёмов состоит в том, что формируется самостоятельность обучающихся, развивается способность понимать и оценивать информацию, принимать решения, контролировать свою деятельность в соответствии с поставленными целями.

**ТВОРЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ КОМПОЗИТОРА С. ЕРКИМБЕКОВА В РАКУРСЕ
СОВРЕМЕННОГО ИСКУССТВА**
**ДЖУВАНЫШЕВА Нурша Нуркасымовна, БОЙКО Ирина Александровна, ТАРЫБАЕВА
Назгуль Молдашевна**
Жамбылский гуманитарный колледж им.Абая
Тараз, Казахстан
nursha777@mail.ru

Фортепианная музыка композиторов Казахстана зародилась в 1920–е годы. Период с 1920-х по 1960-е годы явился этапом формирования основных тенденций композиторского творчества в республике, становления фортепианных жанров. Основоположниками фортепианного искусства Казахстана являются Евгений Брусиловский, Ахмет Жубанов и Александр Затаевич. Творческое наследие композиторов второго поколения — Бакира Баяхунова, Газизы Жубановой, Куддуса Кужамьярова, Кенжебека Кумысбекова, Нагима Мендығалиева, Еркеғали Рахмадиева — является классикой педагогического репертуара пианистов, золотым фондом фортепианной литературы Казахстана.

С конца 1960-х годов казахстанские композиторы осваивают современные стилевые возможности. При этом в применении современных средств языка они не только уступают в сравнении с общими стилевыми тенденциями в музыке Запада и центральных регионов Союза (что логично и объяснимо), но и различаются от них. Заметно общее преобладание в музыке национальных стилевых параметров. И только в 1970-е годы сложившийся и развивающийся стиль национально своеобразной казахской музыки стал обогащаться индивидуальными чертами выражения, позволяющими определить почерк композитора, ему свойственное мировосприятие (к примеру, эмоциональная открытость Е. Рахмадиева, строгая философичность Г. Жубановой). В общей национально ориентированной стилевой среде казахской музыки проявляются черты индивидуального в гармоническом языке, в мелодико-интонационной организации и т. д. А между тем, подобный аспект творчества казахстанскими музыковедами не изучался даже в отношении тех композиторов (Е. Брусиловский, М. Тулебаев, Г. Жубанова, Е. Рахмадиев), которые в целом достаточно широко и полно были включены в сферу изучения общих вопросов национального стиля.

Творчество композитора Серика Жексембековича Еркимбекова – явление яркое и значительное. Художественные интересы композитора охватывают широкий диапазон жанров, разнообразие которых представлено с одной стороны фортепианными миниатюрами, с другой стороны, монументальными творениями – балетами, симфонией, вокально-сценическими произведениями. В целом стиль композиторского письма С. Ж. Еркимбекова тяготеет к академическим нормам. Но в рамках этих норм он умело сочетает национальное начало с современными средствами музыкальной выразительности, которое приводит к необычным результатам.

Произведений композитора воспринимаются как особый мир, где царит только добро, благородство, искренность. Слушатель проникается чувством любви к ближнему, к Родине. Причиной тому является, прежде всего, душевная щедрость композитора. Музыка композитора органично сочетает в себе и эмоциональный всплеск, и интонационную доступность, сохраняя при этом благородную речь повествования.

У каждого состоявшегося композитора есть свой особый стиль, своя изюминка в творчестве. У Серика Еркимбекова – это мелодия, истоки которой уходят в казахское народное творчество. Композитор относится к плеяде композиторов третьего поколения. Основу творчества этих композиторов составляет яркое претворение национального в сочетании с современными средствами выразительности. Концертная пьеса « Утро родины» для ансамбля скрипачей, Концерт для фортепиано с оркестром, балеты «Вечный огонь» и «Минарет», хореографические композиции – «Шолпы», «Нәзік», «Салтанат», «Соцветие мира», «Гаухар», монументальное произведение «Алтын-Арка» для симфонического и камерного оркестров, оркестра казахских народных инструментов, хора и пяти солистов, симфония «Шакарим», обработка кюя «Атырау» К. Ахмедьярова для эстрадно-симфонического оркестра – это неполный перечень сочинений композитора, охватывающий

различные жанры и ярко претворяющий национальное начало. Не менее значительное место в творчестве занимает вокальная музыка, музыка для видеофильмов, кино.

С. Еркимбеков ведет достаточно активную деятельность в музыкально-общественной жизни республики, сочетая композиторское творчество с общественной и педагогической работой. Он долгое время преподавал в Казахской национальной консерватории им. Курмангазы, почти десять лет руководил Союзом композиторов Казахстана.

Серик Еркимбеков родился в 1958 году 3 апреля. Отец композитора – Еркимбеков Жексембек Еркимбекович – известный музыкальный деятель, внесший значительный вклад в развитие отечественной культуры. Свои музыкальные и организаторские способности композитор, перенял от своего отца.

Яркое музыкальное дарование С. Еркимбекова обнаружилось в детские годы. Огромный интерес к музыке проявился уже в раннем возрасте. Начиная композитор испытывал огромное желание подолгу слушать разнообразные музыкальные произведения, он сосредоточенно слушал пластинки с записями на радиоле с проигрывателем, в тишине и уединении. Немаловажную степень во всестороннем развитии будущего музыканта-композитора способствовала мама, Алима Тулеуовна.

В 1972 году в жизни начинающего композитора произошло важное событие, которое, возможно, повлияло на все его творчество. В г.Алма-Ату приехал выдающийся композитор Арам Хачатурян с постановкой своего балета «Спартак». В музыкальной школе им. К. Байсеитовой, где учился С.Еркимбеков, состоялась творческая встреча с А. Хачатуряном. В концерте приняли участие лучшие ученики школы, в их числе: Айман Мусаходжаева, исполнившая Скрипичный концерт ре-минор А. Хачатуряна, и Серик Еркимбеков, представивший в собственном исполнении свое произведение «Караван в пустыне», а также несколько импровизаций. А.Хачатурян отметил композиторское дарование и способности мальчика, и посоветовал ему со временем продолжить учебу в Московской консерватории. Эта встреча произвела огромное впечатление на начинающего композитора и окончательно повлияла на выбор им этой профессии.

В 1976 году Серик Еркимбеков по окончании музыкальной школы им. К. Байсеитовой сразу же поступает в Алматинскую государственную консерваторию им. Курмангазы на композиторское отделение в класс профессора, народного артиста КазССР и СССР Рахмадиева Е. Р. Студенческие годы отличались новыми творческими поисками и решениями. С особой увлеченностью композитор интересовался жанрами инструментальной музыки. Этот период запечатлен и охарактеризован такими произведениями как – прелюдии для фортепиано, вариации для фортепиано на казахскую народную песню «Ақдарига», Соната для скрипки и фортепиано, симфоническая поэма, Концерт для ф-но с оркестром.

Окончив консерваторию в 1981 году, С. Еркимбеков работает в Союзе композиторов Казахстана. 1984 год в жизни композитора ознаменован новым этапом – начинается его педагогическая деятельность в Алматинской государственной консерватории им. Курмангазы. Но всё же композиторское творчество занимает основное место.

В 1988 году С. Еркимбеков поступает в ассистентуру-стажировку Московской консерватории им. П. И. Чайковского. Педагогом по композиции был профессор, народный артист России А. А. Николаев. Музыкально-теоретические предметы преподавали ведущие профессора Московской консерватории. К примеру, полифонию – доктор искусствоведения В.В.Задерацкий, инструментовку – Ю. А. Фортунатов, анализ музыкальных произведений – Л. Мазель, В. Цуккерман. Молодой и любознательный композитор с желанием и интересом посещал лекции профессоров.

Молодого композитора сразу заинтересовало многообразие насыщенности музыкальной и театральной жизни Москвы, где каждый день шли концерты различных творческих коллективов. Молодой композитор регулярно посещал концерты камерной и симфонической музыки, спектакли Большого театра. Все это сыграло огромную роль в формировании его морально-эстетических принципов, в духовном мировоззрении, в художественных взглядах, а также послужило вдохновением в дальнейших творческих исканиях.

Пьеса «Утро Родины» необыкновенная, поистине благородный тонус музыки захватывает слушателя. Все это неизмеримое и глубокое чувство любви и нежности к Родине искренне передано композитором в этой пьесе. Здесь всецело господствует одухотворенная и проникновенная лирика. Концертная пьеса «Утро родины» (1986г.) является неотъемлемым в репертуаре ансамбля скрипачей, её исполняет вот уже несколько поколений музыкантов. Это произведение является украшением любого концерта. Бескрайний и непрерывный поток льющейся мелодии данной пьесы завораживает длительным, несокрушимым подъемом к вершине и столь же необъятным и напряженным постепенным спадом. Благодаря этому возникает впечатление «бескрайности» мелодического потока,

которое составляет особенность стиля С. Еркимбекова. Композитор органично вводит в середине пьесы динамическую фортепианную каденцию, имитирующую игру на домбре.

Инструментальная пьеса «Гаухар» для флейты и арфы. Композитор мастерски воплотил образ юной прекрасной девушки. Светлая, лиричная мелодия, парящая в верхнем регистре, появляется на фоне прозрачного, «струящегося» сопровождения. «Красочные гармонии создают ощущение тонко инкрустированной звуковой палитры. Ритмический рисунок пьесы ассоциируется с танцевальной основой шертпе-кюев Таттимбета».

Вокальная музыка привлекает композитора наряду с инструментальной музыкой. Для наиболее полного раскрытия музыкальных образов композитор применяет все средства музыкальной выразительности. Большинство песен и романсов композитора являются непосредственным украшением любого концерта и тепло принимаются публикой. Они отличаются светлой, проникновенной лирикой.

Вокальное творчество С. Еркимбекова отличается романтической направленностью и возвышенностью чувств. Очаровательно-притягательная сила его вокальных произведений заключается в ярком мелодическом обаянии. Среди них - «Жер-Аспан» на ст. М. Айтхожиной, «Дархан дала» на ст. С. Мауленова, «Өмір қанаты» на ст. К.Алимбек, «Отаным» на сл.Ш.Валиханова «Анажан», «Шат коніл» на сл.Б.Тажибаева. Эти вокальные сочинения обладают глубиной гражданственных, патриотических и романтических чувств. Они требуют большого профессионального мастерства от исполнителей и предполагают большие возможности профессиональных вокалистов классического искусства.

Значительное место в творчестве С. Еркимбекова занимает балетная музыка. Это – балеты «Вечный огонь» и «Минарет», а также отдельные хореографические композиции. Композитора привлекает пластическая эстетика. События Великой Отечественной войны, побудившие людей к подвигу, состраданию, нашли отражение в его творчестве, в частности, в балете «Вечный огонь».

Историческая тема войны и мира воплотилась в балете «Вечный огонь». Композитор обращается к вошедшим в историю событиям Великой Отечественной войны. Автор в философско-нравственном аспекте переосмысливает безжалостную войну. В балете композитор сумел передать все чувства, испытываемые человеком в этот тяжелый период – любовь к родине и волнение человеческого сердца, охваченного переживаниями и тревогами, трагедиями судеб, глобальными катоклизмами и противоречиями в мировом пространстве. Все это полноценно воплотилось и обрело реальное звучание в балете «Вечный огонь». В раннем периоде творчества, в 1983 году С. Еркимбеков приступил к созданию балета. Это было первое творческое искание в новом для него жанре. Изначально балет состоял из двух действий. В 1995 году композитор, вновь вернувшись к этому сочинению, сделал новую редакцию – одноактный балет. Он состоит из 12 номеров, 4-х картин: Голубое пространство, Реквием, Мгновение Вечности, Adagio, Голос Земли, Восход солнца, Мать и сын, Сон любви, Скорбь, Блики времени, Память, Голос Земли. Балет «Вечный огонь» выстроен в виде воспоминаний, оставшихся в живых родных и отражает взгляды современников, а также осмысление общечеловеческой трагедии. «Органично и эмоционально-возвышенно вписывается в кульминационный раздел цитата темы Р. Елебаева «Жас казак» в первой редакции балета».

В 2010 году композитор сделал обновленную редакцию балетного спектакля (хореограф-В.Гончаров). «В сюжетной линии нет последовательного развития событий, в нем образы темных и светлых сил максимально обобщены. Примечательна в этом отношении способность С.Еркимбекова – сокровенное возвысить до общечеловеческого. Балет воспринимается и как исповедь одинокой души (образ матери), и как голос народного горя».

Во второй половине 1990-х годов композитор начинает активно участвовать в общественно-музыкальной жизни республики. В 1996г. С.Еркимбекову присваивают почетное звание Заслуженного деятеля РК, в 1997 году он становится заведующим кафедрой композиции Казахской национальной консерватории им. Курмангазы, а с 1998 года по 2007, на протяжении почти десяти лет С. Еркимбеков – Председатель Союза композиторов Казахстана. С 2005 композитор преподаёт в Казахской национальной академии музыки в Астане.

Композитор является организатором двух Международных форумов композиторов.

Разнообразие художественных замыслов и творческих решений характеризует и следующий период творчества С. Еркимбекова. Среди произведений последних лет «Голубой минарет» для органа, солистов, симфонического оркестра, премьера которого состоялась в 2002 году на Международном форуме композиторов в Алматы. «По мнению композитора, это произведение представляет собой глубокое философское осмысление мироздания, величие красоты единения Неба и Земли, передающее состояние Духа, мироощущение человека, эмоциональный взлёт и вместе с тем умиротворение,

созерцание, покорность перед Всевышним и Небом Музыка «Голубого минарета» завораживает своей глубиной, проникновенностью, искренностью выражения».

Величественностью, монументальностью и глубиной содержания отличается оркестровое allegro «Алтын арка» для симфонического и камерного оркестров, оркестра казахских народных инструментов, хора и 5-ти солистов: гобой, скрипка, виолончель, фортепиано, домбра. В основе тематика Курмангазы «Сары-арка». Произведение было создано в 2000 году и посвящено 10-летию независимости Республики Казахстан. «Новые тенденции, определяющие облик данного произведения, лежат в русле развития современной симфонической и камерной музыки. К ним относятся использование различных методов организации материала, смешение европейского и казахского национальных составов оркестров. Создание «Алтын-арка» свидетельствует о дальнейших поисках композитором путей обновления музыкального языка. Они сосредоточились на интонационном строе музыки, с одной стороны, и на органичном соединении образных сфер – с другой. Использование смешанных составов оркестров чрезвычайно разнообразит палитру произведения. Желая отразить быстротечность событий, смену различных образов С. Еркимбеков применяет полистилистику, коллаж. Так, кюй «Сары-Арка» вначале звучит у оркестра казахских народных инструментов, его импульс передается камерному оркестру, затем хору и солистам.

«Новый проект композитора – симфония «Шакарим» посвящается великому казахскому акыну и мыслителю Шакариму Кудайбердыулы. Рождение замысла и сочинение симфонии «Шакарим» тесно связаны с развивающимися и год от года крепнущими связями казахских музыкантов с зарубежными центрами культуры. В 2009 году в зале Guild Hall в программе выступления Королевского филармонического оркестра в Лондоне среди исполняемых произведений композиторов Казахстана слушателям была представлена симфоническая картина «Минарет» С. Еркимбекова. На этом же концерте, организованном центром искусств Kazakh Gala, присутствовал потомок Шакарима Медгат Кульжанов – поклонник искусства, проявляющий горячий интерес к казахской культуре. Под впечатлением от музыки «Минарета» он предложил С. Еркимбекову написать произведение в память о Шакариме – удивительно многогранной личности с трагической судьбой.

Эта историческая фигура переломной эпохи конца XIX – начала XX века еще по достоинству не оценена. В творчестве С. Еркимбекова двухчастная симфония «Шакарим» - первое произведение в этом жанре. Это своеобразный итог долгих исканий композитора, попытка осмыслить всю полноту жизни в ее трагических и светлых сторонах. Это философское размышление о человеке, его судьбе.

Еще одна сфера, в которой реализовался талант композитора С.Еркимбекова – это музыка для театра и кино. В музыке к фильму «Скажи мне, кто твой друг» режиссера А. Головинского композитором искренно, задушевно передана образная сфера, психологически-индивидуальные черты героев их культурно-историческая значимость, национальный колорит. Этот фильм посвящен казахскому писателю, драматургу К. Мухамеджанову.

Композитор создает музыку к спектаклям разнообразных жанров. Это комедия «Двенадцатая ночь» У. Шекспира «Сократты ескеру түні» по книге Ч. Айтматова и М. Шаханова «Плач охотника над пропастью», «Страсть скифа» по «Глиняной книге» О.Сулейменова, «Заманақыр» по пьесе О.Сулейменова и Б. Мукаева, «Дала куйші-Дина» Ф.Онгарсыновой. Композитор проявляет особый интерес к современной литературе. «Музыке композитора свойственно живописное, изобразительное начало. Средствами своего искусства он стремится передать «зримые» образы – то, что будоражит творческую фантазию при общении с природой или знакомстве с произведениями живописи, скульптуры, а также то, что вызывает в прочитанной им литературе зрительные представления. Разносторонни и средства их воплощения. Одни эпизоды музыки представляют собой развернутые полотна. В других – при передаче массовых, народных образов – сильнее ощущается жанровая основа танца. В третьих, даны более беглые колоритные зарисовки субъективных впечатлений композитора. Прекрасно передаются композитором образы степи и гор, просыпающейся природы, расцвета жизни».

С.Еркимбеков создал свой неповторимый индивидуальный стиль, черты которого – динамика развития, неожиданность контрастов и образных перевоплощений тематизма, тонкая лирика. Над всем безраздельно властвует вдохновенная лирика, вероятно, основное и самое сильное свойство музыки Серика Еркимбекова. Композитор и сейчас находится в постоянном творческом поиске, на очереди – новые свершения, открывающие перспективы для развития плодотворных тенденций».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Досаева А. Ж. Фортепианная музыка Казахстана. Сборник статей. - Өнер, 1987
2. Джумакова У. Р. «Рожденный музыкой образ поэта». Каз. Правда, 2 октября, 2010
3. Джумакова У. Р. Творчество композиторов Казахстана 1920-1980 годов. Проблемы истории, смысла и ценности. – Астана, 2003

4. Затаевич А. 500 казахских песен и кюев. Наркомпрос КазССР – Алма-Ата, 1931.
5. Егинбаева Т. Ж. Творчество композиторов Казахстана второй половины XX века // Музыкальное искусство: наука и образование. Сборник научных трудов. – Астана: КазНАМ, 2004
6. Ерзакович Б. Песенная культура казахского народа. – Алма-Ата, 1966
7. Кастальский А. Д. Вступление 15.11.1924 г. // А. Затаевич «1000 песен казахского народа». – М. 1963.
8. Коган Е.Б. Влияние казахских кюев на формообразование и фактуру фортепианных пьес композиторов Казахстана. – Алма-Ата, 1980
9. Коган И. Б., Измаилов Н., Косбасаров Б. Методические указания к исполнению кюев и мелодий в транскрипциях и камерных произведениях композиторов Казахстана. – Алма-Ата, 1985.
10. Котлова Г. «Фольклор и композитор в музыкальной культуре Казахстана XX столетия». Сборник музыкально-теоретических статей - Алматы, 1998

**АҚТӨБЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА
ФАКУЛЬТЕТІНІҢ ТАРИХ БЕТТЕРІ (1966-1996жж.)
БЕГИМБАЕВА Жибек Сагинбаевна, АРАЛБАЙ Аңсаған, ДЖУМАГАЛИЕВА Нурия
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
taehyungaa@mail.ru**

Түйін

Мақала Ақтөбе облысындағы Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультеті мамандықтарының пайда болу және білім беру тарихының беттерін ашады.

Abstract

The article reveals the pages of the history of the origin and education of the specialties of the Faculty of Physics and Mathematics of the Aktobe Pedagogical Institute in the Aktobe region.

Қазіргі таңдағы білім беру жүйесіндегі цифрлық технология Қазақстан Республикасының дамуына, экономика, білім саласының өркендеуіне жол ашуда. Бұл еліміздің экономика саласы түпкілікті жаңа жолға түсіру арқылы болашақта цифрлық экономиканы құруды жүзеге асыруға жағдай жасау болып табылады. Білім саласының цифрлық тұрғыдан дамуы елдегі азаматтардың білім алу деңгейіне жаңа мүмкіндіктер беріп, білім беру жүйесін технологиялық жаңғырту мен жасақтауға бағыттай отырып, оқытудың жаңа цифрлық мазмұнын жетілдіруге жағдай жасайды [1, 3-6].

Қазақстан Республикасының батыс өңіріндегі ағарту және мәдениет орталығы, ғылым және білім ордасы болып табылатын Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті 1954-1958 жылдардығы Н.Байғанин атындағы Ақтөбе педагогикалық институтының заңды жалғасы ретінде, 1966 жылы 15 сәуірдегі Қазақстан коммунистік партиясының Орталық комитетімен Қазақ ССР Министрлер кеңесінің № 261 қаулысы бойынша Ақтөбе педагогикалық институты болып ашылды. Тарихи мәліметтерге көз жүгіртсек 1966-1995 жылдар аралығында педагогикалық оқу орны өз қызыметін атқарды. Ақтөбе педагогикалық институтының тарихы 1966-1967 жылдардығы оқу жылынан бастау алады [2, 134-б.].

Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультетінің тарих беттері тақырыпты жан-жақты тереңнен қарастырып зерттеуде пайдаланылған деректердің негізін бірнеше топтарға бөлуге болады: архивтік материалдар, іс қағаз құжаттары, статистикалық санақ деректері, мерзімді баспасөз материалдары, естелік жазбалар құрайды. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында Қ.Жұбанов Ақтөбе өңірлік университетінің архиві, Ақтөбе облыстық мұрағат қорларынан материалдар жиналды.

Ақтөбе қаласында педагогика институтының ашылуы облыс пен осы аймақтың халық шаруашылығы, оқу ағарту және мәдениет салаларындағы мәселелерді шеше алатын жоғары білімді мамандар даярлау қажеттілігімен тығыз байланысты. Ақтөбеде жоғарғы оқу орнын ашу мәселесі сонау соғысқа дейінгі жылдары – ақ қойылғанды. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе педагогикалық институтын ашу негізінен Ақтөбе мемлекеттік қыздар мұғалімдер институтының ашылуынан бастау алады.

1966 – 1967 оқу жылында Ақтөбе педагогикалық институттың екі факультеті жұмыс істеу барысы басталды. Институттың өсу жылдары 1974 жылдан бастап, жыл сайын жаңа мамандықтар қосылды. Атап айтар болсақ, Дене тәрбиесі (1974 жылы), Неміс тілі (1976 жылы), Химия және биология (1978 жылы), Тарих және совет правосы (1985 жылы), Бастауыш білімнің педагогикасы мен

методикасы (1986 жылы), жалпытехникалық пәндер және еңбек (1987 жылы), Мектепке дейінгі педагогика мен психология, Қазақ тілі мен әдебиеті (1989 жылы), Музыка, сызу және бейнелеу өнері (1991 жылы) қосылды [2, 138-б.].

1966 жылмен салыстырғанда 1991 жылы Ақтөбе педагогикалық институттың математикалық базасы нығайа түскен. 1991 жылға қарай ғылыми – педагогикалық зерттеу жұмыстарының өмірмен сабақтастығын қамтамасыз ету, оқу процестеріне тың, тиімді оқыту әдістерін енгізу бағытында ауқымды шаралар белгіленді.

Физика-математика факультетте алғашқы жылдары жоғары математика (1966 жылы), сосын Элементар математика және математиканы оқыту методикасы (1968 жылы) және физика (1967 жылы) кафедралары жұмыс жасап, кейін олардың орнына Математикалық анализ және алгебра, мен Математиканы оқыту методикасы деп аталатын екі математикалық кафедралары жұмыс жасады. Бұл негіздік мәліметке архивтік қор негіз бола алады.

Филология ғылымдарының докторы, профессор Ердембеков Б.А. басшылығымен жазылған Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетіне 85 жыл атты кітабында 1984-1994 жылдары Физика-математика факультеті математика және физика факультеті болып екі факультетке бөлінуінен бастап, оқу процесінің ұйымдастырылуы, ғылыми – әдістемелік жұмыстарды орындау сапасын арттыру және мамандарды тиімді пайдалану мақсатында құрылымдық өзгерістері және т.б. маңызды мәліметтер жазылған [2, 140-б.].

Мерзімді баспасөз материалдары біздің зерттеу жұмысымыздың мәселелерін жүйелі түрде қарастыруға зор мүмкіндіктер берді. Бұл топтағы дерек көздеріне бұрынғы Одақ пен тәуелсіз Қазақстанның баспасөз материалдары жатады.

Зерттеу жұмысымызда статистикалық санақ деректері, шолулар мен құжаттар жинағы сияқты жарияланған материалдар есепке алынды. Тарихнамалық деректердің келесі тобына физика – математика факультетінде білім берген оқытушылар, 1969 жылы қыркүйек – желтоқсан аралығында «Математика» бөлімінің 4 курс студенттері алғашқы өндірістік практикадан өту барысы, «Алгебра және сандар теориясы» кафедрасының мүшелері, 1991 жылы «Математика» қазақ бөлімінің түлектері мен оқытушыларының архивтік суреттері мен қысқаша өмірдеректері жайлы көптеген құнды мәліметтер алынды.

Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультетінің тарихы туралы біріншіден, жинақталған мәліметтер жүйеленді. Екіншіден, физика-математика факультетінің оқытушылар құрамы мен кафедраның техникалық базасы таныстырылды. Үшіншіден, қор бөліміндегі жинақталған мәліметтер қарастырылды.

1966 жылы физика-математика факультетінде ашылған «Жоғарғы математика және физика» кафедрасы болып қызметтерін бастады. «Математикалық талдау» кафедрасы 1966 жылы құрылған математика және физика, 1968 жылы құрылған «Жоғарғы математика» кафедрасынан бастау алды. 1968 жылы «Жоғары математика» кафедрасы тағы да екі кафедраға бөлінді: «Жоғары математика», «Элементар математика және математиканы оқыту методикасы». 1974 жылдан бері кафедра «Математикалық талдау» кафедрасы деп аталды.

Физика кафедрасында 1960-шы жылдардың аяғына дейін ғылыми дәрежесі бар бір де бір оқытушы болмады, тек 1969 жылдан бастап Қырғызияда 1968 жылы «Физиканы оқыту әдістемесі» бойынша кандидаттық диссертация қорғаған, педагогика ғылымдарының кандидаты А.С.Желтова жұмысқа қабылданды. 1970 жылы кафедра тағы бір педагогика ғылымдарының кандидаты А.В.Сергеевпен толықты. «Физика» кафедрасы жеке кафедра ретінде 1967 жылдан бері жұмыс істейді [3, 43-б.].

Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультетінің тарих беттері тақырыпты жазудағы негізгі мақсат: біріншіден, Ақтөбе педагогикалық институтының физика-математика факультетінің тарихы туралы жинақталған мәліметтерді жүйелеу. Екіншіден, физика-математика факультетінің оқытушылар құрамы мен кафедраның техникалық базасын таныстыру. Үшіншіден, ғылыми жобаның тақырыбына сәйкес қор бөліміндегі жинақталған мәліметтерді қарастыру. Институттың тарихы сонау заманнан бастау алып, қазіргі күнде Құдайберген Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті болып жалғасын табуда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік.- ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауы.- Егеменді Қазақстан.- 2017.- 31қаңтар. <https://pdf.egemen.kz>
2. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетіне 85 жыл.-Ақтөбе «Жұбанов университеті» баспасы, 2020. - 258 бет.

3. Ниязбаев К.А. Парасат биігінде. - Шымкент: «Жебе» баспаханасы, 2016.-252 бет
4. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті. Физика-математика факультеті, 50 жыл. Ақтөбе өңіріндегі оқу-ағарту білімінің тарихи деректері мен факультет ұстаздарының естеліктер жинағы К.Кенжебаев,Ж.Сартабанов, Қ.Ниязмагамбетов. - Ақтөбе, 2016. - 226 бет.

ҮНДІСТАННЫҢ ЕУРОПАЛЫҚ ДЕРЖАВАЛАРДЫҢ ОТАРЫНА АЙНАЛУЫ ҒАНИБАЕВА Ж., ЕСҚУАТОВ Манарбек

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
sangar98@mail.ru

Үндістанға еуропалық мемлекеттер ішінен, ең алдымен португалдықтар XV-XVI ғасырдың басында сауда жолдары мен сауданы бақылауға шоғырлана бастады, содан кейін көптеген қоймалар мен құрылымдар салды, жаңа қоныстар мен порттар құрды, тіпті жергілікті билеушілердің саяси күресіне белсенді араласты. Португалдықтардан кейін бұл аймақта голландиялықтар пайда болды, олар көп ұзамай өз күштерін голландтық-үндістан деп аталатын компания ретінде Үндістанға шоғырландырды. Осыдан кейін француздар мен британдықтардың кезегі келді. Үндістан мен оған іргелес Азия аймақтарын отарлау дәуірі басталды.

Үндістанның өзі үшін бұл дәуір қысқа гүлдену кезеңімен және тез құлдыраумен, содан кейін Моғол империясының құлдырауымен сәйкес келеді. Бірнеше мемлекет бірден күшті билікке мұрагерлер мен үміткерлер болды. Олардың бірі маратхтардың күші болды. Империя құлағаннан кейін саяси аренаға шыққан екінші ірі мемлекет Бенгалия болды.

1600 жылы пайда болған және сауда, әскери, дипломатиялық, саяси және т.б. шоғырланған ағылшын Ост-Үндістан компаниясы болды. Осы мақсаттарымен Үндістанға енудің және шоғырландырудың айла тәсілі болды.

Бір сөзбен айтқанда, XVIII ғасырда Моғол империясының құлдырауымен белгіленген британдықтар Үндістандағы отарлық державалар арасында бірінші орынға шыға бастады, осы елдің өзінде Моғолдардың мұрасын талап еткендердің барлығын ығыстырды. Үндістанның бірқатар аудандарында маңызды позицияларға ие болып, оларды үнемі нығайтып, дәстүрлі әдіспен әрекет етеді.

Ағылшын империясы салыстырмалы түрде Үндістанға иелік етуді көздеді. Оның айқын көрінісі: үлкен бөлігі XVIII ғасырдың аяғы мен XIX ғасырдың басында Англияның қолында болды.

XVIII ғасырдың ортасынан бастап британдықтар жаулап ала бастаған отаршылдық мемлекеті Үндістан болды.

Негізгі мақсаты- ағылшындар Үндістанды белсенді жаулап алу кезеңін, отаршылдық режимнің дамуын, Үндістанның байлығын басқару мен қанаудың эволюциясы мен формаларын көрсету және жаулап алу саясатының түпкі нәтижесін көрсету болды.

XVIII ғасырдың ортасында еуропалықтарда Үндістанға көз тікті. Оның ішінде француз және ағылшын ост-үнді компаниялары Үндістанда ең белсенді және көптеген аймақтарға иелік етті.

XVIII ғасырдың ортасында Ост-үндістан компаниясы Үндістанды отарлауға ерекше құлшыныс танытты. Үндістанның үстемдігіне байланысты ағылшындармен француздардың арасында соғыс басталды. Жеті жылдық қақтығыстың нәтижесінде (1756-1763) ағылшын ост-үндістан компаниясы елдегі билікке келіп, оны отарлауға кірісті. [1, 3-4б.]. Бұл жеке сауда компаниясы барлық Шығыс елдерімен саудаға монополиялық билік жүргізді. Үндістанның саяси бытыраңқылығын пайдаланып, XVIII ғасырдың 70-ші жылдарында ост-үндістан компаниясына бірте-бірте бағыну бір басқа үнді княздіктері ағылшындарға қарсылық көрсеткен жергілікті халық тарапынан халық көтерілістері басталды. Басқыншыларға қарсы ұзақ уақыт бойы қанды шайқастарда Үндістанды отарлауға мәжбүр болды.

XIX ғасырдың басында ост-үндістан компаниясының басқыншылық саясаты күрт күшейе түсті. Феодалдық княздіктерді бағындырудың құралдарының бірі-субсидиарлық жүйе деп аталды.

Компания феодалдық князьдерді бірқатар шарттар жасасуға мәжбүр етті. Олар княздіктер аумағында және олардың есебінен ағылшын офицерлерінің басшылығымен әскери отрядтар құрды. Феодалдық княздіктер сыртқы келісімдер құқығынан айрылып, ост-үндістан компаниясының вассалдарына айналды. Хайдарабадпен (1800), Аудоммен (1801) және басқа да княздіктермен жасалған шарттар осындай сипатта болды. [2, 18 б.].

Маратхалармен ұзақ соғыстар басталды. 1802-1805 жылдардағы англо-маратх соғысында ағылшын әскерлері маратх князьдерін жеңе алды. Компанияның саяси үстемдігіне көрінетін заңдылық беру үшін британдықтар Моғол әулетін жалған түрде сақтап, компания өз атынан елді басқаратынын мәлімдеді. [3, 34 б.].

Үндістандағы британдықтардың келесі әскери компаниясы-Пенджабты жаулап алу үшін күрес отыз жылдан кейін басталды.

Колониялар үстем таптардың мүдделеріне жеке байыту көзі ретінде де, елдің экономикалық дамуын жеделдетуші ретінде де қызмет етті. Қанаудың тән әдісі отаршыл халықтарды зорлық-зомбылықпен тонау болды.

Британдықтар ерікті салықтар мен алымдарды өндіріп алды. Экономикадан тыс мәжбүрлеу отаршылдық тарихының барлық кезеңдерінде отаршылдық пайда табудың маңызды әдісі болып қала берді. Алайда, оның рөлі өзгеріссіз қалды: капитализмнің дамуымен колониялардың буржуазияның қажеттіліктері мен мүдделеріне бағынуы бірінші орынға шықты.

Отарлық сауда импорттан асып кетуді қамтамасыз етті. XVIII ғасырдың аяғына дейін, елдің байлығы қымбат металдар түріндегі ақшамен есептелді. Үкімет протекционизм саясатын жүргізді: ол ел жасай алатын шетелдік тауарлар мен өнімдерді әкелуге тыйым салды және өзінің экспортын әкелуді толық қолдады.

Отарлаушылар үнді халқын аяусыз тонап, оның байлығын Англияға алып кетті. Олардың билігі орнаған жерлерде үндістер қысым көрді, салықтар өсті, өмір сүру деңгейі төмендеді. Шектен шыққан адамдар ағылшын езушілеріне қарсылықта көрсетті. Үндістан ағылшындардың арзан шикізат қосымшасына айналды, бұл оның индустриясының дамуына ықпал етті.

XVIII ғасырдың екінші жартысындағы Үндістанды отаршылдық тонаудың жалпы нәтижесінде ағылшындар орасан зор пайда тапты. XIX ғасырда Үндістанға толық отаршылдық сипатын көрсетті. Осының нәтижесінде халық санының азаюы және экономиканың құлдырауы мен егістік жерлердің кемуі байқалды.

Үндістанның отарлауының оң және теріс жақтарына тоқталар болсақ, сыртқы және ішкі сауданың дамуында еуропалық кәсіпкерлер Үндістанға сол кезде Еуропада сирек кездесетін тауарларға: макта, жібек, зергерлік бұйымдар, қару-жарақ, шай, дәмдеуіштер, күріш, бояулар бойынша экспедициялар ұйымдастырды. Олар ірі елді мекендер мен қалалар айналасында порттар, қоймалар салды. Ел аумағы көптеген шағын ауылдық базарлардан тұрды, олардан тауарлар қалалық сауда орталықтарына енді. Жергілікті көпестер бұйымдарды қолөнершілерден сатып алып, қытайлық, мұсылмандық, еуропалық саудагерлерге сатты.

Өнеркәсіптің дамуында Үндістан отарлауға дейін феодалдық мемлекет болды. Өнеркәсіп зергерлердің, тоқымашылардың, қолөнер шеберханаларының өнімдерін ұсынды. Еуропалықтардың келуімен күрделі машиналар мен жаңа технологиялардың келуі фабрикалық тоқыма өнімдері, аяқ киім және былғары өндірісі пайда болуына әкелді. Электр станциялары, вагон шығаратын зауыттар, вагондар, оқ-дәрі және мылтық шығаратын фабрикалары, көмір, алмас, кен шахталары салынды. Ауыл шаруашылығында олар суару жүйелеріне арналған сорғыларды қолдана бастады.

Елдің инфрақұрылымын дамытуда өнеркәсіппен бірге дамыған инфрақұрылым: порттар (Бомбей, Мадрас), теміржолдар және автокөлік жолдары (Таной-Бомбей, Аркот-Мадрас) салынды; банктер мен сақтандыру компаниялары пайда болды; пошта мен телеграф жұмыс істеп тұрды; ауруханалар, мектептер, университеттер, баспалар құрылды.

Отарлаушылардың аркасында феодалдық бытыраңқы Үндістан ұлттық экономиканың неғұрлым прогрессивті даму жолына түсті. Капитал өнеркәсіп иелерінің қолына шоғырлана бастады. Ауыл тұрғындары жерді тастап, жалдамалы жұмысшы болу үшін ірі қалаларға қоныс аударды. Биржалық операциялар және несиелеу кең етек алды.

Отаршылдық дәуірінде қанау, езгі Үндістанның байырғы тұрғындарының наразылықтар мен көтерілістер жасауына себеп болды, оларды билік аяусыз басып тастады. Бұл жағдай прогрессивті интеллигенцияның, саяси партиялардың пайда болуына, кедейшіліктің артуы өз құқықтары үшін күресу үшін ұлттың бірігуіне ықпал етті.

Техникалық прогресс жалдамалы жұмысшылардан жақсы білімді талап етті. Жергілікті халықтың көп бөлігі сауатсыз болды. Білікті жұмысшылар қалыптастыру үшін 1781 жылы Калькуттада медресе ашылды, кейінірек - Бенарестегі индуизм колледжі пайда болды. Отаршылдар құрған оқу орындарының көпшілігінде британдық білім беру моделі болды. Бұл үнді қоғамында зиялы қауымның қалыптасуына мүмкіндік берді. Алғашқы газет-журналдардың пайда болды. Үндістанның алғашқы газеті The Bengal Gazette 1780 жылы Калькуттада жарық көрді. Ол ағылшын тілінде сөйлейтін. Ең танымал - Times of India, 1838 жылы құрылған. Бенгал тіліндегі ұлттық тілдегі газет 1818

жылы шыққан. Бұл үнді журналистикасының, бұқаралық ақпарат құралдарының және бүкіл елдің дамуына серпін берді.

Жергілікті тоқу өндірісінің құлдырады. Қолөнер, тоқу шеберханалары ірі мата фабрикаларымен бәсекелесу қиынға соқты. Олар өндіріс көлемі, өнімнің құны бойынша ағылшын зауыттарымен бәсекелесе алмады. Британдықтар Үнді нарығын өз өндірісінің маталары мен иірілген жіптерімен толтырды.

Ауыл тұрғындарының кедейлігі. Жақсы өмір сүру үшін үнді шаруалары өзінің жер учаскелерін тастап, қалаларға ақша табуға кетті. Шалғайдағы ауылдардың тұрғындары бүгінгі күнге дейін өркениеттің артықшылықтарынсыз кедейшілікпен өмір сүруде.

Өнеркәсіпті дамытудың аграрлық-шикізат бағыты. Отаршылдық дәуірінде Үндістан Еуропалық мемлекеттердің негізінен Ұлыбританияның аграрлық-шикізат базасы болды. Олар мақта, дәмдеуіштер, жібек, күріш, көмір, кен, алмазды экспорттады. Елдің өнеркәсібін дамыту отарлаушылардың мүдделеріне бағынады.

Үнді мәдениетіне, өзіндік ерекшелігіне әсері едәуір болды. Англияның отарлық үстемдігі үнді халқының мәдениетіне әсер етті. Хиндимен қатар ағылшын тілі қазіргі мемлекеттің мемлекеттік тілі болып табылады. Ағылшын дәстүрлері мен негіздері үнді қоғамында өмір сүруді жалғастыруда: саяси құрылым, білім беру жүйесі және т.б.

Халықтың көп бөлігінің кедейлігі мен заңсыздығы. Жергілікті тұрғындар кедейленді. Отарлаушыларға қарсы кез-келген көтерілістер мен наразылықтар қатаң жазаланды. Жаппай сауатсыздық пен бытыраңқылыққа байланысты үндістер елді басқаруға, сайлауға, заң шығаруға қатыспады.

Ауыр алымдар мен салықтар қоғамның шағын бай элитаға және ел халқының 90% - ын құрайтын кедейлерге бөлінуіне әкелді. Британдық білім беру жүйесі тек қалаларда жұмыс істейді. Ауыл балаларының көпшілігі өте аз білім алады. Оларға елдің колледждері мен жоғары оқу орындарында оқу қолжетімді емес.

Осылайша, капитализмнің дамуымен империялық экономикалық жүйеде белгілі бір өзгерістер орын алды: колониялар үстем таптарды байыту көзі ретінде өз маңыздылығын толығымен сақтап қалды, бірақ олардың тауарлар нарығы, капиталды тиімді инвестициялауды жүргізді. Үндістан осы отаршылдық үстемдіктен шыға алған жоқ. Ағылшын отарына айналуы үндістанның барлық мүмкіншілігінен айырды. Осындай күйзелістен кейін үндістанның жеке дербестігі жойылып, ағылшын отарлауының толық қанды құрбаны болды.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1.Ерофеев Н.. Английский колониализм в сер. XIX в.-М., 1977
- 2.Синха Н.К., Банерджи А.Г. История Индии.-М., 1954.
- 3.Полонская Л.Р. Махатма Ганди: Смысл жизни. Святой или политический деятель? // Новая и новейшая история № 4. 1991

ҰЛТТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫ

ЖАКИЕВА Бибигуль Асылбековна, АЙТКУЛОВА Акқуриш Байзауовна

Ақтөбе қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі

Ақтөбе, Қазақстан

zhakieva_b@akb.nis.edu.kz

Аннотация

Мақалада белгілі бір ұлтқа, ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни халық ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтарды жалпыадамзаттық құндылықтармен қатар ала жүре ұрпақты тәрбиелеу ісінің маңыздылығы жайында айтылады. Ұлттық санаға сілкініс әкелу үшін ұлттық мәдениеттің бастауы мен бұлағының көзін ашып жарқыратып көрсету, жалпы адамзаттың қарым - қатынас құралын, ұлт мәдениетін өркендетуге толық күш салу керектігі айтылады.

Аннотация

В данной статье говорится о накопленными веками духовных, высокоморальных ценностях нашего народа, которые могут быть использованы в формировании настоящего глобального гражданина. В целях укрепления гражданского самосознания, какиосновного источника национальной культуры необходимо развития общечеловеческих и культурных ценностей.

Annotation

The article reveals the respect and character peculiar to a particular nation, a citizen of the nation, that is of value to humanity, national spiritual and material values along with the importance of educating generations. This article tells about the necessity of investment of forces and energies for the elevation of the national culture, way of enabling mankind and to shake the consciousness of the people need to openly show the beginning and during the national culture.

This article tells about the necessity of investment of forces and energies for the elevation of the national culture, way of enabling mankind and to shake the consciousness of the people need to openly show the beginning and during the national culture.

XXI ғасырдағы өскелең ұрпақты қоғамның жан-жақты дамыған жеке тұлғасы етіп қалыптастыру – басты міндеттердің бірі. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” заңында “Білім беру жүйесінің басты міндеті — ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу” делінген.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Біз бүгінгі бейбіт тірлігіміз үшін, Қазақстан деп аталатын Республиканың жер бетінде барлығы үшін, тарихтың әр тұсында осы елді, осы жерді қорғаған қайсар жандардың аруағының алдында қашан да қарыздармыз», – дегені ұлттық құнадылықты бойына сіңіріп өскен, отаншылдық рухы жоғары баланы тәрбиелеу керектігін айқын көрсетеді. Олай болса, жас ұрпақты тәрбиелеуде ата – бабамыздың ізімен ұлттық тәрбие үлгісін ұғындырып, мәдениетті, адамгершілік қасиетті, шығармашылық тұлға етіп тәрбиелеу – қоғам қажеттілігі екендігі даусыз. Сондықтан әр адам ұлттық құндылықты өз баласының бойына қалыптастыруда басшылыққа алар сөздерге көңіл бөлейік:

1. М. Жұмабаев: Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қайтып алмақ”.

2. Мұстафа Шоқай: «Ұлттық құндылықтардан жұрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын пайдалы азамат шықпайды» .

3. Бауыржан Момышұлы: «Біздің тарихымыз батырға бай тарих, халқымыз батырлықты биік дәріптеп, азаматтық пен кісіліктің символы, үлгісі санаған. Батырлық деген, ерлік деген ұрпақтан ұрпаққа ата дәстүр болып қала бермек. Өткенін білмеген, тәлім – тәрбие, ғибрат алмаған халықтың ұрпағы – тұл, келешегі тұрлаусыз. Біздің қазақ халқы – батыр халық».

4. Ахмет Байтұрсынов: «Балам деген жұрт болмаса, жұртым дейтін бала қайдан болсын».

5. Абай Құнанбаев: «Бала мінез үш алуан адамнан жұғады: біріншісі - ата – анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі – құрбысынан».

Міне осы ұлағаты сөздерді ұғынған ата-ана мен мұғалімдер «бабаларының игі дәстүрін сақтайтын», «күллі әлемге әйгілі, әрі сыйлы өз елінің патриоттары» болатын ұрпақ тәрбиелей алмақ. «Балаңды өз тәрбиенмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле»-, дейді дана халқымыз. Сондықтан да, сан ғасырлар бойы сұрыпталған ұлттық құндылықтарымызды оқу-тәрбие процесіне енгізу арқылы ұлттың тұнып тұрған рухани байлығынан болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, ұлтшылдық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын, бойында ұлттық санасы қалыптасқан тұлғаларды тәрбиелеп шығару – жалпы ұлттың алдында тұрған ұлы міндет. Қандай да бір елдің рухани мәдениеті, әдебиеті мен өнері, ғылым мен техникасы, әлеуметтік жағдайы, материалдық өндірісінің ең маңызды жетістіктері тәрбиесінен көрінуі арқылы оның ұлттық құндылықтарының мәніне ие болады және өскелең ұрпақтың азаматтығы мен отаншылдықты, рухани-адамгершілік жан-дүниесі қалыптасуына белсенді түрде ықпал етеді. Әрбір халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды дүниелері – рухани және адами қасиеттері, моральдық нормалары, ұлттық құндылықтары бар. Ұлттық құндылықтар – қандай да бір этникалық қауым өкілдерінің өзіндік тарихи көрінісі бар рухани мұраттарының жиынтығы. Ұлттық құндылықтардың әрбір халықтың өмірінде алатын орны өзгеше екені белгілі. Сондықтан да әрбір жаңа ұрпақ үшін мәнді тәрбие – ұлттық тұрғыдағы тәрбие үлгісі болып табылады. Өйткені, мұнда тәрбиенің негізі ғасырлар бойы қалыптасып келген асыл рухани құндылықтар және биік ізеттілік пен моралдық тұрғысындағы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жататын, адамның адамдық қасиетін нығайтып әрі асылдандыра түсетін, халықтың даналық өмір–салтынан туындап отыратын бұлжымас ережелер мен қағидалар құрайды. Қазақы дүниетаным, ақыл-ой, тағылымдық ұлағат ғасырлар бойы шыңдалып қалыптасты. Сол сан ғасырлық ұлттық тәрбиенің негіздерін бір арнаға түсіріп тәрбие мәселесінде пайдалану бүгінгі таңда күн тәртібінде тұрған ең басты қажеттілік деп білемін. Ұлттық отаншылдықты

қалыптастыруда ата-бабаларымыздың ұлағатты ойлары мен тәлімдік тәрбиесінің атқаратын орны ерекше.

Қазақтың ұлттық құндылықтарын жаңғырту бүгінгі мемлекеттен өзінің ішкі және сыртқы саясатын ұлттық сипатта жүргізуді талап етеді. Қазақи рухы биік ұлттық идеяның қалыптасуында ұлттық құндылықтардың маңызы зор. Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын, ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу ұлттық идеяның негізгі бағыты болып табылады. Ұлттық идея – қазақ халқы тудырған моральдық нормаларда және ұлттық құндылықтарда бекітілген патриоттық тәжірибені меңгеру, ұлттық этномәдени дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды тану, тарихты құрметтеу арқылы іске асырылады. Көрнекті ғалым, қоғам қайраткері Амангелді Айталы «Ұлттың рухани мұралары мен дәстүрлерін, қаһармандық ерлік салтын қастерлеу – ұлттық идеяның басты көзі болады, оның дүниежүзілік өркениеттер арасындағы өзіндік дербестігін нығайтады» - деп келтіреді. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан, яғни ерте жастан ұлт құндылықтарына сүйене отырып тәрбие жүргізу керек. Өйткені бүгінгі дұрыс тәрбие – болашақтағы жақсы елдікті танытар азаматтардың өсетінін танытады. Сол себептен де Елбасы өзінің мақаласында «Ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс» – деп ой қорытады. Бүгінгі күн тұрғысынан қарайтын болсақ, егемен елдің бейбітшілігі мен бірлігін сақтайтын жас ұрпақтың бойына жастайынан ата-бабаларымыз негізін салған ерлік рухты, отаншылдық сезімді сіңіру кезек күттірмейтін мәселелердің бірі болып отыр. Тарихты оқу арқылы отаншылдыққа, өз халқына, басқа халықтарға деген сүйіспеншілікке, жауынгерлікке, еңбек сүйгіштікке, Отаны үшін кез келген қиындыққа әзір тұруға, халықтар арасындағы достық пен ынтымақтастыққа, қоғам үшін, халық үшін, елі үшін қызмет етуге дайын болуға, адалдыққа, шыншылдыққа, тазалыққа, қарапайымдылыққа, кішіпейілділікке, өз мүддесін халық, Отан мүддесінен жоғары қою сияқты қасиеттерге тәрбиеленеді. Ал, мектептегі тарих сабақтарында ерлікке, жауынгерлікке тәрбиелеу күрделі міндет. Осы жерде ержүрек батырлар мен қолбасшылардың қаһармандығын, ерлігін көрсеткен шайқастары туралы толық нақтыланған материалдар болуы тиіс. «Атамекен, туған жер» ұғымы – әрдайым қастерлі де қасиетті ұғым. Бұл қасиеттер ұрпақ бойына оқумен, біліммен, үйренумен, талпынумен бітеді. Қазақ халқын құрып кету қаупінен сақтап қалған, жерін жауға бермей, ұлан байтақ өлкесін қазақ еліне мәңгі қоныс ету мақсатында жарғақ құлағы жастыққа тимей, елім деп еңіреп өткен хас батырлар қаншама десеңізші! Бұлардың ерлігі кейінгі ұрпаққа қашан да болса өнеге болмақ. Отансүйгіштік рух – тәуелсіз еліміздің әлемдік өркениет көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдастықтан лайықты орнын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш. Осы жерде жас ұрпақ ең басты отбасында асқақ отансүйгіштік сезімге тәрбиеленуі тиіс. Ұрпақ тәрбиесіндегі ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрі мен тағылымдарын, мәдениет тарихын, бұрын-соңғы ұлы ойшыл педагогтардың еңбектерін оқып жетік білмей, оны жақсы меңгермей тұрып келер буынға дұрыс тәрбие-тағылым беру мүмкін емес. Тәрбие беруде ұлттық құндылықтарымыз арқылы жол көрсетер болсақ, жастарымыз қазақстан қоғамының әлеуметтік-мәдени өзгерістеріне жоғары мәдениетті деңгейде бейімделе алады деп айта аламын.

Қарапайым тілмен айтқанда ұлттық мәдени құндылықтар – белгілі бір ұлтқа, ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни халық ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар.

Қоғамдағы адамдар жасаған рухани, материалдық, мәдени құндылықтардың алмасуы оқыту процесі арқылы жүзеге асырылады. Соның ішінде сын тұрғысынан ойлау жобасы арқылы оқыту – саналы процесс екенін айтқым келеді. Интеллектуалдық деңгейі жоғары тұлғаны қалыптастыру үшін, оны оқытып қана қою жеткіліксіз. Оны тұлға ретінде жан – жақты дамытуға қолайлы, оқытудың шығармашалақ түрін жасау қажет, яғни шығармашылық оқу әрекетін туғызу қажет. Бұл баланы, берілген оқу материалын жаттап алу ғана емес, керісінше өз бетімен білім алу үшін ізденуге үйретеді. Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

— белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әр мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;

— индивидтік: мұғалімнің әр жеке оқушының ерекшелігін дамытуы, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;

— өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды, шешім қабылдауды үйрену және оны дамыту;

— шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау.

Олай болса, қазіргі кезеңде мектеп табалдырығынан бастап білім беруде ел тарихын терең қозғап, қазақ зиялы қауымының еңбектерін, қоғам дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы оқушылардың адами құндылық қасиеттерін қалыптастыра аламыз. Сондай-ақ ұлттық салт-сананың өмірдегі қолданылмалы көріністері: рәсімдер, рәміздер, ырымдар, тыйымдар, жөн-жоралғылар, діни уағыздар, сенімдер, кісілік рәсімдері, перзенттік парыз, адамгершілік борыш, ұрпақтық міндет арқылы іске асырылып ұлттық қасиеттерге айналады.

Оқушының ұлттық қасиеттеріне меймандостық, кісілік, сыйласымдылық, имандылық, кішіпейілділік, кеңпейілділік, салауаттылық, тіршілікке бейімділігі, өнерпаздық, шешендік, ақынжандылық, сыпайылығы, мәдениеттілігі т.б. қасиеттері арқылы ерекшеленеді.

Қорыта келгенде, ұрпағымызды парасатты да білікті, мәдениетті де білімді етіп тәрбиелеп, рухани дүниетанымын жалпы адамзаттық деңгейде дамытамыз десек, бойында ұлттық және азаматтық намысы бар ұрпақ өсіргіміз келсе, бүкіл қоғамдық өмірдің өзегін келешек ұрпақ тәрбиесіне, соның ішінде ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуге бағыттауымыз қажет.

Қазақстан тарихы пәнін оқыту арқылы да оқушылардың бойында ұлттық құндылықтар жүйесін қалыптастыру пән мұғалімдерінің басты міндеті. Ұлттық санаға сілкініс әкелу үшін ұлттық мәдениеттің бастауы мен бұлағының көзін ашып жарқыратып көрсету, мешеулеп қалған адамзаттың қарым - қатынас құралы тілді, тіл мәдениетін өркендетуге толық күш салу керек. Ұлттық ана тілді біліп, терең тамыр жайғызу, құрметтеу, салт - дәстүрлерін қадірлей білу, имандылық парасатқа, ұлттық тәрбиелеуге негізделуі қажет.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев: «Біз ХХІ ғасырдың жаһандық картасында ешкімге ұқсамайтын, дербес орны бар ұлт боламыз десек, әлем бізді мәдени жетістіктерімізбен тануы керек», - деген. Сондықтан да ұлттық құндылықтарымызды жаңғырту жолында жаңа серпінмен жұмыс жасай береміз.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә., «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, 12 сәуір 2017
2. massaget.kz сайты
3. <http://ripkso.kz/files/blocks/2/Catalog-2-2016.pdf> (02.02.2018)
4. Бөлеев Қ. Л. «Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау», Алматы, 2004.
5. Избасарова Ж.Ж., «Жеке тұлғаны ұлттық құндылықтарға бағыттап оқыту». Тараз, 2018

БОЛОН ОҚУ ЖҮЙЕСІНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРҒА БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗІНДІК ҚАЙШЫЛЫҚТАРЫ ЖАНАРБЕК Берістен, ИСКАЛИЕВА Ш.С.

Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы
Алматы, Қазақстан
beristen@mail.ru

Аннотация

Высказаны свои предложения о существенных недостатках в современном учебном процессе. В этом году исполняется десять лет со дня присоединения Казахстана к Болонскому процессу. За это время в сфере образования нашей страны была проведена экспертиза по вопросам, Что нового изменило систему, каковы были наши достижения, как мы думали.. В статье проанализировано влияние Болонской системы обучения на творческие специальности.

Ключевые слова: Болон, творчество, чтение, интеллект, мышление, проблема, педагогика, экзамен, тест, система знаний.

Annotation

Suggestions are made about significant shortcomings in the modern educational process. This year marks the tenth anniversary of Kazakhstan's accession to the Bologna process. During this time, the education sector of our country has been examined on what has changed the system, what were our achievements, as we thought.. The article analyzes the influence of the Bologna system of education on creative specialties.

Keyword: Bolon, creativity, reading, intelligence, thinking, problem, pedagogy, exam, test, knowledge system.

Болонның негізін 1980 – жылдары Инвар Джонсон атты білім беру саласының маманы бірінғай тестілеу емтиханының алғашқы жобасын жасап қалаған екен. Алғашында оқу орындарының баяндамалар жасап насихаттайды. Көпшілікке тарай бастағанда И.Джонсон «Білім сапасын бағалау қауымдастығы», «Капитал-Сити педагогикалық академиясын» ұйымдастырып, бүкіл Американың мектептеріне таратады.

Американың білім министрлігі И.Джонсонның оқушылардың білімін бағалау тәсілін бүкіл жүйеге енгізеді. Осыдан кейін бұл жүйе әлемнің басқа елдеріне де тарай бастайды. 1999 жылы 19 маусымда Италияның Болонья қаласында Еуропаның 29 мемлекетінің өкілдері «Болон» декларациясын қабылдап, ондағы басты мақсат Еуропа елдерінің ортақ білім беру жүйесін құру деп жариялады. Нақтылай айтқанда, еуропалық білімнің бәсекелестікке қабілеттілігін арттыру, ұлттық білім жүйелерін жақындастыру, үш сатылы жоғары білімді енгізу, академиялық кредиттер жүйесін қабылдау, білім сапасын бақылау, студенттер мен оқытушылардың мобильділігін кеңейту, т. б. көзделді.

Орта Азия елдерінен бірінші болып, Қазақстан Болон үдерісіне 2010 жылдың 11 наурызында оған мүше елдердің Білім министрлерінің Будапеште өткен форумында мүшелікке өтті. Бізден кейін Қырғызстан да Болон жүйесін қабылдады. Қырғыздар еуропалық жүйені біз құсап, түгелдей сол күйінде қабылдай салған жоқ. Барынша сақтықпен қарап, дұрыс келеді-ау деген жақтарын ғана алды. Тілдік жағына келгенде, мәселеге ұлттық мүдде тұрғысынан келіп, қоғамдық пәндер халықтың өмір сүруін рухани жағынан қамтамасыз ететін ұлттық компоненттер болғандықтан, олардың барлығы да қырғыз тілінде өтілетін болды.

Өзбекстан болса, мынау дамыған Батыстың жүйесі екен деп, елп ете қойған жоқ. Мәселеге сақтықпен қарап, әліптің артын бақты. Ең соңында осы жағы дұрыстау болар деген бірлі-жарымды косметикалық өзгерістер жасаумен шектелді. Мысалы, жоғары оқу орындары бес жылдық күйінде қалып, оның алғашқы үш жылы бакалавриат, одан кейінгі екі жылы магистратура, екі-үш жыл аспирантура, үш жыл докторантура сатыларынан тұратын болды. 2019 жылдың басынан бастап, кандидаттық, докторлық диссертация қорғайтын кеңестер жұмыс істей бастады.

Ресей Федерациясында бұл мәселе төңірегінде келелі пікіралысулар өтті. Білім-ғылым саласының маңында жүрген ұлт зиялыларының көпшілігі жаңа жүйенің пайдасынан гөрі зиянды жақтарына назарды көбірек аударды. Нәтижесінде орыстар білім беру саласының бұрыннан қалыптасқан, әбден тәжірибеден өткен, уақытпен бірге жетілдірілген кеңестік жүйені сақтап қалды.

Қазақстанның жаңа жүйеге енудегі басты мақсаты отандық білім жүйесін еуропалық озық тәжірибелер мен ғылыми жаңалықтарды батыл енгізу арқылы халықаралық үлгіде дамыту болды. Жаңа жүйеге Қазақстанның оқу орындары мен ғылыми мекемелері 2020 жылға дейін толық көшу міндеттелді.

Бірақ Болондық оқу жүйесінің арты ойлағандай болмады. АҚШ-тың мектептеріндегі оқушылардың білім деңгейі төмендеп кеткендігі жөнінде 2000-жылдардың басында үлкен айқай-шу көтерілді. Білім беру саласындағы жағдайды тексерген тәуелсіз сарапшылар көптеген былықтардың бетін ашты: ең бастысы бұл жүйенің оқушыларға білім беруді емес, балл жинауды мақсат тұтатындығы, белгілі болды. 2012-жылы АҚШ-тың мектептерінде И. Джонсонның білім бағалау жүйесі қолданыстан шығарылып, оның орнына кеңестік білім беруге ұқсас, жаңа жүйе қолданысқа енгізілді. Бұл оқу жүйесінен Англия да бас тартып, өткен оқу жылынан бастап, еуропалық, онда да советтік бес жылдық оқу бағдарламасына толық көшкенін жариялады. Ұлыбританияның ақпарат құралдарында кеңестік оқу жүйесінің артықшылықтарына назар аударған мақалалар жарық көрді. Ең сорақысы осыншама жұмыстарды атқарып жүрген адамның 8-ші сыныпты ғана бітіргенін, одан кейінгі не бір құжаттарды, дипломдарды, өзі ашқан ұйымнан өзі алғандығы белгілі болды. Ақырында Американың атақты ауқатты адамдарының біріне айналған И. Джонсонның үстінен қылмысты іс қозғалып, 25 жылға сотталды.

Үстіміздегі жылы Қазақстанның Болон үдерісіне қосылғанына он жыл толады. Осы уақыттар ішінде еліміздің білім беру саласына жаңа жүйе нендей өзгерістер әкелді, жетістіктеріміз қандай, ойлағанымыздай болды ма деген сауалдар төңірегінде ой қозғар болсақ, біраз мәселенің байыбына барғандай боламыз.

Енді бұл суретші, яғни шығармашылық мамандықтарға қалай әсер етуде. Болон декларациясының ережесі сай, талап бойынша баланың не оқимын, оқытушым кім деген мәселеде таңдауға еркі болуы шарт. Оқытушыны да таңдай алуы керек. Бұл мәселе шешімін таппаған мәселе. Бұл құқық студентке де, магистрантқа да, докторантқа берілген емес.

Екіншіден сурет мамандықтары үшін студенттік өзіндік жұмыс жасауы мүмкін емес жағдайлар көп. Студенттің өзіндік жұмысы ол тек гуманитар пәндер үшін ғана лайықты. Мысалы «Зергерлік іс», «Көркем қыш» «Көркем тоқыма», «Ағашты көркемдеп өңдеу» мамандықтары сабақтарын үйде істеуге

еш жабдықтары жоқ студент үйде айналысуы мүмкін емес. Сондықтан «Өндірістік оқыту»(I-II-III) пәні бір күн тұтасымен жүру керек.

Сондай ақ кескіндеме, сурет сабақтарын аптасына екі реттен оқыту керек. Спортшы нәтижеге жету үшін күнде жаттыққаны сияқты сурет салып жаттығу керек. Ақша төлеп оқытқан студенттің ата анасы « мен баламды суретші болсын деп ақша төлеп отырмын. Аптасына бір сурет салатын бала қалай ертен суретші болды деп» сұрақ қойғаны есімізде және өте орынды.

Тағы айта кететін нәрсе суретші мамандықтары көбіне қол жұмысына негізделген. Сондық мылқауларға арналған тест тапсырмаларын алып тастау керек. Суретші сөйлеп, ойын жеткізуді үйрену керек.

Көптеген университеттерде дизайн мамандықтарын ашып қойған. Ол мамандық дайындау үшін емес, нашар оқитындарды оқуға түсіру үшін шығармашылық емтихан тапсырып, жоғары балмен оқуға түсіп, бірінші семестрден кейін өздері таңдаған мамандыққа ауысып кетеді. Менің ұсынысым, базасы жоқ дизайн мамандықтарын жабу керек.

Тағы маңызды мәселе гуманитарлық пәндердің сабағына студенттер қанағаттанама деген сұрақ. Сондықтан деканат студенттермен ашық сұхбатқа шығып сауалнама жүргізуі керек. Гуманитарлық пәндердің сабағының мазмұнын декнаттар, яғни мамандық даярлайтын факультеттер қадағалау қажет. Бұл пәндер өнер мамандықтарына лайықталса құба құп болар еді.

Менің студенттерден сұрағаным бойынша Информатика 3 пар жүруі өте көп, оларға бір пар жетеді. Керісінше қалған екі пар графиттік планшетпен сурет салуды үйренгені дұрыс. Суретші планшет пен сурет салуды үйрену заман талабы. Барлық жерде көбіне планшет пен сурет сала аласыңба деген бірінші сұрақ қойылады. Біз бұл жағынан 30 жыл артта қалғанбыз. Көркемсурет факультеті мамандықтары түгелімен планшетпен сурет салуды меңгеру керек. Студент кез келген оқу жобалық тапсырмасын қарындашпен жасап 3Д -ға енгізуді толық меңгеруі қажет. Заманауи технологиямен, шығармашылық зертхананың табиғатын сезінген жас маманның болашағы да жақсы болады. Демек, ең керек маңызды бастама болмақ.

Сондай-ақ «Академиялық Орыс тілі» екі семестр өте көп. Біз филолог маман дайындап жатқан жоқпыз, негізі керек емес сабақ. Тарих пәні бір семестр емес екі семестр оқуы керек.

Одан басқа «Кәсіби терминдер» деген түсініксіз сабақ бар. Бұл сабақ «Бейнелеу өнерінің тарихы мен теориясы» сабағының ішіне кіруі керек.

Егер оқу үдерісіне өзгеріс жасамасақ осы академия түлегінің баспасөзге берген сұхбатындағы бес жыл түк оқыған жоқпын деп сынаған пікірі маңызды болып қала береді[1].

«Жоғарыда айтып өткеніміздей, бұл жердегі басты мәселе тіпті шыққан жері АҚШ-тың өзі жарамсыз деп, лақтырып тастаған жүйені сол күйінде әкеліп, «несін айтасың, дамыған Батыстың жақсы дүниесі» деп, бұрыннан жерсініп, қалыптасып, жемісін беріп келе жатқан білім беру саласына бірден қондыра салғанымызда жатқан сияқты. Қабылдар кезде бұл жүйе неге өз отаны АҚШ-та, Англияда қолданылмайды, жүйенің осы уақытқа дейін қолданылып келе жатқан оқу бағдарламаларынан қандай артықшылықтары бар, неге қол жеткіземіз деген сияқты сандаған сауалдарға жауап іздемей, бірден қабылдай салуымыз біздің басты кемшілігіміз болды» -деп белгілі ғалым профессор Дандай Ысқақұлы да атап айтты[2]. Болон оқу жүйесінің тиімсіздігін қолдамайтын бізде ғалымдар өте көп екенінде. Бұл жөнінде орыстың атақты ғалымы, М. Ломоносов атындағы Мәскеу Мемлекеттік университетінің ректоры В. Садовничий былай деп жазады: "Мен Болон жүйесінің жақтаушысы емес екенімді жасырмаймын. Өмірде солай болды, Мен оны Лиссабонда Еуропа ректорларының конференциясында талқылаудың басында қатыстым. Барлық ректорлардың айтуынша, ешбір жағдайда оны қабылдауға болмайды, әрбір университет ерекше, бір қалыпқа салу мүмкін емес. Кейінірек болонияда қаржы және сыртқы істер министрлері жиналып, олардың елдеріне мигранттар ағылып жатқанын, олар қандай да бір дипломдар әкелетінін, олар ештеңе айтпайтынын айтты. Болон жүйесі еңбек интеграциясы үшін қажет болды және ол саяси себептермен енгізілді". Яғни Болон жүйесінің артында үлкен саясат, жаһананданушылардың жасырын саясаты тұрғаны бесенеден белгілі. Өз отаны АҚШ-та, Англияда қолданылмайтын бұл жүйенің мәселесі болашақта прапарламенте қаралуы тиіс.

Осы жерде бір ескерте кететін нәрсе Болон жүйесі – халықаралық өлшемдегі, онда да түп-тамыры Америкада бастау алған Батыстық жүйе бола тұрғанымен де оған мүше елдер өз еліндегі ұлттық білім өлшемінен бас тартсын деп міндеттелмеді. Ең басты назарда ұстайтынымыз осы. Тек қана студенттердің білім деңгейі ECTS кредиттік жүйесі арқылы анықталады. Сондықтан шығармашылық өнер оқу орындарының өзіндік ерекшелігі болуы керек. Магистратура да шығармашылық сабақтарға басымдық беріп оқу бағдарламасын өзгерту қажет.

Әр оқу орының қалыптасқан өзіндік оқу ерекшеліктері болуы тиіс. Ал мұндай жағдай ескерілмей жатқан жағдайларда өнердің дамуының, заманның ырғағына сәйкес келмей, зардабын тигізуі әбден мүмкін.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Нұрахмет Н. Оқу бітіргенде ештеңе үйренбегенімді түсіндім. Білімді ел. 16 шілде. 2019ж.
2. Ысқақ Д. «Болон» болашағымызға балта шаппай ма? Білімді ел. 28.03.2020.

СЫР СҮЛЕЙЛЕРІ ӨЛЕҢДЕРІНДЕГІ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ОЙ-ТОЛҒАМДАР

ЖАНАТАЕВ Данат Жанатайұлы, ҚАЗБАЙ Парасат Абдулрашидқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Алматы, Қазақстан

danatzhan@mail.ru, parasat98_98@mail.ru

Аңдатпа

Сыр сүлейлері шығармаларындағы философиялық ой-толғамдар талданады. Сыр сүлейлері Базар жырау, Тұрмағамбет, Кете Жүсіп, Шегебай т.б. ақындардың толғау-жырларының, өлеңдерінің ұлттық сипаты айқындалады.

Сондай-ақ, Сыр сүлейлерінің философиялық мағынада жазылған өлеңдеріне әдеби-теориялық талдау жасалынады. Сыр сүлейлері өлеңдерінің келер ұрпаққа беретін тәлім-тәрбиелік тағылымы да қамтылады.

ҚР Тұңғыш Президенті Н.Назарбаев: «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер-су атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқына суықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс», - [1,46] деген болатын.

Сондай-ақ, Елбасының «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» бағдарламалық мақаласында айрықша аталып өткен Рухани жаңғыру ұлттық кодты сақтаумен бірге ұлттық бірегейлікті сақтауды да талап етеді. Елбасы айтқандай, ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен діліміз, әдебиетіміз, мәдениетіміз, жалпы ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс. Осы мәселені іске асыру үшін болашағымыздың рухани дамуын дұрыс жолға қоя білуіміз керек. Халқымыздың орасан зор адамгершілігімен, үлкенге деген құрметімен, кішіге ізетімен, қонақжайлылығымен, ақыл-парасатымен, көсемдігімен, шешендігімен, әділдігімен, өз мүддесін ұлт мүддесімен ұштастыруымен, ұлтжандылығымен, көрегендігімен ерекшеленетін салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарын, мол мәдени, рухани мұраларын сақтап, оны заман өткен сайын еселеп жаңғырта түсетін қырларын жастарға ұғындыра білім беруді негіздей қажеттілігі айқын. Жаһандану кезеңінде халқымыздың осындай асыл қасиеттерін білім беру үрдісіне енгізу арқылы білім алушының өзіндік ұлттық қасиетін сақтап қаларымыз анық» - [2, 86].

Аталған үдерісте – Сыр сүлейлері тағылымдарының алатын орны ерекше. Қорқыт бабадан бастау алған Сыр сүлейлерінің шығармашылығы кейінгі ұрпаққа үлгі болар терең толғауларғ жыр-термелер, философиялық нақыл сөздерімен ерекшеленеді.

Қазақтың дәстүрлі философиясы, дүниетанымы батыс және шығыс философиясымен салыстырғанда өзіндік болмысымен, өмірлік мәселелердің алғашқылығымен ерекшеленеді. Қазақ халқы әрдайым өзін қоршаған табиғаттың бір бөлігі ретінде сезініп, өз рухани дүниесін табиғатпен бірге қабылдап, табиғатпен үйлесімді өмір сүру салтын сақтауға басымдық берді. Бұл тұрғыда «Тәңірі», «Ұмай-Ана», «Көк-Бөрі», «Қанағат», «Кие», «Тек», т.б. ұғымдарының дәстүрлі қазақ дүниетанымында алатын орнын айтсақ орынды болар еді.

Қазақ дүниетанымынан туындайтын осы адалдық пен шынайылыққа негізделген өмірлік ұстанымды қазақ халқы өз өмірі ғана емес, қоғам, отбасы өмірі мен адамдар арасындағы қарым-қатынастың өзегі мен негізі етіп алды. Осы дүниетанымнан туындайтын қазақ философиясы осы бір дәстүрден еш уақытта айныған жоқ.

Мұның нақты дәлелі ретінде қазақ қоғамының батыс және шығыс қоғамына мүлде ұқсамайтын ерекше таза көшпелі қоғам ретінде қалыптасуын атауға болады. Атап айтсақ, қазақ қоғамында, қазіргі қоғамда жат құбылыс саналатын паракорлық, зинакорлық секілді құбылыстар болмаған, адамгершілік қағидалары әрдайым бірінші орында тұрған, қасиетті болып саналған. Қазақ қоғамының саяси құрылымында байлықпен немесе басқа да бір теріс жолдармен билікке жетудің ешбір мүмкіндігі болмаған. Осы бір батыс немесе шығыс халқында кездеспейтін ерекше өмірлік ұстаным қазақ ойшылдарының әрдайым ой-толғамдарының негізі болды.

Қазақ философиясындағы бұл дәстүр ортағасырлардағы Күлтегін жазбаларында, «Қорқыт Ата кітабында», Асан Қайғы, Шалкиіз, Қазтуған, Доспамбет, Ақтамберді, Бұқар жырау мен Шортанбай, Мұрат, Дулат секілді ақындар шығармашылығында айқын көрініс тапты.

Қазақ қоғамы тарихында саяси-әлеуметтік тұрғыдан маңызды кезеңнің бірі – бұл жыраулар дәуірі болып есептеледі. Жырау институты қазіргі уақытқа дейін өзінің дүниетанымдық, саяси-әлеуметтік тұрғыдан дәл анықтамасын алды деп айту қиын, өйткені жыраулар әлі күнге дейін көп жағдайда тек өнер иелері, жыршылармен бір мағынада түсіндіріледі. Шындығында, олардың философиялық ой-толғамдары арқылы өз заманының шындығын, мемлекет пен ел билеу істерінде үлкен роль атқарғанын байқаймыз.

Ақын-жыраулар жырларының заман жүгін көтерер мәселелерінің бірі – ар, адамгершілік, елдік, бірлік, азаттық туралы ой-толғаулары. Бұл жырлар қазақ философиясында кісілік қасиеттің бірі адамгершіліктің қазығы екендігі даусыз. Қазақ ақын-жырауларының тақырыптары негізінен, ата-қоныс, көшпелілер болмысы, қоғам, адам, батырлық, көркемдік, адамгершілік мәселелеріне байланысты болып келеді [3].

Сыр сүлейлерінің арасында кеңінен танымал Базар жыраудың саяси-әлеуметтік мәселелерді көтерген «Әр кемелге – бір зауал», «Сұм дүние» сияқты философиялық толғауларында «алғыр қыран, қамал бұзар батыр, жел жетпес жүйрік, күн тимес сұлу» бәрі де дүниеден өтетіндігі, бұл дүниеде мәңгілік еш нәрсе жоқтығы туралы дидактикалық ой-толғамдар айтылады. Мұндағы ақынның ой-толғамы адамның өмір-тіршілігіне қатысты, әсіресе жыраулар мен зар-заман ақындарының шығармашылығы айқын көрінетін экзистенциалды сарынды да қамтығанын байқаймыз. «Аранға түскен аюдай, күйі қатты жараған, қаңтардағы бурадай, азу тісін қайраған» хандар да «Аузына көпті қаратқан, алдынан көпті таратқан» күміс көмей, тілінен бал тамған шешендер де дүниеден озады. Оларға бақ, дүние ара тұра алмайды. Жыраулар, тіршілікте көрген қуанышын мен қызығын, өткінші жаңбырдай қысқа, бұлдыр сағымдай тұрақсыз болатыны сияқты философиялық тұжырым жасайды. Демек, өмірде барлығы да қарама-қайшылықтар арқылы өзгеріп, дамып отырады дегенге мезгейді. Сондықтан адам бойындағы барлық асылын, бойындағы қуатын жақсылыққа жұмсауға тиіс.

Тұрмағамбет ақынның жырларындағы философиялық ой-толғамдардың басты өзегі – бұл адам ғұмыры, оның өмірі, адамның болмыс-бітімі. Сондықтан, ақын жырларының басым бөлігі адамгершілік қағидаларына арналған өсиеттерден, өмірлік құндылықтарды түсінуге арналған ой-толғамдардан, адамның шынайы болмысының мәнін ашуға арналған нақылдардан тұрады. Қазақтың кез-келген мақал-мәтелдері, нақыл сөздері өмір философиясының түйіні, мәйегі екеніне дау жоқ. Тұрмағамбет жырларының дүниетанымдық мәні, қазіргі заманның өзінде, адамдар үшін өмірлік және адамдық рухани құндылықтарын түсіну тұрғысынан маңызы зор.

Тұрмағамбеттанушы, ф.ғ.к., профессор Ұ.Жанбершиева: «Т.Ізтілеуов өлеңдері жастарға адамгершілік рухында тәрбиелеу мәселесіне, жеке адамның өзін-өзі тәрбиелеуіне арналады. Адамгершілік асыл қасиетке ие болып, туған еліне қызмет ету міндеті білім, ғылымға ұмтылуға, ұрпақ тәрбиесі арқылы өркениетке жетуді көздейді», - [4, 196]деп өз пікірін айтады.

«Қайрама халқыңа тісіңді», «Қайтсең де өз халқыңа қызмет қыл», «Қамын ойла халқыңның», «Ой», «Ұядан ұшқанда», «Адам» т.б. өлеңдерінде осы мәселелерге тоқталған.

Қазақтың ойшылдары арасында өзіндік ойымен ерекшеленетін Жүсіп Ешниязұлының шығармашылығы – қазақтың философиялық ой-толғамдарының жаңаша сипатымен танылады. Ақын – өмір қозғалыстарын жан дүниесімен қабылдайтын, айрықша тіршілік иесі. Жаратылыс құбылыстарының өзара үндескен ұқсас қасиеттерін, сырларын өлең жолдарына айналдырады. Туған халқының психологиялық болмысын терең сезіне білген ақын жұртының қуанышын да, қайғысын да өзіне алады, жыр өзегіне айналдырады. XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың бас кезінде – қазақ әдебиеті әлемдік сөз өнеріндегі өркениеттің озық дәстүрлерімен үндесе өркендеді.

Жүсіп Ешниязұлы – халық ауыз әдебиетінің насихатшысы. Оның өлеңдерінің басым бөлігі қазақ халқының ата-бабалар қалыптастырған ұлағат жолын насихаттауға арналған. Адамзаттың бәріне ортақ асыл қасиеттерді ғана мұрат тұту басты назарға алынады. «Адамдық пен надандық», «Өмір сырлары», «Тіл ал!» атты насихат өлеңдері осының дәлелі.

Ақиқат, пенде болса, өлмек рас,
Елемейд күн ілгері, ешкім парқын,
Береке татулықтан табылады,
Сақтансаң сабырлы бол, бұзбай әлпін.
Араңа араздық от тұтандырма,
Білгенге: ашу-дұшпан, ақыл-алтын.

Жүсіп Ешниязұлының осы өлеңінде көне грек ойшылы Эпикурдың этикалық мұраты болып табылатын «атараксия» ұғымы бар. Оның пікірінше, адам өз өмірінде жан тыныштығынан, рух

сабырлылығынан ләззат алу керек. Бұл ұғымның мәні – адамның өз сезімін ақылға жеңдіріп, ақылмен өмір сүруі. «Береке татулықтан табылады» - деген өлең жолдарында тәуелсіз Қазақстанның дамуының негізгі факторының бірі – халықтар достығына сілтеме жасағандай философиялық ой-тұжырымы екені көрініп тұр.

Сыр бойының белгілі ақындарының бірі – Шегебай Бектасұлының жырлары ағартушылық бағытпен қатар, элеуметтік философия саласында құнды ой-толғамдарымен маңызды. Ақын адамгершілік, өмір мен оның мәні тақырыптарында қызықты, мәнді пікірлер қалдырады. Ақынның өмір туралы толғауларында дүние мен байлықтың алдамшылығын, опасыздығын, адамның бұл өмірден о дүниеге алып кетері тек алты қарыс ақ мата кербін ғана екені туралы ой толғайды. Әрине, адам пенде. Адам өзінің бес күндік қысқа ғұмырында пенделікке салынып, дүние шіркіннің артынан қуып, байлыққа, дәулетке ұмтылады.

Шегебай ақынның пікірінше, дүниеде барлығы өз ретімен, өз мерзімімен болады, мезгілсіз ешнәрсе жоқ. Барлық нәрсенің өлшемі – уақыт. Жалпы қазақ дүниетанымындағы уақыт ұғымы нақтылығымен ғана емес, абстрактілігімен ерекшеленеді. Ақын ойы да осы қазақы түсінікпен үйлеседі.

Жаркылдап қарға шулап шақырғанмен,
Еш уақыт болған емес мезгілсіз жаз.
Қыс кетіп, жақындаған жаз нышаны,
Үстіңнен өтсе бір күн, қиқулап қаз [5, 113 б].

Осы өлеңінде ақын табиғаттың объективті заңының талабымен жыл мезгілдерінің ауысып отыратынын, оған адамдардың іс-әрекеттерінің әсер ете алмайтынын философиялық нақты тұжырыммен айтып берген.

Ақынның ой-тұжырымдары, диалектикалық ойдың бастауы саналатын ежелгі грек ойшылы Гераклиттің ілімімен сарындас. Ол әлемдегі барлық заттар мен құбылыстардың әрдайым қозғалып, өзгеріп отыратындығы туралы философиялық ілім.

Қорыта айтқанда, Сыр сүлейлерінің шығармалары көшпенді өмір салтына негізделген адам мен оның болмысы, өмірі мен әлемі мәселесіне көп мән береді. Себебі, қоғам дамуының негізгі қозғаушы күші – адамдар. Сыр сүлейлерінің дүниетанымында өмірде мәңгілік ешнәрсе жоқ, бәрі қозғалыста, қарама-қайшылықта, дамуда деген философиялық қағидалардан алшақтамаған. Жалпы Сыр сүлейлері шығармаларында заманның шынайы бейнесін, ащы шындығын суреттеуде ғибратты ойлар айтатын тұстары да өте көп.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев: «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, // «Сыр бойы», 13 сәуір, 2017 ж.
2. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан Халқына Жолдауы. // «Сыр бойы», 11 қаңтар, 2018 ж.
3. Кәрібозұлы Б., Апенев Б. Сыр сүлейлері шығармаларындағы ұлттық дүниетаным сипаты. Ғылыми-танымдық кітап. Алматы, 2018, 110 б.
4. Жанбершиева Ұ. Тұрмағамбет Ізтілеуовтің әдеби мұрасы. Алматы: Арыс, 2013 ж.
5. Шегебай мен Әлібек ақындар. Алматы: Арыс, 2007. 113 б.

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ӘДІС - ТӘСІЛДЕРІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

ЖАҢБЫРБАЙ Мөлдір Қуанышқызы
Қаратау құрылыс – техникалық колледжі
Жамбыл облысы, Қаратау, Қазақстан
muteuli@bk.ru

В.Сухомлинский: «Сабақ – бұл оқытушының жалпы педагогикалық мәдениетінің айнасы, оның интеллектуальдық байлығы, ой-өрісі кеңдігі мен эрудициясының көрсеткіші», -демекші дамыған ел - белсенді де білімді, денсаулығы мықты тұлғалары бар мемлекет. Күллі дамыған елдердің сапалы да қалыптасқан бірегей білім беру жүйесінің толымдылығы бәрімізге мәлім. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Инновациялық технологияны меңгеру әрбір оқытушының интеллектуалдық, кәсіби, рухани-адамгершілік, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді,

өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Инновациялық-педагогикалық технологиялар шығармашылық қабілеттерін арттыруға өз үлесін қосады.

Қазақстан үкіметі еліміздің әл-ауқатын, экономикасын арттырып, әлемдік кеңістікке еркін шығу үшін Қазақстан ғылымын дамытудың 6 бағытын ұсынды. Оның 5-еуі жаратылыстану пәні оқытушыларына қатысты. Олар: нанотехнология, биотехнология, ғаламдық зерттеу, атомдық технология, кең байлығы және мұнай химиясы. Ал, әлемдегі жаратылыстану білімінің жетекші мамандарының пікірі бойынша қазақстандық студенттердің деңгейінің төмендігі және негізгі талаптарға сай келмейтіндігі анықталған. Бұдан химия пәнінің мәні, оқу материалының өмірден алыстап кеткенін, теорияның өмірлік практикамен байланыспағандығынан студенттердің пәнге деген қызығушылығының төмендегенін байқауға болады. Қазіргі таңда сабақтарымды сындарлы оқыту теориясына негіздеп құрылымдап, "Ол үшін не істеу керек?", "Жан-жақты, өзіндік ой-пікірі бар құзырлы тұлға қалыптастыру үшін не істей аламын?" деген сұрақтардың шешімін табу мақсатында мынадай әдіс-тәсілдерді сабақ барысында қолданып жүрмін. "Қанықпаған көмірсутектер. Этилен" сабағының кіріспе бөлімінде тұлға аралық байланысты орнату мақсатында топқа бөлгенде студенттерді үш топқа полиэтилен дорбаларды беру арқылы бөлген едім (дорба+банан, дорба +алма, дорба+мандарин жемістері болды). Бұл жерде өтілетін сабақ мазмұнына сай топқа бөлуді ескере отырып, қорытынды бөлімде студенттерге дорбаларды ашып қарап, ішіндегі заттардың бүгінгі сабақпен байланысын сұрадым. Әрине, бұл бекіту тапсырмасы болып та кетеді деп ойлаймын. Студенттер бірауыздан "Этилен газы қоймаларда жемістерді пісіруде қолданылады және этилен полимерлену реакцияларына түсіп, полиэтилен түзіледі" деген жауапқа тоқталып, реакция теңдеуін жазып көрсетті. "Көмірсутектерді өндіру, өңдеу және қолдану кезіндегі экологиялық мәселелер. Көмірсутектерді экономиканың түрлі салаларында және тұрмыста пайдалану" тақырыбындағы сабағымда ғаламтор желісі арқылы YouTube сайтынан экологиялық бағыттағы тақырыпқа сай бейнеролик көрсетіп, білім алушыларымыздың сол күнгі өтетін тақырып пен шынайы өмір арасындағы байланыстарды анықтауына қол жеткіздім. Сонымен бірге, үй тапсырмасын "Плакаттар компаниясы" әдісін қолдану арқылы тексергенде студенттерге өз жарнамалық постерлерінді дайындық тобында оқитын іні, қарындас, сіңлілеріне қалай түсіндіресіздер деген критерий қою арқылы күнделікті өмірге жақын ойлатуға жетеледім.

Сабақтың басын "Жанды фотосуреттер" әдісімен топқа бөлу барысында қолдарына тиген суреттер арқылы сабаққа қатысты шынайы картинаны бөліп алып, суреттерді маңыздылығына қарай орналастырып, ортақ проблема бойынша пікір алмасып, ұжымдық білім мен түсінікті қалыптастыруға қол жеткіздім.

Студент оқу үрдісіне белсенді қатысқанда ғана материалды терең меңгеруге қол жеткізеді. Студенттерге гипотеза жасауға, оны қорғауға, сынақтан өткізуге және құруға уақыт беру қажет. Әдістемелік құралда, химиялық есеп түрлері органикалық химия негізін білімалушылардың өз бетімен оқып үйренуіне көмектеседі. Студенттердің өздігінен есеп шығарып үйренуін жеңілдету үшін есептеулер тәсілі өте қарапайым жолмен түсіндірілген.

Тақырыптағы анықтамалар мен негізгі формулаларға балалардың назарын аудару және есте сақтау қабілеттерін арттыру мақсатымен химиялық есептерді жүйелі түрде шығару, студентті өзін-өзі тексеруге, білім деңгейіне бақылау жасауға үйретіп, оқу сапасын арттыруға, септеседі.

Химия теория мен практика терең ұштасқан ғылыми пән. Сол себепті сабақтарымда практикалық маңызы бар сапалық есептердің шешімін тәжірибелік жолдармен табуға студенттерге мүмкіндік беремін. Тақырыптарға сай экологиялық мазмұндағы күрделендірілген есептерді шығаруға дейін стандартты емес жұмыстарды ұсынып отырамын.

Мысалы: 1) Қазір автокөліктер жанар-жағармай ретінде бензин орнына табиғи газды пайдалануда. Себебі, табиғи газ бензинге қарағанда ластаушы заттарды 3 есе аз көлемде шығарады. Автокөлікке қажетті 5 м³ табиғи газ жану үшін қанша көлем ауа жұмсалады? (табиғи газ құрамында метан-98%, ауадағы оттектің көлемдік үлесі 21%) Реакция теңдеуі: $\text{CH}_4 + 2\text{O}_2 \rightarrow \text{CO}_2 \uparrow + 2\text{H}_2\text{O}$

2) Теңіз кен орнының мұнайында 5%-ке дейін күкіртсутек болады. 1 т мұнай өндіргенде күкіртсутектің қандай көлемі бөлінуі мүмкін? Күкіртсутектің қоршаған ортаға зиянды әсері қандай?

Мықты ойшыл Аристотель ақыл тек оның білім алғанында емес, оны қолдана алуында деген. Білімді модернизациялауда білімнен бағытты компетенттік бағытқа, одан шығармашылық жұмысқа бағыттау керек. Бұл жерде өз бетінше шығармашылық технологиясы көмектеседі. Химия – эксперименттік ғылым. Студенттер өз бетінше шығармашылық жұмыстармен айналысса өндірістеде, айналасындағы қоршаған ортаны да танып біледі. Екі студент – хром (III) хлоридінен хромның (III) гидроксидін алды. Бір студент сынауыққа калий гидроксиді ерітіндісіне хром (III) хлоридінің құйды. Шыққан нәтижеде ешқандай тұнбаның түзілмей тек қана мөлдір ерітінді пайда болғанына ол өзі таң қалды. Ал екінші студент басқаша жасады, ол сынауыққа алдымен тұз ерітіндісін құйып, үстіне сілтіні

тамшылатып тұрып қосты. Бірінші студент оның былайша орындарын ауыстырғанынан ештеңе өзгермейтінін айтты, яғни қосылғыштардың орнын ауыстырғанмен қосынды өзгермейді деседе сынауықта хром (III) гидроксидінің тұнбасы түзілді. Үшінші студент келді де екінші студенттің сынауығына аздап тұз қышқылын қосып жіберіп еді, тұнба түзілді. Осы жерде бірінші және екінші студенттер таң қалып қалды, яғни бәріне белгілі қышқылдың өз тұзынан тұнбаның түзілмейтінін. Үшінші студент бұл жерде қосылғыштардың орнын ауыстырғанмен қосындының неге өзгергенін реакция теңдеулері арқылы түсіндіріп берді.

"Үздік" сабақтың алты белгісін сипаттау барысында Ричард Дарант төмендегі белгілерді ұсынған:

- 1) Оқытушы аз сөйлеп, студенттердің сабақта белсенді болуына жағдай жасауы керек;
- 2) Оқыту орынды, ақпарат беретін және мақсатқа бағытталған болуы керек;
- 3) Студенттерге сабақ ұнайды және оларды өздерінің оқулары қызықтырады;
- 4) Студенттердің табыстарға қол жеткізуі;
- 5) Бағалау сабақ беруге және оқытуға тиімді әсер етеді;
- 6) Оқытушы сауалнамасы студенттердің ойлау қабілетін ашады, айқындайды және кеңейтеді.

Үй тапсырмалары студенттерді қиындыққа мойымауға, енбекшілдікке, ой өрісін кеңейтуге, еркін ұстауға, қарапайым заттарды конструкциялауға, химия пәніне деген меңгеру қабілетін арттыруға себебін тигізеді. Ойлау қабілетін дамытып ғылымға деген қызығушылығын арттырып, өз бетінше жұмыс істеу қабілетін күшейтуге тәрбиелейді.

«Химиялық реакциялардың жіктелуі» тақырыбында, яғни натрийдің гидрокарбонатының айырылу реакциясын қыздыру арқылы практикалық сабақтарда тәжірибе жасаттым, (ол үшін 1мл.ас содасы мен әк суы, құрғақ спирт) қажет. «Оттегі» тақырыбында гидрокпериттің 1 таблеткасын калий перманганаты немесе марганцовка әрекеттескенде оттегі газы бұрқырап шығады.

«Қышқылдар» «Тұздар» тақырыбын өткенде айранға, алма шырынына, сірке қышқылына, лимон қышқылына индикатор қағаздарын батырып, қышқыл ортаны анықтау үшін таратып беремін. Одан басқа борға, содаға, жұмыртқа қабығына немесе ракушка ұлу қабыршағына 5% сірке қышқылын әрекеттестіргенде «көмір қышқылының пайда болатынын білу үшін тәжірибелер жасап келуге үйге беремін.

«Негіздер» тақырыбында сілті ерітінделерін анықтау үшін үй тұрмысында қолданылатын сабын, кір жуатын сода, ас тұзы, аммиакқа фенолфталеин қағазын батырып анықтауға берін жіберемін

Сабақтың сәтті болу құпиясы оқытушының өз назарын нәтижелерге шоғырландыруына байланысты. Сондықтан да, жоғарыда аталған алты белгіге жай ресми түрде қарамай, әр сабағымызда оқыту үшін бағалау, топтық талқылаулар жүргізіп, оқытудың сараланған мақсаттарын айқындап, студенттің күнделікті өмір тәжірибесімен байланыстырып отырсақ біз алға қойған мақсаттарымызға жетеміз деп сенемін.

Қорытындылай келе, студенттерді білімді, саналы және белсенді түрде меңгеруге дайындау кезеңінде студенттермен біріге отырып сабақ мақсатын айқындап алып, жаңа материалды оқып үйренудің практикалық қажеттілігін студенттермен бірге талдау керек. Студенттердің алдына оқу проблемасын қою білімнің меңгерілу жолдарын оңтайлы шешуге жол ашады, демек студенттердің өзіндік білім алу әрекетіне ықпал жасай отырып, шығармашылық жұмыстар жасауға бейімделеді.

«Химия» пәнін жоғарыдағы әдіс – тәсілдерді пайдалануда төмендегідей нәтижелерге жетуге болатынын көрдім:

- түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі;
- студенттердің барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік тудырады;
- студенттер өзбетінше шығармашылық жұмыстармен айналысса өндірістеді, айналасындағы қоршаған ортаны да танып біледі
- студенттердің әрқайсысының деңгейін анықтау мүмкіндігі туады;
- студенттер өз бетімен жұмыс істеуге үйренеді;
- студенттердің өзіне деген сенімі пайда болады;
- бағалау жеңіл болады.

Бұл өз қызметіне шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет ететін жұмыс. Шындығында да әрбір педагог жаңа технологияны меңгеру барысында өзін – өзі дамытады және өзін – өзі қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық (Үшінші деңгей) «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012 ж.
2. Ресурс парағы. 4а1к.
3. <http://www.inform.kz/>

4. "Химик анықтамалығы" журналы, №3(41), 2014 ж.
5. Ғ.Сағымбаев. «Экология негіздері».
6. «Химия» 11 сынып Ә.Темірболатова, Н.Нұрахметов, Р.Жұмаділова
7. Қосымша: «Химия» 11 сынып Р.Жұмаділова С.Әлімжанова

XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАРДЫҢ ЖЕР ТУРАСЫНДАҒЫ САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНДЕ КӨРІНІС ТАБУЫ

ЖУМАНОВА Гульнар Байжигитовна

АФ СПбГУП

Аматы, Қазақстан

Gylnarb@mail.ru

Ел қамын ойлаған XX ғасыр басындағы зиялылардың көздеген мақсаты халқының саяси санасын оятып, патшалық өкіметтің отарлық саясатының астарын ашуболғаны баршамызға мәлім. Алға қойған мұратына жету үшін, яғни қазақ қоғамын бодандықтан алып шығу мақсатында «Қазақ» газетін пайдаланды.

Осы орайда, мақаламыздың мақсатын анықтай кетсек – «Қазақ» гезітінде жарияланған зиялылардың публицистикасы арқылы, олардың белсенді саяси-қоғамдық көзқарастарын анықтау. Тақырыптың өзектілігі сонда, өткенімізге көз жіберу арқылы, бүгінгімізді түсіну болмақ.

Сонымен, «Қазақ» газеті алғашқы санынан бастап-ақ, көздеген мақсаты түсінікті еді. Ол мақсат - феодалдық- патриархалдық тәртіптің құрсауында жатқан қазақ қоғамын ояту, қараңғылық пен ұлттық езгіге қарсы алып шығу. «Заманына қарай амалы» деген сөз бар. Мұның мағынасы - заманның түріне қарап іс істеу. Төңірекке қарасақ, түнерген-түнереген бұлттар көрінеді, түбі қандай белгісіз. Нұр болып жауып, жерімізді көгертіп, несібеімізді молайтар ма? Болмаса, дауыл боп соғып үйімізді жығып, обинамызды шашып тастар ма? Жалаң аяқ, жалаң бас жендеріміз қиюсыз, етектеріміз жиысыз ашылып, шашылып қамсыз жатқан халықпыз... Дауылды жауын ету қолымыздан келмесе де, үйлеріміз қирамай, обинамыз шашылмай қалуына амал ету керек емес пе? «Қазақтың бірінші нөмірінде жарияланған «Құрметті оқушылар!» мақаласынан бастап-ақ халықты бірлікке, білімділікке шақырды. Газеттің ел санасын оятудағы орнын де анықтайды. Осы орайда газет-журналдың алатын рөлін нақты қояды: «... газет халықтың көзі, құлағы һәм тілі. Адамға көз, құлақ, тіл қандай керек болса, халыққа газет сондай керек. Газеті жоқ жұрт, басқа газеті бар жұрттардың құлағы жоқ керең, тілі жоқ мылқау, көзі жоқ соқыр секілді». Қазақ халқының арын арлап, зарын зарлап, намысын жоқтайтын азаматтары, газет арқылы халықтың сөзін сөйлеп, пайдасын қорғап, зарарына қарсы тұрып, қазақ халқының сана-сезімінің ұлттық қалыптасуына, санасының қоғамдық оянуына тигізген әсері жоғары.

Ресей қазақ ішкі-сыртқы империясының саясатының, даласына тиісті тұстарын, газет хабардар етіп және білімді, пікірлі, көргені көп көсемдері, оқығаны көп адамдары газет арқылы халықтың алдына түсіп, жол көрсетіп, жөн сілтеп, басшылық айтып тұрды». [1]. Қазақ қоғамының аграрлық мәселесін, яғни соған байланысты ауыл қоғамдық экономикалық жер және шаруашылық мәселелері айналасында тығырықтан шығу, дұрыс шешім қабылдау жолын іздестірді. Ә.Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М.Дулатов патша өкіметінің ұстанған саясатын терең түсіне отырып, қазақ халқының болмысын, географиялық ортасын шаруашылық кәсібін, негізге ала отырып пікірлер айтты. Қазақтарға отырықшы нормасы бойынша, переселендіктермен бірдей 15 десятинадан жер бөлу саясатына қарсы шыға отырып, қазақтардың 15 десятинадан жер алуларын құптамайды. Әрине, олар қазақ халқының тұрмыс-тіршілігінің болмысын дұрыс түсіне отырып, отаршыл саясаттың мәнін терең біле отырып айтты. Осы орайда, қазақ зиялыларының пікірлері екі бағытта болды. «Айқап» журналының айналасындағылар қазақ 15-тен болса да жер алып отырықшы тұрмысқа көшу керек. Біріншіден қоныстанушылар бар шұрайлы жерге қоныстанып, қазақ құнарсыз жерсіз қалады. Екіншіден, қазақ отырықшы тұрмысқа көшсе "қала болып, ілгері басып, оқымысты болып, шебер болып, Еуропа қатарына кетеді. [2]. Ал «Қазақ» газетінің айналасындағылар: Ә.Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М.Дулатовтар қарама - қарсы пікірде болды. Біріншіден, ғасырлар бойы мал шаруашылығын кәсіп еткен елді, шұғыл бетбұрыс жасап "егінші бол!" деу қателікке апарады. «Біздің ақылымызша, дейді Ә.Бөкейханов, адам баласының шаруашылығы бірте-бірте қиыншылықпен көп жылдарда ауырлайды. Мал бағып шаруа қылып келе жатқан жұрт, орыс 15тен жер берді деп егінші бола қоймайды. ... Мал шаруасын тіршілік үшін ұстап жүрген жұрт 15-тен жер алса, үлкен аяққа тар етіккіген болады».

Қазақ халқы отырықшылыққа қоныстандыру мекемелері көздегендей тез қарқынмен емес, табиғи эволюциямен көшу керек деген пікірді А.Байтұрсынов былай түсіндіреді. "Шаруашылықты

өзгерту ешқашан шапшаң қарқынмен жүрмейді. ... Игілікті істер ілгері қозғалғанда секірістер мен сілкіністер арқылы емес, баяу эволюция жолдармен ілгері асады”. Олар халықтың тұрмыс ерекшелігін дұрыс түсіне отырып, қазақ жерінің климаттық жай жапсарды негізге алады. “Қазақ көшіп жүрсе, еріккеннен көшіп жүрген жоқ, мал баққаннан көшіп жүр. Жері малдың жері болған соң мал бақпасқа шарасы жоқ. Олай болса қазақ көшпелі болсын, отырықшы болсын малсыз күн көре алмайды”. Халықтардың шаруашылық типі ғасырлар бойы сұрыпталған өндірістік тәжірибенің туындысы және халықтың қоршаған ортасы мен жері [4].

Әрине ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлі шаруашылық типін күрт өзгертіп, жаңа өндірістік қатынастарға көшу әрқашан жайлы бола бермейді. ХХғасырдың 20-30 жылдары коллективтендіру, жеделдету, ғасыр соңындағы нарықтық қатынастарға өту осыны дәлелдейді. М. Дулатов, Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов және т.б. қазақ зиялылары қоғамдық қатынастарды ойланбай бірден өзгертудің қауіпті екенін жақсы түсінді. Сонымен қатар олар отырықшылыққа өтудің қазақ халқы үшін тарихи қажеттілік екенін де сезінді. Сондықтан олар халықтың қаймағын шайқамай, реформаларды байсалды жүргізуге шақырды. Алайда патша өкіметі бұл ақылға құлақ аспады.

Қоныстандыру мекемелері жергілікті халықты үркітіп қорқытып, алдап-арбап жерге орналастыруда үлкен белсенділік танытты. Қоныстандыру мекемесінің бастығы Глинка Мемлекеттік Думада сөйлеген сөзінде былай деп айтады: “Біз Министрлер Кеңесінен ептілік етуге рұхсат алып, қазақты ебімізге түсіруге қайырмалап едік, топ- тобымен топырлап түсіп жатыр. ... Қазаққа отырықшы болып жер алуға ырза болсаңдар, сендерге де мұжықпен қатар 15 десятинадан еркек басына жер береміз деді. Айтуымыз-ақ мұң екен, қазақтар отырықшы норма мен жер бердеп жабыла сұрап жатыр. Өткен жылда отырықшы норма мен қазақтарға 700 мың десятина жер бердік”./53/. “Қазақ” газетінің редакция алқабының мүшелері Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов т.б. переселен чиновниктерінің неше түрлі айла шарғысына алданбауы үшін халықтың көзін ашып, санасын оятуда көптеген еңбектер жариялайды. Олар нақты дәлелдер мен дәйекті пайымдауларды келтіре отырып, отырықшы норманың астарында жатқан мүддені көрсетуге тырысты. Қазақ бұхарасының саяси құқықтық санасын көтеру, қалыптастыру жолында, олар қазақ даласы мен қазақтарға қатысты шығарылған заң ережелер мен мейлінше таныстырып отырды. Елде қазақ жеріне байланысты заң ережелер мен жақсы таныстығы жоқтығынан, көп зардап шегіп жатты. Мұжықша 15-тен жер алып, егіншілік шаруашылығына дағдыланбаған қазақтар, “жерді игере алмай, игерілмеген жер переселендер басқармасына қайтарылып берілді, бұдан қазақтың жерін таратып алу саясаты әлдеқайда тереңдетіледі”. [5] “Қазақ” газетінде Ә.Бөкейхановтың “Қыр баласы” деген бүркеншек атпен. Мемлекеттік Думада аграрлық мәселе бойынша қабылданған заң ережелерді өзі терең түсіне отырып, газет арқылы халыққа шебер түсіндіріп отырады. “Қазақ он бестен жер алсын деген закон жоқ... Қазақ өзі сұрамаса көшпелі қалпында тұра бермек, закон закон болатын болса, біздің қазақ законнан тысқары болмаса”. “Қазақ һәм жер мәселесі” деген айдардағы мақалаларында, он мал нормасы мен егін нормасының ара-салмағын нақты айыра көрсетіп, халықтың қателесуі мен дағдарысынан шығудың көзін іздестіреді. “Переселен чиновниктер егін нормасымен жер алсаңғана жерінді алмаймын, әйтпесе аламын десе, онысы жолсыз, қазақ еш нәрсені білмейді деп істеп отырған қиянаты, законы баржолы бар мемлекеттің ішінде отырмыз, жолсыздық чиновниктер болатын болса, жолға жүгіну керек...” Ойшылдардың осы мақалалары халықтың мүддесін қорғауымен қатар, әділетсіздікке қарсы тұрудың жолын үйретіп, құқықтық сананың қалыптасуына ықпалын тигізді. Отаршыл мазмұндағы заң ережелердің астарын ашып, әшкерлеп отырды. Олар Мемлекеттік Думада болып жатқан істерге түсінік бере отырып, орыс патша өкіметінің қазақтарға ешқашан жақсылық ойламайтынын бұқара өкіметінің халыққа түсінуге оңай мысалдар келтіру арқылы жазды. Думада қаралынып жатқан жер мәселесі қазақтың пайдасына емес “зарарына” шешіліп жатқандығын, қазақтың мүддесін қорғайтын депутаттың жоқтығын айта отырып, бұл әділетсіздіктен құтылу жолы 4-Думаға депутат сайлағанда қазақ елінің өкілдерін міндетті түрде кіргізудің керек екенін айтты. Бұл арқылы ұлттық сананы оятып, елді бостандық пен еркіндік идеяларын қабылдауға шақырды. Ұлттық интеллигенциясына порменді отарлық езгіге қарсы ұлттық бостандық үшін күресумен қатар және феодалдық тәртіптер мен қатынастарға, қоғам кемшіліктеріне қарсы күресті бір мезгілде алып жүруге тура келді. Сондай бір кемшіліктің бірі қазақ қоғамының дамуына орасан зор кедергі келтіріп отырған реформалы сайлау жүйесі. Дала өлкесінде самодержавиялық империя ХІХ ғасырдың екінші жартысынан бастап қазақ халқын отарлауды заң жүзінде нығайтып, ал ХХ ғасырдың басында М.Дулатов көрсеткендей “гүлдеу шегіне жетті”. Хандық билік Қазақстанда толығымен 1845 жылы тоқтатылып, қазақ халқы өзін-өзі билеу құқығынан айырылды. Саяси жағынан алғанда бұл ұлттық мемлекеттіліктің барлық негіздерін жойып, басқару органдарына қазақтардың қатысуын жергілікті деңгейге дейін төмендетті. Басқаша айтқанда қазақтар өзін - өзі билеу құқығы мен бостандығынан айырылды 1868 жылы 21 қазанда - Торғай, Орал, Ақмола, Семей облыстарын басқару туралы Ережелер жобасына қол қойылып, өз

кезегінде облыстар –уездер, уездер — болыстарға бөлінді. Қазақ халқы империялық заңдардың бұғауына түсіп, азаматтық негіздер мен тағы тайпалар саналынып, мәдениеттен хабарсыз, көшпелі басқарудың ең төменгі сатысы болыстық қана қалды. Өзін-өзі басқарудың аясының барлығы, ұлттың саяси-экономикалық, қоғамдық-әлеуметтік мүдделерін ұғынып, оны заң жолымен қорғау деңгейіне жете алмады. Қазақ қоғамдық ойдың дамуына аса залалды болған патша өкіметінің қазаққа “сыйы” іспеттес болған “демократиялық жолмен үш жылға сайланатын болыстық билік кеталас, қазақ арасында әр ру өз кандидаттарын өткізу жолындағы аса қатал күрес қазақ қоғамының қай жағынан болмасын дамуының баяулауына тікелей әсерін тигізді. Белгілі заңгер, ғалым Мұхтар Құл-Мұхаммед болыстық басқару жүйесін “...қазақ қоғамын іштей жегідей жеген «Троя атынын» рөлін атқарды”, -дейді.

Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов және т.б. сияқты қазақтың озық ойлы, білімдар өкілдері, қазақ қоғамының осы бір зардабын біле отырып, оның астарын терең түсінді. Ойымызды қорытындылай келе, осы уақытта, яғни қазақ қоғамының болашағы үшін қауіп төндірген сынсағатында, тарих сахнасына ұлттық интеллигенция шығады. Олардың көбі қоғамдық-саяси қызметтермен қатар, шығармашылық қызметті де өз мойнына артты. Ондағы негізгі мақсаты - шығармашылық қызметі арқылы ұлттық санаға әсер етіп, оның қалыптасуына ықпал жасау болаған еді. Ұлт зиялылары қазақ қоғамының экономикалық-саяси, мәдени-ағарту ісін дамытуға белсене кірісті. Олардың философиялық аталмыш ой-толғаулары, уақыттағы саяси-әлеуметтік жағдайлармен және олардың қоғамдық қызметтерімен тығыз байланысты. XX ғасырдың басындағы қазақ ой танымының өсіп-дамуына Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ш.Құдайбердиев, Ж.Аймауытов, С.Торайғыров, М.Жұмабаев т.б. ұлт зиялыларының үлкен үлес қосқаны даусыз. Зиялылардың тілімен айтсақ, қазақ халқының арын арлап, зарын зарлап, намысын жоқтайтын азаматтары, шығармашылықтары арқылы халықтың сөзін сөйлеп, пайдасын қорғап, зарарына қарсы тұрып, қазақ халқының сана-сезімінің ұлттық қалыптасуына, санасының қоғамдық оянуына тигізген әсері жоғары [6].

Әдебиет

1. Қазақ. № 1. Алматы, 1998, 570-бет
2. Қазақ. №28. Алматы, 1998, 570-бет
3. Бөкейханов Ә. Шығармалары. Алматы, Қазақстан, 1994. 145 б.
4. Қазақ. № 145. Алматы, 1998, 570-бет
5. Қазақ. № 113. Алматы, 1998, 570-бет
6. Қазақ. № 136. Алматы, 1998, 570-бет

САДУАҚАС АҚЫН ШЫҒАРМАЛАРЫ ЖҰМАШОВА Ақлима Абдуллақызы

Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі
Түркістан облысы, Шәуілдір ауылы, Қазақстан
aklima.zhumashova @bk.ru

Аннотация

Мақалада ақын Садуақас Жақашұлының салт-дәстүрге байланысты зерттеулері жазылған.

Аннотация

В этой статье представлены исследования поэта Садуакаса Жакашулы связанные с традициями и обычаями.

Annotation

This article presents the research of the poet Saduakas Zhakashuly related to traditions and customs.

ҚР Тұңғыш Президенті-Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2003 жылғы 28 қарашада Астанада Қазақстан Республикасы Ұлттық Кеңесінің үшінші мәжілісінде «Мәдени мұра» бағдарламасының жобасын талқылағанда Ұлттық мәдениетімізді ұлықтап бар мен жоғымызды түгендеп, жүйелеп келер ұрпаққа аманаттау бағдарламаның басты мақсаты болуға тиіс деп айтқанындай мәдениетімізде біраз жетістіктерге жеттік олар біздің заттық және рухани мәдениетіміздің орны толмас құндылығы.

Қазақ халқы ұлт болып қалыптасқаннан кейін салт-дәстүріміз жандана бастады, халқымыздың ауыз әдебиеті, жазу мәдениеті, қолөнері жақсы дамып, халықтық атақ алған ел бастаған көсемдер, сөз бастаған шешендер, қол бастаған батырлар, жыршы-жыраулар тарихта қалды.

Азаттықтың арайлы таңымен бірге талай асылдарымыз табылып арамызға оралды. Мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында Қытай, Туркия, Монғолия, Ресей, Жапония, Египет, Өзбекстан, Армения, АҚШ бірқатар Батыс Европа елдеріне ғылыми-зерттеу экспедициялары ұйымдастырылып ғылыми ортаға бұрын белгісіз болып келген Қазақстан тарихы, этнографиясы, өнері, туралы бес мыңға жуық қолжазба мен баспа басылымдары табылды. Тек Қытайдың өзінде ғана Қазақстанның тарихы мен мәдениетіне қатысты бұрын зерттелмеген үш жарым мыңға жуық тың деректер табылды. Осы зерттеулердің нәтижесінде қазір Қазақстанда қазақ хандары мен сұлтандарының Қытай, Қоқан, Хиуа, т.б. шектес жерлердің билеушілерінің хат алмасуы жөнінде көптеген тарихи деректер жиналды. Жүздеген жазба ескерткіштер Еуропа мемлекеттерінің кітапханалары мен дипломатиялық мұрағаттарынан табылды. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың пәрменімен қабылданған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасының арқалаған жүгі жауапкершілігі ғасырлар бойы қордаланып қалған қарызды өтеумен пара пар. «Мәдени мұра» бағдарламасы аяқ астынан пайда бола қалған бастама емес.

«Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасының мақсаты еліміздің тарихы мен мәдениетіне қатысты дүниежүзінің түкпір-түкпірінде сақтаулы деректер жинап жүйелеп біртұтас тарихымызды қалпына келтіруі тұнып жатқан асыл мұраларымызды шығарып көпшілікке жариялап құнды құжаттар мен деректерді ғылыми айналымға енгізу. Елбасы Н.Назарбаев «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасына үлкен баға бере адамзат тарихының күре тамыры мәдениет ал мәдениеттің күре тамыры – адамзаттың ақыл-ойы мен іс-әрекетін дүниеге әкелген материалдық құндылықтар болып табылады. Осы орайда «Мәдени мұра» бағдарламасы мәдениетке деген мемлекеттік көзқарастың, стратегиялық ұстанымын айқындаған маңызды жоба болды, – деген сөздер айтып еді.

Есте жоқ ескі заманнан жеткен мұраны бағалай білу, қастерлеу тектіліктің, кісіліктің, ізгіліктің көрінісі ғана емес халықтың басқалардан айырмашылығын ұққаны, өзін-өзі сыйлағаны. Мұнсыз бірде-бір ескерткіш бүгінгі күнге жетпес еді. [1; 4 б.]

Адамзат қауымдастығындағы әрбір өткен қуанышты, қайғы-қасіретті, қиыншылықты күн тарих болып қалады. Сол тарихтың хатқа түспей ұмыт болып қалғаны қаншама. Егемендік алып, тәуелсіз ел болғаннан соң ғана қазақ тарихын қайта жаза бастадық. Осы орайда нағыз адамзаттық ұлттық ғылыми тарихты қалыптастыру үшін өткенімізден бізге жеткен қандай да болсын тарихи жазбалар аса құнды дерекнама болып саналады. Осындай өткен тарихымыздың бір парасын бізге жазып қалдырған ақын Садуақас Жақашұлы.

Садуақас Жақашұлы 1883 жылы қазіргі Отырар ауданындағы әлемге әйгілі Отырартөбе археологиялық ескерткішінің батыс жағындағы Жантақтыой деген жерде туылып, бұл бұрынғы Сырдария Губерниясы Түркістан уезінің 24 ауылы, 1951 жылы қазан айында Арыс қаласында дүние салып, туған жерінде жерленген. Бұл бұрынғы Сырдария губерниясы Түркістан уезі 24 ауылы.

Жас кезінде Оспан әжі, Дәуренбек және Өскенбай секілді молдалардан ескіше сауатын ашып, араб әрпімен жазылған кітаптарды оқи алатын дәрежеге жеткен соң 1930 жылдарда латын әрпімен сауатын ашқан. Кезінде ауылдағы жиын тойларда өлең айтып өнерімен көзге түскен әкесі Жақаштан бүкіл Оңтүстік өлкесіне мәшһүр болған Молда Мұса Айтбай сынды өнер иелерінен үлгі алып өлең-жыр жаза бастайды. Оның бірлі жарым шығармалары болмаса, көпшілігі баспа бетін көрген жоқ. Тек 1936 жылы аудандық Социалистік Шәуілдір газетінде «Құттықтау» деген өлеңі, облыстық Оңтүстік Қазақстан, Түркістан аудандық Қызыл Түркістан газеттерінде «Құмкөл серіктігі» деген өлеңдері басылды. Ақын шығармаларының тұңғыш жинағы 2008 жылы Садуақас деген атпен «Кітап» баспасынан жарық көрді.

Садуақас шығармаларының тақырыптары жағынан айтар болсақ, елді біріктіріп, колхоздастыру, сол кездердегі екпінді еңбек қарқыны, тарихи оқиғалар, шежіре, этнографиялық очерктер т.б. мысалы, «Мақсат», «Еңбек батыры», «Екпінді еркіндік», «Егіс уақыты», «Шабық», «Бәрекелді», «Арық», «Мақтамен айтыс», «Колхоз өміріне жыр», «Клуб даярланды», «Балтабай ақынмен айтысы», «Беташар», «Қазақ халқының қысқаша шежіресі» «Оңтүстік Қазақстанның өткен тарихы».

Қазақ әдебиетінің тарихында Садуақас шығармашылығын тұңғыш зерттеп, ғылыми жүйелеген ғалым Рақманқұл Бердібай.

Садуақас Жақашұлы артына мол мұра қалдырған өз шығармаларында заманалық үлкен оқиғаларға да үн қосқан, тарихи тақырыпқа да қалам тартқан, аты бүкіл Оңтүстік Қазақстан облысына белгілі ақын (Рақманқұл Бердібай). Сондықтан оның мұрасын ел игілігіне айналдыру зерттеушілердің парызы. Тұңғыш рет ашылған Руханият Әбу Насыр әл-Фараби музейінің қорында ақын мұралары сақтаулы. Оны ақынның баласы Садуақасұлы Берікбай тапсырған. Оңтүстік Қазақстанның өткен тарихы-1800-1930 ж.ж. деген тарихи еңбегін кезіктірдік. «Рулық құрылымдары», «Билік уақыттары», «Мәдениет, киім үлгісі», «Ырым рәсімдері», «Діннің жайы», «Кәсіп, неке, ойын сауық», «Өлең

ойыны», «Тартыс ойыны», «Ұсақ ойындар», «Байлық өлшеуі, байлық әдісі», «Топ саясаты», «Құл, күн, заманы», «Өлік тәрбиесі», «Тамақ түрлері» деген этнографиялық он алты тақырыпқа бөлініп жазылған бұл тарихи еңбек тақырыптық мазмұнына орай Оңтүстік қазақтарының салт-сана, әдет-ғұрпынан әлеуметтік тұрмыс-тіршілігінен мол хабардар етер аса құнды мұра екендігінде дау жоқ.

Сыпайы киімді бір ауыл киген, Мысалы, бір ұрпақтан өрген 40-50 шаңырақтың үйленетін жігіті сол киімді кезек киіп барып үйленіп қайнына келген соң негізгі егесінің үйіне сақтап қояды екен. Бұл әдет 1850 жылға дейін келген. Ол кездегі аяқ-киімге ардақты көн үнике көн мен әйбике былғарыдан істелінген малдың көні болған, ал кедейлердің киетіні жылқы терісінен істелген ақшоқай дейтін аяқ киім. Ақшоқай 1900 жылға дейін сиректеп жалшылар аяғында киіліп келді. Өте қадірлі көн көк сауыр. Сондықтан көк етікті келмей көн етіктіге бермей деген мақалдар ел аузында осы уақытқа дейін бар.

Сондай-ақ бұл еңбекте ырым рәсімдері туралы да бірнеше деректер жазылған. Мысалы, ырым бала туылғанда, келін келгенде, қыз ұзатылғанда, кемпір, шал өлгенде боздақ аяулы қыршындар өлгенде, мал сойылғанда, малдың жүніні қырыққанда ауыл көшкенде осы сияқты істердің бәрінде ырым болады. Күйеу қайны атасының оның нағашы, жиен туыстарының төріне шықпайтын болған. Жазатайым ұмытып төрге шығып қалса, күйеу әруаққа айып есепте бір нәрсе атайтын. Оны істемесе халық арасында ақымақ есептелінетін. Келіншектерде бұл ырым заңы қаттырақ ұсталатын Үйдің киесі бар деп төрін баспайтын. Үлкенді кішілі әйел, ер, демей ерінің туысқан ру аймағымен атын атамайтын, үлкен кісі кіргенде ерінен үлкен кісінің үйіне келгенде қол қусыра құлдық ұрып сәлем қылатын. Некеге байланысты бірнеше деректер жазған қазақтардың неке жөнінде келе жатқан салт-санасы бойынша бір ру өз ішінен қыз алыспайды және алысқан күнде жеті атадан асу керектігі жайында жазады. Құда түсу дәстүрінің қазіргі кездегімен байланысы бар, әсіресе ұн сүйкеу, құйрық май жегізу, сияқты дәстүрлердің қазірге дейін жалғасы бар. Бірақ біраз өзгеріске түскен.

Қазақ салтында ұлдың немесе қыздың шешесі емізсе туыс болып есептеліп, бұларға неке жүрмейтін дейді, және ислам діні шариғат бойынша қыз 9 жас, бала 12 жасқа келгенде некелескен деп неке заңына тоқталады Қазақ халқының өмірінде ойын-сауық үлкен орын алған, себебі бұл ойындар мереке мейрамдарда той, ас сияқты жиындарда ойналып күй шерту, ән тарту, билеу, өлең айтысу, дастан қиссалар айтысу түрлері болған.

Ескі уақытта халықтың ең қадірлі ойын жасайтын тілекті күні айт күні, той істелінген күн болушы еді. Айт күндері бар киімін киіп, бар тамағын істеп, жастар ойын ойнап, сауық сайран құратын.

Құда түсу дәстүрінің қазіргі кездегімен бірге байланысы бар, әсіресе ұн сүйкеу, құйрық май жегізу сияқты дәстүрлерінің қазірге дейін жалғасы бар, бірақ біраз өзгеріске түскен.

Мысалы, құдалар үйге кіре бергенде әйел адам табаққа ұн салып, келген құдалардың бетіне ұн жағып тұратын.

Сондай-ақ жастардың сол кездегі ең қызықты ойыны «Өлең ойын деп аталады» бұл шілдеhana айт күні, қыз ұзатар тойда қыз-жігіт болып айтысады.

Қазақ халқының ұлттық тағамдары туралы былай деп жазады. Қазақ халқының тағамдары XVIII ғ дейін малдың сүті мен еті болған. XIX ғ. бастап бидай тары, тамаққа көп пайдаланылса 1870 жылдан кейін ет жеу ұлғайған. Осыларды айта келе қазақтың басқа да тамақ түрлеріне тоқталған

1. Бауырсақ, қант, шай.
2. Қазақ үшін ең ұнамды тамақ ет пен қымыз
3. Май сөк тарыны жібітіп май мен араластырған
4. Сөк көже – түйенің, сиырдың сүтіне жібіген тарының сөгі
5. Жұқпа нан қазанға жұқалап қаттап пісірген нан
6. Үзбе нан
7. Көжеге тураған таба нан
8. Ұн мен сөкті қосып азырақ май шыжғырған көже
9. Быламық – азырақ май қосып суға қайнатқан ұн көже.
10. Умашмай – шыжғырып, суға құрғақ ұнды ылғалдап алақан мен умаштап қайнатқан ұсақ түйірлі көже.
11. Салма нан
12. Жент - сары май, ірімшік, мейіз сияқтыларды қосып, қорытып, қарынға жайланған ас
13. Бидай көже - бидайдың қабығын келіге түйіп, тазартып істеген көже
14. Жүгері көже жүгерінің қабығын келіге түйіп, тазартып істеген көже
15. Қонақ көже – бұл да жүгері көже тәрізді
16. Қуырма жүгері – құмға қосып қуырған, қазанға қыздырып батыратып жейді
17. Пәтір нан

Бұл деректер Садуақас ақынның «Оңтүстік Қазақстанның өткен өмір тарихы» атты еңбегінде келтірілген. Қазақ халқының тұрмыс-салт дәстүріне қазақ халқының ұлттық киімі енеді. Қазақы киімі

көненің көзі. Оны ескерткіш ретінде болашақ ұрпаққа сақтау керек, этнографиялық экспедициялар арқылы көненің көзі ұлттық киім үлгілерін жинастыру қажет. 1800-1930 ж.ж. Оңтүстік Қазақстанның өткен тарихын жазып қалдырған ақын Садуақас Жақашұлы өз еңбектерінде (билік уақыттары) киім үлгісі туралы деркестер жазған. Қариялардан сұрастырып, өзінің көргендерін қағаз бетіне түсіріп келер ұрпаққа жазып қалдырған. Ол былай деп жазады: Сіргелі руларында болған ересек қыздар құндыз бөрік киетін, бота белбеу дейтін ардақты белбеуді өте толық етіп беліне оранатын болған. Келіншіктер ұзатылып келгендегі сәукелесін немесе қосабасын тастап бетіне (шытыра) күмістеген кимешек киетін. Жалпы әйелдер көйлекті өте шұбатып, жеңіл киетін.

Кейбір уақытта көйлектің етегінің жеңінің аузын тапса жібекпен таппаса жіппен жәрметоз кестелеп көк, сары, қызыл түрлермен оймыштап мәнер беріп сәндеп киетін. Бұл әдет сиректеп 1927 жылға дейін кейбір руларда рәсім болып келеді.

Сыпайы киімді бір ауыл киген мысалы, бір ұрпақтан өрген 40-50 шаңырақтың үйленетін жігіті сол киімді кезек киіп барып үйленіп қайнынан келген соң негізгі егесінің үйіне сақтап қояды. Бұл әдет 1850 жылға дейін келген. Кедейлердің киетіні жылқы терісінен тігілген ақшоқай дейтін аяқ киім болған. Ақшоқай 1900 жылға дейін сиректеп жалшылар аяғында киіліп келді. Өте қадірлі көн көк сауыр. Сондықтан «Көк етікті келмей, көн етікшіге бермей» - деген мақалдар ел аузында осы уақытқа дейін бар. Киім – кешек тігуге қазақ әуелде Үндістаннан әкелінетін шытты, батсайыны, Қытай, Орта Азия Жібегін, барқытты, зерлі бедерлі көздемерлерді, мәуітіні, масатыны, шұғаны жаратқан. [2, 58б.] XVII-XVIII ғ.ғ Жібек Жолындағы сауда арқылы келе бастады.

Ұзатылғанда киетін бас киімнің бірі – сәукеле болды. Сәукеле - ең ертеректегі жас келіншектердің, ұзатылған қыздардың киетін бас киімі. Сәукеле туралы XIX ғ. И.Георгий, Г.И.Спасский, П.И.Небольский, Ч.Ч.Валиханов, И.И.Ибрагимов еңбектерінде жазған. Сәукелені күйеуге шыққанда ең алғашқы жылдары 1 жылға жуық киген, одан кейін де тек мерекелерде ғана киетін болған. Оны 4 немесе 5 жыл киген.[3, 117 б.]

Үйлену тойына қалыңдық кейде сәукеленің орнына көне түркі бас киімінің негізгі элементтерін бойына сіңірген қосабаны (алтын зерлі деген мағына береді) да киген. [4, 61б.] Қосаба тұрпаты дөңгелек, желкесіне қарай ойыңқылау, биіктігі әр түрлі болып келетін бас киім. Төбесіне үкі тағып жан-жағын әр түрлі етіп безендірген. Ең қымбат сәукеле XIX ғ. 1000 сом болған немесе 100 атқа тең келген. Оның металдан, алтын немесе маржан тастармен де безендіргені болған.[5, 117 б.]

Қазақ халқының салт-дәстүрлері, дәстүрлі киім үлгілері туралы келер ұрпаққа насихаттау мақсатында бірнеше деректер жинастырдым, ақын Садуақас Жақашұлының қолжазбаларын пайдаландым.

Олай болса дана халықтың өзі жасап қалдырған осы әдет-ғұрып пен жөн-жосықты біліп, үйрену және өмірде қолдану ағайынды адастырмас сара жол болып табылары анық.[6, 14 б.]

Қазақтың салт-дәстүрлері, әдет-ғұрпы, киген киімі, күнделікті ішетін тамағының өзі ұлттық қасиетті сақтап қалады. Ұлт мәдениетін жаңғыртып, насихаттау музей қызметкерлері үшін өзекті мәселелердің бірі. Өз әдет-ғұрпымызды, салт-санамызды, мәдениетімізді сақтап қалу үшін жеткіншек ұрпақтың ұлттық және патриоттық санасын жоғары етіп тәрбиелеуіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хангелді Әбжанов. Мәдениет, Мәдени мұра, тәуелсіздік. Мәдени мұра журналы 2010 ж. 4 б.
2. Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. –Алматы. 1992. -58 б.
3. Маргулан А. Казахское народное прикладное искусство. –Алма-ата. 1986. -117 с.
4. Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. –Алматы. 1992. -61 б.
5. Маргулан А. Казахское народное прикладное искусство. –Алма-ата. 1986. -117 с.
6. Кенжеахметұлы С. Жеті қазына.-Алматы: Ана тілі, 2007.-14 б.

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN SECONDARY SCHOOLS

ЗАКИРОВА Эльмира Марсумзяновна

Кокшетауский Университет им. Ш. Уалиханова

Кокшетау, Казахстан

elmira.joyful@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада отандық білім беру жүйесіндегі салыстырмалы түрде жаңа құбылыс - ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған инклюзивті білім қарастырылады. Мақалада инклюзивті білім берудің талдауы берілген. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім берудің өзектілігі зерттелген.

Annotation

The given article examines a relatively new phenomenon in the national education system - inclusive education of children with special needs. It represents the analysis of inclusive education. The relevance of inclusive education in the Republic of Kazakhstan is explored.

Currently, in Kazakhstan, the integration of children with special needs in secondary schools is forced, due to a number of objective factors:

- lack of special educational institutions for children with special needs (usually in small towns and rural areas);
- parents' refusal to attend special school educational institutions. It is due to the remoteness of a special organization from the place of residence of the family; difficulties of transporting children; the reluctance to leave the child outside the family when the child is sent to special boarding schools; desire of parents to teach children among ordinary peers.

The planned, purposeful inclusion of schoolchildren with special educational needs is carried out in the Republic in the form of individual facts, individual experience and has not yet been widely disseminated, since it is not supported by any normative documents, material resources, technical, educational and personnel support.

Children with special needs who study in mass educational institutions have significant difficulties in mastering the educational material due to the lack of individual approach and correctional support. General educational institutions do not take into account the differences in the pace of assimilation of educational material, especially the perception, the level of cognitive abilities. Teachers of mass schools do not have the necessary knowledge about the features of interaction and ways of teaching children with special needs, because this information is not the content of their University training. In the context of general education and training, children with special needs often fall into the number of persistent underachieving students [1; p.87].

Thus, with the steady increase in the number of children with special needs, the existing education system does not guarantee the realization of the right to education for every child, which indicates the lack of effectiveness of existing approaches to the identification, diagnosis, correctional and developmental education and social adaptation of children with special needs. There is a paradoxical and disappointing situation, indicating that 85% of students with special needs are enrolled in the general education program in school organizations of general type and are not able to benefit sufficiently from teaching due to the peculiarities of their psychophysical development [2; p.71]. At the same time, they do not receive correctional, pedagogical, psychological and social assistance.

The gradual transition to inclusive education requires an urgent solution to the issue of program-methodical and didactic support of the educational process of children with special needs included in secondary school. It requires the use of standardized assessment tools determining the level of educational achievement of students with special needs, taking into account the special educational needs and limitations of these children.

The content of teacher training courses should include the acquisition of educational technologies (*EdTech*) such as:

- different levels of education, taking into account the different cognitive abilities of children with special needs;
- monitoring the quality of education of children with special needs, changes in approaches to the assessment of educational achievements of students;
- initial vocational training for children with special needs;
- social adaptation of children with special needs in an inclusive environment;
- higher and postgraduate continuing education of personnel to work in the system of education of children with special educational needs;
- training of highly qualified scientific and teaching staff in graduate, postgraduate and doctoral studies [3; p.60].

Inclusive education involves learning approaches where the child is the central figure (not the curriculum). These approaches are based on the recognition that children learn and develop in different ways and at different speeds, which means that school environment should be flexible and not assume that the child should adapt to the existing order in education.

At the present stage of development of secondary schools in the Republic there should be created conditions for the inclusion of children with disabilities in secondary schools. As we know, schools have uniform requirements to all students for the assimilation of a certain amount of knowledge in a strictly regulated time frame. These requirements are aimed at a child with normal development. In the educational process, it is not intended to use a variety of teaching methods and techniques that meet the individual needs, abilities and characteristics of the child's development. As a rule, students with developmental disabilities integrated into the secondary school do not receive the necessary medical, psychological and pedagogical support [4; p.31]. It is clear that in such circumstances, students with developmental disabilities very often fall into the category of persistent underachievers in one, several or all subjects. For this reason, some children drop out of school or study “without considering any knowledge”.

Needs of children with disabilities in special education. Limitation of possibilities of participation of a child with developmental disabilities in traditional educational process raises special needs in a special educational environment, which allows overcoming these limitations, difficulties. Special conditions for education are the conditions of teaching and training, including special educational programs and methods of training, individual technical means of training and life environment, as well as pedagogical, medical and social services, without which it is impossible or difficult to master the general education standard [5; p.147]. Accurate and complete assessment of the special needs of a child with disabilities in special educational conditions, medical, educational and social services will create the most effective conditions for his/her inclusion in the general education process.

Assessment of special needs of persons with disabilities is carried out in *Psychological, Medical and Pedagogical Consultation Committees*. It is carried out after getting a diagnosis, as a result of a comprehensive survey confirming the status of a person with disabilities. This work is implemented in the following areas:

1. Identification and confirmation of needs for medical, educational and social services;
2. Preparation of a comprehensive program of rehabilitation of the child and the development of an individual educational route. They include:
 - educational services: definition of the type and forms of psychological and pedagogical support;
 - social services (benefits and allowance, technical aid and support equipment for living environment, home services, etc.);
 - medical services (need for examination and treatment by various specialists, in hospital, etc.);
 - financial, legal, social and psychological assistance to the family.
3. Counseling, training and inclusion of parents in the correctional and pedagogical process;
4. Providing consulting and methodological assistance to teachers, psychologists and other specialists of school organizations teaching and training children with disabilities;
5. Monitoring of mental development and constant medical, social, psychological and pedagogical support of children with disabilities.

Fundamental principles should guide the determination of the need for special services. One of the main is the *principle of humanity*: priority in the process of teaching is child's interests and creating the conditions for development of abilities of every child [6; p.53]. This principle obliges to examine a child deeply and attentively, to look for ways and means for overcoming difficulties of teaching and training in the conditions of the general educational organization.

The principle of determining the educational environment with minimal restrictions is also important. For some children, this environment is a special (correctional) organization of education, for others it is an ordinary class in a mass school, for the third – a special class in a mass school.

All identified needs of the child are reflected in the child's individual rehabilitation program. This program is sent to the recommended educational organization, as well as to the Department of Public Health and Social Protection to obtain appropriate services.

Assessment of the need and abilities of the child to study and educate in a secondary school. Assessment of the need and abilities of the child to study and educate in secondary school is carried out in the Psychological, Medical and Pedagogical Consultation Center. To include a child in a general educational organization, it is necessary to comply with a number of requirements, conditions and methods.

It is necessary and possible to send a child to a secondary school if joint education of children with special needs and ordinary children creates the most favorable conditions for children with disabilities in terms of their social adaptation and inclusion in the educational process.

Children with hearing impairments meet this requirement to the greatest extent. It is known that social maladjustment and disability of these children contribute to speech disorders, lack or limited verbal communication and social interaction with other people and peers. Direct stay of children with hearing impairments among the speaking peers in an inclusive educational organization causes the need for constant

perception of speech and speech communication, stimulates speech activity. Thus, it contributes to the effective compensation of speech disorders and social adaptation of the child [7; p.17]. The greatest opportunities for joint studying have those children who have undergone correctional and developmental training in early and preschool age and have certain speech skills. The necessary conditions for the inclusion of such children will be only effective hearing aids and correctional and pedagogical support.

Children with disorders of the musculoskeletal system without mental disabilities usually do not require constant medical support at school. These children have great potential for social and personal development. However, they are significantly limited in communication with their peers and social interaction in the environment. These adversely affect their development and social adaptation. Joint education will create favorable conditions for them in terms of their social adaptation and inclusion in the educational process.

On creating necessary conditions for physical access to school such as wheelchair ramps, wide doorways, wheelchair lift, lift along the stairs, automatic door openers, and providing correctional and pedagogical support secondary school will become optimal and favorable for their inclusion in the educational process.

Causes preventing from/contributing to the inclusion of children in an inclusive environment:

1. It is inappropriate to include children with speech disorders, mental retardation and musculoskeletal system in combination with severe intellectual and speech disorders in the general educational environment. These categories of children need constant and intensive speech therapy, special psychological and pedagogical assistance, a special pedagogical regime that can be provided only in a special correctional class with an extended day or a special correctional school.

2. Blind, deaf and mute persons having a combination of disorders of vision, hearing and musculoskeletal system with moderate mental retardation require a whole range of special medical, pedagogical and social conditions that exceed the resources of a general education school. They should attend special correctional schools too.

3. Education of children with disabilities in an inclusive educational organization is advisable in the absence of opportunities for correctional and developmental education and upbringing in special school educational institutions. This option applies primarily to children living in rural or other areas where there is no differentiated network of special (correctional) educational institutions. In this case, children attend secondary schools, and correctional developmental pedagogical assistance should be received in the offices of psychological and pedagogical correction. Teachers of secondary schools should also carry out corrective-developmental and socio-rehabilitation work with them in accordance with the individual rehabilitation program. Almost all categories of children with disabilities are subject to inclusive education in this situation, with the exception of severe forms of mental retardation and other disabilities not allowing attending special or secondary school organizations.

4. Joint education of children with special needs and ordinary developing children if parents do not want to place their children in special educational institutions. In this case, all categories of children with special needs can attend an inclusive organization, except for severe forms of mental retardation and other disabilities not allowing attending special or secondary school organizations.

In the process of working with students with special educational needs, it is advisable to provide for the organizational conditions of the educational process in a secondary school, presented below.

Organizational conditions of the educational process in secondary school for students with special educational needs:

- differentiation and individualization of the teaching process;
- preparation of all participants of the educational process (children, parents, teachers, heads of the education system) for interaction and coexistence with students with special needs;
- special training and timely advice to teachers and parents on the education and upbringing of children with special needs;
- special psychological, medical and pedagogical support for children with special needs;
- monitoring of educational achievements of children with special needs and adjustment of their individual educational route.

SOURCES:

1. Alekhina S.V., Alekseeva M.N., Agafonova E.L. Readiness of teachers as the main factor of success of inclusive process in education. Psychological science and education. 2011. № 1. – P. 83-92.
2. Basics of inclusive education: Handbook for students /Argynov A.H., Zhumakanova R.A., Shayakhmetova A.A. - Kokshetau, 2017.-144 p.

3. Dmitriyeva T. Evaluation of the effectiveness of the educational organization for the implementation of inclusive practice // Handbook of the head of the educational institution. - 2013. - № 12. – P. 58-62
4. Kusainov A.K., Argynov A.H., Zhumakanova R.A. Problems of professional training in the field of inclusive education: Materials for school headmasters, specialists of district, city and regional departments, teachers, psychologists, social teachers. - Almaty, 2008. - 101 p.
5. Naumenko Yu. Educational program for children with disabilities in primary school // National education. – 2014. - № 9. – P. 143-152
6. Semago N.Ya., Semago M.M., Semenovich M.L., Dmitrieva T.P., Averina I.E. Inclusive education as the first stage on the way to inclusive society // Psychological science and education. 2011. № 1. – P. 51-59.
7. Zabramnaya S.D. Practical material for psychological and pedagogical examination of children - M.: Vlados, 2008. - 32 p.

АБАЙ МҰРАЛАРЫНДАҒЫ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ИДЕЯСЫН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

ИМАНОВА Камшат Абдурахмановна, ЗАМАНОВА Мадина Сулейменовна

SILKWAY Халықаралық университеті

Шымкент, Қазақстан

ikabibi@mail.ru, Madonya_92@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада жастарды адамгершілік рухында тәрбиелеп, оларға ғылым мен білімге бастар жолды көрсете отырып, ақын болашақ мамандарды кәсіби даярлау туралы.

Аннотация

В данной статье речь пойдет о профессиональной подготовке будущих специалистов, воспитывающих молодежь в духе гуманизма, показывая им путь к науке и образованию.

Жастарды адамгершілік рухында тәрбиелеп, оларға ғылым мен білімге бастар жолды көрсете отырып, ақын болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың шешімі кәсіби тәжірибе мен еңбекте деп білді. Ол кәсіби еңбектің адам мен қоғам өмірінде алатын қызметіне зор мән берді. Абай шығармалары олардың әр түрлі кәсіпті еркін меңгеруіне ықпал етіп, еңбекті тиімді ұйымдастыру жолдарына баулыды. Ақын жастарды бойындағы күш-қуатын пайдалы еңбекке жұмсауға шақырды. Өз заманындағы еңбекке салғырт көзқарастың зардабын дәлелдеп, адам бойындағы игі қасиеттердің қалыптасуында еңбектің атқаратын шешуші қызметіне талдау жасады. Жастардың айналысар кәсібінің аясы тарлығына тоқталып, өзімен көршілес халықтардың егіншілік пен қолөнерін, сауда жасауды, түрлі кәсіпті үйренуге үндеді. Ақын кейбір жастардың бойындағы еңбекке икемсіздігін, құлықсыздығын, жалқаулығын сынап, берекесіз адамның болашағы жоқтығын әрдайым еске салып отырады. Жастарға жеке басыңның қамын күйттеп кетпей, халқыңның жарқын болашағы үшін еңбек ет: «Өзің үшін еңбек қылсаң, өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың; адамшылықтың қарызы үшін еңбек қылсаң, Алланың сүйген құлының бірі боласың», - деген өсиет қалдырды. Абай қалың бұқараны адал еңбекке үндеді, қулық-сұмдықпен, алдау-арбаумен, ұрлық-зорлықпен, еңбексіз тапқан мал мен мүліктің: «Еңбек қылмай тапқан мал дәулет болмас, Қардың суы сықылды тез суалар...»- деп, ондай арзан дүниенің жұғымсыз екенін ұқтырды. Ол қалың қазақ жұртшылығын адал, қарапайым еңбекті қадірлей білуге, ерекше құрметтеуге және оны бағалай білуге үндеді. Жастардың әрбірінің айналысар кәсібі болуын, ол кәсіпке дағдылану машығының неғұрлым ертерек басталуын, жастық шақта еңбекке деген ұмтылыстық, икемділіктің тұрақты қасиетке ұласуын құптады. Еңбек етуге де өзіндік байлам, талаптылық пен берік табандылық сияқты қасиеттердің керектігін ескертті. Ақын әрбір жастың келешегінің нұрлы, болашағының жарқын болуы адал еңбегі арқылы жүзеге асатыны туралы терең педагогикалық тұжырым жасады.

Абай болашақ маманның кәсіби қалыптасуында оның тұлға ретіндегі тазалығы мен ниетінің түзулігінің маңыздылығын баса айтады. Қара басының қамын ғана ойлайтын, яғни тән қажеттігін өтеуді ғана ескеріп, рухани қажеттілікті ойламайтын, біреуді алдап, біреуді арбап күн көрушілерге, өзінен күшті әкімдер алдында жағымпаздықпен көзге түсіп қалуға тырысушыларға Абай мейлінше қарсы болды. Ондағы мақсат халыққа адал қызмет ету деп ұқты:

Пайда ойлама, ар ойла
Талап қыл артық білуге.
Артық білім кітапта
Ерінбей оқып көруге, - деп жастарды білім-ғылымды меңгеруге шақырды.

Сол кездегі кейбір оқыған жастардың білімді шен алу, шекпен кию үшін пайдаланып, паракорлықпен алдап-арбаудың құралы етуге тырысқанына ызаланған Абай:

Ойында жоқ олардың
Салтыков пен Толстой
Я тілмаш, я адвокат.

Болсам деген бәрінде ой,- деп сөкті. Жастарға халық қамын ойлаған ақын-жазушылар мен ғалымдарды үлгі-өнеге етіп, «білімдіден шыққан сөз талаптыға кез болса екен», - дейді. Тіршіліктің тұтқасы еңбек пен білімде деп ұққан Абай:

Түбінде баянды еңбек егін салған,
Жасынан оқу оқып, білім алған.
Би болған, болыс болған мақсат емес,
Өнердің бұдан өзге бәрі жалған.

Ел болу үшін қала салып, отырықшылықта болу керек, мектеп салып, оқу оқып, білім алу қажет, тіршіліктің тұтқасы еңбек пен білімде ғана тұр деп жар салды. Өнер-білімсіз қоғамның пайдалы азаматы болудың мүмкін емес екендігін, терең түсінген ол: «Барыңды салсаң да балаңа орыстың ғылымын үйрет... өнер де, ғылымда орыста тұр. Орыстың ғылымы, өнері – дүниенің кілті оны білгенге дүние арзанға түседі», - деп озық мәдениетті орыс халқын өнеге етті[105].

Өтірік пен өсекті жүндей сабап, - деп кейбір жастардың іс-әрекетін қатты сынға алады. Абай қазақ қоғамындағы жас ұрпақтарды тәрбиелеуге байланысты ойларын бірнеше өлеңдерінде («Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат», «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін» т.б.) айқын білдіреді. Ол халықтың артта қалушылығын, надандығын мінеп, әдебиет пен ағарту халыққа қызмет етуі, жалқаулыққа, ымырашылдыққа қарсы күрес жүргізуі қажет екендігін көрсетеді, прогресшіл орыс мәдениетіне жақындай түсуді уағыздайды. Мұндай күрделі міндеттерді шешудің жолдарын іздестіре келе, Абай өзінің «Қырқыншы сөзінде» жалпыға бірдей білім беру талабын ұсынып, қыздар да оқып, білім алу керек деп есептейді.

Ұлы ағартушы өз айналасын қоршаған әділетсіздік қазақ халқын аздырып бара жатқанын, жас ұрпақты тәрбиелеуге теріс ықпалын тигізетіндігін байқап, халықты, әсіресе, жастарды, адамгершілікке тәрбиелеуге ерекше көңіл аударды.

Ал жастар бойына дарытуға тиісті жоғары адамгершілік қасиеттер ретінде туған елге деген сүйіспеншілік пен ерлік, табандылық пен адалдық, парасаттылық пен сыпайылық, адамдарға қайырымдылықпен қарау, еңбек сүйгіштік, жарқын өмірге ұмтылушылық т.б. атап айтты.

Абай өнер-білім алуға шақырды, өмірде өз орныңды тап, пайдалы әрекет жаса, дейді. «Сен де – бір кірпіш дүниеге, тетігін тап та, бар қалан!» деген сөздер соның айғағы. Қазақ елінде ойын-сауыққа көп әуестеніп, бір үйден бір үйге, бір ауылдан бір ауылға селтендеп, қыдырып жүретін келеңсіз әдет селтендеп, қыдырып жүретін келеңсіз әдет барын ашына ескертіп, одан аулақ болуды арман етті.

«Тамағы тоқтық, жұмысы жоқтық,

Аздырар адам баласын», - деп жағымсыз қасиеттерден жастарды жирендіреді. Жалпы адамшылықтың ақ жолдарын Абай білімнен де, еңбектен де, жастықтан да бір тұтастық бірлікте қарастырғанды дұрыс бағыт деп біледі.

Абай мұраларын пайдаланудың жолдарын қарастыруда ақын мұраларындағы педагогикалық көзқарастарын білдіретін ойларын жүйелеп, бүгінгі күннің тұрғысында сұранысын және өзектілігін қоғамдық талаптармен сипаттадық. Болашақ мамандардың кәсіби қызметін меңгеру барысында пәндер мазмұнын Абай мұраларындағы көзқарастарымен толықтыру арқылы философиялық, педагогикалық, психологиялық білімдер аясында кәсіби даярлықты жетілдіру бағытында тәрбиелеу бойынша зерттеу жүргізген ғалымдар зерттеулеріне сүйене отырып, құрылымдық мазмұнына талдау жасадық.

Мақаланың мазмұнында ең алдымен бүгінгі маманның кәсіби даярлану жүйесіндегі Абай мұралары мен көзқарастарының алатын орнын, тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың мүмкіндіктерін және педагог-психолог қызметіндегі әрекетінің сипатын, кәсіби қасиеттердің талаптарын айқындаудан, оның сонау ұлы ғұламалар мұраларынан бастау алып, бүгінгі күн талаптарына жауап беретіндігін дәлелдеуге тырыстық. Ол үшін көптеген отандық ғалымдар зерттеулеріне сүйеніп, талдау жасадық.

Жоғары оқу орнындағы студенттердің кәсіби даярлығын Абай мұралары негізінде қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздеріне бүгінге дейін зерттеу саласында қолданыстағы теорияларға, тұжырымдар мен ұлттық идеяларға сүйендік. Отандық ғалымдар зерттеулеріндегі келелі

сөз болған мәселе - студент, маман, кәсіби жауапкершілік сезім, ұлттық патриотизм, тұлға мәселелері екендігіне тоқтала отырып, студенттердің кәсіби сапаларының адамгершілікпен, ар-ожданмен, отансүйгіштік сезімдерімен өлшеу жөніндегі ұғымдарын Абай мұраларындағы көзқарасымен сабақтастықта талдау арқылы түсіндірдік. Жоғары оқу орнындағы оқытылатын пәндер мазмұнындағы Абай мұраларының оқытылуына талдау, кәсіби қалыптасуға ықпал етуші ақпараттардың маманның кәсіби сапалары мен тұлғалық сапаларының қалыптасуында кәсіби жауапкершілік сезімдері мен идеяларын қатар қойып, Абай көзқарастары мен озық идеяларын жүйеледік.

Болашақ мамандардың оқу үрдісі барысында Абай мұраларын пайдалану арқылы кәсіби әрекеттерін қалыптастырудағы басты принциптерді талқылай отырып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарында түрлі әдіс-тәсілдерді сараптадық. Студенттердің білім мазмұны арқылы Абай мұраларындағы негізгі идеяларын меңгеруде мынадай әдіс-тәсілдерді ұсынуға болады. Ол үшін мынадай шарттар ескерілуі керек: Отанға қызмет ету үшін әрбір студенттің Абай мұраларын меңгеруге деген сүйіспеншілік сезімдерін ояту мен қалыптастыру мақсаттары мен міндеттері; студенттердің қызығушылығы мен қажеттері; қоршаған әлеуметтік жағдайлар; отанға, елге, ұлтқа, ұлттық құндылықтарға деген көзқарастары мен қарым-қатынас жасау деңгейлері; күтілетін нәтижелер; студенттің әрекеті мен отандық талаптардың сәйкестік мүмкіндіктері.

Студенттердің оқыту арқылы Абай мұраларын пайдалану дағдыларын қалыптастыру әдістері, іс-әрекетті ұйымдастыру және қарым-қатынасты қалыптастыру әдістері; ынталандыру әдістерін пайдаланамыз[107].

Сананы қалыптастыру әдістері. Студенттің кәсіби даярлығын қалыптастыруда Абай мұраларының мазмұнындағы идеялардың қажеттілігін саналы түрде мойындауынан басталады. Осы сипатта дұрыс ұйымдастырылған оқу-тәрбие процесі студенттің кәсіби даярлығының дамуына ықпал етеді. Сондықтан шәкірттің белгілі бір қасиеттің мәнін түсінбейінше, оның бойында сол қасиетті қалыптастыру, тәрбиелеу мүмкін емес. Жеке тұлғаның санасын қалыптастыру әдістері студенттердің халықтық педагогикадан алған білімдерін күнделікті тәжірибеде белсенді қолдануға, яғни отбасынан, отанға деген міндеттер мен перзенттік парыздардан, алған білімнің ел игілігі үшін жұмсалуды тиіс екендігін сезінуі маңызды. Оқытушы өз сабақтарында ұлттық мұраларымыз негізінде яғни ақын-жыраулар тағылымдарын, Абайдың "Қара сөздері" секілді тәлімдік мәні зор материалдарды пайдаланып, этикалық тақырыптағы әңгімелер, түсіндірмелер, түсініктемелер, лекциялар, этикалық әңгіме-сұхбаттар, ақыл-кеңестер, мысалдар қолдану өз нәтижесін беретіні дәлелденді.

Бұл әдістердің әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен қолдану аясы бар, олардың әрқайсысы оқытушының жоғары біліктілігі мен педагогикалық шеберлігіне байланысты.

Абай көзқарастарына құрылған тақырыптағы әңгіме моральдық бағамдар мен қарым-қатынас кәсіби даярлықтың мәнін түсініп, ұғуға жәрдемдеседі. Ол адамгершілікті кәсіби қызмет алдындағы борыш пен жауапкершілік сезім ұғымы, түсініктерінің мазмұнын ашып қана қоймай, студенттердің инабаттылық талаптарына сәйкес болымды тұлғалық әрекеттеріне деген ұнамды қатынас өрбітіп, кәсіби жауапкершілік сезімдерінің қалыптасуында оңды өзгерістерге ықпал жасайды. Мұндай әңгімелер бірнеше қызмет атқарады: 1) халықтық педагогика туралы білімін жетілдіреді; 2) тұлғаның адамгершілік сапаларына негізделген қарым-қатынасын дамытады; 3) тәрбиелік ұнамды үлгі-өнеге, Абай мұраларындағы кәсіби сапаларын ескеру дағдыларын қалыптастырады.

Студенттердің кәсіби қалыптасуы мен даярлығын шыңдауда Абай мұраларын пайдалану дағдыларын қалыптастыруда аталмыш тақырыптағы әңгіменің нәтижелі болуы үшін мынаны ескеру керек:

- әңгіме мазмұнының студенттің жас, дара ерекшеліктері мен олардың әлеуметтік тәжірибесіне сәйкес болуы;
- әңгіме Абай мұраларының мазмұнында кәсіби даярлық сипаттағы ойларға бай, әсерлі, тәлімдік дүниелерге толы болуы;
- әңгімеде пікір алысу мен студенттердің белсенділігінің болуы, өздерінің ой-пікірлерін білдіре алулары өте маңызды;
- әңгімеге қоса көрнекіліктерді бірге қолдану (бейнелеу өнерінің туындылары, суреттер, халықтық колөнер бұйымдары т.б.) оны дұрыс қабылдауға орны ерекше;
- мазмұндауда тілінің әдеби сауатты болуы.

Әденілік - сұхбатқа студенттердің белсенді қатыса алуы үшін оның жоспары мен негізгі мәселелері алдын-ала беріледі. Баяндамалар алдын-ала дайындалады. Әңгіме - сұхбат кезінде студенттер жағдайлар бойынша қойылымдар ойнайды. Алдын-ала әдебиеттер тізімі беріледі, олар өмірден немесе әдебиеттерден деректер мен мысалдар жинастырады. Жүргізуші баяндама жасап, әңгіме - сұхбатқа қатысушылар алдына мәселелер қояды, олардың белсенділігін оятады, әрүрлі көзқарастарды тыңдап, студенттерге баяндамаларға баға беруді ұсынады, айтылған ой-пікірлерді

толықтырып, түзеп, қорытындылайды, әңгіме - сұқбаттың қортындысын шығарады. Әңгіме - сұқбаттан сол әңгіме кезінде талқыланған ойлардың маңыздылығын және студент әрекетінің кәсіби қызмет пен оның қалыптасуы үшін маңыздылығын талқылайды.

Студенттердің кәсіби даярлығын қалыптастыруда Абай мұраларын пайдалану жұмысының нәтижелі болуының шарттары:

- сұқбаттың проблемалық сипатта болуы, яғни көзқарастар мен пікірлер таласы;
- сұқбат мазмұнының студенттердің тәжірибесі мен жас ерекшеліктеріне сай болуы;
- сұқбаттың студенттердің өз ойын жеткізуге, басқалардың пікірін сыйлауға, шыдамдылықпен әрі дәйекті түрде дұрыс көзқарасты қалыптастыруға үйретуі;
- сұқбат лекцияға айналмауы керек (оқытушы сөйлеп, студенттер тыңдап отыруы);
- сұқбаттың жағымды әрі жайлы ортада жүргізілуі; оған әңгіме - сұқбат жүргізілетін бөлменің іші, дауыстың сенімділік ырғағы, студенттер жауабын ден қойып тыңдау, дұрыс жауаптарды мақтап, дұрыс еместерін мәдениетті түзету, орынды айтылған әзіл-сықақ, мазмұнның дұрыс таңдалып алынуына жағдай жасалынады;
- сұқбаттың студенттер бойында Абай мұраларына деген қызығушылық пен қажетсіну сезімдерін қалыптастыруға ықпалының болуы.

Сондай-ақ, алдын-ала жоспарланған әңгіме-сұқбаттардан басқа, қарым-қатынаста көрініс тапқан білімдік, танымдық әрекеттердің болуы мен кәсіби қызметтің сапасына жанашырлықтың жоқ болуы секілді қиыншылықтарға байланысты жоспардан тыс *әңгіме-сұқбаттар* да өрбіп отырды. Мұндай әңгімені сырласу ретінде жүргізу нәтижелі болады. Егер студент өз қателігін мойындаса, әңгіме-сұқбат керек болмайды. Мұндағы дұрыс педагогикалық басшылықтың мәні - студенттерге өз ынта, әрекетімен дұрыс шешім қабылдауға, ойы мен сезімін түсініп, қарым-қатынаста ілтипатты болу.

Іс-әрекетті ұйымдастыру және Абай мұраларын пайдалану арқылы кәсіби даярлықты қалыптастыру әдістері - жеке тұлғаның ғылыми түсініктері мен сенімдерін, білімін нақты іс-әрекетте, қарым-қатынаста пайдалану арқылы көрінеді. Студенттік ұжыммен белгілі бір іс-әрекетте қарым-қатынас барысында пайда болатын жағдайлар белгілі ір әдетке мінез-құлықтың белгілі бір бағытын таңдауға әкеліп, отанға деген сүйіспеншіліктің қалыптасуына негіз болады. Әсіресе, қажетті тұлға сапаларын қалыптастырудың жалпыланған әдісі - жаттықтыру. *Жаттығулар* жиілігі, көлемі мен жетіскен нәтижелер арасында тікелей тәуелділік бар: жаттығулар неғұрлым көп орындалса, олар жәрдемімен қалыптасушы сапалар дамуы да соғұрлым жоғары келеді. Жаттығулар талап пен ойын формасында да жүргізіледі.

Мұндай іс-әрекеттердің нәтижелілігі көбіне оған болған педагогикалық қолдаудың дұрыс ұйымдастырылуына тәуелді:

- студенттің денсаулығы мен психикалық қалпына, оқуына, тұрмыстық, кәсіби кедергілердің алдын алу және нақты іс-әрекеттік көмек көрсету;
- студенттің жеке басы ерекшеліктерінің орнығу процесін қамтамасыз етуге бағытталған педагогикалық қызметтер қарым-қатынас қиыншылықтарын жеңуге бағытталған ықпалды әрекеттердің түрлері;
- қарым-қатынаста жеке студенттерге жәрдем беру;
- халық тәлім-тәрбиесін үлгі-өнеге ету;
- халықтың тәлімге негізделген қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру проблемасын өзінің өмірлік бағытына айналдыру.

Студенттің кәсіби даярлығын қалыптастырдағы оқытушы тарапынан болатын педагогикалық қолдаудың мәні мынада: ұнамды психологиялық жағдай жасау; тұлғаның өз бойындағы мүмкіндіктерін өзінше іске асыруына шарт-жағдайлар түзу; Абай мұраларына, атап айтқанда ақынның қара сөздеріне, өлеңдеріне талдау арқылы ұлттық мұраларымыздың құндылығын мақтан тұтуын қамтамасыз ету; көмек көрсету, үлгі-өнеге болу; оқытушының кәсіби деңгейі мен мәдениеттілігінің жоғары болуы.

Студенттердің кәсіби даярлығын қалыптастыруда мынадай жұмыс формалары пайдаланылады[108]:

Дәрісбаяндар – Абай Құнанбаевтың бай педагогиканың мұраларынан берілген жарқын ақпарат, деректер, қызықты мысалдар т.б. негізіндегі дәрісбаяндар студенттердің кәсіби даярлығы мен ынта-ықыласын тудырып, жауапкершілік сезімдерін арттыра түседі..

"Сократтық сұқбат" - кезегімен қосымша сұрақтар қоя отырып, оларға жауап тауып, студенттердің кәсіби жауапкершілік сезімдерін қалыптастыру проблемасының көптеген балама шешімдерін кеңінен қарастырумен біртіндеп мәселенің шешіміне жету жолы.

Ашық микрофон - болашақ мұғалімдер үшін және қоғамдағы адамдар арасындағы қарым-қатынаста кәсіби даярлықтағы Абай мұраларының маңыздылығын сезіну мен кәсіби қызметтің

практикасында пайдалану дағдыларының қалыптасу жағдайлары, оның дамуына халықтың педагогика идеяларының ықпалы туралы мәселені талқылау үшін қолданылады.

Абай күні – Абай мұраларын оқып үйрену мен насихаттау мақсатында өткізілетін танымдық, құндылық бағыт беретіндей қызықты да мазмұнды шаралар.

Пікір - сайыс (мысалы: "Біз Абайды қаншалықты білеміз?" "Адам - қоғам - орта" қарым-қатынасы, т.б. тақырыптарда) екі топ кезегімен ой толғаныстары мен шешімдерін ортаға салып, өз жобаларын қорғайды.

Көрсетілген шаралар оқу-тәрбие үрдісінде тақырыппен сабақтастыра жүргізу оң нәтижеге жеткізіп, студенттердің мнандығына деген сүйіспеншілігін қалыптастыруға негіз болады деп есептейміз. Демек, субъект іс-әрекеті - тұлға дамуы мен қалыптасуының басты факторы. Дұрыс ұйымдастырылған оқу-білім, еңбек, іс-әрекет т.б. тұлғаны дамытады, өмірлік дұрыс бағыт таңдауына және сол мақсатта игілікті қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді.

Қарым-қатынас тұлғаның өз замандастары мен өзін танудың маңызды құралы ретінде қажет. Оқу-тәрбие процесінің тиімділігі қарым-қатынас саласында және нақтылы іс-әрекет саласында мақсатқа байланысты лайықты ұйымдастырудан көрінеді.

Болашақ мамандардың кәсіби қызметіне даярлығының қалыптасуы тәрбиенің барлық түрінің өзара байланысуы арқылы жүзеге асады: ақыл-ой, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, дене т.б. Сонымен бірге студенттерде кәсіби қызметке жауапкершілігінің қалыптасуы ұлттық тәрбиенің қозғаушы күші - ұлттық санаға сіңіп, қалыптасқан салт-дәстүрлер, ұлттық рух, ұлттық намыс, ұлттық абырой, ар, ұят, кісілік және т.б. қасиеттермен байланысты сапалар негізінде көрініс табады. Қазақ халқының игілігі отанға деген көзқарасы мен қатынасы дәстүрлерінен туындайтын ізгілік, ізеттілік, қайырымдылық, мейірімділік, қонақжайлық, иманжүзділік т.б. адами қасиеттерді қалыптастыру - ұлттық тәрбиенің құнды мақсаттары болған. Қазақ халқының ғасырлар бойғы өзінің ұлттық игі дәстүрлерін ұрпағына үйрету арқылы әдепті адами тәрбиенің нормасы деп түсінген. Халықтық әдеп-ұрпақ тәрбиесінің түпкі өзекті арқауы. Әсіресе, қарым-қатынаста адамды сыйлау, сәлем беру, орын беру, көңіл-күйіне көз салу, қарым-қатынаста кішіпейілділікпен, парасаттылық, саналылықпен, ізеттілікпен қатынас жасау, әдептілік көрсету, отанға қызмет ету үйретіледі және үнемі талап етіледі[109].

Болашақ мұғалімдер ертеңгі қызметінде ата-анамен бірлесе жұмыс істей отырып, халықтық педагогика элементтерін бала тәрбиесінде пайдаланудың әдіс-тәсілін, жолдарын үйретуге дайын болуы қажет. Әрине бұл студенттердің жоғары оқу орындарында оқып жүрген кезінен-ақ халықтық педагогика мұраларын саналы түсінуі мен оны күнделікті қарым-қатынасында пайдалануды және әдет етуі арқылы жүзеге асады деп есептейміз.

Әдебиеттер:

- 1.Р.Қ. Аралбаева. Мектепке дейінгі педагогика. Оқулық. Алматы, 2012
- 2.Г.Худайбергенова, А.Рысбекова. Көркем әдебиет арқылы бала тілін дамытудың мүмкіндіктері. // Ақиқат журналы, 2014
- 3.Шаймерденова К. Педагогические взгляды Абая Кунанбаева. - А., 1990.
- 4.Тажимаев Т. Т. Философские, психологические, педагогические взгляды Абая Кунанбаева. - А., 1957

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

ИВАНОВА Елена Радифовна

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал) ОГУ

Оренбургская область, г. Орск, Россия

Iva17051@yandex.ru

Аннотация

Мақалада филолог студенттердің "XIX ғасырдағы шетел әдебиетінің тарихы" пәнін оқытудағы Moodle жүйесі мен Microsoft Teams платформасының мүмкіндіктеріне салыстырмалы талдау жасалған. Автор жұмыс тәжірибесіне және Moodle жүйесінде тіркелген курсқа сүйене отырып, оқытушылардың бір-бірін толықтыруға арналған әртүрлі білім беру платформаларын игерудің орындылығы туралы қорытындыға келеді.

Аннотация

В статье дается сравнительный анализ возможностей системы Moodle и платформы Microsoft Teams при изучении студентами-филологами дисциплины «История зарубежной литературы XIX века». Автор, опираясь на опыт работы и зарегистрированный курс в системе Moodle, приходит к выводу о целесообразности освоения преподавателями различных образовательных платформ, которые призваны дополнять друг друга.

Современный образовательный процесс, как и другие сферы деятельности, оказался в условиях, которые потребовали от преподавателя умения реагировать на те вызовы, которые выдвигает время. В формате дистанционного обучения значительно актуализированы различные образовательные платформы. Безусловно, каждая из них имеет свои достоинства и недостатки, но их разумное сочетание позволяет достичь хороших результатов.

Российская Федерация вступила в эпоху информационного общества значительно позже других европейских стран. Однако, следуя по собственному пути развития, современная Россия уже достигла определенных успехов в применении информационных технологий. Электронные СМИ, информационные системы, социальные сети и другие ресурсы стали частью повседневной жизни россиян.

Использование информационно-коммуникационных технологий в образовании является одной из основных задач, принятых «Стратегией развития информационного общества в Российской Федерации на 2017-2030 гг.» [1]. Министерство образования Российской Федерации уделяет большое внимание информатизации образовательного процесса, так как использование информационных технологий значительно увеличивает количество педагогических методов обучения студентов.

Дистанционное образование обеспечивает равные образовательные возможности для всех желающих. Благодаря этому виду образования можно поступить в любой иностранный вуз и получить диплом, который будет оценен как любой другой. Положительной стороной дистанционного обучения является выбор места и времени проведения учебного процесса. Препятствием для развития дистанционного образования является низкая осведомленность людей об этой системе. Но, несмотря на это, дистанционное образование набирает известность. Подсчитано, что в ближайшее время около 40-50% людей будут учиться дистанционно [2]. В Российской Федерации дистанционное образование только набирает популярность.

Особенностью преподавания литературы является прежде всего приоритет «живого общения», предающего красоту живого слова, подчеркивающего эмоциональную составляющую художественного произведения. Однако в условиях пандемии преподаватель-словесник должен уметь реализовывать цели и задачи изучаемой дисциплины в ином формате.

Дистанционное филологическое образование имеет ряд специфических особенностей. Например, самым главным условием успешного освоения истории зарубежной литературы в высшем учебном заведении является чтение произведений выдающихся мастеров слова, чьи произведения составляют основу классической мировой литературы. Здесь нужна высокая мотивация и самодисциплина. Однако преподаватель может грамотно направить студента и регулировать процесс чтения благодаря возможностям цифрового образования. Хорошие возможности для этого дает система электронного обучения Moodle. Создавая свой курс на этой образовательной платформе, преподаватель получает возможность дать теоретический лекционный материал, сформулировать и назначить перечень вопросов для самостоятельного изучения в формате практического занятия, создать тест.

Для контроля начитанности студента хорошо подходит тестовая форма, которую можно обозначить как тест – коллоквиум. Система вопросов, входящих в тест, проверяет только знание текста, и ответить на такие вопросы невозможно, не прочитав произведение. Заданные преподавателем параметры тестирования позволяют заранее сориентировать студентов, назначив время прохождения теста и его тему. Система электронного обучения Moodle качественно и быстро оценивает результаты теста-коллоквиума, показывает и в процентном, и в балльном эквиваленте его результаты.

Опыт работы в системе Moodle показывает, что для более серьезной оценки знаний, недостаточно вопросов, требующих однозначного ответа. Например, в тесте-коллоквиуме по роману В. Гюго «Собор Парижской богородицы» содержатся вопросы, в ответах на которые необходимо соотнести имена героев и их портретные характеристики, написать однозначный ответ о предметном мире романа, определить по отрывку из текста, о ком из героев идет речь и т.п. Это могут быть следующие вопросы: кем приходится Клоду Фроло Жан Мельник? В каком жанре Пьер Гренгуар написал свое произведение к празднику шутов? Где живет король, и как это объясняет автор романа?

Вместе с тем, тестовая система Moodle предлагает автору курса включить задания, требующие развернутого ответа. Это эссе, в котором студенту необходимо восстановить хронологию событий, дать оценку поступку героя, отметить черты, определяющие принадлежность произведения к тому или иному направлению. Конечно, оценивание таких ответов потребует от преподавателя больше времени, но это более весомая оценка, которая более убедительно демонстрирует осведомленность студента. В коллоквиуме - тесте это, например, такие вопросы: к какому важному политическому событию Пьер Гренгуар сочинил свою мистерию? Каков исторической фон романа? Что такое «крысиные норы», и почему они появились именно в период средневековья? Объясните, как Вы поняли, почему король Франции живет в Бастилии?

Следует отметить, что не все возможности системы Moodle востребованы в процессе преподавания литературы. При создании лекционного фонда курса нет необходимости проверять степень освоения материала с помощью дополнительных вопросов и дальнейшего их оценивания, так как основным критерием выставления оценки дисциплин, связанных с литературой, является знание историко-культурного контекста и хорошее знание текста художественного произведения. Также не совсем совпадает с целями и задачами курса форма «Семинар», так как она предполагает живое обсуждение темы, которое невозможно в системе Moodle.

Помимо тестов и лекции в системе Moodle при изучении дисциплины «История зарубежной литературы XIX века» активно используется ресурс «Задание». Это предполагает создание системы вопросов, на которые студенты отвечают письменно и отправляют свой ответ на проверку. Преподаватель, оценив работу, отправляет результат проверки в журнал, который формируется автоматически. Например, задание по поэме Дж. Г. Байрона «Паломничество Чайльд-Гарольда» в системе Moodle следующие пункты:

1. История создания поэмы Байрона «Паломничество Чайльд-Гарольда».
2. Прочитайте поэму Дж. Г. Байрона «Паломничество Чайльд-Гарольда» и объясните значение всех женских имен в произведении.
3. Идейный смысл поэмы «Паломничество Чайльд-Гарольда». Проблема свободы и ее воплощение в поэме.
4. Поэма «Паломничество Чайльд-Гарольда» как лиро-эпическое произведение.
5. «Байронический герой», его черты, отражение в его образе умонастроения эпохи.
6. Автор и герой в поэме «Паломничество Чайльд-Гарольда».
7. Роль второго предисловия к IV песни поэмы.

Задание по роману В. Скотта «Айвенго» выглядит так:

1. Познакомьтесь с материалом лекции «Творчество В. Скотта».
2. Внимательно прочитайте роман.
3. Выпишите основные положения романтического историзма В. Скотта
4. Руководствуясь положениями романтического историзма В. Скотта, приведите примеры эпизодов или сцен, или глав романа, соответствующие каждому положению романтического историзма В. Скотта.
5. В чем заключаются композиционные особенности романа?
6. В.Г. Белинский и А.С. Пушкин о В. Скотте.

Дополнить работу в системе Moodle в условиях дистанционного обучения призвана платформа Microsoft Teams, которая активно использовалась во время пандемии. Эта корпоративная платформа дает возможность «живого» общения преподавателя и обучающегося. Это, например, чтение лекций, докладов, групповые обсуждения вопросом и даже чтение наизусть. Также Microsoft Teams позволяет создать удобную систему заданий и их контроля, дает дополнительную возможность прикреплять файлы с самой разной информацией.

Дополнительные функции Microsoft Teams обеспечивают более гибкий график контроля выполнения заданий, при которых преподаватель может назначить дополнительное время для выполнения задания, определить круг студентов, которым предназначено задание, назначить передачу предмета, чего нет в системе Moodle. Вместе с тем, платформа Microsoft Teams не совсем удобна при проверке знаний с помощью теста: небольшой диапазон оценивания ответов, не совсем ясная система назначения контроля с отсрочкой времени. При этом следует отметить, что в обеих системах хорошо формируется журнал с оценками. В Microsoft Teams учитываются и повторные попытки, а системе Moodle считаются сотые доли для уточнения оценки.

Промежуточная аттестация в Microsoft Teams дает возможность вести беседу, выстраивать диалог, что немаловажно при изучении такой дисциплины, как история литературы. Система Moodle ориентирована только на дистанционное общение, поэтому с ее помощью лучше организовывать самостоятельную работу студентов, которая дополнит итоговую оценку по дисциплине. Следует также

отметить, что работа в Microsoft Teams позволяет преподавателю более мобильно обновлять информацию, прикрепляя файлы в необходимой закладке и оповещать обучающихся в чате.

Опыт работы показывает, что при онлайн-обучении сочетание двух названных образовательных платформ дает хорошие результаты. Освоение преподавателем возможностей мультимедийных образовательных технологий значительно модифицирует процесс обучения и делает образование более современным. Очевидно, что после снятия всех ограничений, вызванных пандемией, вернуться к прежним формам работы со студентами без учета возможностей системы Moodle и платформы Microsoft Teams будет невозможно.

Список литературы

1. Стратегия развития информационного общества в Российской Федерации на 2017-2030 годы. URL-адрес: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/71570570/>. Дата обращения: 16.04.2021.
2. Полат, Е.С. Педагогические технологии дистанционного обучения - дистанционное образование: объем, проблемы и перспективы развития, Международная научно-практическая интернет-конференция / Е.С. Полат. – Москва, Россия, 2005. С. 50-55.
3. Зайцев, В.С. Мультимедийные технологии в образовании : современный дискурс / В.С. Зайцев. – Челябинск : Издательство ЗАО «Библиотека А.Миллера», 2018. – 30 с.

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИКИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПИИ НА ПРИМЕРЕ СИНГАПУРА И ЯПОНИИ

БОРТНИК Александра Андреевна

Научный руководитель: С.В. Савенко

Белорусский государственный экономический университет

Минск, Беларусь

alexa1minsk@gmail.com, savenkosv@yandex.by

Аннотация

Мақалада шетелдік тікелей инвестициялардың донорлар мен алушыларға әсер етуі қарастырылады. Сингапур мен Жапониядағы инвестициялық ахуал талданады. Жапония мен Сингапурға тікелей шетелдік инвестицияларды тарту саясатының ерекшеліктері зерттелді.

Аннотация

В статье рассмотрено влияние прямых иностранных инвестиций на страны-доноры и реципиенты. Проанализирован инвестиционный климат в Сингапуре и Японии. Изучены особенности политики привлечения прямых иностранных инвестиций в Японию и Сингапур.

Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) являются видом международной инвестиционной деятельности, сущность которого заключается в приобретении одной компанией устойчивого влияния на деятельность другой компании посредством создания новых предприятий или осуществления сделок по слиянию и поглощению.

ПИИ оказывают достаточно неоднозначное влияние как на страну, экспортирующую инвестиции, так и на импортирующую их. Эффекты ПИИ распространяются не только на компанию, в рамках которой осуществляется инвестиционная деятельность, но и на другие предприятия различных отраслей, а также на государство. Для страны-реципиента ПИИ открывают возможности для экономического роста, улучшения технологической базы, повышения уровня занятости и налаживания торговых связей с другими странами. При этом негативное влияние заключается в вытеснении с рынка национальных производителей и существовании уклонения от налогов. Для страны-донора отмечается снижение занятости и налоговых поступлений, но при этом можно наблюдать снижение издержек производства и повышение доли квалифицированных работников.

Современный этап развития мировой экономики свидетельствует о том, что прямые иностранные инвестиции выступают одним из главных факторов устойчивого, качественного и сбалансированного экономического развития страны. Современный международный рынок ПИИ характеризуется высокой степенью конкуренции между странами, принимающими инвестиции. Государства ведут активную борьбу за привлечение в национальную экономику иностранного капитала в форме ПИИ, создавая для этих целей благоприятный инвестиционный климат и совершенствуя механизмы привлечения прямых инвестиций.

Мировой опыт показывает, что ПИИ имеют положительное воздействие на усиление и ускорение экономического роста и развития стран-реципиентов. Одним из самых ярких примеров стран, развитие которых было обусловлено привлечением ПИИ, является Сингапур. Данная страна не богата природными ресурсами, вследствие чего скачок ее экономического развития был основан на политике привлечения в страну крупных ТНК, что позволило производить конкурентоспособную продукцию для мирового рынка.

Согласно индексу глобальной конкурентоспособности Сингапур занимает первое место [6]. Это означает, что в данной стране способна обеспечить высокий уровень благосостояния граждан посредством эффективного распределения располагаемых ресурсов. Экономическая модель Сингапура представляет собой развитую рыночную систему, которая основана на экспорте продукции, обеспечении максимальной открытости страны и активном привлечении иностранных инвесторов. В 2019 г. Сингапур вошел в тройку крупнейших получателей ПИИ и их приток составил \$92 млрд [5].

В противоположность Сингапуру, Япония привлекает достаточно незначительное количество ПИИ. Она является одной из самых развитых стран мира и занимает 6 место в глобальном рейтинге конкурентоспособности [6]. Однако, являясь крупнейшим мировым лидером и крупнейшей страной-кредитором, она испытывает трудности в привлечении ПИИ, т.к. является закрытой от внешних партнеров. В 2019 г. приток ПИИ составил \$14,55 млрд., что для страны с таким уровнем развития является крайне низким показателем, т.к. ПИИ в Беларусь были на таком же уровне [4]. При этом Япония является крупнейшим в мире прямым инвестором, значительно превышая показатели США. Так, в 2019 г. из Японии было вывезено \$227 млрд, что превысило аналогичный показатель 2018 г. на \$84 млрд [2]. Таким образом, на современном этапе можно говорить о неполной вовлеченности Японии в международные экономические процессы. В Японии предпринимаются попытки увеличения притока ПИИ созданием абэномики, которая ставит перед собой задачу привлечения ПИИ, однако данный проект сложно назвать успешным, т.к. предполагало, что к 2020 г. в страну будет привлечено \$332 млрд [1].

Современная инвестиционная политика как Сингапура, так и Японии ориентирована на либерализацию и стимулирование инвестиций. Однако, следует отметить, что ввиду различий между странами по экономическим, политическим и социальным составляющим, страны характеризуются наличием множества различий в приоритетах и инструментах проводимой инвестиционной политики.

В области информационного обеспечения инвестиционной деятельности обе страны сопровождают иностранных инвесторов по принципу «одного окна», защищают их права и интересы, а также рассматривают проблемные вопросы инвестиционной деятельности. Что касается банковского сектора, обе страны осуществляют льготное кредитование иностранных инвесторов. Им выдаются кредиты на приобретение производственного оборудования по пониженным ставкам. В области правового регулирования инвестиционной деятельности происходит облегчение условий инвестирования посредством сокращения длительности процедур регистрации до одного час. Кроме того, было уменьшено количество необходимых для таможенных процедур документов на 60% [1].

Помимо общих для двух стран, в каждой из них применяются дополнительные меры по привлечению ПИИ. В Сингапуре существует программа начинающего предпринимателя. Эта программа поддержки осуществляется государством и заключается в том, что на каждые 3 сингапурских доллара, вложенных инвестором, государство выделяет до 7 сингапурских долларов.

В налоговой политике стран также предусматривается ряд льгот. В Сингапуре для бизнес-ангелов существует программа налоговых вычетов, т.е. им возвращается до 50% налоговых вычетов на инвестиции, вложенные в развитие новых бизнес-проектов. Кроме того, при доходе ниже 300 тыс. сингапурских долларов действует пониженная ставка налога на прибыль. Она составляет 9%, в то время как при более высоком доходе налог составляет 17%. В Японии же для иностранных инвесторов предусмотрено снижение корпоративного налога до 20%, в то время как в зависимости от дохода он ранжируется от 22 до 30% [3].

В Сингапуре для привлечения инвесторов создаются «точечные» зоны промышленного производства, или СЭЗ, ориентированные на экспорт. В Японии чтобы не допустить однобокого развития были созданы шесть Национальных специальных стратегических зон, каждая из которых направлена на привлечение инвестиций в конкретную отрасль. Например, происходит привлечение инвестиций в международную бизнес и инновации, туристическую сферу, сельское хозяйство.

Кроме того, особенностью Японии является существование системы пожизненного найма, основанной на Законе о компаниях. Для привлечения ПИИ происходит сглаживание этой особенности и постепенная ликвидация данной системы.

Однако в каждой стране существует ряд отраслей, защищаемых государством от иностранных инвесторов, т.к. большая доля иностранного капитала в них, может вызвать зависимость страны и

отраслей от инвестора. Как правило, это отрасли специализации страны. Так, в Сингапуре ограничен доступ инвесторов в авиатранспорт, коммунальные услуги и судоходство. В Японии такими отраслями являются сферы транспорта и телекоммуникаций.

Таким образом, инвестиционную политику данных стран можно охарактеризовать как политику максимального благоприятствования притоку иностранных инвестиций в различные сектора экономики. Страны способствуют либерализации инвестиционного режима, сокращению трудоемкости административных процедур, упрощению налогового законодательства, созданию налоговых льгот и преференций для иностранных инвесторов, обеспечению защиты прав инвесторов, повышению прозрачности и доступности информации в данной сфере. Однако степень открытости экономики оказывает значительное влияние на политику привлечения ПИИ и их объем.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Asia-Pacific Trade and Investment Report. Recent Trends and Developments. Основные положения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unescap.org/sites/default/files/APTIR-Executive-Summary-Russian.pdf>. – Дата доступа: 02.04.2021.
- 2 Invest Japan Department Japan External Trade Organization (JETRO). Invest Japan Report 2019. – Tokyo, 2019.
- 3 Invest Japan Department Japan External Trade Organization (JETRO). Инвестирование в Японию Открытие предприятия в Японии // DoingBusinessJapan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.jetro.go.jp/ext_images/uzbekistan/info/Reports/index.html/DoingBusinessJapan.pdf. – Дата доступа: 01.04.2021
- 4 Inward foreign direct investment (FDI) in Japan from 2010 to 2019 // Statista [Electronic resource]– Mode of access: <https://www.statista.com/statistics/755771/japan-inward-fdi>. – Date of access: 29.03.2021.
- 5 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2020 / The United Nations. – New York and Geneva, 2020.
- 6 World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2019. – Geneva, 2019.

КРЕДИТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДА

КОМАЛОВА Виктория Дмитриевна

Научный руководитель: С.В. Савенко

Белорусский государственный экономический университет

Минск, Беларусь

vika.komalova@mail.ru, savenskoy@yandex.by

Аннотация

Мақалада Халықаралық валюта қорының негізгі функциялары туралы айтылады. Беларусь Республикасы мен Халықаралық валюта қоры арасындағы қатынастар талданды. COVID-19 пандемиясының Халықаралық валюта қорының қызметіне әсері зерттелді.

Аннотация

В статье рассмотрены основные функции Международного Валютного Фонда. Проанализированы отношения Республики Беларусь и Международного Валютного Фонда. Изучено влияние пандемии COVID-19 на деятельность Международного Валютного Фонда.

Международный валютный фонд представляет собой кооперативную международную валютную организацию, членами которой в настоящее время являются 190 стран мира. Он был учрежден вместе с Всемирным банком в 1945 году в рамках Бреттон-Вудской конференции, созванной после Второй мировой войны.

МВФ наиболее известен как финансовый институт, который предоставляет ресурсы странам-членам, испытывающим временные проблемы с платежным балансом, при условии, что заемщик проводит политику экономической корректировки для решения этих трудностей. В последние годы кредитование МВФ резко увеличилось, поскольку этот институт сыграл центральную роль в разрешении серии экономических и финансовых кризисов в странах с формирующимся рынком в Азии, Латинской Америке и Европе. МВФ также активно участвует в содействии экономическому росту и сокращению бедности в своих более бедных членах, предоставляя финансирование на

льготных условиях в поддержку усилий по стабилизации экономики, осуществлению структурных реформ и достижению устойчивой позиции по внешнему долгу.

МВФ является уникальным среди межправительственных организаций своей комбинацией регулирующих, консультативных и финансовых функций, вытекающих из целей, для которых учреждение было создано. [1]

Квоты являются важным компонентом структуры управления МВФ. Они определяют влияние, которое страны-члены оказывают на процессы принятия решений, а также их финансовые обязательства и доступ к финансированию в случае необходимости. Пересмотр квот становится все более спорным и затяжным делом, в основном из-за относительного подъема стран БРИКС и других развивающихся экономик, а также давления, которое это оказывает на сложившиеся властные отношения внутри Фонда.

Квоты выполняют три основные функции. Во-первых, право голоса: квоты используются для определения количества голосов, которыми каждая страна-член имеет в своем распоряжении в системе принятия решений МВФ. Во-вторых, доступ к финансированию: квоты определяют уровень помощи, к которой страны-члены могут прибегнуть в случае необходимости. В-третьих, подписка: квоты используются для определения объема ресурсов, которые каждый член должен предоставить МВФ. Доли квоты. Например, у члена с наибольшей долей квоты находится главный офис Фонда (в настоящее время Вашингтон, округ Колумбия, США). Кроме того, пять стран-членов с наибольшими квотами принимают решение о местонахождении депозитариев для золотых резервов Фонда. Что еще более важно, доли квот используются для определения распределения специальных прав заимствования (СПЗ), формы международных резервных активов, призванных дополнить официальные резервы стран-членов.

Соединенные Штаты Америки являются крупнейшим совокупным вкладчиком в МВФ в размере 155 миллиардов долларов и крупнейшим блоком голосов в более 16% голосующих акций. США обладает эффективным правом вето при принятии многих решений. Также в топ 6 стран с большим пакетом голосов входят Япония (6,2%), Китай (6,1%), Германия (5,3%), Франция (4,0%) и Великобритания (4,0%). Доля голосов евро зоны составляет 21,5%. Республика Беларусь имеет 0,14% голосующих акций в размере 681,5 млн СПЗ. [2]

МВФ предлагает правительствам ряд различных типов ссуд, называемых инструментами или программами, в зависимости от их обстоятельств и классификации доходов. Все страны-члены МВФ имеют право брать ссуды из счета общих средств МВФ по рыночным процентным ставкам. В то время как только страны с низкими доходами имеют право брать займы по льготным ставкам: в настоящее время с процентной ставкой 0 процентов до июня 2021 года через Фонд сокращения бедности и роста.

Размер заимствования страны по каждому инструменту, зависит от ее доли квоты МВФ, которая в целом основывается на его относительном положении в мировой экономике.

В отличие от других международных финансовых институтов (таких как Всемирный банк или Региональный Банк Развития), МВФ, по сути, является хранилищем валют своих членов и части их валютных резервов. МВФ использует этот пул валют и резервных активов для предоставления кредитов странам-членам, когда они сталкиваются с экономическими трудностями, что отражено в их внешнем платежном балансе.

Республика Беларусь является членом МВФ с 1992 года. Беларусь и МВФ сотрудничают в трех основных областях таких, как ежегодный мониторинг и разработка программ экономической политики, предоставление ссуд при необходимости, и техническая экспертная помощь.

28 июля 1993 года в рамках Механизма систематических преобразований для Беларуси было одобрено 70,1 миллиона СПЗ, чтобы помочь с инфляцией и общим качеством жизни населения Беларуси. В поддержку правительственной программы экономических реформ 1995 года МВФ выдал вторую выплату в рамках программы Механизма систематических преобразований на сумму 70,1 млн. СПЗ (103 миллиона долларов США).

12 сентября 1995 г. МВФ одобрил кредит по соглашению stand-by в размере 196,28 млн СДР (293 млн долларов США). Резервное соглашение было направлено на повышение стабильности цен, платежного баланса, рыночной экономики, частной собственности на землю и, в конечном итоге, на устранение любых барьеров на пути приватизации в деловом секторе. С целью, что это поможет привлечь иностранные инвестиции и снизить проблему инфляции.

В 2005 году Беларусь выплатила свои кредиты, и Международный Валютный Фонд сообщил, что в Беларуси наблюдается рост экономики и снижение инфляции.

После финансового кризиса 2007–2008 годов Беларусь серьезно пострадала в отношении торговли, уровня резервов и платежного баланса. 12 января 2009 г. МВФ одобрил кредит по соглашению stand-by в размере 2,46 млрд долларов США, что составляет 418,8% от квоты Беларуси.

Первоначально было выделено 787,9 млн долларов США, а остальные должны были выплачиваться в рамках ежеквартальных обзоров, чтобы Беларусь выполняла их условия. 29 июня 2009 г. МВФ завершил свой первый обзор соглашения о резервном кредитовании и утвердил выплату 679,2 млн долларов США после заключения о том, что Беларусь соблюдает соглашения. МВФ также одобрил увеличение кредита до 3,52 млрд долларов США. [3]

В ответ на пандемию Covid-19 МВФ временно увеличил лимиты доступа в рамках инструментов экстренного финансирования и годовой лимит общего доступа в рамках нелегитимных ресурсов. МВФ также установил линию краткосрочной ликвидности (SLL) для поддержки членов с очень сильной политикой и фундаментальными принципами.

Ссудные ресурсы, доступные странам с низкими доходами, резко увеличились в 2009 году, а последнее время с марта 2020 года в ответ на беспрецедентный спрос на льготное финансирование в связи с пандемией COVID-19. Средние лимиты по льготным кредитным механизмам МВФ были удвоены в 2009 году, пересмотрены и увеличены в 2016 году и снова увеличены на одну треть в 2019 году, чтобы сохранить потенциал. Годовые лимиты доступа к Фонду сокращения бедности и роста были временно увеличены в связи с пандемией COVID-19 до 6 апреля 2021 года. Кроме того, до конца июня 2021 года были продлены нулевые процентные ставки по льготным кредитам, а процентная ставка на экстренное финансирование установлено на нуле. Трастовый фонд по сдерживанию и оказанию помощи при катастрофах был изменен, чтобы облегчить обслуживание долга беднейшим и наиболее уязвимым членам. Наконец, эффективные и обещанные дополнительные кредитные ресурсы были обеспечены в ответ на значительный спрос на льготное финансирование, вызванный пандемией COVID-19 и последующими экономическими потрясениями. [5]

Таким образом, МВФ предоставляет финансовую поддержку для удовлетворения потребностей платежного баланса по запросу своих стран-членов. В отличие от банков развития МВФ не предоставляет ссуды на конкретные проекты. По такому запросу группа сотрудников МВФ проводит обсуждения с правительством, чтобы оценить экономическую и финансовую ситуацию и размер общих финансовых потребностей страны, а также согласовать соответствующие ответные меры политики.

Регулярное кредитование МВФ финансируется из полностью оплаченного капитала, на который подписываются страны-члены. Такое кредитование осуществляется через счет общих ресурсов, в котором хранится капитал, на который подписаны участники. Подписка на капитал страны является ее квотой в МВФ.

Библиографический список

1. Overview of the IMF as a Financial Institution – стр. 1–
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam45/pdf/chap1.pdf>
2. The International Monetary Fund: 15th General Review of Quotas –
стр. 2 – [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/631059/IPOL_BRI\(2019\)631059_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/631059/IPOL_BRI(2019)631059_EN.pdf)
3. Belarus and the IMF – стр. 6 – <https://www.imf.org/external/region/BAL/rr/2017/110217.pdf>
4. <https://news.tut.by/economics/700057.html>
5. <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance>

ШЕТЕЛ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНА ОҚУҒА ӘЛЕУМЕТТІК - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУІ

КОШЕРБАЕВА Мериза Абзаловна

Ғылыми жетекшісі – Навий Л.Н., п.ғ.к., профессор м.а.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Кокшетау, Қазақстан

meriza_20@mail.ru

Аннотация

Мақалада Қазақстанда білім алып жатқан шетелдік студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуіне шолу жасалған. Осыған сәйкес халықаралық студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуін қарастырылған, нақтырақ айтсақ: басқа елге келуге байланысты мәдени ортаның өзгеруі, бейтаныс жоғары оқу орнына кіру қажеттілігіне байланысты оқу ортасының өзгеруі, бұрынғы

байланыстардан кету және жаңа әлеуметтік желідегі құрылыммен ұсынылған әлеуметтік байланыс желісінің өзгеруі айтылған.

Түйінді сөздер: әлеуметтік-психологиялық бейімделу; әлеуметтік-мәдени бейімделу; академиялық бейімделу; әлеуметтік желі; шет тілдік орта; жастар; шетелдік студенттер.

Психологиялық бейімделу мәселесінің өзектілігі болашақ маман ретінде шетелдік студенттерді одан әрі тиімді даярлау міндеттерімен анықталады. Сәтті бейімделу студенттердің оқу процесіне тез қосылуына ықпал етеді, жастарды даярлау сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл мәселені шешу-мәдени алмасу және өзара іс-қимыл. Бұл екі жақтың мейірімділігі мен ашықтығын қажет етеді. Осылайша, шетелдік студенттердің Қазақстанның жоғары оқу орындарында білім алу жағдайларына бейімделуі өзекті мәселе болып табылады [1; 4 б].

Қазіргі уақытта өз елінен тыс жерлерде жоғары білім алғысы келетін жастардың саны артып келеді. Қазақстанды таңдайтын студенттер саны артып келеді, өйткені Қазақстан ерекше еуразиялық өркениет болып табылады және шетелдік студенттерді оқытуда белгілі бір тәжірибеге ие. Жоғарыда атап өткеніміздей, жаңа елге келгенде, шетелдік студенттер бейімделуде қиындықтарға тап болады. Сәтті бейімделу студенттердің оқу процесіне тез қосылуына ықпал етеді және жастарды даярлау сапасын арттыруға ықпал етеді. Шетелдік студенттердің Қазақстанның жоғары мектебіне бейімделуінің психофизиологиялық мәселелерін зерттеу теориялық және қолданбалы аспектілерде үлкен ғылыми қызығушылық тудырады.

Ш. Уәлиханов атындағы КУ-де шетелдік студенттерді оқытуға болатын үлгі ретінде - біздің елімізде оқуға ұмтылатын шетелдіктер арасында ең танымал университеттердің бірі болып табылады. Бірқатар шет мемлекеттердің өкілдері Қазақстанда жоғары білім алуға ұмтылады. Бұл үрдісті қолдау керек пе? Қазақстанда оқу процесінде шетелдік студенттердің әлеуметтенуін қалай оңтайландыруға болады? Шетел студенттерін Көкшетау университетінде оқыту не береді? Көкшетау университетінде студенттерді оқытудың көп жылдық тәжірибесі шетелдік студенттерді оқытудың тұжырымдамалық моделін әзірлеу үшін үнемі әлеуметтік зерттеулер жүргізуді талап етеді. Қазақстандық жоғары оқу орындарында оқытын шетелдік студенттер белгілі бір уақытқа қазақстандық әлеуметтің бір бөлігіне айналады.

Шетелдік студенттердің саны университеттің әлемдік кадрлар даярлау жүйесіндегі қажеттілігінің көрсеткіштерінің бірі болып табылады және арнайы жүргізілген әлеуметтік зерттеулердің мәліметтері бойынша Қазақстанның университеттері жетекші елдердегі университеттердің бәсекеге қабілеттілігінен әлдеқайда төмен. Сонымен бірге, шетелден оқуға келетін студенттердің саны біртіндеп артып келе жатқанын атап өткен жөн, бұған жоғары білім беру мекемелерінің жыл сайынғы Бүкіл Қазақстандық мониторингі аясында шетелдік студенттердің үлесі оқу орнының тиімділігі/ тиімсіздігі критерийлерінің бірі болып табылатындығы ықпал етеді [2; 6 б].

Шетелдік студенттердің шетелдік жоғары оқу орындарына түсуі халықаралық тәжірибе болып табылады және айтарлықтай дәрежеде әлемдік білім беру кеңістігін интернационалдандырумен байланысты. Қазіргі уақытта, әлемдегі әрбір 5 - медициналық студент шетелдік болып табылады. Мәдени-гуманитарлық және ғылыми-білім беру салаларындағы халықаралық ынтымақтастықты күшейту Қазақстанның сыртқы саясатының басым бағыты болып табылады [3; 6 б].

Қазақстан Болон процесіне енді және бүгінгі күні әлемнің көптеген елдерімен халықаралық ынтымақтастықты қарқынды дамытуда. Қазақстанның 2010 жылы Болон процесіне қосылуы республиканың білім беру қызметтерінің халықаралық нарығына шығуына және басқа елдермен бәсекелестікті бастауына мүмкіндік берді. Бүгінгі таңда шетелдік студенттер ағыны айтарлықтай өсті. Бұл білім беру сапасын арттыруды және жалпы еліміздің тартымдылығын көрсетеді. Қазақстан азаматтарын медициналық мамандықтарға оқытуға мемлекеттік тапсырысты қысқарту бойынша соңғы жылдардағы тенденция ескеріле отырып, шетелдік студенттердің ағыны жоғары оқу орнының қаржылық тұрақтылығы үшін тиімді. Екінші жағынан, шетелдік студенттер өз үйлерінде оқығанға карағанда жаңа елге бейімделу проблемасына және оқу орнының талабына тап болады [4;6 б].

Өздері үшін бөтен елде болған кезде жастар бейімделу кезеңдерімен бірге жүретін әртүрлі күйзелістерді сезінеді. Академиялық үлгерім, оқуды жалғастыруға деген ынталандыру, медициналық мамандықта бекітілген жас адам және жалпы әл-ауқат осы мәселенің сәтті шешілуіне байланысты. Осылайша, медициналық мамандықтарға түсетін шетелдік студенттердің бейімделу процестерін әлеуметтік-психологиялық қолдау мәселесі қоғамдық денсаулық сақтаудың өзекті және шешілмеген мәселелерінің бірі болып табылады.

Көптеген ғалымдар бейімделу проблемаларының келесі топтарын ажыратады [5;38 б]:

- әлеуметтік-мәдени бейімделу
- әлеуметтік-психологиялық бейімделу;

- педагогикалық бейімделу.

Әлеуметтік-мәдени бейімделу термині басқа мәдениеттің өкілі мен оның қазіргі өмір сүру ортасының өзара әрекеттесуінің белсенді процесін, өмірге қажетті еңбек дағдылары мен білімдерін белсенді игеру процесін, студенттің жаңа қоршаған шындықтың негізгі нормаларын, үлгілерін, құндылықтарын игеруін білдіреді (мәдениетке "кіру" немесе "қосылу" құбылысы).

Шетелдік студенттерді жаңа әлеуметтік-мәдени кеңістікке тарту олар үшін жаңа қоғамдағы әлеуметтік-мәдени мінез-құлық нормаларымен танысуды, оқытушылар мен студенттер арасында достық қарым-қатынасты қалыптастыруды, қолайлы психологиялық климатты құруды, басқа мәдениеттің тасымалдаушыларына қатысты стереотиптік теріс көзқарастарды жеңу бойынша жұмысты қамтиды. Көптеген символдар мен бейнелер, мінез-құлық стереотиптері арқылы туған мәдениет адамға әртүрлі жағдайларда автоматты түрде әрекет етуге көмектеседі. Жаңа мәдениет жағдайында туған мәдениетте қалыптасқан белгілер мен стереотиптердің таныс жүйесі қолайсыз болады.

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу дегеніміз шетелдік студенттің тұлғааралық қатынастар жүйесіне кіруі, адамның топқа, ондағы қарым-қатынасқа бейімделуі, өзіндік мінез-құлық стилінің көрінісі ретінде түсініледі.

Бейімделудің педагогикалық аспектісі, ең алдымен, шетелдік студенттердің кәсіби орта нормалары мен түсініктерін игеруімен, оқу процесін ұйымдастырудың сипатына, мазмұны мен жағдайларына бейімделуімен, студенттердің өзіндік оқу және ғылыми жұмыс дағдыларын қалыптастырумен байланысты. Ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысу, өз мүмкіндіктерін барынша іске асыруға ұмтылу маңызды сәт болып табылады, өйткені шетелдік студенттер оқу уақытының көп бөлігін өз бетінше өткізеді.

Шетелдік студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі мәдени өзара іс-қимыл салаларын табысты кеңейту үшін қажетті буын болып табылады. Бейімделу процестеріне этномәдени және жеке факторлар айтарлықтай әсер етеді. Жеке факторлар - этникалық толеранттылық және шетелдік мәдени ортаға әлеуметтік-психологиялық бейімделу. Жаңа оқу процесінің бір бөлігі бола отырып, шетелдік студент ұйымдастырушылық талаптарды қабылдау қажеттілігіне тап болады. Бірақ бұл тек оқу режимі және оқу процесін реттейтін университет әкімшілігінің талаптары ғана емес. Әңгіме сол туралы барлық жиынтығын әлеуметтік-экономикалық жағдайлар. Шетелдік студент басқа елде қабылданған дәстүрлерді, нормалар мен ережелерді ескере отырып, мінез-құлықтың жаңа бағытын жасауға мәжбүр. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу жүйесі бірқатар мәселелерді шешуге арналған. Сондықтан психологиялық ғылым мен практика осы құбылыстарды егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді.

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу мигранттың оқу орнының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін игеруінен, онда қалыптасқан қатынастар жүйесіне енуінен, ұйым мүшелерімен он өзара әрекеттесуінен тұрады. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу тез табысқа жетудің алдауына, қиындықтарды бағаламауға, қарым-қатынас проблемаларына байланысты қиындауы мүмкін. Ресейлік психологиялық әдебиеттерінде әлеуметтік-психологиялық бейімделудің үш аспектісі талданады [6; 67 б]:

- бейімделудің өзі процесс ретінде қарастырылады,
- бейімделу – бейімделу қабілеті ретінде,
- бейімделу-бейімделу процесінің нәтижесі ретінде.

Осылайша, әлеуметтік-психологиялық бейімделу деп түсіну әдеттегідей:

- микросоциалдық өзара әрекеттесудің барабар ұйымдастырылуын және әлеуметтік маңызды мақсаттарға қол жеткізуді қамтамасыз ететін процесс.

- әлеуметтік ортамен тепе-теңдік, оның міндеті адамның өмір сүруін және жеке дамуын қамтамасыз ету.

- қолайлы курспен адамның бейімделу жағдайына әкелетін процесс.

- ортамен өзара әрекеттесу процесін белсенді реттеу.

Осыған орай, қазіргі уақытта әлеуметтік-психологиялық бейімделу жеке тұлғаның жеке ерекшеліктерімен және қоғамдағы жеке тұлғаның ұстанымымен байланысты күрделі білім ретінде анықталады. Бір жағынан, бұл жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның өзара әрекеттесу процесі, ол қызмет нәтижелерінің қоғам талаптарына сәйкес келуіне белгілі бір дәрежеде қол жеткізуге бағытталған. Екінші жағынан, әлеуметтік-психологиялық бейімделу-бұл өзін-өзі ұйымдастыратын жүйе, оның негізгі элементтері жеке тұлғаның құрылымдық компоненттері де, әлеуметтік ортаның ерекшеліктері де болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. https://dspace.tltsu.ru/bitstream/123456789/6460/1/Филатова%20Г.А._ПСХб_1401.pdf
2. <https://semeymedicaluniversity.kz/wp-content/uploads/files/диссовет/мед2017/Приложение%202.pdf>
3. <http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/8475/adaptaciya.pdf>
4. <http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/8475/adaptaciya.pdf>
5. 1. Блинова Т.А., Новиков А.В., Руднова Н.Н. Особенности преподавания информатики на русском языке как иностранном в информационном обществе для стран со слабым информационным уровнем в области алгоритмизации и программирования. / Профессионально направленное обучение русскому языку иностранных граждан: сб. материалов Международной научно-практической конференции. — М., 2010. Т. 1. С. 38—46.
6. Азбергенова Г. А. Социально-психологическая адаптация личности в кросс-культурных условиях / Г. А. Азбергенова // Вестник Кыргызско-Российского славянского университета. 2016. — Т.16. — № 4. — С. 65—67.

ЦИФРЛАНДЫРУ БАҒДАРЛАМАЛЫРЫНЫҢ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТЕГІ ОРНЫ

КУЛБАЕВ Аман Бекенович

Т.Қ.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы
Алматы, Қазақстан
aman_1948@mail.ru

Аңдатпа

Автор білім, ғылым және мәдениеттің бүгінгі жаһандану кезеңіндегі орнын саралай келіп, мәдениет саласында цифрландыру сабақтастығының салалас өркендеуіне талдау мен дәйекті пікірлерін ұсынады.

Анотация

Автор анализирует место образования, науки и культуры на современном этапе глобализации, дает анализ и аргументированные мнения о последовательном развитии преемственности цифровизации в сфере культуры.

Anotation

The author analyzes the place of education, science and culture at the present stage of globalization, gives an analysis and reasoned opinions on the consistent development of the continuity of digitalization in the field of culture

Егеменді еліміздің халықаралық қоғамындағы беделі мен мәртебесінің өсіп өркендеуі экономика саласымен қатар, білімі, ғылымы мен мәдениетінің де алар орны ерекше екені дау туғызбайды. Дербес мемлекетіміздің дамуына ықпал ететін стратегиялық жоспарлар мен маңызды бағдарламалар ғылыми негізсіз хәм салалы зерттеулерінсіз болашағы болмайтыны бек ақиқат. Ұлттық жаңғыруға жол ашқан Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы елімізге үлкен серпіліс беріп, қоғамдағы ауқымды іс-шаралардың өзегіне айналғанына төрт жыл болды. Аталмыш бағдарламаның ұлттық рухани жаңғыруына жол ашса, ал, Қазақстанның даму стратегиясы оның мақсатқа жету жолында ұлттық сананың деңгейін көтеруде жоспарлы істің іске асуының алтын қазығы. Осындай жаһандық қажеттіліктің ұлт үшін қайнар көзі білім, ғылым және мәдениет.

Өркениетті елдердің өрелі бағыттағы стратегиясы айтылған мәселелерде шешімін тауып, салтанат құрып отырғанына ширек ғасыр өтсе де, біздің елімізде енді ғана көзіміз жетіп, бас изеп отырмыз. Дей тұрғанмен Отанымыздағы білім, ғылым озық технологиялар саласына салынған инвестициялардың нәтижесі бір-екі жыл уақыт шамасында іске асып, нәтиже беріп, көріне қоймауы айқын процесс.

Қажырлы еңбек пен сан түрлі ізденістердің адами көріністердегі дара еңбектің халақаралық стандарттарына сай іске асырып, халық игілігіне қызмет атқаратыны әлбетте көңілге қуаныш сезімін ұялатады. Бүгінгі цифрландыру кезеңі студенттік аудиториялардың айқын көмекшісі, жаңалыққа қол жеткізушісі, әрі интеллектуалды өрісіне айналды. Осы аталған салаға үкімет тарапынан дербес бағдарламалар бойынша: 2019 жылы үкімет жарлығымен «Рухани жаңғыру Қазақстандық қоғамның даму институты» құрылды. Білім, ғылым министрлігінің бағдарламалары бойынша 10 салалық орталықтарға қолдау көрсетіліп, қаражат бөлініп отыр. Бұл дегеніміз жаңашыл айқын басымдылыққа

ие, өркениет ғылыми бағдарламалардың республикалық бюджеттен дербес қаржыландырылады және оның көлемі мемлекеттік гранттар есебінен санының көбейетінін министр А.Аймағанбетов мырза ғылым күніне арналған салтанатты құттықтауында жария етті.

Айтылған ойды сабақтай түсетін болсам, бүгінгі таңдағы актуальды мәселелердің бірі әрі бірегейі цифрландыру саласының көмегіне зәру білім мен ғылым сала тармағындағы мәдениет мәселелері. Мәдениет, әдебиет, өнер көп салалы, салиқалы әр халықтың өмір өзегінен тамыр алатын адами болмыс – ұлттық код.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың халқына жолдауындағы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты мақаласы айтар сөздің айғағы.

XXI ғасырда өркениет өрісі адам мен қоғамдағы іс-әрекетіміз саналы жағдайға көшумен сипатталуы оның даму процесінің жаңа дәуірі ақпараттық технологиялық индустрияның рухани байлық пен мәдениет сабақтастықтарындағы байланысы ерекше мәнге ие болуы аса қажет.

Қарқынды даму үстіндегі қоғамның ғылымы мен мәдениет мәселелері заман талабына сай сабақтастық табуының бір қыры ол оқу процесінің мектептерде, студенттік аудиториялардағы пәндердің цифрлы трансформациялануы білім сапасын жаңа деңгейге көтереріне дау жоқ.

Аталмыш салада ұстаздар мен профессорлық оқытушылар құрамдарының оқу әдістемелік, шығармашылық, дәрістік, тәжірибелік қызметтеріне үлкен серпіліс беріп, іске аса бастағаны көңілге қуаныш толтырады. Аталған сабақтастық өнердің қара шаңырағы Т.Қ.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясында да игі істер топтамасы білім беру бағдарламаларында жаңа заманауи үрдістеріне сай кәсіби құзиреттілікті арттыруда келелі жұмыстар атқарылуда. Әр дәрісхананың оқу бағдарламаларына қажетті техникалық жабдықтар: аудио, видео, жарық түсіру, бутифория мен реквизит, костюмдер цехтарының өнімдерін кәсіби біліктілікті арттыруда көмекші құралдар ретінде пайдалануда. Бұл кәсіби шеберлікті меңгеруде аса маңызды. Академиямыздағы Өнер бағдарламаларының жүйесі негізінен алыс жақын шетел өнер шаңырақтарының оқу бағдарламаларымен сабақтас болуында басты назарда ұстауымызды айта кеткен жөн. Себебі бұрынғы оқу жүйесі тек кеңестік қоғамның саясатына сай барлық одақтас республикаларда бір жүйеде іске асты. Ал бүгінгі жаһандану дәуірінде дербес ұлттың ұстанымы оқу, тәрбие, дәріс мәселелеріне жаңа талаптар қойылып, ұлттық ұстанымға көшу маңызды болды. Бұл бағыттағы іс-әрекетіміз өзінің жемісін беруде.

Шығармашылық саласының басты бағыты ғылым мен теорияны негіздей келіп, жас болашақ кәсіби мамандардың ой пайымдары, интеллект, сана салауаттылығындағы білімділік пен біліктілікте өзіндік ұлттық ерекшеліктерін ерекшелендіретін концептерге айқын басымдылық беріледі. Олар – тілі мен ділі, тарихи мен діні, әдеби – мұралары мен салт-дәстүрлері, ырым-пайымдағы мәдениеті, өнері мен ауыз әдебиеті. Осы атаулардың психо-физиологиялық жиынтығының адами болмысы ұлттық кодты құрайтыны анық процесс. Әлемдегі неше түрлі ұлттар мен ұлыстар өз болмыстарынан ажырамай, салт-дәстүрлерін ұлықтап, қасиет тұтып, қанша нәубет көрсе де, өз қазығынан ажырамай, даму мен өркениетті қоғам құруда.

Болашағынан үлкен үміт күтетін бағдарламаларды игеруде білімді де білікті, жалынды да жігерлі жастардың өндіріске араласуы олардың табысты еңбектері халық игілігіне айналуына жол ашуда, адами факторларда кездесетін «қызғаншақтық», «көре алмаушылық», «жемқорлық» сынды жат пиғылдардан бойымызды аулақ салып, қажырлы адал еңбек нәтижесі арқылы салауатты өмір салтын бойға сіңіруді қасиет тұту абзал. Айтар ойдың абзалы Атыраудан Алтайға дейін, Жетісудан Кереку-Қызылжарға дейін үлкен геокеңістікте өмір сүріп жатқан қазақ ұлтында тілі мен ділінде, болмысы мен мәдениетінде, салт-дәстүрінде айырмашылықтың жоқтығы үлкен аксиома.

Болашақ ұрпақтың есеюі мен қалыптасуында мектептен кейінгі, жоғары, арнаулы оқу орындарындағы және әскери борышын өтеп жүрген жастарымыздың әр елді мекеннен жиналып, өмірге қалыптасу мәдениетін рухани ұстанымын бойына сіңірулері жаңаша көз-қараста дамуы абзал. Аталған мекемелердің жастарға деген көз-қарасы, тәрбиесі, ұлттық ұстанымда болуы шарт және де тәрбие мәселесіндегі рухани құндылықтарымыздың негізі Отан, Жер-Су мекендері тарихи тұлғалар, Бабалар өсиеті, ғылым, білім саласындағы дара тұлғалар мен өнер қайраткерлері туралы аудиовидео, деректі фильмдер мен кездесу кештері күн тәртібіндегі тұрақты мәселелерге айналуы тиіс.

Бұл мәселені көтеріп отырғаным Қазақ ұлттық радио, кино-теле корпорациясының алтын қорындағы сақтаулы тұрған үн таспалар мен видеофильмдер өңделіп, яғни, цифрлы құжатқа айналып халықан өскелен ұрпақтың игілігіне жұмыс жасауы тиіс. Сонай 90-шы жылдардан, яғни, Егемендік алған уақыттағы халықтың ауыр халында бала тәрбиесін «көк жәшіктегі» арзан қол мультсериялармен, салт-дәстүрі бөлек бейне таспалардың қала, аудан тіпті алыс ауылдарда қаптап «біреудің қаңсығы» жаңа құрылып жатқан ұлттық үдерісімізге «таңсық» болып, демократия осы екендеп жастар тәрбиесіне орасан зор нұқсан келтіргені ақиқат. Себебі, тілі мен ділі бөлек үн таспа-видео, жас жеткіншектің дүние танымын орысша, ағылшынша тәрбиелеп, тілін ұсартып, дәстүрімізге

жат қарым-қатынасты бойына сіңірді. Бұл үлкен арандатушылық саясаттың қалыптасуының алғы шарттарының бірі. Әрі қарай ойланбасақ орыс психологиясына жұтынып кетуіміз орны толмас тарихи қателікке душар боламыз. Бұл қазақ ұлтының рухына жасалған және өзіміз жасап отырған, соған көніп отырған ар-ұят алдындағы қылмысымыз.

Цифрлық сауаттылық – бұл адами өмірінің рухани жан азығындағы білім, ғылым және мәдениет салаларындағы заманауи технологияларды сенімді, тиімді және қауіпсіз қолдануға қабілеттілігін жетілдіру, XXI ғасырдың ең маңызды білімі мен біліктілігін қамтиды. Елімізде бұл саланың технологиялық жан-жақты жасақталу үстінде. Цифрландыру бағдарламасы оқу үрдістерінде жаңа технологияның электронды оқу құралдарын пайдалану үшін өте маңызды. Цифрландыру оқу үрдісі, білім, ғылым және мәдениет салаларын меңгеруде оқу -әдістемелік үдерісінің сапасына игі әсер етеді.

Үкіметтің бастамасы бойынша әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, білім беру процесін цифрландыру жүйесі аса маңызды, демек білім беру сапасын жақсарту, жаңа ақпараттық технологияларды дамытумен қатар, заманауи іс-қағаз процестерін жеңілдету мен жеделдету процесін іске асыруды дамыту.

Ал бүгінгі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі дамыған цифрлық инфрақұрылым болып табылады. Т.Қ.Жүргенов атындағы ҚҰӨА -да цифрлық білім беру ресурстарын, ашық онлайн – курстардың желілері мен платформаларын оқу жүйесінде дамытуда елеулі істер атқарылып жатқаны, білім қоры- кітапхана жүйесі автоматтандырылып электронды кітапхана жұмыс атқаруда. Профессорлық -оқытушылар құрамы сандық білім беру ресурстарын пайдалана отырып, шәкірттермен оффлайн шығармашылық дәрістерін сапалы білім беруге сабақтастырды. Яғни сабақ мазмұнын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялы мүмкіндіктерімен толықтырды

Өнер мен мәдениет қазақ халқының бойына біткен байлығы ол қай мамандықты қызмет атқармасын өнерлі, һәм мәдениетті, кәсіби саланың өркендеуіне сеп болатын рухани жан-азығы. Қолданысқа кіретін ұлттық бай мұрамызды көріп, біліп, танысып отыруына ақпарат құралдарының оның ішінде цифрлы технологияның атқарар ролі шаш етектен боларына күмән жоқ, тек, қол жетімді болуы бүгінгі заман талабы.

Жаһандық пандемияның көрсеткеніндей оқу үрдісінің онлайн жүйеге көшкен кезде алыс ауыл жастарында қашықтықтан дәріс алып, қатынас жасау желілері осы уақытқа дейін жетілмегенін білеміз, ал үкімет отырысындағы ақпарат керісінше. Ауыл деген қазақ халқының ГЕНОФОНЫ. Сол ауылда туып өстік, тәлім тәрбие алдық, XXI ғасырдағы басталған жағдай ауылдарда тіпті төмен деңгейде қалып қойғандары сүйегімізге сын.

Мәдениетті елдің түйсік санасы білім мен ғылымнан суарылған, елі үшін, жері үшін қызмет атқаратын ұлттық құндылықтардан мағлұматы - зор білімді де білікті жастар қатарының әр салада толығыуы бүгінгі күн тәртібі.

Мәдениет саласында алыс жақын шет елдермен ақпараттық кеңістікті құруда профессорлық оқытушылармен қатар студенттердің де білім беру жүйесінде заманауи жаңашылдық цифрлық технологияларды меңгеру, көкейкесті мәселе. Бұл жүйеде жемісті еңбектер алда екені айқын.

Жан-жақты таралатын цифрлы озық технология халық игілігінде сапалы көмекші ролін атқарағанда ғана халықаралық дәрежедегі білім, ғылым және мәдениет саласындағы көрсеткіштеріміздің жетістіктері де цифрлы технологиямен сабақтас дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нурсултан Назарбаев – Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. 2017
2. Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». 1 қыркүйек 2020.
3. Цифрлы Қазақстан бағдарламасы № 827 12.12.2017 Үкімет қаулысы
4. 2017-2021 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: 2017ж.

КАЗАХСТАНСКОЕ ТЕАТРАЛЬНОЕ ИСКУССТВО В МИРОВОМ КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

МАЕМИРОВ Асхат Максимович, ДЖУМАБАЕВ Мекан Овезович

Музыкальный театр для детей и юношества, Казахская Национальная академия им. Темирбека
Жургенова
Нур-Султан, Алматы, Казахстан
askhatmaemirov@mail.ru, tmmekan1991@gmail.com

Аннотация

В статье авторы рассматривают то, как современное сценическое искусство отвечает идее национального единства, понимания восприятия проблем глобализации, понятия концепций международных отношений и развивает эстетический вкус молодежи. Описывают то, какое значение имеет богатое национальное наследие, в том числе театральное, для того чтобы сохранить свое место в мировой культуре. В статье рассматриваются актуальные вопросы сотрудничества деятелей искусства разных театральных культур. Начиная с того времени, когда упор делался на спектакли исторической тематики, на национальные особенности. В статье утверждается, роль культуры на формировании современного и международного диалога, взаимопонимания между народами и государствами.

Ключевые слова: режиссер, театр, спектакль, искусство, культура.

Abstract

In the article, the authors consider how contemporary stage art meets the idea of national unity, understanding the perception of the problems of globalization, the concept of concepts of international relations and develops the aesthetic taste of youth. Describe the importance of a rich national heritage, including theatrical, in order to maintain its place in world culture. The article discusses topical issues of cooperation between artists from different theatrical cultures. Since that time, the emphasis has been on performed of historical themes, on national characteristics. The article argues the role of culture in the formation of modern and international dialogue, mutual understanding between people and states on the example of the performances of foreign directors outside their country

Key words: director, theater, performance, art, culture.

Современный театр становится неотъемлемой частью культурной жизни общества, который активно участвует в решении исторических, социо-культурных и гуманитарных вопросов. Современное сценическое искусство отвечает идее национального единства, понимания восприятия проблем глобализации, понятия концепций международных отношений и развивает эстетический вкус молодежи. Сегодня очевидно, что данные проблемы отражены в постановках национальных театров нашей огромной страны.

По проекту «Современная казахстанская культура в глобальном мире», отмеченной в статье Лидера нации Н.А.Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» главной целью является выдвижение на мировую арену культурное достояние нашей страны, созданное за годы независимости, являющееся частью всемирного культурного наследия.

На сегодняшний день именно культура выступает одним из наиболее эффективных средств налаживания международного диалога, взаимопонимания между народами и государствами. Во всем мире возрастает роль культурно-гуманитарного сотрудничества в формировании современной полицентрической системы глобального развития. Естественно, что и для Казахстана определение своего места в мировом культурном пространстве является важным вопросом и актуальной проблемой сегодняшнего дня. Самобытное и уникальное звучание современной культуре Казахстана придает богатое культурно-историческое наследие, наличие элементов общетюркской идентичности и сохранение элементов кочевой культуры в менталитете и духовной культуре современных казахов, что делает ее независимой как от запада, так и от Востока.

В современных условиях глобализации крайне необходимым является формирование и поддержание целостного, адекватно воспринимаемого и отвечающего действительности культурного имиджа Казахстана в глазах международного сообщества. Казахский театр демонстрирует свою жизнеспособность с первых дней открытия. На сцене национального театра сформировались режиссерские почерки многих художников. «После обретения независимости страны изменился и театр, он стал более открытым, патриотичным, а главное коммерчески успешным» [1, с. 293]. Происходящие в нашем обществе сложные процессы, изменения потребовали обновления форм театрального искусства. Поэтому отдельные режиссеры стали искать новые идеи и новые формы.

Ряд постановок театра девяностых годов прошлого и начала нынешнего веков – это спектакли, отражающие жизнь и социально-исторические события недавнего прошлого – начала и середины XX века. Удалось создать новую художественную трактовку событий, остававшихся прежде вне зоны внимания общественности или изображавшихся в фальсифицированном виде. Это «Сто лет любви» Д.Исабекова, «Габит» и «Нарком Жургунов» Р.Отарбаева, «Ахико из Актаса» и «Вкус домашнего хлеба» М.Омаровой, спектакли которые рассказывают о тяжелом и трагическом прошлом народа, судьбе жертв репрессий. Идеино-художественный опыт казахских пьес, в которых нашли художественное воплощение исторические события, описания эпохи, раскрытие сущности происходящего через авторское восприятие, несомненно, дает толчок к формированию нового общественного мышления. Театральное искусство, способствуя укреплению исторической памяти, ставит много острых современных социальных и эстетических проблем.

Казахстанские театры всегда обращались к зарубежной классике, что имело немаловажное значение для творческого роста театральной труппы. В последние годы казахские театры предоставили публике возможность увидеть шедевры, которые никогда раньше не шли на сцене академического театра, редкие для репертуара отечественных театров произведения. Это в первую очередь – «Анна Каренина» Л.Толстого и «Зоопарк» Э.Олби в театре Ауэзова, «Венецианские близнецы» К.Гольдони в Павлодарском театре, «Войцек» в частном «Театре 28», «Пролетая над гнездом кукушки» К.Кизи в театре им.Куанышбаева и другие стали событием в театральной жизни страны. Особенно хочется отметить спектакль «Войцек» в постановке молодого режиссера Д.Жумабаевой, который стал событием прошлого театрального сезона. Постановка получила Гран-при двух престижных международных фестивалей: это «Подмосковные вечера» и фестиваль стран Центральной Азии. Современное прочтение Г.Бюхнера, использование инновационных технологии, смелые режиссерские решения, мастерство актерского исполнения и актуальность поставленных проблем оказали большое влияние на зрителей. «В спектакле концентрированно существуют три стихии: вода, огонь и земля. Целое фаер-шоу в сцене с балаганом, непрекращающийся дождь, льющийся на сцену всю вторую половину действия, земля, которой присыпают Войцека остальные персонажи – нет только воздуха. И единственное, что остается главному герою – задыхнуться от ситуации самому и утащить за собой любимую... Душную атмосферу спектакля поддерживают декорации: по планшету расставлены деревянные ящики, и сама сцена театра кукол, где ставят «Войцека», тоже выглядит как большой ящик. Иногда персонажи из этого ящика выходят, выходя и из истории – на кромке сцены их ждет микрофонная стойка, которая лучше любой границы разделяет уровни действия» – пишет критик О.Малышева [2].

Были осуществлены постановки на современные темы по пьесам А.Багдат, М.Колганат, А.Аламан и других. Хоть они еще и не вышли на мировую арену, их произведения – своеобразные поиски молодой волны со своим восприятием и взглядом на жизнь, со своим осмыслением, пришедшей для того, чтобы перенять эстафету жанра. Поэтому новые пьесы последних лет придали репертуару казахского театра другую форму и эстетическое содержание. Их спектакли стали для коллективов путеводителем новых поисков, сценических идей и концепций, серьезных социальных голосов, образных решений. Данное обстоятельство было отмечено и на Международном молодежном театральном форуме, который в 2015 году проходил в Минске, где в работе молодых драматургов принимал участие А.Багдат, а в 2018 году в Ереване, где участвовал М.Колганат.

Также свое достойное место заняла в репертуаре театров классическая драматургия. Режиссеры старались найти новые решения, новые формы. Особое место в истории казахстанского театра заняли постановки «Карагоз» М.Ауэзова режиссера Ф.Молдагалиева и «Грех Шолпан» М.Жумабаева режиссера Б.Шамбетова в Петрапавловском театре, «Козы Корпеш – Баян сулу» Г.Мусрепова на сцене Корейского театра (режиссер Д.Жумабаева), «Кобыланды» М.Ауэзова на сцене театра им. М.Ауэзова и «Кыз Жибек» Г.Мусрепова в Жастар театры в постановке Н.Жакыпбая и другие. Режиссеры стремятся по-новому прочитать национальную классику, глубже раскрыть идейно-художественное содержание пьес, увидеть в них те большие общественные проблемы, которые волнуют сегодняшних зрителей.

Сегодня непрекращающийся процесс национального самоопределения казахстанского искусства, с одной стороны, находится под влиянием глобальных тенденций, с другой – наблюдается обращение к древним традиционным формам художественной выразительности. В своих лучших спектаклях казахский театр постоянно обращается к богатейшим традициям национальной музыки, литературы, изобразительного искусства. Опора театрального искусства на лучшие культурные традиции, возвращение на сцену этнографии, фольклора, национального быта, ритуалов – одно из направлений современного казахского театра, которое проявилось в ряде спектаклей последнего времени.

Жизнь в Казахстане, естественно, не могла не вызвать интерес этнических театров к казахской культуре, к классической драматургии. «Карагоз», «Енлик – Кебек», «Кобланды», «Хан Кене» М.Ауэзова, «Поэма о любви» Г. Мусрепова и другие пьесы ставились на сцене русских, немецкого, корейского, уйгурского и узбекского театров Казахстана.

Сегодня казахстанским театрам удалось обеспечить преемственность актерских поколений и выпускать спектакли, становящиеся особо любимыми и посещаемыми иногда благодаря одной только безвестной молодежи, которая через несколько месяцев становится и любимой, и популярной, и почитаемой в казахстанском театральном и кинематографическом пространстве. Ряд талантливых актеров казахстанского театра – Б.Кожа, С.Петросян, Ю.Толоконников, К.Кыстакбаев, Е.Даиров и др. с большим успехом снялись в зарубежных кинолентах.

Исторический опыт каждой нации уникален, трансформируясь в ткань художественной культуры, он становится общечеловеческим достоянием. В настоящее время Казахстан является мощным культурным очагом, эпицентром новейших художественных течений. Театр прогрессирует из века в век, из года в год, экспериментируя и меняя свои художественные направления. Казахский театр не исключение. Пытаясь выйти на мировую арену режиссеры ищут новые формы, новый театральный язык. И большую роль в современном национальном театре играют режиссеры с мировыми именами, которые обогащают репертуар наших коллективов. Многие театры страны стали приглашать режиссеров из Центральной Азии. Это У. Умаров и О. Салимов из Узбекистана, Б. Абдуразаков и С. Усмонов из Таджикистана, Н. Асанбеков и Н. Абдыкадыров из Киргизстана, К. Аширов и О. Ходжакули из Туркменистана, которые работали в разных театрах Казахстана, и оставили интересные режиссерские работы. В результате почти все академические и региональные театры в нашей стране традиционно привлекают режиссеров из-за рубежа: С.Потапова из Якутии, А.Абушахманова из Башкортостана, И.Вайткуса, Л.Закаускаса из Литвы, М.Пайффера и Д.Билова из Германии, Г.Маргвелашвили из Грузии и Кан Техе Сик из Южной Кореи. Из выше названных режиссеров Б. Абдуразаков, Н. Абдыкадыров до нынешних дней продолжают радовать своими спектаклями зрителей казахстанских театров. На кануне всемирной пандемии Н. Абдыкадыров успел выпустить 2 спектакля. «Козы Корпеш – Баян сулу» Г.Мусрепова поставил в новой интерпретации на сцене Актюбинского областного драматического театра им. Т.Ахтанова. Не медля режиссера пригласили для постановки в Костанайский облостной театр им. И.Омарова. Для этого театра режиссер сам инсценировал пьесу «Кус жолы» по роману Ч.Айтматова «Материнское поле».

В их спектаклях проявились тенденции к условному решению сценического пространства, лаконизму и простоте, к построению мизансцен в различных плоскостях, изобретательному использованию света, умелой работе с компьютерными технологиями и т.п. Самое главное – театры познакомились с постановщиками, режиссура которых отличается смелостью, активностью мысли. И актерам, участвовавшим в этих спектаклях, очень интересно и полезно было соприкоснуться с новым режиссерским почерком.

В 2017 году самый молодой театральный коллектив страны «Астана мюзикл» показала премьеру знаменитого мюзикла Жерара Пресгурвика «Ромео и Джульетта», которая впервые зазвучала на казахском языке. А в декабре 2018 года в Астане состоялась премьера знаменитого мюзикла «Notre Dame de Paris». Казахскоязычной постановкой «Notre Dame de Paris» руководили сами авторы мюзикла – Р. Коччанте и Л. Пламандон, а также команда продюсеров из Франции. Постановкой акробатических трюков руководит чемпион мира и чемпион Европы по воздушной гимнастике Джонатан Гаждан.

Ежегодно республиканские театры проводят гастрольные поездки по Казахстану, ближнему и дальнему зарубежью. Россия, Германия, Корея, Китай – это лишь часть стран, которые с гастрольями посетили казахстанские театры.

В рамках программы «Рухани жаңғыру» под эгидой Министерства культуры и спорта РК молодому театру Астана Мюзикл был организован зарубежный тур в Европу, где коллектив показал этно-фольклорный мюзикл «Кыз Жибек» в пяти столицах Европы – в Берлине, Париже, Вене, Брюсселе и Москве. Коллектив с успехом продемонстрировал богатую культуру своего народа, сумел заворожить публику национальным колоритом, самобытностью и яркостью своих выступлений.

Также при поддержке Министерства культуры и спорта РК и посольства Казахстана в Японии в Токио был показан спектакль «Ахико из Актаса» и театрализованый концерт «Страна Великой степи». В спектакле художественно описывается судьба японца по имени Ахико Тецуро, который в советское время стал жертвой сталинских репрессий и в 15 лет оказался в стенах Карлага – исправительно-трудового лагеря, входившего в систему ГУЛАГ. Освободившись, он обосновался в поселке Актас, в окрестностях Караганды. Спустя много лет Ахико вернулся на родную землю и встретился с родными. Но как ни умоляли его родные, в Японии он не остался. Вернулся домой, в Актас. Сейчас Ахико 85 лет, у него 11 внуков, 5 правнуков. Хочется особо отметить, что постановка

потрясла японских зрителей не только тем, что главным героем является их соотечественник, а в первую очередь нашей национальной культурой, многонациональностью, гостеприимством и добротой казахов.

В последние двадцать лет фестивали заняли важное место в обществе и стали одним из социально-культурных феноменов современного театрального процесса, так как они способствуют установлению и поддержке международных культурных связей. Казахское фестивальное театральное движение расширяется из года в год, как географически, так и количественно, и показывает высокий художественный и организационный уровень.

В сентябре 2006 года впервые за годы суверенитета в г. Алматы был проведен Международный театральный фестиваль стран Центральной Азии, который проходит один раз в два года и уже сумел утвердить свой авторитет. Последние годы (2016 и 2018) данный фестиваль полностью обосновался в г. Талдыкургане, и в который раз объединил профессионалов сценического искусства, и на деле способствует развитию и укреплению культурных связей между театрами стран Центральной Азии. В 2019г. в честь 80-летия А.Кекилбаева прошел международный театральный фестиваль. В нем участвовали театры из Казахстана, России, Турции, Туркменистана, Армении, Ирана, Таджикистана, Грузии. Казахстан при поддержке ТЮРКСОЙ, выступает связующим звеном в укреплении корней культуры разных стран.

Продолжается проведение традиционного республиканского театрального фестиваля, в котором принимают участие театры со всех регионов Казахстана. За годы Независимости они проводились практически ежегодно и послужили стимулом для новых творческих поисков.

Сегодня театры Казахстана достойно представлены на различных международных фестивалях, форумах и конкурсах. Лучшие казахстанские театральные мастера имеют возможность стажироваться на самых престижных площадках мирового искусства. В 2017 году академический театр имени М.Ауэзова спектаклем «Жажурек» участвовал на фестивале, посвященный 75-летию Д.Исабекова в Лондоне. А в 2018 году спектаклем «Коркыт» в постановке литовского режиссера Йонаса Вайткуса казахский театр одним из первых из сценических коллективов Центральной Азии посетил Авиньонский фестиваль. «Успех постановки Й.Вайткуса был обусловлен поисками метафорической образности, что свойственно литовской режиссуре, в качестве ключа к сценическому решению поэтического театра Ирана-Гайыпа... Слаженная работа литовской творческой команды продемонстрировала современный режиссерский театр с художественной концепцией и оригинальной интерпретацией текста. Взаимодействие разных национальных сценических культур привело к появлению на казахской сцене новой театральной образности» [3, с. 277].

Большую роль в пропаганде национального сценического искусства играет Ассоциация театров Казахстана, объединяющая ведущие профессиональные театры республики. В течении трех лет объединение стало общиной, которая служит интересам международного казахского театрального искусства. Крупнейшим событием в этом направлении является Всемирный театральный фестиваль «Астана», который прошел в 2017 и 2018 годах. Казахский зритель познакомился с всемирно известными режиссерами как Джорджо Стреллер (Италия), Роберт Струа (Грузия), Сюзанна Андраде (Великобритания), Эймунтас Някрошюс (Литва), Гжегож Яжина (Польша), Юрий Бутусов (Россия), Жао Мяо (Китай), Сонг Юн Оки (Южная Корея) и другими. Как отмечает грузинский театральный критик, доктор искусствоведения Лаша Чхартишвили: «Международные контакты и связи повышают популярность казахской театральной жизни, способствуют развитию туризма и усиливает интерес к стране. Одновременно, фестивали способствуют обмену опытом и изучению нового, новой переоценки событий» [4, с. 399]. Таким образом, данный фестиваль показал, что современный театральный процесс идет по пути освоения средств из арсенала мировой сценической культуры.

Интеграция отечественного театрального искусства в мировое культурное пространство, широкое продвижение историко-культурного наследия Казахстана в стране и за рубежом, формирование собственных национальных культурных брендов – цель культурной политики Казахстана. Имея такое богатое национальное наследие, в том числе театральное, мы, сохраняя и изучая, являемся частью мировой культуры.

Список использованной литературы:

1. Еркебай А. Становление и развитие театрального искусства Астаны // Астана: от геополитического статуса к культурному разнообразию. Очерки. – Алматы, 2014. – 428 с.
2. <http://today.kz/news/kultura/2017-12-16/756435-syigrali-v-yaschik/>
3. Кабдиева С. К вопросу о казахской режиссуре // Вопросы искусствоведения XX – начала XXI века. Материалы международной конференции. – Алматы, 2016. – 462 с.

4. Чхартишвили Л. От Европы до Азии, или первый всемирный фестиваль в Астане // Қазақстанның заманауи театр үдерісіндегі фестивальдің халықаралық байланыс ретіндегі ролі. – Алматы, 2017. – 402 б.

ҰЛТТЫҚ САНАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ

МАЯБАСОВА Гулжан Жуанышбековна

№26 «Самұрық» бөбекжай-бақшасы

Шымкент, Қазақстан

gmayabas@gmail.com

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев ұсынған «Қазақстан-2030» стратегиясының негізгі бағыттарының бірі ретінде халықтың ұлттық моделі мен салт-дәстүрлерін есепке ала отырып, білімі мен білігі жағынан өркениетті елдердегі замандастарымен қатар тұра алатын, бойында ұлттық, отаншылдық рухы мықты қазақстандықтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеу қажеттігі баса айтылған [1].

Халық даналығында «Отан оттан да ыстық» деген ұғым бар, яғни атамекенін, отанын қадірлеп, құрметтеуде бала бойындағы тәрбиенің бастауын ата-ана қалыптастырса, бала бақшадағы тәрбие көзін жеткізуші, әрине тәрбиешісі мұғалім болып табылады. Атақты грек философы Аристотель барлық адамдарға мемлекет тарапынан тәрбие беруді жақтап, дене, ақыл ой, адамгершілік тәрбиенің байланысын, қоғамдық және отбасы тәрбиесінің сабақтастығына көздейді. Грек ғалымы Платон «Ұлды тәрбиелеп отырып, жер иесін тәрбиелейміз» деп тегін айтпаған[2]. Бала ойынының, тілінің, ой-өрісінің, дүниетанымының, санау, есептеу, бейнелеу дағдыларының, эстетикалық талғамының қалыптасу заңдылықтарының арнайы зерттеген шетелдік психолог-педагог ғалымдардың Л.С.Выготский, Д.В.Эльконин, А.В.Запорожец, В.В.Давыдов, Н.М.Подьяков, В.С.Мухина, В.А.Сохин, А.П.Усова, М.А.Маркова, А.М.Леушина т.б. ғылыми ой-пікірлерін ескеру нәтижесінде мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік стандартындағы базалық білім мазмұнының құрылымы жетілдірілді. Осы жетілдірілген нұсқада әрбір пән негіздерінен берілетін білім мазмұны толқтырылып, баланың мектепке дайындығын анықтайтын талаптар жиынтығы нақтыланады [3].

Мектепке дейінгі педагогика дегеніміз - қазіргі педагогиканың мектеп алдындағы жастағы балалардың дамуын, тәрбиесін, оларды қарапайым оқыту түрлерін зерттейтін саласы.

Мектепке дейінгі педагогика саласындағы зерттеулер пәнаралық сипатта болады және жалпы педагогикасы, балалар педагогикасы және жас психологиясы салаларының шегінде болады: бұл ғылыми пәндердің деректері мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқытудың мақсаттары мен тәсілдерінің теориялық негізі болады.[4]

Н. Жұмабекованың «Мектепке дейінгі кезеңде білім беру мазмұнын жаңартудың әдіснамалық негіздері» атты еңбегінде мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңартудың ғылыми-педагогикалық негіздері айқындалып, оның әлемдік тәжірибедегі мәні мен маңызына жан-жақты талдау жасалған. Еліміздегі мектепке дейінгі ұйымдардағы білім мазмұнын жаңартудың тұжырымдамасы, моделі жасалып, негізгі бағыттары нақты көрсетілген. Білім мазмұнын жаңартуда бірлескен іс-әрекеттерді ұйымдастыру логикалық-психологиялық проблема тұрғысынан қарастырылып, білім мазмұнын жаңартуда инновациялық технологияларды пайдалану, тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігін жетілдіру, шығармашылығын дамыту жолдары қамтылып, педагогикалық жүйесі жасалған. Бірақ әдістемелік жұмысты диагностикалау мәселесі айқындалмаған. [5]

Жаңартылған білім беру мазмұны аясында, мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтармен таныстырудың маңызы зор. Адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы, рухани бай және ақыл-парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық азамат тәрбиелеу. Оны мемлекет басшысы жыл басында жариялаған «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында да атап көрсеткен. Жолдауда білім берудің жаңа сапасын дамытуға біршама міндеттер қойылған. Жалпы алғанда, Жолдауда көрсетілген 10 басты міндеттің ең негізгісі «Адами капитал-жаңғыру негізі» деп аталатын жетінші басымдықтағы білім берудің жаңа сапасын сөз етіп, оның тиімділігін саралайды. Жолдауда білім бағдарламаларының негізгі басымдығы жаңа білімді өзгерту мен игеру, соған ұдайы бейімделу болуы керектігі және күнде өзгеріп жатқан ғаламда уақыт талабынан қалмай, бәсекеге қабілетті болу үшін бүгінгі білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер керек деп айтып өткен болатын. Білім саласындағы басты өзгерістердің бірі ретінде білім мазмұнының жаңаруын айтуға болады. 2016 жылдан бастап мектепке дейінгі ұйымдардың барлық түрлерінде білім

беру процесі - Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпыға міндетті мемлекеттік стандартына (2016 жылғы 13 мамырдағы №292 ҚРҰК), Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарына (ҚР БҒМ 2016 жылғы 22 маусымдағы №391 бұйрығына 1- қосымша), Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына (ҚР БҒМ 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығы) сәйкес ұйымдастырылуда. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнын іске асыру Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы мен Стандартта айқындалған міндеттерді орындауды талап етеді. Бағдарламаның негізгі бағыт бағдары бойынша: балалардың жас ерекшеліктері мен жеке мүмкіндіктеріне, қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес білім, білік және дағдыларын қалыптастыру, рухани-адамгершілік құндылықтарын, «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясына негізделген сәйкес жалпы адамзаттық құндылықтарды, патриотизм мен төзімділікті тәрбиелеу. Бүгінгі таңда жаңалыққа жаны құмар жас ұрпаққа заман талабына сай тәрбие мен білім беру, оны ұлттық сананы қалыптастыру арқылы жүзеге асыру көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр. Ұлттық сананы қалыптастыру, ұлттық құндылықтарды құрмет тұтып, тәрбиенің қайнар көзі ретінде қарастыру қай заманда болса да маңызды мұқтаждық ретінде күн тәртібінде тұрағы белгілі. Өскелең ұрпақтың өзінің туған Отанына деген шынайы сезімі, ұлттық мақтанышы, азаматтық жауапкершілігінің оянуы – ұлттық тәрбие арқылы жүзеге аспақ. Ұлттық тіл, ұлттық-әдеп ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, ауызекі халық шығармашылығы, ұлттық сәндік-қолданбалы өнер, ұлттық ойындар, ұлттық тәрбие құндылықтарын ұрпақ санасына жеткізетін балабақша тәрбиешілердің еншісінде. Өйткені «Тәрбие тал бесіктен»- демей ме, бірінші ата-анасы болса, екінші тәрбие беру балабақшадан басталады. Ұлттық тәрбиені, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өскен балалар білімді де, қайырымды, саналы, рухани бай, ақыл-парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық болып өсетіні баршамызға айқын. [6]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан - 2030»Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы – Алматы: Республикалық «Кітап» өндірістік бірлестігі, 1998.
2. Бержанов Қ. Мусин С. Педагогика тарихы Алматы: Мектеп, 1984
3. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006.
4. Н. Жұмабекованың «Мектепке дейінгі кезеңде білім беру мазмұнын жаңартудың әдіснамалық негіздері»- Алматы
5. Жұмабекова Ф. Мектепке дейінгі педагогика. – Астана, 2008.
6. Тилеубаева З.- «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында, мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтармен таныстырудың маңызы"

ТУРИЗМДІ ДАМУДАҒЫ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРА НЫСАНДАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

МАЯБАСОВА Гулхан Жуанышбековна, МУСАЕВА С.Т.

Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі, М.Әуезов атындағы ОҚМУ

Түркістан облысы, Отырар ауданы/Шымкент, Қазақстан

Gulhan7676@mail.ru, gulhan7676@mail.ru

Қазақстан халықтарының рухани және ұлттық құндылықтарын байыту үшін ұсынылған ұлттық стратегиялық бағдарламалары бағытында рухани мұра немесе тарихи ескерткіштермен тікелей байланысы тарихи-мәдени мұраны сақтауы өзекті болып есептеледі [1].

Түркістан облысы Қазақстанның және олардың халықтарының елеулі аумағын алып жатыр және оның тарихи даму барысында аймақтың баға жетпес ресурсы болып табылатын ерекше мәдени мұра құрылды. Мәдени әлеуетті пайдалану мәселесі тарихи және мәдени ескерткіштердің сақталуын қамтамасыз етумен тығыз байланысты. Тарихи-мәдени мұра нысандарының бүлінуін тоқтатуға әсер етудің тиімді әдістерінің бірі - тарихи және мәдени маңызы бар ерекше қорғалатын территорияларды құру.

Түркістан облысының мәдени мұрасының негізін тарих және мәдени ескерткіштер құрайды. Бұл өлкедегі мұндай ескерткіштердің мол болуы себепті, республика билік органдары ашық аспан астындағы музейлер, ұлттық парктер, қорық-музейлер формалары түрінде ұйымдастырып, аймақтың мәдени кеңістігін әлемге танытты [2].

Түркістан өлкесінің тарихы өткен ғасырлар қалдырған көптеген археологиялық, тарихи-мәдени ескерткіштерге толы. Бұлар балбалдар мен қорғандардың, әр түрлі құрылыстардың қалдықтары. Оларды зерттеуде Қазақстан халықтарының көне мәдениеті мен шаруашылығын жаң-жақты тереңірек қарастыру қажет болады. Тарих және мәдениет ескерткіштерін зерттеу жұмыстары көптеген тәрбиелік мүмкіншіліктерді ашады. Қазіргі жағдайда өскелең жас ұрпақты тәрбиелеу, олардың тарихи санасын қалыптастыруында, тарихи және мәдени мұраларды насихаттау мен қорғау жұмыстарын жетілдіру қажет.

Түркістан облысында стратегиялық «Мәдени-мұра» бағдарламасы аясында тарихи-мәдени ескерткіштердің сақталуын қамтамасыз ету мақсатында Түркістан қаласы, Бәйдібек, Қазығұрт, Ордабасы, Отырар, Сайрам, Созақ аудандарында орналасқан 30-сәулет ескерткіштеріне қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізіліп, еліміздің тарихы, мәдениеті үшін айрықша маңызы бар Отырар, Сауран, Түркістан, Күлтөбе, Жуантөбе т.б. ежелгі қалашықтарға жоспарлы түрде қазба жұмыстары жүргізілуде [3].

Бүгінгі күннің басты мақсаты – тарихи-мәдени мұраларды бүлінуден, қиратылудан сақтау. Халықты көркемдік-идеялық және отан сүйгіштікке тәрбиелеуде, мәдениет ескерткіштерін зерттеу мен қорғау әрбір азаматтың алдындағы мақсат. Музейлендіру - тарихи-мәдени, табиғи нысандардың музей нысанына айналу процесі. Олардың кезеңдері - анықтау, зерттеу консервация, реставрация, музейлік экспозициялық интерпретациялау және музейлік көрсету объектісі ретінде одан ары пайдалану болып табылады. Бұл жұмыс тарихи, мәдени, ғылыми және көркемдік құндылықтарды сақтау және анықтау мақсатында тарихи, мәдени немесе табиғи нысандарды музей экспозициясы объектілеріне айналдырудан тұратын музей қызметінің бағыты.

Музейлендіру - кең мағынасында кез-келген объектінің музей күйіне көшу деп санауға болатынына қарамастан, термин, әдетте, жылжымайтын нысандарға, қоршаған орта нысандары мен материалдық емес мұра объектілеріне қатысты пайдаланады.

Музейлендіруге келесідей критерийлер қолданылады:

- нысанның немесе нысанның пайда болу жиілігі, яғни музейлер - ең сирек кездесетін, жалғыз немесе ерекше үлгілер;
- нысанның мәні (көркем, тарихи, материалдық);
- нысанның жойылуы, сирек кездесуі.

Музейлендіру термині музейлік маңызы бар кез-келген объектіге қатысты, бірақ та жылжымайтын, материалды емес және ортадағы объектілерге қолданылады.

Музей нысандарының ең көп саны - сәулет ескерткіштері. XX ғасырдың соңғы онжылдықтарында, археология, ғылым және технология ескерткіштері, табиғат ескерткіштері көбірек қосылуда.

Еліміз мәдениетінің бетпердесі, бұқара халықтың рухани ошағы, замана құбылыстарының айнасы іспеттес музейлерді сол қалпында сақтап қана қоймай, оны заман талабына сай жетілдіріп, көркейтпін болашаққа жеткізу болып табылады

Музей саласы - тарихи-мәдени көне жәдігерлерді жаңартып, музей экспозициясында көрсету. Сондықтан да музейлендіру қайтадан жаңартып, жасау деп те айтуға болады. Мысалы ретінде, 2016 жылы Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің Асхана, Құдықхана және Үлкен Ақсарай бөлмелерін музейлендіру жұмыстары жүргізілді ((

Сонымен бірге, Түркістан тарихы музейінің экспозициясы барынша жаңартылды. Жоспарға орай жасалған «Қылу жер асты мешіті», кесене ішіндегі кітапхана бөлмесін тарихи маңыздылығына сай экспозициялау жұмыстары жалғасын тапты. Яғни, кітапхана бөлмесіндегі ұстаз бен шәкірт сұхбаты, Асхана бөлмесіндегі Хәлім ботқа дайындаушы аспаздың көрінісіне аса ерекше назар аударылып, келушілердің қызығушылығын арттырады. ((

Шымкент қаласын музейлендіру туралы атқарылатын шаралар жетіп артылады. Еліміздің үшінші мегаполисіне айналған бұл қалада тарихи-шежірелі орындар мен ескерткіштер жеткілікті.

Ескі қалашықтағы Цитадель мен жуырда ашылатын қалалық музей Шымкенттің 2200 жылдық тарихи және мәдени өмірін көрсетеді.

Үкімет басшылары Шымкенттің Ескі шаһарындағы цитадельді Қазақстанда теңдесі жоқ құндылық деп бағалады. Сондықтан, тарихи жәдігерді музейлендіру жұмыстарына барынша қолдау білдірді. Археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған «Цитадель» жобасын музейлендіру және «Шымкент қалашығын» реставрациялау жұмыстары барысында ешқандай кедергі болмауы керек. «Цитадельден» археологиялық қазба жұмыстары барысында табылған құнды жәдігерлер жеткілікті.

Шымкент 2020 жылы ТМД елдерінің мәдени астанасы болды. Үкімет басшысының тапсырмасымен Цитадельді музейлендіру жұмыстарын Шымкент қаласының әкімі бірінші кезекке қойды. Қала әкімінің төрағалығымен «Шымкент қалашығы» жобасы аясында ғылыми-әдістемелік

кеңес өтті. Онда алыс және жақын шетелдерден келген әрі отандық тарихшы-ғалымдар, археологтар, сәулет мамандары ескі шаһарды ашық аспан астындағы музей жасау жөнінде өз пікірлері мен құнды ұсыныстарын берді. Соның арқасында сол бағытқа орай жұмыстар атқарылуда [4].

Шымкент қалашығының тарихи, көркемдік құндылығына және сақталуына нұқсан келтірмей, 2020 жылы Шымкент қаласының мұражай экспозициясы әзірленді. Онда Шымкент қалашығынан табылған экспонаттар қойылады.

Сонымен қатар, Қараханид және Қазақ хандығы кезеңінің тұрғын орамдарын музейлендіру жұмыстары жүргізіледі. 2020 жылы Шымкент қаласының батыс, солтүстік және шығыс бекініс қабырғаларын қалпына келтіру жұмыстары жалғасып, Цитадельде 550 орынды ерекше амфитеатрдың құрылысы басталады. Ерекшелігі сол, ашық аспан астындағы амфитеатрдың сахнасы археологиялық қазба жұмыстарынан кейін пайда болған жарқабақпен астасады. Ал дәл осы жарқабақтың қарсы бетінде көрермендерге сатылап орындық орнатуға ыңғайлы қырат бар. Міне, осы мүмкіндіктерді пайдаланып, тарихи ортаға табиғи құрылымдағы ерекше амфитеатр салу жоспарланған.

Шымкент қаласымен қоса қазіргі таңда көне өркениет ордасы Түркістан мен Отырарда да музейлендіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Түркістан мен Отырар аумағындағы тарихи-мәдени мұралар арқылы танымдық саяхаттарды дамытуға мүмкіндік мол.

2004-2007 жылдары «Мәдени мұра» және «Ежелгі Отырарды жаңғырту» мемлекеттік бағдарламалары аясында, Отырар қалажұртының бірқатар ескерткіштерін (XIV ғ. жұма мешіті, XVI ғ. тұрғын үй орамы, XI-XII ғғ. тұрғын жайлары, қабырғалар, орталық қақпа және «Дарваза-и суфи» («Сопы қақпасы»), стратиграфиялық шурф, XIV ғ. моншасы) зерттеу, консервациялау және музейлендіру бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілді. Шұрат ескерткіштері Көк-Мардан, Құйрықтөбе, Жалпақтөбе, Уәсиж қалашықтары, Талтақай және Қоңыр мазараттары кешенді зерттеуден өтті. Аэрофотоқұжаттау іске асырылды, ең жаңа компьютерлік жетістіктерді пайдалана отырып өңірдің ежелгі ирригациясы зерттелді. 8 мыңнан астам аэросуреттер түсіріліп, геоақпараттың негізі жасалды. Мамандардың айтуынша, бұл Қазақстан археологиялық ғылымында жасалған ең ақпаратты және ауқымды жүйе. Тарих пен мәдениетке аса маңызды орны бар 73 ескерткіш қайта қалпына келтірілді [5].

Туризмді дамытуға қосар үлесі де, ел тарихын сақтап-насихаттау, әлемге таныту мақсатында да маңызы мол нысандардың бірі – 1979 жылы ашылған Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі. Сырдария мен Арыс өзендерінің екі жағасында орналасқан мәдени ескерткіштердің әрқайсысы ашық аспан астындағы музей іспетті. Отырар аймағындағы ежелгі және ортағасырлық қалалар мен қалашықтар – Отырартөбе, Құйрықтөбе, Көкмардан, Алтынтөбе, Ақтөбе, Оқсызтөбе және Арыстанбаб әулие кесене-мешіті осы өңірдің тарихында ерекше маңызды орын алатын Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан тарихи-мәдени ескерткіштер. Сонымен қатар, Отырар аймағы ортағасырлық ислам мәдениетінің гүлденген шағында өмір сүрген, бүкіл қыпшақ даласының атын әлемге әйгілі еткен философ, астроном, математик, алғашқы музыка зерттеушісі, ғұлама ғалым Әбу-Насыр әл-Фарабидің еңбектері арқылы зерттеушілердің назарына іліккені мәлім. Бұл өлкенің мәдени мұрасын зерттеуде Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музей қызметкерлері өзіндік үлес қосып келеді. Ескерткіштерді сақтау, қайта қалпына келтіру, бұрын белгісіз болып келген ескерткіштерді іздестіру, тізімге алу, рухани және заттық мәдениетімізге қатысты дүниежүзілік деңгейдегі көне қолжазбалар мен кітаптарды, жәдігерлерді жинау, экспедиция ұйымдастыру жұмыстары қорық-музейде жақсы жолға қойылған.

Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі «Отырар жәдігерлері», «Отырар алқабы», «Отырар энциклопедиясы», «Сәдуақас ақын», «Тәушен», «Отырар ескерткіштері» секілді бірнеше кітаптар мен буклеттер және т.б. материалдар шығарған. Бұл жұмыстар өңірді туристерге танытуда үлкен септігін тигізетін еңбектер. Сондай-ақ, қорық-музей мамандары орталығы Отырартөбе болған 12 ескерткішті зерттеуге қатысқан. Қазба барысында жаңа компьютерлік технологиялар пайдаланылған.

Отырардағы «Руханият – Әбу-Насыр әл-Фараби мұражайы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорнының алар орны да ерекше. Басты мақсатына отандық білім, ғылым, мәдениет жүйелерін дүниежүзілік озық үлгідегі деңгейде дамытуға бағытталған мемлекеттік саясатты пәрменді жүргізу бағытындағы мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру. Сондай-ақ, еліміздегі рухани, материалдық құндылыққа қатысты экспонаттар, көне қолжазбалар, сирек кітаптар мен басылымдарды, басқа да тарихи жәдігерлерді, адамзаттың ежелгі өркениет дәстүрлерін Еуразия кеңістігіне таратқан «Александрия кітапханасының» идеяларын одан әрі жалғастыра, түркі өркениетінің гүлдену дәуірінің негізін қалаған «Отырар кітапханасының» үзіліп қалған дәстүрлерін қайта жаңғырту музей үшін маңызды міндет. Еуразия кеңістігіндегі өркениет жетістіктерін музейге шоғырландырып, фарабитану, ғылыми аударма, әдебиет және өнер, ғылыми зерттеу бөлімдері арқылы атқарылатын жұмыстарды

кешенді түрде жүзеге асыру да музей міндеті болып табылады [6]. Музей қорында мыңдаған көне қолжазба кітаптар, археологиялық, этнографиялық, фольклорлық жәдігерлер бар. Бұл мәдени мұралардың көпшілігі оқырмандар оқымаған, ғылыми ортаға белгісіз, яғни ғылыми айналымға түспеген дүниелер. Қайталанбас біртума жәдігерлер де көп.

Қорыта айтқанда, оңтүстік өңірі музейлік ескерткіштерін елге, мамандарға шетелден келетін туристерге көрсетер, таныстырар құндылықтар жетерлік. Оңтүстік өңірі музейлік ескерткіштерінің зерттелуі және оларды музейлендіру мәселелері әлі де күн тәртібінен түскен жоқ, жаңаша ізденістерді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы 2017 жылғы 12 сәуір // <https://www.zakon.kz/>; Ұлы даланың жеті қыры <https://egemen.kz/article/178090-nursultan-nazarbaev-uly-dalanyh-zheti-qyry>.

2 Қазақстанның өңірлік қасиетті нысандары=Региональные сакральные объекты Казахстана/Ред.алқа төрағасы А. Мұхамедияұлы. Жауапты ред. Б. Әбдіғалиұлы. - Астана: Фолиант, 2017. – 504 с.

3 Түркі әлемінің мәдени-рухани орталығы ретінде Түркістанды дамыту тұжырымдамасы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 29 қыркүйектегі № 762 Жарлығымен мақұлданған//<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/>.

4 «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасының 2009-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 6 қарашадағы № 1016 қаулысымен мақұлданған //Егемен Қазақстан. - 2008. - 5 қараша (№336-337).

5. kazmusmuseum.kz/kz/the-concept-of-development

6 Түркістан облысы әкімдігінің ресми сайты// www.ontustik.gov.kz 3<https://shymkala.kz/https://shymkala.kz/index.php/qala-shruashylygy/item/6388-megapolis-muzeji-zh-ne-ajry-sha-amfiteatr/6388-megapolis-muzeji-zh-ne-ajry-sha-amfiteatr>

РОЛЬ ВНУТРИШКОЛЬНОГО КУРСА «ОБУЧЕНИЕ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ НА УРОКАХ» В ПОВЫШЕНИИ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УЧИТЕЛЕЙ МОЛДАБЕК Эльмира Жандарқызы, БОДАУБЕКОВА Фатима Абдыжаппаровна

Назарбаев Интеллектуальная школа ФМН

Тараз, Казахстан

moldabek_e@trz.nis.edu.kz, bodaubekova_f@trz.nis.edu.kz

Цитата К.Д. Ушинского «Учитель живёт до тех пор, пока он учится. Как только он перестаёт учиться, в нём умирает учитель» подтверждает важность постоянного саморазвития и самосовершенствования профессии учителя. [6,4]. Главной методической задачей для учителя является развитие профессионализма, формировать навык саморефлексии педагогической деятельности и не менее важное – найти и организовать группу единомышленников.

Стратегической задачей Автономной Организации Образования «Назарбаев интеллектуальные школы» является «создание профессионального сообщества педагогов для обеспечения высокого качества преподавания в школах страны. АОО продолжит осуществление профессионального развития педагогов через курсы повышения квалификации... будет продолжена работа по системному наращиванию потенциала школ через подготовку и поддержку школьных тренеров и координаторов» [4,23].

Деятельность Назарбаев Интеллектуальной школы физико-математического направления г.Тараз в 2018-2019 учебном году строилась в соответствии с задачами, обозначенными в Стратегии развития автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы» до 2030 года и Плана развития школы на 2018-2019 учебный год.

Для реализации девиза «Высокое качество и лидерство в образовании» и миссии школы «Способствовать развитию интеллектуальной, полиязычной и здоровой личности, готовой приносить пользу стране и миру» методическая работа в Автономной Организации Образования «Назарбаев интеллектуальные школы» физико-математического направления г.Тараз ориентирована на развитие и повышение профессионального и творческого потенциала всего педагогического коллектива. А в свою очередь профессиональное мастерство педагогов повышает качество преподавания предмета и рост уровня знаний и компетентности учащихся школы. Для повышения педагогического мастерства

через освоение эффективных методов педагогической деятельности и осуществление обмена опытом между коллегами в школе введены внутришкольные курсы согласно потребностям учителей.

В условиях модернизации Казахской системы образования приоритетным направлением АОО «Назарбаев интеллектуальные школы» становится обучение одаренных детей для сохранения и развития интеллектуального потенциала страны. Это направление совпадает с мировой, о чем свидетельствует Постановление за № 1248 Совета Европы в 1994 г. по работе с одаренными детьми: «... Одаренным детям должны быть предоставлены условия образования, позволяющие в полной мере реализовать их возможности для их собственного блага и на благо всего общества».[5,3]. Поэтому каждый урок должен быть ориентирован на предоставление условий для всестороннего развития интеллектуального потенциала учеников. Современные педагогические технологии признают важность индивидуальности ученика, которая определяет направление его обучения и развития. Главной целью дифференциации обучения является личностно-ориентированный подход преподавания на уроках, с учетом индивидуальности (психологического, интеллектуального) каждого ребенка.

От школы в 2014-2015 учебном году курс повышения квалификации по программе «Развитие одаренности детей» с участием эксперта Центра талантливой молодежи Университета ДЖ.Хопкинса Шилой Галахер для педагогов филиалов АОО НИШ, прошли четверо учителей. Для повышения качества преподавания и уровня профессионального мастерства учителей, Методическим советом школы был рекомендован внутришкольный курс «Обучение одаренных детей на уроках», который действует шестой год. В первый год обучения мы составили план на 34 часа в год на основе Программы Университета Центра талантливой молодежи. Первый курс был самым трудным, тренеры ориентировались на раздаточном материале и записях тренинга с Шилой Галахер. Объяснить теоретические знания было легче, чем отвечать на практические вопросы. Тридцати четырех часовой курс был неэффективен из-за большого объема информации и занятости учителей. Поэтому новый план внутришкольного курса на 2018-2019 учебный год был разработан на 8 часов, на основе программы «Развитие одаренности детей» Центра талантливой молодежи Университета ДЖ.Хопкинса и дистанционного курса обучения Республиканского ЦПИ «Обучение одаренных детей в школе» в первом и втором полугодиях.

Целью внутришкольного курса было обучение учителей эффективным методам и стратегиям работы с одаренными детьми, обеспечивающим развитие высокого уровня мышления. Результатом курса было составление трех планов урока с применением изученного материала.

В начале учебного года заместителем директора по методической работе была предложена ссылка, по которой учителя записывались на курсы, согласно своим интересам и потребностям. Прошли обучение на курсе «Обучение одаренных детей на уроках» 22 учителя: в первом полугодии прошли обучение 12, а во втором 10 учителей.

Для выявления одаренных учеников, определения их способностей и потребностей, уровня мышления, психологической службой на основе проведенных диагностик (по Гарднеру, по типу темперамента, стилю восприятия информации, уровню мотивации, социометрии) создан банк данных для каждого ученика. Затем согласно целей обучения и ключевых спецификаций предметного учебного плана была создана «Карта одаренности», которая помогла учителям в практической деятельности: выбора принципов дифференциации и методов обучения на уроке для работы с одаренными учениками.

На первом занятии ВШК провели анкетирование с целью выявления знаний принципов дифференциации и методов обучения. Анкета включала 6 вопросов, которые затрагивали понимание одаренности и таланта ребенка, способы выявления одаренных детей, принципы дифференциации и модели обучения, оценивание учебной деятельности одаренных детей. Анализ анкеты показал следующие результаты: учителя знают термины (*одаренность, интеллект, дифференциация*), знают методы обучения и принципы дифференциации, но не понимали взаимосвязь между принципами дифференциации и методами обучения. В основном учителя затруднялись ответить на вопрос связанный с оцениванием учебной деятельности одаренного ученика. Исходя из анализа анкеты, в плане внутришкольного курса были объединены темы принципы дифференциации, а на оценивание одаренных детей выделили три часа. Во время практической деятельности - составление индивидуального поурочного плана, акцент был направлен на методы оценивания учебной деятельности учащихся.

Перед каждым занятием проводили совместное планирование и обсуждение содержания обучающего семинара, которое помогло установить связь между темами, выбрать самые оптимальные стратегии обучения с учетом темы занятий и непрерывности обучения коллег. Совместное обсуждение планирования привело к более глубокому пониманию теоретических знаний и повышению уровня

качества проведения курса. Выбранные ресурсы учитывали потребности учителей-предметников: физиков, биологов, русского и английского языков, физкультуры, географии и математиков. Обучение состояло из двух частей: теории и практического задания. Чтобы эффективнее провести следующее занятие были разработаны новые вопросы для обратной связи. Перед началом каждой сессии проходило обсуждение листа обратной связи и вопросов к тренерам. Коллег волновали вопросы преподавания своего предмета для развития одаренности у учащихся. Ключевым моментом обучения были практические задания для поддержки качества преподавания коллег. Уделялось внимание аргументации выбора принципа дифференциации, моделей обучения, составление заданий к выбранному принципу, чтобы учителя формировали навык и опыт их реализации на каждом уроке, а не только на период обучения. Для улучшения качества преподавания, исходя из целей профессионального развития, учителя объединились в исследовательские группы по предметам. Методические объединения выбрали следующие темы для исследования:

М.О. «Математика» – «Оқушылардың математикалық есептерді талдау дағдысын деңгейлік тапсырмалар арқылы дамыту»;

М.О. «Физика» – «Физика сабағында оқушылардың жоғары деңгейдегі ойлау дағдыларын саралау тапсырмалар көмегімен қалай дамытуға болады?»;

М.О. «Казахский язык и литература» – «Жоғары ойлау дағдысына (талдау, жинақтау, бағалау) негізделген тапсырмалар арқылы оқушылардың тілік дағдыларын арттыру»;

М.О «История/Искусство/География» – «Развитие навыка структурного анализа источника на уроках истории, географии и искусства через модель аргументирования». Итогом исследования стало выступление коллег на областном семинаре «Мұғалімнің зертеушілік қызметі» в марте 2019 года.

Самой сложной темой для понимания слушателей стала тема «Концептуальное обучение». Стало понятно, что концептуальное мышление связано с высоким уровнем мышления: на анализ, оценку и синтез. Оказывается и учителям важна зона ближайшего развития. Для развития навыка анализа и оценки слушатели составили концептуальную карту «План урока». Коллеги смогли выделить основной концепт урока. Работа над составлением концептуальной карты, таблиц «Примеры концепций и связанные с ними обобщения», дала возможность выявить интеграцию межпредметных связей. Слушатели курса пришли к выводу, что между моделью обучения и разделом учебного плана существует тесная взаимосвязь, которая направлена на создание мини-проекта и развитие исследовательских навыков каждого ученика.

Формой поддержки коллег было совместное планирование уроков с учетом специфики предмета, класса, потребностей и способностей учащихся, цели профессионального развития. Опираясь на собственные календарно-тематические планы, учителя разрабатывали уроки с учетом принципов дифференциации. Предметное обсуждение, аргументация выбора принципа дифференциации и задания к нему, привела к пониманию содержания каждого принципа. Создание среднесрочного плана серии уроков каждого учителя стало конечным результатом обучающегося курса.

Для развития практики обучения и обратной связи тренеров при посещении уроков был разработан новый формат наблюдения уроков коллег на основе рекомендаций ЦПИ и методических объединений. В ходе группового обсуждения при планировании урока коллеги определили взаимосвязь между целями обучения, критериями оценивания, основные концепты урока и инструментов оценивания учебной деятельности учащихся. Учителя опирались на карту одаренности, которая помогла составить дифференцированные задания с учетом способностей и потребностей учащихся класса.

После завершения каждого занятия велся рефлексивный дневник, который помог планировать качество содержания внутришкольного курса. Нас очень расстраивало, что коллеги не всегда выполняли практические домашние задания, связанные с разработкой нового поурочного плана и посещение уроков. Изменить качество преподавания предмета возможно только исходя из ответственного и осознанного отношения к собственной учебе и взаимопосещений уроков. Для развития навыка саморефлексии профессиональной деятельности, учителю важно теоретические знания применять в практической деятельности.

В завершении курса провели опрос среди слушателей. Работу тренеров коллеги оценили на 4,5 балла из 5-ти бальной системы. Для повышения качества деятельности тренеров, коллеги рекомендовали больше времени уделять совместному планированию уроков. На будущий учебный год планируем разработать план внутришкольного курса с учетом рекомендаций коллег. Коллеги увидели взаимосвязь между этапами урока: от целей обучения до модели обучения. Внедрение принципов дифференциации, дает возможность провести полную исследовательскую деятельность учащихся на каждом уроке. В завершении учебного года написана Методические рекомендации «Применение

принципов дифференциации и методов обучения на уроках» на основе поурочных планов слушателей курса, которая была утверждена Методическим советом школы, которая станет методическим руководством для всех учителей школы.

На будущий учебный год для повышения качества деятельности внутришкольного курса планируется:

- ✓ оказывать поддержку учителям в проведении исследования практики по развитию одаренности детей (организовать работу в творческих группах по принципу схожести ЦПР);
- ✓ провести мониторинг качества обучения в разрезе предметов с целью определения влияния принципов дифференциации обучения, моделей преподавания и обучения, приемов оценивания на повышения мотивации обучения учащихся в школе;
- ✓ провести исследование, как реализация программы влияет на качество преподавания и обучения;
- ✓ в ходе обучения педагогических работников приглашать на свои уроки, демонстрируя, как идеи курса могут быть реализованы на практике.

Принципы дифференциации обучения, примененные на занятиях, способствовали повышению эффективности процесса обучения: прочному и глубокому усвоению знаний, развитию индивидуальных способностей, развитию самостоятельного творческого и критического мышления.

На основе результатов деятельности внутришкольного курса сделан вывод, что учитель перейдет на новую модель преподавания через собственную практику, которая развивает одаренность учеников.

Только критически мыслящий учитель формирует талантливого и гениального ученика!
Изменишь собственное мышление - изменится мышление ученика!

Литература

1. Программа «Развитие одаренности детей» АОО «Назарбаев интеллектуальные школы». Астана, 2014г.
2. Дифференциация учащихся с высоким уровнем способностей в обучении иностранному языку. Ван Тассел Баска, Дж.(2003). <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED474306.pdf>
3. Статьи, ориентированные на содержание дифференцированной учебной программы обучения для одаренных детей по естественным наукам, математике и языку: Планирование естественнонаучных программ для способных учащихся. Ван Тассел Баска, Дж. (1998). <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED425567.pdf>
4. Стратегия развития до 2030 года Автономной Организации «Назарбаев Интеллектуальные школы», Астана 2018 г., стр.23
5. Статья для воспитателей «Создание условий для развития одаренности ребенка в детском саду» <http://planetadetstva.net/vospitatelam/pedsovet/statya-dlya-vospitatelej-sozdanie-uslovij-dlya-razvitiya-odarennosti-rebenka-v-detskom-sadu.html>
6. «Педагогические идеи К. Д. Ушинского в современной системе образования» Н.В.Кондукторова, // Образование и воспитание. — 2016. — №5. — С. 3-6. — URL <https://moluch.ru/th/4/archive/48/1621/>

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В ШКОЛЕ НАЗАРКАСЫМ Камила Сакенқызы, А.О. АЙДАРОВА

Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати

Тараз, Казахстан

kamilka-1999@bk.ru, aitkul1128@mail.ru

Аннотация

Искусство преподавания постоянно развивается и совершенствуется, заставляя учителей химии каждый год пересматривать свои методы обучения. Целью настоящей статьи является выявление современных педагогических методов и технологий, наиболее эффективно используемых для преподавания химии в общеобразовательных школах. В этой статье делается упор на развитие у учащихся особых навыков: критического мышления, умения пользоваться высокими технологиями для учебы, а также развитие академических навыков исследования, которые понадобятся школьникам во время учебы в университете. Научно-обоснованные методы, такие как метод проблемного обучения, метод проектного обучения, метод процессно-ориентированного обучения, согласованные с

применением соответствующих технологических средств, является основной основой для обучения всех учащихся 21-го века.

Ключевые слова: химия, метод проектного обучения, метод проблемного обучения, метод процессно-ориентированного обучения

Учителя химии сталкиваются с целым рядом проблем, поскольку на них возложена ответственность за принятие решения о том, как они будут выполнять назначенную учебную программу. Подобно сложному уравнению, учителя должны учитывать множество переменных, которые будут меняться каждую четверть или год в зависимости от нагрузки учащихся, потребностей учащихся, уровня успеваемости, зрелости, развития, ресурсов, а также факторов окружающей среды за пределами школы. Эти сложные переменные играют решающую роль в разработке решения этого сложного уравнения. После того, как педагог определил эти неизвестные переменные, может быть принято решение о том, какие педагогические и технологические методы применять.

Основная цель этой статьи состоит в том, чтобы выйти за рамки обычных подходов к преподаванию химии в школе. Это делается для того, чтобы определить пути и методы, которые могут положительно повлиять на преподавательскую деятельность учителей химии и способствовать повышению уровня и качества преподавания по естественным наукам в стране. Предполагается, что преподаватель химии рассматривает преподавание своего предмета как целенаправленное средство достижения важной цели – обучения школьника. Таким образом, задача данной статьи состоит в выявлении некоторых подходов и практик, выходящих за рамки обычного преподавания химии и способных помочь преподавателю химии повысить свою эффективность и успеваемость учеников на уроках путем внедрения инновационных методов обучения химии в школе.

Метод проектного обучения

Проектное обучение – очень популярный и эффективный метод обучения химии. Его растущую популярность в последние годы можно объяснить переходом от обучения, ориентированного на учителя, к обучению, ориентированному на учащихся [1]. Обычно ученикам предоставляется список интересных тем и они могут выбирать темы из списка самостоятельно, основываясь на своих предпочтениях и интересах. Вот примеры некоторых тем проектов по химии: «Алхимия – магия или наука?», «Анализ качественного состава жевательных резинок основных производителей и их влияние на организм человека», «Анализ проб воды и воздуха в различных частях города», «Вредна ли губная помада?», «Время в химии. Скорость химической реакции – от чего она зависит?», «Где можно использовать отработавшие автомобильные шины?», «География химических названий». Эти проекты сосредоточены на движущих вопросах, которые способствуют значимому исследованию и выполняют конкретные образовательные цели. В прошлом проектное обучение было независимой стратегией обучения, когда ученики несли задания домой и завершали назначенный проект, а затем возвращались обратно в школу. Многие ученики не имеют адекватной поддержки дома для выполнения этих типов заданий, что приводило к общему негативному воздействию на учащихся. Учителя химии, реализующие проектное обучение внутри класса, могут разрабатывать проекты, специально отвечающие учебным потребностям учащихся в их классе. Бесценным компонентом, который должен быть включен в эту методику (как и во все представленные в этой статье), является использование технологий 21-го века. Для учителей химии, которые используют лекции и учебники в качестве основного учебного инструмента, включение технологии в обучение является обязательным условием успеха учащихся. Учителя химии должны искать творческие пути для развития у своих учеников всех необходимых навыков. Включение онлайн-блогов, дискуссионных досок или создание 3Dмоделей химических элементов позволяет ученикам развивать навыки онлайн-грамотности, что является важнейшим активом в современной рабочей силе [2].

В процессе работы над проектом учащиеся создают, подвергают сомнению и пересматривают знания, развивая при этом свои навыки критического мышления, сотрудничества, общения, рассуждения, синтеза, а также описывают успешный урок проектного обучения с учащимися 9, 10 и 11 классов, который можно провести в трех частях; (1) исследование элемента и создание виртуального плаката, (2) исследование атомной структуры элемента и демонстрация учителю понимания с помощью информационной графики и (3) исследование общего использования элемента и привязка этих идей к предварительным знаниям свойств и структур своих элементов, а затем создание видео-анимации или презентации для обучения своего класса [3]. Более эффективное обучение по учебному плану, обучение учащихся навыкам, выходящим за рамки требуемого содержания, и релевантность к жизни учащихся являются основной причиной, по которой учителя выбирают проектное обучение в качестве метода обучения. Поскольку мы сейчас находимся в 21 веке, сегодняшние учителя химии сталкиваются с двумя основными задачами при подготовке уроков: (1) ученики осваивают концепции

химии и (2) развивают навыки 21 века для работы в STEM (наука, технологии, инженерия и математика). Учителя химии должны сосредоточиться на том, чтобы помочь своим ученикам развить навыки 21-го века, такие как критическое мышление, креативность, метапознание или саморегуляция, сотрудничество, информационная и технологическая грамотность, чтобы сделать учащихся более конкурентоспособными в рабочей силе. Онлайн-блоги – это отличный способ для учителей химии преподавать концепции химии, развивать навыки 21-го века и держать учащихся мотивированными и сосредоточенными на изучении химии. В то время как блоги могут быть сделаны через дискуссионные доски, использование сайтов, таких как wiki, позволяет ученикам фактически проводить групповые проекты в классе или дома, имея возможность отслеживать прогресс в режиме реального времени [4].

Метод проблемного обучения

Метод проблемного обучения – это конструктивистский образовательный подход, при котором учебная программа и обучение организованы вокруг тщательно продуманных структурированных проблем. При таком подходе учителя выступают в качестве когнитивных тренеров для развития у учащихся критического мышления, навыков решения проблем и сотрудничества [5]. Обычно учащиеся должны выявлять проблемы в ходе дискуссий, после чего они формулируют гипотезы и используют несколько источников информации для разработки процедур исследования своих гипотез. Затем они проводят мероприятия по исследованию обоснованности своих гипотез. Большая часть работы выполняется учениками, и роль преподавателя заключается в обеспечении надлежащего руководства процессом обучения. Существует несколько моделей проблемного обучения, но наиболее широко используется модель Макмастера. В модели Макмастера проблемное обучение применяется ко всей учебной программе таким образом, что обучение происходит через решение проблем [5, с. 631]. Этот метод в основном используется в медицине. В отличие от этого, другие дисциплины (например, химия) обычно используют гибридную модель. В этой модели проблемное обучение используется только для определенных тем или курсов. Метод проблемного обучения определяется как учебный подход, при котором учащиеся активно решают структурированные задачи под руководством преподавателя.

Методика проблемного обучения выглядит следующим образом: учащиеся разбиваются на группы по 3-5 человек и знакомятся с реальной жизнью, открытыми проблемами или вопросами, заданными их учителем. Мы предлагаем примерные темы, которые могут быть использованы в методе проблемного обучения: «Почему химические реакции протекают не так, как планировалось?», «Как создаются жемчужины?», «Выращивание искусственных алмазов», «Как оптимизировать процесс заваривания чая?», «Опасность: натуральные и синтетические моющие средства», «Как эффективно очищать масло?». Для того, чтобы учащиеся могли достичь мышления более высокого порядка, задачи или вопросы должны охватывать несколько тем в рамках предмета химии. В процессе работы над проблемой учащиеся выявляют проблемы, активизируют предшествующие знания и конструируют новые знания в понятной структуре, которая связана с полученными ранее знаниями [6].

Метод процессно-ориентированного обучения

Метод процессно-ориентированного обучения, так же, как и метод проблемного обучения, и метод проектного обучения состоит из трех фаз: (1) фаза исследования, (2) фаза изобретения концепции к фазе формирования и (3) фаза применения – все это отражает когнитивный процесс обучения мозга новой информации [7].

На этапе исследования, учащиеся анализируют модели, чтобы собрать как можно больше информации, ищут закономерности и взаимосвязи. На этапе концепта учащиеся концептуализируют наблюдаемые паттерны и отношения, и раскрывается название изученного концепта. Фаза применения – это последняя фаза цикла обучения, и именно в это время учащиеся применяют усвоенные понятия к новым ситуациям.

В учебной среде данного метода учащиеся активно участвуют в освоении понятий и содержания дисциплины; в то же время они развивают важные навыки обучения, работая в самоуправляемых командах над направленными исследовательскими мероприятиями, разработанными специально для этой цели.

Учитель разбивает класс на группы по четыре человека, где каждый ученик будет работать в качестве руководителя, диктора, докладчика или оценщика. Затем группам предоставляются темы, данные, модели и/или информация для анализа, которая направлена на руководство обучением учащихся. В течение этого времени ученики будут отвечать на управляемые вопросы, которые строятся на основе предыдущих вопросов. Ученики начнут исследовать и задавать друг другу свои собственные вопросы. Как только группа обработает данную информацию, предоставленную на этапе исследования, ученики начнут формулировать свою собственную гипотезу, основанную на паттернах, наблюдаемых на этапе исследования. Именно в это время новому усвоенному понятию дается формальное название. Вместе фаза исследования и фаза изобретения концепции позволяют ученикам

иметь хорошие рабочие знания о процессе концепций, прежде чем будет дано формальное название. На этапе применения учащиеся проверяют вновь усвоенные понятия, применяя изученный материал к новым ситуациям. Фаза приложения позволяет ученикам укрепить уверенность в том, что они узнали. Метод процессно-ориентированного обучения – это метод обучения, который облегчает обучение во время всего учебного года, где ученик периодически занимается проектами, сосредоточенными на концепциях, которые необходимо изучить [8].

Однако все трех описанных методах самым главным является включение в деятельность учащихся информационных технологий и гаджетов. Так как мы живем в 21 веке, использование технологий является обязательным условием. Включение использования смартфонов в классную комнату может оказаться полезным учебным пособием, особенно для учителей, которые имеют ограниченные технологические ресурсы. Веб-браузеры, приложения и 3D-модели для создания смарт-объектов их химических элементов могут служить инструментами обучения, облегчающими независимое обучение. Видеоуроки и викторины могут служить дифференцированными методами обучения для учителей химии внутри и вне класса. Например, Академия Хана – это популярный сайт для учителей химии и преподавателей других различных областей контента. Учебные методы, для которых может быть использована Академия Хана, включают смешанное обучение, индивидуальные классы и онлайн-классы. Академия Хана предоставляет данные для учителей, чтобы увидеть, где они должны помочь своим учащимся. Заклейменные старшими поколениями как «поколение геймеров», учителя химии теперь используют онлайн-игры как способ активного вовлечения учащихся в изучение химических понятий всех уровней [9-10].

Химия является центральной частью всего предмета науки благодаря своему особому языку. Но, чтобы сделать химию легкой, забавной для изучения, важной и применимой, нам всегда нужно найти стратегии, которые делают вышеперечисленные параметры хорошо решенными. Среди механизмов метода обучения и использования соответствующих учебных материалов есть важные стратегии, используемые для того, чтобы сделать химию эффективной. В этой статье мы разобрали одни из наиболее актуальных методов обучения химии в школе, особенно они актуальны на данном этапе технологического прогресса. Метод проектного обучения, метод проблемного обучения и метод процессно-ориентированного обучения – все эти методы направлены на то, чтобы развить у учащихся крайне необходимые в 21 веке навыки, а именно критическое мышление; активное использование высоких технологий, компьютеров и смартфонов во время обучения; академические навыки исследования, которые понадобятся школьникам во время учебы в университете и конечно же мотивацию к изучению химии, ведь любой из перечисленных в этой статье методов требует полного вовлечения, интереса и креативности.

Список использованных источников:

1. Фатеева И. А. Метод проектов как приоритетная инновационная технология в образовании // Молодой ученый. – 2013. – 1(48). – с. 376-378.
2. Бердиева Т., Сидоров С.В. Технология проектного обучения в современной школе // Шадринский государственный педагогический университет, Педагогическая и гуманитарная сферы: история и современность. – 2019.
3. Нурушева А.Б. Использование методов компьютерной химии в преподавании химических дисциплин // Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2012. – с. 287-296.
4. Зайцев О.С. Методика обучения химии // Москва: Гуманитарное издательство центр ВЛАДОС. – 1999. – с. 384.
5. Барроус Х.С. Основы проблемного обучения // Журнал стоматологического образования. – 1998. – 62(9). – с. 630-633.
6. Oguz A, Arabacioglu S. Overviews on Inquiry-Based and Problem-Based Learning Methods // Western Anatolia Journal of Educational Sciences. – 2011. – р. 307, 303-309.
7. Сири М. Говорящие Технологии // Образование в области химии. – 2013. – с. 127.
8. Искусственный интеллект: применение в химии / под ред. Т. Пирса, Б. Хони // М.: Мир. – 1988. – с. 430.
9. Раткевич Е.Ю. Проблемы компьютеризации процесса образования // Химия: методика преподавания химии. – 2001. – 1. – с. 13.
10. Соловьев М.Е., Соловьев ММ. Компьютерная химия. // М: СОЛОН-Пресс. – 2005. – с. 536.

СИНТЕЗ ЖАНРОВ В ЭСТРАДНЫХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ШОУ-ПРОГРАММАХ КАЗАХСТАНА

НУГУМАНОВА Нургуль Саябековна
Научный руководитель: Бегалинова Г. А.
КазНАИ им. Т. К. Жургенова
Алматы, Казахстан
Nora.nns@mail.ru

Андатпа

Енгізу. Мақала Қазақстанның эстрадалық теледидар шоу-бағдарламаларының "жанрлар синтезі" ұғымын ашуға арналған. Эстрадалық шоулардағы жанрларды синтездеу мәселесі Қазақстанның "I am a singer", "Қазақстан Дауысы", "SuperStar KZ", "X-Фактор" сияқты музыкалық эстрадалық шоу-бағдарламаларының мысалында ХХІ ғасырдың қазіргі заманғы музыкалық мәдениетінің көркем құбылысы ретінде телевизиялық бағдарламаның синтезделген нысаны тұрғысынан қаралды. Зерттеудің мақсаты - "жанр", "жанрлық синтез", "телевизиялық жанр" ұғымдарына анықтама беру, эстрадалық синтезделген телевизиялық шоу-бағдарламаларда жанрлардың синтезі неде екенін анықтау және Қазақстанда эстрадалық, телевизиялық шоу-бағдарламалардың қалай іске асырылатынын көрсету. Осы мақаланың ғылыми жаңалығы Қазақстанның телевизиялық индустриясындағы музыкалық және эстрадалық шоу-бағдарламаларының жаңа синтездірілген жанрларын зерттеуіне өзгеше көзқарас ашу.

Аннотация

Статья посвящена раскрытию понятия «синтез жанров» в эстрадных телевизионных шоу-программах Казахстана. Проблема синтеза жанров в эстрадных шоу рассмотрена с точки зрения синтезированной формы телевизионной передачи как художественного явления современной музыкальной культуры ХХІ века, на примере таких музыкальных эстрадных шоу-программ Казахстана как: «I am a singer», «Қазақстан Дауысы», «SuperStar KZ», «X-Фактор». Цель исследования – дать определения понятиям «жанр», «жанровый синтез», «телевизионный жанр», для того чтобы выяснить в чем же заключается синтез жанров в эстрадных синтезированных телевизионных шоу-программах и показать, как реализуются эстрадные, телевизионные шоу-программы в Казахстане. Научная новизна работы заключается в подходе к изучению и раскрытию новых синтезированных жанров в телевизионной индустрии Казахстана, таких как, музыкальные эстрадные шоу-программы.

Эстрадная музыкальная культура является сегодня не только органической принадлежностью быта, но и своего рода атрибутикой современного музыкального искусства, «занимает одно из ведущих мест в так называемой «массовой культуре» [2]. Музыкальная эстрада пользуется широкой популярностью у слушательской аудитории. Как вид искусства эстрадная музыка представляет собой сложное и своеобразное явление, выступая, как объект познания, и как результат музыкального творчества. Исследование музыкальной эстрады имеет в настоящее время особое значение для современной педагогической науки и практики. По мнению А.Б.Арутюновой, эстрада выступает «зеркалом культуры нашего времени», «всемерно способствует пропаганде музыкальной эстрады и индустрия звукозаписи» [2].

Цель исследования – дать определения понятиям «жанр», «жанровый синтез», «телевизионный жанр», для того чтобы выяснить в чем же заключается синтез жанров в эстрадных синтезированных телевизионных шоу-программах и показать, как реализуются эстрадные, телевизионные шоу-программы в Казахстане. Научная новизна работы заключается в подходе к изучению и раскрытию новых синтезированных жанров в телевизионной индустрии Казахстана, таких как, музыкальные эстрадные шоу-программы.

Первоначально, необходимо дать определения понятиям - «жанр», «жанровый синтез», «телевизионный жанр», для того чтобы выяснить в чем же заключается синтез жанров в эстрадных синтезированных телевизионных шоу-программах.

Слово жанр в переводе с французского языка означает род или вид, применяется во всех областях творчества. «Жанр — это многосоставная, совокупная генетическая (можно даже сказать генная) структура, своеобразная матрица, по которой создается то или иное художественное целое. В этой формулировке, кстати говоря, четко выявляется отличие жанра от стиля, также связанного с генезисом. Если слово стиль отдает нас к источнику, к тому, кто породил творение, то слово жанр — к тому, по какой генетической схеме формировалось, рождалось, создавалось произведение. Действительно, ведь для композитора жанр есть своего рода типовой проект, в котором предусмотрены

разные стороны строения и заданы пусть гибкие, но все же определенные нормы» - Е.В. Назайкинский [7, с.94, 95].

Е.В. Назайкинский отмечает, что в музыкальном искусстве жанром «называют род, разновидность, группу различных жанров, и группы групп» [6, с.94-95]. По мнению Е.В. Назайкинского, «жанры — это исторически сложившиеся относительно устойчивые типы, классы, роды и виды музыкальных произведений, разграничиваемые по ряду критериев, основными из которых являются: а) конкретное жизненное предназначение (общественная, бытовая, художественная функция), б) условия и средства исполнения, в) характер содержания и формы его воплощения» [7, с.94-95].

Б.П. Иванюк, считает, что термин жанровый синтез первоначально возник в литературе, и отражал он «общую тенденцию жанров к взаимообогащению и объединению. Как центробежная по своему характеру тенденция, она развивается наряду с другой, центробежной, а именно жанровой дифференциацией» [5, с. 115]. Жанровый синтез является одной из составляющих художественного синтеза.

«В жанровом синтезе, генетически обусловленном первоначальным синкретизмом искусства как выражением мифологизированного всеединства сущего, осуществляется стратегическая установка художественного сознания на осмысление релятивистского всеединства жизни. Симптоматичным в этом плане является постоянное обращение литературного мышления к жанрам, которые имеют преемственные признаки синкретизма...», - пишет Иванюк Б.П. [5, с. 115].

Несмотря на литературные происхождение, понятия «жанровый синтез» используется и в других видах художественной деятельности. По мнению, Иванюка Б.П., проявляется он в полижанризме конкретного произведения [5, с. 115].

По утверждению А.А. Алекберовой в статье «Понятие и система телевизионных жанров», в терминологии существует понятие, обобщающее любой вид или деятельность журналистики, - «жанр публицистики», который является продуктом творчества, созданный на основе собранных фактов реальных событий, «с использованием определенных творческих методов, с учетом информационных потребностей общества в данный момент и распространяющийся посредством имеющихся каналов массовой коммуникации (печати, радио, телевидения, Интернета)» [1].

Сам «жанр» трактуется у А.А. Алекберовой «не как готовая продукция, а является обобщением свойств и признаков, присущих конкретному произведению» [1]. Таким образом, «телевизионный жанр» воспринимается как продукт публицистического жанра. Телевизионным можно назвать жанр, который синтезирует в телевизионном продукте различные черты и элементы других видов художественной деятельности. По мнению А.А. Алекберовой теория жанров, пришла в журналистику из литературы и кинематографа [1]. «Глобальные процессы и изменения в структуре человеческих потребностей требуют динамичного обновления палитры телевизионных жанров, «мутации» привычных жанров и форматов, адаптации старых жанров к новой коммуникативной среде», - пишет А.А. Алекберова [1].

Методы.

Основополагающими в работе явились методы системного подхода, теоретический метод исследования, при котором рассматривается проблема синтеза жанров в эстрадных шоу с точки зрения синтезированной формы; описательный метод, позволяющий представить явления и факты художественного, культурного и образовательного процесса; сравнительный метод исследования и эмпирический метод исследования, историко-источниковедческий, методы социологического исследования, количественного исследования, дедуктивные и индуктивные методы исследования.

Результаты.

На сегодняшний день, благодаря развитому телевидению, СМИ и интернету, существует огромное количество различных телевизионных жанров, телевизионных продуктов: теленовелла, телесериал, телесериал-антология, реалити-шоу, музыкальные шоу-программы, ток-шоу, сатира, ситуационная комедия, скрытая камера, юмористическая программа и т.д.

А.А. Алекберова считает, что, ранее все телепередачи в журналистской деятельности разделялись на три группы: информационные программы, аналитические программы и исследовательские программы, но в последнее время современные телевизионные жанры, не входят в какую-то конкретную группу, они «способны на равных правах функционировать во всех трех группах программ», в итоге их можно систематизировать следующим образом: «телезаметка, видеосюжет, телерепортаж, телеотчет, телекомментарий, телеобзор, телебеседа, телеинтервью» [1].

Е.В. Сущенко отмечает, что «в современной культурной действительности то или иное направление искусства в чистом, сепарированном от признаков остальных виде» [8]. В настоящее время, в век технического прогресса, развитого телевидения и радиовещания, актуальным является

внедрение различных шоу-программ. Шоу-программы, на наш взгляд, представляют собой разновидность синкретического жанра, развлекательных действий, которые состоят из выступления различных артистов, актеров, исполнителей, ведущих с включением видеоряда, декораций, световых и музыкальных акцентов обеспечивают все условия комфорта присутствующих и т.д. Отдельная шоу-программа может содержать как разные номера одного исполнителя, так и выступления разных исполнителей. Шоу-программа — это не только парад номеров, выступление артистов различных жанров, но и всевозможные конкурсы. Шоу-программа привлекает внимание зрителя и поддерживает в нем интерес.

Шоу - переводится с английского языка как представление — мероприятие развлекательного характера, демонстрирующее публике и имеющее постановочный характер [9]. Шоу-программа — это возможность для артистов передать свои мысли и чувства публике. По мнению А.М.Каржаубаева: «В интересующем нас аспекте шоу – эстрадное развлекательное представление... Шоу-программы - ведущая форма шоу - бизнеса, его продукция, отражающая современное состояние общества, с его социальными и экономическими проблемами, и помогающая посредством искусства выводить аудитории из эмоционального и стрессового тупика. Основными компонентами шоу-программы являются однообразные эстрадные номера, которые, органично сочетаясь друг с другом, создают красочное зрелище. А так как в последнее время это стало острой потребностью человека, то значение организации шоу-программ немаловажно. В первую очередь, это должно быть заслугой продюсера, от которого исходят все художественные идеи. Продюсерская деятельность наилучшим образом реализуется через новые формы и методы режиссерско-постановочного замысла, знание технологического процесса, рекламную деятельность. Для популярности исполнителей у продюсера обычно есть разработанная продуманная система гастрольных туров, телевизионных шоу-программ, видеороликов, где непосредственно, воочию зритель может встретиться со своим кумиром. Структура шоу-бизнеса состоит из разветвленной системы, организующей рыночные отношения в искусстве. В настоящее время шоу-бизнес как особое направление коммерческой деятельности в искусстве включает огромное число разнообразных видов и жанров. Растет число поклонников и потребителей продукции этой сферы, особенно среди молодежи» [6].

На данный момент телевизионная шоу-программа является ярким примером массовой культуры. Т.П.Ванченко [4, с.124], выделяет пять моделей телевизионной шоу-программы:

- музыкальное шоу,
- ток-шоу (разговорное шоу),
- шоу-театр,
- шоу-игра,
- реалити-шоу (документальное шоу).

Эти модели являются основополагающими и на их основе может быть произведено дальнейшее моделирование данного вида телевизионной продукции.

По мнению Т.П.Ванченко музыкально-развлекательные шоу-программы являются особым типом зрелищности, соединяясь с различными эстрадными жанрами и преломляясь в телевизионной специфике, превращается в музыкально-развлекательные телевизионные шоу-программы [8, с. 128].

На сегодняшний день, в Казахстане реализуется огромное количество музыкально-развлекательных шоу-программ: «Казахстан Даусы», «Х.Factor», «Танцуй, танцуй», «Суперзвезда» и т.д. Среди которых больше всего выделяются вокальные конкурсы - проекты: шоу- талантов «Х-Фактор» и «Казахстан Даусы».

Первоначально шоу-программы в Казахстане появились благодаря, развитию телевидения и радиовещания. Появления новых телевизионных проектов, способствовало поиску новых талантливых артистов со всего Казахстана и Центральной Азии.

Первым популярным музыкальным реалити-шоу стал – «SuperStar KZ», основанное на популярном британском шоу «Pop Idol». Транслировался «SuperStar KZ» по «Первому каналу Евразия» с 2003 года по 2007 год. Всего за этот период было выпущено 4 сезона. «SuperStar KZ» большей частью воспринимался как проект-соревнование, где победитель определялся путем sms голосования. В проекте «SuperStar KZ» исполнялись преимущественно песни на различных языках и разножанрового плана: зарубежные хиты, казахстанские хиты, диско-хиты 1980-х годов, песни военных лет, песни о любви, современные зарубежные и российские хиты. Сам проект состоял из прослушиваний в 16 городах Казахстана, из нескольких этапов. Количество участников с каждым этапом, становилось все меньше и меньше. В финал выходило только двое участников.

Одним из ярких музыкальных телешоу-программ, стал «X-Factor», запустившийся в 2011 году, которое проводится ежегодно на протяжении нескольких лет, являясь стартовой площадкой для многих юных артистов. В Казахстане в 2021 году, стоялось проведение 8 сезона шоу «X - Фактор».

Шоу «X-Фактор» – это яркая телевизионная шоу-программа, где участники проекта борются за первое место, удивляя зрителей своими вокальными данными и незабываемыми номерами. Шоу «X-Фактор» относится к числу вокальных конкурсов. Впервые шоу «X-фактор», был организован в Великобритании в 2004 году продюсером Саймоном Коуэллом. Сейчас шоу «X-Фактор» по праву имеет мировое значение, так как проводится более чем в 30 странах мира.

Исполняются в шоу-программе, «вживую», самые популярные хиты современной музыкальной эстрады. Шоу «X-Фактор» предоставляет исполнителям уникальную возможность доказать всей стране свой талант. Прежде чем оказаться на самой яркой музыкальной сцене Казахстана певцы шоу проходят отборочный тур, который состоит из нескольких этапов.

На первом этапе конкурсанты, выступают перед звездным жюри и получают минимум два положительных голоса из трех членов судейской комиссии. После первого этапа шоу артисты программы распределяются на группы (согласно возрастной категории) между членами жюри, которые впоследствии становятся наставниками-преподавателями.

На втором этапе конкурса участникам необходимо спеть гораздо лучше своего предшественника, ведь именно от его артистичного поведения, харизмы и умения прочувствовать песню зависит, даст ли наставник ему возможность продолжить участие в проекте. На данном этапе, в шоу программу включаются дополнительные атрибуты - стулья в количестве шести штук. Соответственно, количество стульев, гораздо меньше, чем количество человек группы. Если певец произвел впечатление на своего наставника, то наставник сажает на стул данного участника шоу, как одного из лучших исполнителей группы.

Третий этап шоу включают в себя посещение артистов домов своих наставников. Лишь шестеро участников шоу - программы в каждой категории смогут дойти до этого этапа. Главной задачей для исполнителей становится выступление под аккомпанемент фортепиано, где им необходимо произвести впечатление на наставника и приглашенного гостя, справиться с волнением и показать все свои вокальные навыки. Лишь трое артистов шоу, в каждой категории смогут дойти до финальных живых концертов.

Четвертый, самый яркий этап проекта – финальные концерты. В конце каждого зрители прощаются с одним из конкурсантов. На самом последнем, седьмом концерте проекта, объявляется имя победителя.

Обсуждение

В результате, в современное время, по мнению многих исследователей, благодаря развитому телевидению, СМИ и интернету, существует огромное количество различных телевизионных жанров, телевизионных продуктов. Как отмечает Т.П.Ванченко [4, с.124], выделяет пять моделей телевизионных шоу-программ: музыкальное шоу, ток-шоу (разговорное шоу), шоу-театр, шоу-игра, реалити-шоу (документальное шоу). Эти модели являются основополагающими и на их основе может быть произведено дальнейшее моделирование данного вида телевизионной продукции. По мнению Т.П.Ванченко музыкально-развлекательные шоу-программы являются особым типом зрелищности, соединяясь с различными эстрадными жанрами и преломляясь в телевизионной специфике, превращается в музыкально-развлекательные телевизионные шоу-программы [8, с. 128]. По мнению А.М.Каржаубаева, «Шоу-программы - ведущая форма шоу - бизнеса, его продукция, отражающая современное состояние общества, с его социальными и экономическими проблемами, и помогающая посредством искусства выводить аудитории из эмоционального и стрессового тупика» [6]. В итоге телевизионную шоу-программу можно считать, как отдельный телевизионный жанр, имеющий полижанровую структуру в формате телевизионного музыкального проекта, в котором проходят выступления популярного эстрадного артиста, различные конкурсы, презентации. Изучив, синтезированные эстрадные шоу-программы как «I am a singer», «Қазақстан Дауысы», «SuperStar KZ», «X-Фактор», мы убедились в том, что синтез жанров выражается, в объединении в единое целое несколько телевизионных жанров, музыкальных жанров и публицистических жанров таких как: ток-шоу, реалити – шоу, информационная программа, репортаж, телеинтервью, концертный жанр, различные песенные и инструментальные жанры, декорации, художественное оформление, и другие технические и художественные элементы характерные для передачи информации через телевидение.

Заключение.

В итоге, рассмотрев, все выше, перечисленные исследования, касательно темы синтеза жанров в эстрадных телевизионных шоу-программах Казахстана, мы пришли к выводу что, все вышеперечисленные музыкальные популярные шоу-программы, проходившие на территории

Казахстана, были первоначально организованы в зарубежных странах, таким образом все они считаются аналогами европейских шоу-программ. Стоит заметить, по утверждению многих исследователей, жанр шоу-программа эволюционировал из театральных шоу-программ, проходивших на территории Европы. На данный момент, начиная с первых программ первой популярной шоу-программы «SuperStar KZ», прошло около 18 лет. За этот период, на отечественных телевизионных экранах было показано множество музыкальных передач, музыкальных шоу-программ, но большей частью популярность приобрели только некоторые из них – шоу-программы, рассчитанные на реальный поиск талантов, живой звук и т.д. Конечно же, немаловажную роль играет и продюсерская деятельность, популяризация шоу-программ.

Таким образом, в синтезированных эстрадных шоу-программах в таких как «I am a singer», «Қазақстан Дауысы», «SuperStar KZ», «Х-Фактор» синтез жанров выражается, в том, что объединяются в единое целое несколько телевизионных жанров, музыкальных жанров, публицистических жанров таких как: ток-шоу, реалити – шоу, информационная программа, репортаж, телеинтервью, концертный жанр, различные песенные и инструментальные жанры, декорации, художественное оформление, и другие технические и художественные элементы характерные для передачи информации через телевидение. В итоге телевизионную шоу-программу можно считать, как отдельный телевизионный жанр, имеющий полижанровую структуру в формате телевизионного музыкального проекта, в котором проходят выступления популярного эстрадного артиста, различные конкурсы, презентации. В данном случае на примере нескольких телевизионных музыкальных шоу-программ, мы видим, что присутствуют соревновательные элементы, обязательное наличие концертной программы, исполнительских номеров, ведущих, репортажей из зрительного зала, встречи с певцами, композиторами, свободный разговор со зрителями, видеоклипы и видеоряды, элементы театральной постановки, декораций, съемочной группы, организаторов, менеджеров, продюсеров. Реализация телевизионных шоу-программ осуществлялась на концертных площадках в различных городах. Организатор и коллектив организаторов (сценаристы, режиссеры, творческие и технические специалисты, менеджеры, маркетологи, пресса, телевидения и радио) осуществляли функцию руководства в процессе создания художественных ценностей и продвижения шоу-программ на рынок культурных услуг.

Как мы видим, все выше, перечисленные музыкальные шоу-программы, вещаются на телевидении, во всех шоу-программах включаются различные интервью, собеседования, так как такие музыкальные шоу-программы рассчитаны на показ «живых» исполнений. Весь смысл шоу-программы заключается в подачи полной реальной картины действий - как происходит подготовка и поиск молодых исполнителей. Для продюсеров музыкальных шоу-программ важно реалистично передать эмоциональный настрой участников шоу-программы. В итоге, многие шоу-программы имеют терминологическое определение как реалити-шоу, происходящее в реальное время с реальными участниками.

Литература

1. Алекберова А. А. Понятие и система телевизионных жанров / А. А. Алекберова. — Текст : непосредственный // Современная филология : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.). — Уфа : Лето, 2011. — С. 230-234. — URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/23/341/> (дата обращения: 20.03.2021).
2. Арутюнова А.Б. Совершенствование профессиональной подготовки эстрадного исполнителя (вокалиста) на современном этапе [Электронный ресурс]. – 2013. – URL: <https://www.dissercat.com/content/sovershenstvovanie-professionalnoi-podgotovki-estradnogo-ispolnitelya-vokalista-na-sovre/> (дата обращения 22.03.2021)
3. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – 1980. – URL: <https://bse.slovaronline.com/13955-ZHANR/> (дата обращения 25.03.2021)
4. Ванченко Т.П. Шоу-программы современного ТВ. / Классификация и специфика моделирования Вестник ВГИК | май 2013 | № 16
5. Иванюк Б.П. Жанровый синтез: версия словарного описания понятия [Электронный ресурс]. – 2006. – URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/49530/1/dc_2006_1_020.pdf / дата обращения 24.03.2021)
6. Каржаубаев А.М Развитие шоу программы и особенности их организации [Электронный ресурс]. – URL: <https://vestnik.kazmkpu.kz/> / дата обращения 26.03.2021)
7. Назайкинский Е.В. Стиль и жанр в музыке: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 248 с: ноты. ISBN 5-691-01045-X.

8. Сущенко Е.В. Жанровый синтез как типичная особенность искусства: истоки возникновения, направления, реализации //Тамбов: Грамота, 2018 №3, (89), с.147.

9. Шоу-программа [Электронный ресурс]. – URL: <https://infourok.ru/> дата обращения 26.03.2021)

ПЕТРОПАВЛ ҚАЛАСЫНЫҢ МЕКТЕП ЖӘНЕ ЖАСТАР ЖАЙЫ XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ГАЗЕТ БЕТТЕРІНДЕ

НҮРБЕК Ғайса

Ғылыми жетекші: З.К. Касаенова

М. Қозыбаев атындағы СҚУ

Петропавл, Қазақстан

Gaisan431@mail.ru

Аннотация

Бұл мақала XX ғасырдың бас кезіндегі Петропавл қаласының мектеп және жастар жайын сол кездегі газет беттеріне сүйене отырып қарастырылған. Ғылыми мақала Солтүстік өңірдің жастар мен білім, мектеп жағдайын зерттеуге арналған. Осы тұста өңірімізден шыққан, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, Профессор, журналист Тайшыбай З.С. ағамыздың еңбегіне ерекше назар аударылды. Одан бөлек Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві мен Солтүстік Қазақстан Облысының Мемлекеттік Архивінде жатқан «Кедей сөзі», «Бостандық туы» газет беттеріне қарастырылған. Осы мәселе туралы мәліметтер газет беттерінде араб әліпбиімен жазылғандықтан әлі күнге дейін аз зерттелмеген, сондықтан тереңірек зерттеуді қажет етеді.

Қазақ халқы сықылды қалың ел, көп бұқараны, заманның ағымына орайласқан жалпы әйгіліктің негізіне кенеттен ілестіру, сонымен қатар мәдениетке теп-тегіс аяқ бастырып күрделендіріп жіберу аз уақыттың ішінде болмайтын жұмыс. Бұған себеп: жалпы тұрмыстың ағымында өрлі түрдегі ауыз керістің молдығы. Сондықтан жалпы халықтың әйгіліктің негізіне ілестіріп, мәдениетке қарай орайлату үшін, жалпы елге жалпы білімнің күші керек. Олай болса жалпы білімді шындап екшеп електен өткізіп, жалпының алдына тарататын құрал керек, ол құрал әрине баспа сөзі – газет. Сондықтан да, өңірдің мәдени өмірі тыс қалмады баспадан. Соларға ішінара тоқталып өтелік.

«Жазылашақ оқу құралдары һәм мектебіміз».

Қазақстан үкіметінің ағарту комиссары һәм ҚСР госиздаты алдындағы жазушылар ұйымының 14 январьда болған кеңесінде қазақтың I, II басқыш еңбек мектебіне оқу құралдарын даярлау туралы шығарған қаулыларын газеттерден оқыдық. Сөздің іске асатын кезі келген шығар, іскесәт.

Қаулыда I, II басқыш қазақтың еңбек мектебіне пәлендей құралдар пәленшдей уақытта жазылып бітсін деген. Бірақ ол құралдар қандай негізде құрылу керек, қандай түрде болу керек, бұл көрсетілмеген. Көрсетілмеуі: сөз жоқ, қолайсыз. Ағарту комиссариаты ресми бұйрықпен көрсетсе, сөз жоқ, қолайлы болареді.

Бұл сөздің мәнісі мынау: оқу құралдарының құралатын негізі- мектеп. Оқу құралдардың мінезі- мектеп мінезінің айнасы. Түрлі пәннің (предмет) мектепке қай шамада, қай түрде кіруі де мектептің өзінің қандай негізге құрылуына, қандай мінезді болуына байлаулы нәрсе. Олай болса, жазылашақ біздің оқу құралдарымыздың дамінезі мектебіміздің мінезін байлаулы болуға тиісті. Ойлауға мүмкін, үстеріне кітап жазу міндегі артылған азаматтардың көз жұмып, әйтеуір жазылып кітап болаберсін деп іске кіріскендері сықылды, ана «байлаулардың» басында басы қаңғырып, дағдарып отырғандары да болар. Осы дағдарыстың болуында тамаша жоқ[1].

Әңгіме былай. Әрбір ел келешегіне негізді балаларын тәрбиелейтін, даярлайтын мектебін де салмақ. Бірелдің тағдыры мектебінің құрылысына байланысты нәрсе. Бұл - ескірмейтін игі сөз, өзгермейтін бір шындық. Тарихты аз ғана болса да ақтарған кісі мұны біледі. Бисмарк айтса, айтпаса да неміс елінің соңғы біраз заман ішіндегі дәуірлері мектебін құра білуден болған еді.

Қазақтың тағдыр, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізге құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, сау, берік һәм өз жанымызға (қазақ жанына) қабысатын, үйлесетін негізге құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады. Сондай негізге құра алмасак, келешегіміз күңгірт.

Қазақ мектебі осы күні үш жолдың әрілігінде түр. Біреуі артында. Оны жүріп шықты деуге болады. Екеуі- алдында.

10-15 жыл бұрын біздің мектебіміз сиыр көзді, сәлделі молдасы, былдырлаған балаларды шыңғыртатын көк шыбықтарды, бисынба, биясынби, би түрүлері, уал, қадір, кире үшремін, Алла-тағалылары, тағы толып жатқан бірдеңелерімен түп-тура өлімнің ұясы еді. Жан, денені бірдей улайтын схоластикалық сасық зынданы еді. Тұрмыс, жаратылыс туралы балаға ешбір білім бермейтіні былай тұрсын, оқу, жазуды да білдіре алмайтын еді.

Соңғы 10 жыл ішінде қазақ оқыған азаматының біраз жандануымен мектебіміз де біраз жандана бастады. Мектеп төрінде тізгінсіз тәңірлік құрған әліпби орнына "ғылым" мол кіріп отырды. Ми шірітуден басқаға жарамайтын мектебіміз хат танытатын мектепке(школа грамоты) айналды. Бұл - мектебіміздің 1917 жылға шейін жүріп шыққан жолы[2].

1917 жылғы үлкен толқын қалғып отырған қазақ азаматын дақағып оятты. Саясат һәм шаруашылық жағынан елінің қолын жеткіземін деп ұмтылған азамат қазақ мектебін де жаңа жайлі, таза негізге құрмақшы болды. Қаласайын дерлік курстар ашылды. Көздерінде, көкіректерінде ұшқыны бар мұғалімдер шығарылды. Мектеп пен тірі дүние ортасындағы Қытай қорғанын бұзып, мектепте білім беріп, тұрмысқа даярлайтын, келешектеел ісінің иесі болатын азаматтар шығаратын жер жасауға: мектепке тұрмыс һәм жаратылыс ғылымдарын кіргізуге бет алды.

Тегінде "тағдыр жазған" жолымен қалтақтап келе жатқан қазақ елі Россия революциясы толқынының екпінмен кете барып қанша ұтты, қанша ұтылды, бұл істері жұмбақ, анық шешуін тарих берер. Қазіргі күнде екпіндеп бара жатқанымызда өзімізге өзіміз есеп беруге қол тимейтін түрі бар.

Бірақ мектеп ісімізге аз ба, көп пе есеп беруге болады. Мектебіміз белгілі берік бір негізге құрыла алмады. Бір жақтан - әліпби һәм ғылым - ол, екінші жақтан - ұлт тілі, жаратылыс, үшінші жақтан - орталық һәм машина (социальный индустриализм) негізіне құрылған еңбек мектебі. Міне, қазақ мектебі осы күні осы үш оттың ортасында отыр. Әліпбиді ел қырық молдамен зорға етіп, екінші жолға аяқ баса бергенде, үшінші от жарқ ете түсті.

Дұрыс, еңбек мектебін совет үкіметі тіпті жоқ жерден шығарып алған жоқ. Мектепті еңбек негізіне құру- педагогика дүниесінің көптен бері көксеген ізгі тілегі болатын. Еңбек мектебінің совет кезінде атой беріп шыға келу себебі- совет үкіметі һәм коммунизм жолындағы адамдар еңбек мектебін саяси күреске құрал қылып отыр. Дұрысы, құрал қылайын деп отыр.

Жалпы адамзат өсіп-өну тарихында не істесе, бір адам да өсіп-өну тарихында соны істейді. Тарих таңында жалаңаш, тағы адамды жан, ақыл билеген жоқ, дене биледі. Бері келе-келе жан мен ақыл денеден тізгіндіалаберді. Мектеп теосылай құрылуға тиісті. Қол еңбегі, денеенбегі, әрқилы мектеп баскезінде тізгінді баланың денесіне берсін, ілгерілей келе жанның, ақылдың әкім болуына қызмет қылсын. Яғни, мектеп биогенетический негізге құрылсын депті Гансберг, Рубинштейн[3].

Кітап - мәдениеттің негізі емес, мәдениеттің негізі- қол еңбегі, олай болса, кітап әншейін көмекші болып, мектеп басынан аяғына шейін қол еңбегі негізіне, яғни мануалистический негізге құрылсын депті Диюби, Зидель.

Жоқ, мәдениеттің қол-аяғындағы құрсауды тас-талқан қылып, оны ерікке шығаратын - машина, олай болса, кітаптың керегі шамалы, мектепке түскен адам бітіріп шыққанша машинаны айналдырсын, соны үйренсін, яғни мектеп индустрия негізіне құрылсын дептіаналардың шәкірті- орыстың Блонскийі.

Есебі- Блонский адамды машинаға тас байлап, машинажанды қылып шығармақ. Адам жанын байлап, машинаның құрбаны қылуға ұмтылу- адамзат дүниесінің соңғы ауруы.

"Машинамәдениетімен көбік шашып күресіп жүргендер- сол мәдениетпен нағыз уланғандардың өзі деп ойлауға күшті дәлелдербар", - деген профессорРубинштейн сөзі дұп-дұрыс деуге болатын шығар.Тағы-тағы толып жатқан деділер... Қысқасы - тоғыз жолдың торабы...

Жалғыз-ақ осы толған тораптың арасынан ашық көрінетін нәрсе- біздің дағдарып тұрған мектебімізді бастап алып кететін талассыз даңғыл жол Сол жолдардың біреуін талассыз деген күнде де, сынамай, икемдемей, даяр қамытты қазақ баласының мойнына кигізе қою - тарихалдында, еліміздің тағдыры алдында кешірілмес күнә болар еді.

Бұл мақалада- педагогикадүниесіндемектеп құрылысы туралы қандай ағымдарбар, һәм біздің мектебіміз қандай негізге құрылуға тиісті- осыларды осы бірнешесөзбен аша қою жазылып отырған емес. Мақаланың мақсаты - ескерту. Оқу құралдарын жаздырып жатқан ағартукомиссариаты, жазып жатқан азаматтар бұл оқу құралдары қандай мінездімектепкеар-налады, сол туралы ой жүгіртсе игі болареді деген үміт. Кең қазақ мектебіне негіз іздегенде, тазапән кезінен, яғни мектеп құрылысының қазақ жанына қабысуы жағынан келу дұрыс болареді дегенғой[4].

Бұл мақалада өзекті мәселеол қазақ жастарының білім алуына мүмкіндік тууы. Қазақ жастарының қараңғылықтан көз ашып, ел қатарлы өмірсүруіне жағдайдың жасалынуы мен мектептегі қазақ балаларына даоқу құралдарының жетуін қамтамасыз ету.Оқу-ағарту ісіне қол жеткізілуін жан – жақты алға қадам бастыруымен, жастарға білім нәрін сусындатуымен баяндалады.

«Бостандық туы» газеті комсомол-жастар өміріне де көп мән беріп отырған. Мысалы «Жастар арасында» (№13. 1924ж.), «Еңбекші жастар Қызыл Армия қатарына дайындалыңдар» (№15. 1928 ж.), «Жеткіншек» деген рубрикалармен материалдар беріліп тұрған. «Бостандық туы» газетінің екі беті «Жеткіншек» деген атпен ВЛКСМ Ақмола губкомының органы ретінде шығып тұрған. Оның бірінші нөмірі 1922 жылы 20 шілдеде жарық көрген. Екінші нөмірі - 24 тамызда, үшіншісі –17 қыркүйекте, бесіншісі - 26 қазанда. 1927 жылғы 8 желтоқсандағы «Жеткіншектің» 6-шы (590) нөміріне редактордың орынбасары, белгілі жазушы, жерлесіміз Ғалым Малдыбаев қол қойған. Сөйтіп газет жастарды оқуға, білімге, мәдениеттілікке, ел қорғауға баулуға күш салған. Газеттің бұл кездегі тиражы үш жарым мың болатын [6].

1928 жылдың жазында елдің аумақтарын губернияға, уезге, болысқа белу тоқтатылды. Оның орнына округтер мен аудандарға беру басталды. Осы кезде Ақмола губерниясы таратылып Петропавл округі құрылды. Оның орталығы Петропавл қаласы болды. Бұл округке Петропавл мен Көкшетау уездерінің жері кіріп, 21 аудан ұйымдастырылды. Міне осы оқиғаға байланысты «Бостандық туы» газеті 1928 жылдың 26 қыркүйегінен бастап ВКП (б) Петропавл округтік комитетімен округтік атқару комитетінің органы ретінде шыға бастады. «Бостандықты» газетіне бұл жылдары (1921 ж. 19 наурыз-1928 ж. 14 қараша) қазақ еңбекшілері арасында большевизм идеясын кеңінен насихаттау, оларды коммунистік рухта тәрбиелеу, феодалдық қоғамның салты сіңіп қалған қараңғы адамдарды советтендіру, қалың бұқараны мемлекеттік құрылысқа, қоғам өміріне, кеңінен қатыстыру, мәдениеттен мешеу қалған қазақ халқының ой-өрісін ояту, ауылдарда терең тамыр жайған шірік салт-сана мен әдет-ғұрыпқа қарсы күрес жүргізу және жұртшылықты осы күреске шақыру, ұйымдастыру жөнінде аса күрделі міндеттер жүктелді [5].

Өтпелі кезеңде Кеңес үкіметінің саясатына бейімделу үшін қазақ жастарына қатты қиыншылықтар мен бөгеттер кездесе берді. Оқусыз, білімсіз жүрген жас азаматтар қараңғы халық есебінде болды. Жер асты жұмыстарымен айналысып, байлардың дөрекілігіне әбден етісіңген жас азаматтардың ел ішінде заңға қайшы әрекеттер жасауына әкеп соқты. Себебі, оларға жөн сілтеп, жол көрсететін еш бір адамның болмағаны. Сондықтан осындай жастардың ел ішінде заңға айшы әрекеттерін буып, аяғын байлау үшін Кеңес үкіметі басшылары қылмысқа қарсы отрядтарды, алдын ала ұрлықпен күресу шараларымен айналысты. Мінекей, көріп отырғанымыздай, қазақ жастарының сол кезеңдегі халі мүшкіл де жан аярлық жағдайда болған еді.

Пайдаланылған әдебиеттер мен мәліметтер тізімі:

1. «Кедей сөзі» газеті, 1920.–№ 2.
2. Тайшыбай З.С. «Газет XX ғасырдың басындағы Петропавл қаласының мәдени жағдайы туралы ақпарат көзі»
3. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві. – 846 қ. 1-т., 44-іс, 8-б.
4. Солтүстік Қазақстан Облысының Мемлекеттік Архиві. – 22-қ., 3-т., 1-іс, 39-б.
Солтүстік Қазақстан Облысының Мемлекеттік Архиві. – 22-қ. 1-т., 148-іс, 8-б.

ФОРМИРОВАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ НА ОСНОВЕ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ СМАГУЛОВА Нала Тлеубековна, ОМАРБЕКОВА Куралай Алпысовна

Филиал «Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления» АОО

«Назарбаев Интеллектуальные школы»

ВКО, Семей, Казахстан

Smagulova_n@sm.nis.edu.kz, Omarbekova_k@sm.nis.edu.kz

Аннотация

Мақала орыс тілі сабағында екінші тіл ретінде зерттеу дағдыларын дамытуға арналған, пәндердің интеграциясын ескере отырып, дағдыларды қалыптастырудың негізгі теориялық, ұйымдастырушылық және практикалық аспектілері қарастырылған. Мақалада жұмыстың негізгі кезеңдері, шағын зерттеу жүргізу кезінде «информатика» пәнімен интеграциялау әдістері көрсетілген. Зерттеу нәтижесінде студенттердің зерттеушілік қабілеттері мен дағдыларын дамыту үшін пәнаралық интеграцияға негізделген жоба әдісін қолданудың тиімділігі анықталды және дәлелденді.

Аннотация

Статья посвящена вопросам развития исследовательских навыков на уроках русского языка как второго, рассмотрены основные теоретические, организационно-практические аспекты формирования

навыков с учетом интеграции предметов. В статье освещены основные этапы работы, способы интеграции с предметом «Информатика» при выполнении мини-исследования. В результате исследования выявлена и обоснована эффективность использования метода проектов на основе межпредметной интеграции для развития исследовательских умений и навыков учащихся.

Annotation

The article is devoted to the development of research skills in the lessons of Russian as a second language, the main theoretical, organizational and practical aspects of the formation of skills, taking into account the integration of subjects, are considered. The article highlights the main stages of work, methods of integration with the subject "Informatics" when performing a mini-research. As a result of the study, the effectiveness of the use of the project method based on interdisciplinary integration for the development of research skills and abilities of students was revealed and substantiated.

Введение.

Одним из важнейших аспектов обучения в NIS-Programme является обучение ключевым компетенциям, в частности навыкам 21 века, что ориентирует учителей в большей степени уделять внимание индивидуальной деятельности учащихся, практической составляющей обучения, способам развития научного познания. Анализ результатов внешнего оценивания и практика показывают, что исследовательские навыки, включающие в себя умение работать с информацией, навыки высокого порядка, требуют длительной и поэтапной подготовки.

В связи с этим была определена **цель исследования**: определение эффективности использования интегрированного проекта в развитии исследовательских навыков учащихся 7 классов.

Ожидаемый результат: улучшение навыков анализа (наблюдение, сравнение, выводы) и синтеза (представление результатов своей работы) у обучающихся.

Актуальность работы, на наш взгляд, заключается в разработке и апробации заданий для поэтапного проведения интегрированного исследования, направленного на формирование навыков высокого порядка.

В современной теории обучения исследовательским навыкам представлены разные подходы к организации и развитию данных навыков.

Семенова Н.А. в своей работе выделяет следующие блоки для развития исследовательских навыков: организация исследовательской работы (планирование исследования: выбор темы исследования, выстраивание содержания исследования); работа с информацией (уметь определять источники информации, уметь работать с текстом, выделять тематические термины, понятия по исследуемой теме, уметь делить информационный текст на смысловые части; уметь выделять главное в информации, уметь логично излагать материал, использовать цитаты из научных источников, использовать ссылки; формулировать выводы; уметь приводить доказательства, основываясь на аргументах и фактах) [1].

Асмолова А.Г. предлагает определенный алгоритм построения исследовательской деятельности. В данной работе для нас представляется наиболее важным следующий подход к организации работы по мини-проекту:

- создание плана исследовательской работы, выбор необходимого инструментария;
- поэтапный исследовательский поиск решения проблемы с коррекцией результатов;
- изложение результатов исследования, оформление результатов деятельности как конечного продукта [2].

Кларин М.В. выделяет три модели развития исследовательских навыков.

1-й уровень- преподаватель ставит перед учеником проблему и подсказывает пути её решения;

2-й уровень- преподаватель только ставит проблему, а ученик самостоятельно выбирает метод исследования;

3-й уровень- и постановка проблемы и выбор метода, и само решение осуществляются учеником [3].

Теоретический анализ литературы позволил нам определить модель и основные направления для разработки этапов мини-исследования.

Мы остановились на первой модели, когда преподаватель ставит перед учеником проблему и подсказывает пути её решения, так как в данном процессе участвовали обучающиеся 7 класса и это их первый опыт проведения исследований.

Согласно первой модели обучения исследованию целью проекта является не столько достижение результата, сколько освоение самого процесса исследования. Данный момент был для нас особенно важен в связи с тем, что обучение происходило в дистанционном формате, а также потому,

что мы преследовали цель обучения самостоятельной работе над проектом, который был реализован как форма организации индивидуальной деятельности ученика во внеурочное время.

Методы исследования:

- 1) наблюдение за работой учащихся параллели 7 классов во время выполнения интегрированного проекта для определения затруднений, фокус-группы;
- 2) количественный и качественный анализ проектов фокус-группы (12 учащихся);
- 3) анкетирование учащихся параллели 7 классов по итогам проведенного исследования с целью определения влияния метода мини-проектов на формирование и развитие исследовательских навыков.

Основные этапы работы

Были разработаны основные этапы работы по проведению мини-исследования для учащихся 7 классов по разделам «Хобби и свободное время» (предмет «Русский язык и литература») и «Моделирование мира» (предмет «Информатика»), указаны сроки выполнения заданий каждого этапа.

1 этап. Постановка проблемы и наблюдение.

На данном этапе учащиеся осуществляли наблюдение в течение 2 дней за тем, как они проводят свое свободное время. В ходе наблюдений фиксировались результаты с использованием Microsoft Excel в онлайн-ресурсе.

Занятие	1 день Кол-во времени (часы + минуты)	2 день Кол-во времени (часы + минуты)	Итого Кол-во времени (часы + минуты)	Вывод (Насколько эффективно было использовано время? Как можно было использовать это время для другого/с пользой?)
Необходимые:				
сон				
еда				
работа по дому				
свое... (помощь сестренке)				
Min				
Max				
По интересам:				
хобби				
отдых				
развлечения				
соц. сети				
общение				
игры				
свое ...				
Min				
Max				

Рис 1. Пример таблицы для заполнения результатов наблюдения

2 этап. Анализ.

На данном этапе учащимся было необходимо проанализировать результаты в таблице, определить наименее/наиболее эффективное использование времени. Определить, какое из занятий можно было бы исключить/сократить? Почему? Как можно более эффективно использовать данное время? Для чего?

На основе выводов по результатам первых двух дней нужно было составить расписание свободного времени и придерживаться его в последующие дни.

3 этап. Синтез.

На данном этапе учащиеся готовили устное выступление по результатам мини-исследования на основе предложенного плана.

План

1. Дайте определение понятию «свободное время».
2. Опишите таблицу наблюдений по первым 2 дням, выделив менее эффективные, затратные по времени занятия. Объясните, почему вы считаете данные занятия неэффективными.
3. Что и как вы изменили в расписании свободного времени в последующие 2 дня?

4. Сделайте вывод, как это повлияло на вас (эмоциональное состояние, физическое, успеваемость, отношения и пр.)?

Анализ результатов исследования

Об эффективности данного исследования можно судить по результатам работ. Приведенные диаграммы (рис.2) иллюстрируют процесс заполнения учащимися таблиц по итогам наблюдений за свободным временем. Как мы видим, учащиеся строили диаграммы на основе количественных показателей, сравнивали эффективность использования свободного времени до и после внедрения распорядка дня, делали выводы об эффективности проведенного исследования на основе анализа данных, определяли влияние соблюдения распорядка дня на свое эмоциональное, физическое, ментальное состояние.

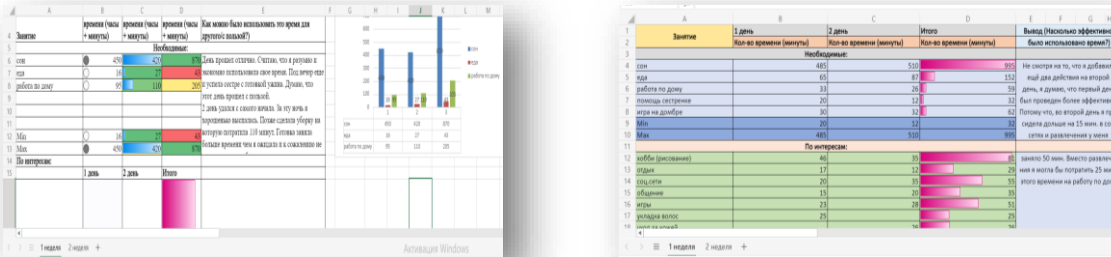

Рис 2. Примеры работ учащихся в Microsoft Excel.

С целью определения эффективности исследования были проанализированы результаты по навыку говорение за 2 и 3 четверти учащихся фокус-группы (рис.3)

Анализ результатов наглядно демонстрирует стабильный прогресс у 11 учащихся из 12. Данные учащиеся показали повышение результатов в среднем на 1,16 процента.

У одного учащегося наблюдается незначительное снижение, что связано прежде всего с тем, что у данного ученика слабо развит навык говорения.

Несмотря на то, что учащиеся по результатам формативного оценивания показали развитие навыка, при суммативном оценивании у данных учащихся значительного прогресса в количественных показателях не наблюдается.

Таким образом, мы пришли к выводу, что количественный анализ (по набранным баллам) не может быть достаточно валидным.

С целью обеспечения триангуляции был использован качественный анализ работ, который показал, что наблюдается прогресс в качестве речи у всех учащихся фокус-группы. Тема устного выступления была раскрыта эффективно, суждения были убедительны, так как они были основаны на наблюдениях, на личном опыте. Улучшение наблюдается в умении структурировать свою речь, так как устная презентация проекта была основана на предложенном плане. Наличие качественных выводов наблюдается у 83% учащихся, так как в процессе анализа информации таблицы и сопоставления результатов наблюдений учащиеся четко определили эффективность использования распорядка свободного времени. Кроме того, положительно повлияло и то, что на каждом этапе исследования учащиеся имели возможность получить обратную связь от учителя.

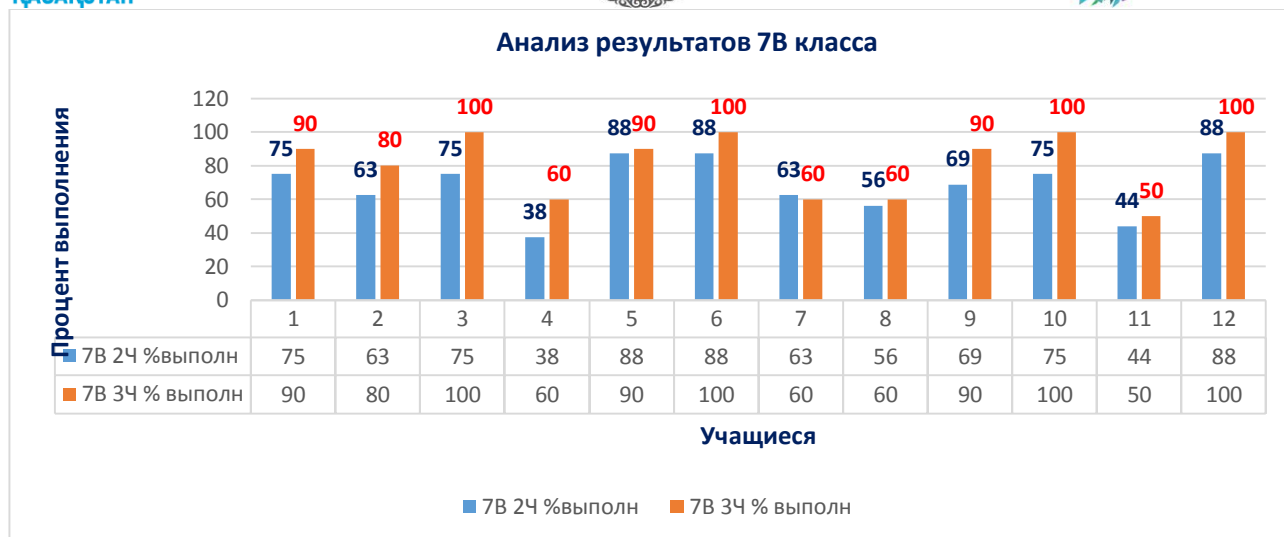

Рис 3. Сравнительный анализ результатов по навыку Говорение 7В класса (2 и 3 четверти)

После завершения исследования для получения обратной связи нами было проведено анкетирование, в котором участвовало 12 респондентов. Так, на вопрос об основных затруднениях учащиеся ответили, что испытывали сложности с выступлением перед аудиторией. Данный момент, на наш взгляд, обусловлен особенностями дистанционного обучения, когда учащиеся лишены возможности живого выступления перед классом, а также тем, что во время дистанционного обучения на отработку навыка говорения не было возможности выделить достаточно времени.

Также среди затруднений учащиеся отметили сложность проведения наблюдения за использованием своего свободного времени, объясняя это недостаточным развитием навыков саморегулирования, тем, что зачастую забывали о сроках выполнения этапов проекта.

В качестве еще одного затруднения учащимися была отмечена необходимость оценивания ответа одноклассника, формулирования конструктивных рекомендаций по улучшению работы. На наш взгляд, это связано с тем, что у учащихся 7 классов еще в недостаточной мере сформирован навык оценивания по дескрипторам.

При ответе на вопрос «хотели бы вы проводить исследования в будущем?» 83 % учащихся ответили «да». Отдельные учащиеся отметили, что с помощью исследований «можно научиться делать анализ данных и прогнозирование качественно, без затруднений». Двое учащихся из 12 ответили «нет, так как это занимает много времени» и «это для меня неважно».

Респонденты отмечают следующие плюсы: повышение интереса к исследованию собственной практики, развитие ответственности, саморегуляции, тайм-менеджмента, развитие навыков анализа, сопоставления результатов. Указаны следующие минусы: занимает большее количество времени.

Выводы

Таким образом, использование интегрированных проектов в обучении позволяет развивать исследовательские навыки, навыки мыслительной деятельности (наблюдение, анализ, синтез информации, построение логических выводов, представление результатов), помогает увидеть взаимосвязь предметов, общие навыки и концепции.

Кроме того, данный опыт полезен не только для учащихся, но и для учителей, так как планирование и организация проведения исследований расширяет методический инструментарий, развивает собственные исследовательские навыки.

Данное исследование является одним из этапов в работе по развитию исследовательских навыков, так как рамках раздела «День Победы: почему мы должны помнить?» нами запланировано и разработано выполнение проекта «Великая Отечественная война и моя семья», что позволяет говорить о системности процесса развития исследовательской деятельности учащихся.

Подводя итоги, хотелось бы отметить, что для учащихся старших классов, обучающихся по NIS-Programme, выполнение проектов является обязательным. Но начинать эту работу нужно с момента поступления учащихся в НИШ. Точно так же, как невозможно совершить сложнейший прыжок с парашютом без кропотливой подготовительной работы, нельзя развить исследовательские навыки учащихся, минуя этап обучения исследованию. Таким образом, мы считаем, что поэтапное включение учащихся в проектную деятельность позволяет обогатить исследовательский опыт ребенка, сформировать исследовательские навыки.

Список литературы

1. Семенова Н.А. Исследовательская деятельность учащихся/ Начальная школа. – 2006. – № 2. – С. 45–49. [Электронный ресурс]: URL: <https://tspu.edu.ru/oldfiles/files/dissertation/1191571584.pdf> (дата обращения: 13.10.2020).
2. Асмолов А.Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий: пособие для учителя / [А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И. А. Володарская и др.]; под ред. А. Г. Асмолова. — М.: Просвещение, 2010. [Электронный ресурс]: URL: <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2017/01/29/formirovanie-universalnyh-uchebnyh-deystviy-v-osnovnoy-shkole-ot> (дата обращения: 04.11.2020).
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения: Исследование мирового опыта/ ООО ИД «Луч», 2016. [Электронный ресурс]: URL: https://social.hse.ru/data/2017/07/17/1170756123/%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD_%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%9E%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf (дата обращения: 04.11.2020).

К ВОПРОСУ О ДЕЗАДАПТАЦИИ ПЕРВОКЛАССНИКОВ К ШКОЛЕ

ПОПРЯДУХИНА Наталья Григорьевна

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал) ОГУ

Орск, Россия

Aple_orsk@mail.ru

Түйін

Ұсынылған мақалада бірінші сынып оқушыларының қазіргі мектептің білім беру кеңістігінің жағдайына бейімделмеу проблемасының негізгі аспектілерін тәжірибеге бағытталған зерттеу қарастырылған.

Аннотация

В представленной статье рассматриваются практико-ориентированное изучение основных аспектов проблемы дезадаптации первоклассников к условиям образовательного пространства современной школы.

Annotation

In the presented article, a practice-oriented study of the main aspects of the problem of maladjustment of first-graders to the conditions of the educational space of a modern school is considered.

Современная ситуация, сложившаяся в мире, ставит перед российской системой образования новые цели и задачи. Изучение особенностей социализации детей занимает особое место среди этих задач, в частности влияние стиля взаимодействия педагога на процесс адаптации первоклассников к обучению в школе.

Начало обучения в школе - очень тяжелый, поворотный момент в жизнедеятельности ребенка. Это связано с серьезными изменениями в привычной системе социальных отношений, а вместе с тем и всего образа жизни первоклассника. При этом, как указывают психофизиологи, увеличивается психоэмоциональное напряжение ребенка и снижается стрессоустойчивость. Время беззаботных игр сменилось на многочасовые ежедневные тренировки, которые требуют от первоклассника постоянного интеллектуального напряжения, волевого усилия для поддержания повышенного внимания при осуществлении целенаправленной работы на уроках. Особую трудность для первоклассника представляет и относительная неподвижность положения тела, а также поддержание правильной осанки при работе за партой, которую медики называют статической нагрузкой организма. Учебная деятельность, а также увлечение изучением иностранных языков, овладение музыкальными навыками и навыками информационных технологий, приводит к тому, что двигательная активность первоклассника снижается вдвое, по сравнению с дошкольным периодом.

Начало школьного обучения достаточно тяжелый период для всех детей, которые впервые отправились в школу. Учебная нагрузка сказывается на физиологическом состоянии первоклассника, проявляющемся в жалобах детей на усталость, появление головных болей, раздражительности, плаксивости, нарушений сна, а также в снижении аппетита детей и масса тела детей.

На этом этапе онтогенеза выделяются и психологические проблемы, связанные с нарушением эмоциональной сферы развития личности первоклассника, негативное восприятие всего, что связано с процессом организации учебной деятельности, например, страх не оправдать ожидания родителей и

педагога, отрицательное отношение к учебе и критическое представление о своих учебных способностях и возможностях.

Описанные выше изменения в организме первоклассника, связанные с началом обучения в школе, некоторые зарубежные ученые называют «адаптационной болезнью», «школьным шоком», «школьным стрессом»[1].

Понятие адаптации непосредственно связано с понятием «готовность ребенка к школе» и включает три составляющие: адаптацию физиологическую, психологическую и социальную, или личностную. Все составляющие тесно взаимосвязаны, недостатки формирования любой из них отражаются на самочувствии и состоянии здоровья первоклассника, его работоспособности, желании и умении взаимодействовать с педагогом, одноклассниками и, соответственно, на успешности обучения.

В исследованиях отечественных психологов и педагогов отмечается, что большинство детей адаптируются к школе достаточно быстро, однако есть первоклассники, у которых этот процесс сильно затягивается, а у некоторых полноценной адаптации к школе на первом году обучения так и не происходит (даже порой на фоне хорошей успеваемости). К трудностям социально-психологического плана, которые могут осложнить адаптивный процесс, Г.В. Бурменская относит:

- непонимание детьми специфической позиции учителя, его профессиональной роли – помочь детям приобрести знания, а не просто пообщаться;
- недостаточное развитие навыков общения и способности взаимодействовать с детьми;
- наличие специфического отношения первоклассника к самому себе, к своим возможностям и способностям, к своей деятельности и ее результатам [2].

Нельзя не остановиться на личностных особенностях детей, которые влияют на успешность в процессе адаптации.

1.Тревожность. Высокая тревожность приобретает устойчивость при постоянно недовольстве учебной работой ребенка со стороны учителя и родителей, обилие замечаний, упреков. Из-за нарастания тревожности и связанной с ней низкой самооценкой, снижаются учебные достижения, закрепляется неуспех.

2.Негативистская демонстративность. Демонстративность - особенность личности, связанная повышенной потребностью в успехе и внимании к себе со стороны окружающих.

3.Уход от реальности – это еще один вариант неблагоприятного развития. Он проявляется, когда у детей демонстративность сочетается с тревожностью. Эти дети имеют сильную потребность во внимании, но реализовать не могут ее из-за своей тревожности. Далее происходит уход от неудовлетворяющей ребенка реальности.

4.Мотивационная незрелость. Школа должна привлекать ребенка не внешней стороной (атрибуты школьной жизни), а возможностью получать новые знания.

В работах Кравцовой Е.Е выделены трудности адаптации, проявляющиеся во взаимодействии детей с окружающими, которые внешне легко определяются:

- потребность в постоянной опоре на подсказку или совместное выполнение уроков;
- сложность в понимании домашнего задания и алгоритме его выполнения;
- частая отвлекаемость внимания при выполнении задания;
- неспособность управлять своим поведением на уроках, переменах;
- трудности в общении с первоклассниками, учителем;
- сложность в запоминании материала, даваемого на уроках (ребенок его не помнит, не может рассказать);

- выполнение домашнего задания занимает полдня;
- самостоятельное чтение вызывает недовольство, нежелание;
- ребенок быстро утомляется (становится вялым, зевает, жалуется на головную боль и т.д).

Таким образом, в психолого-педагогической литературе проблема школьной адаптации понимается как приспособление ребенка к новой системе социальных условий, новым отношениям, видам деятельности, режиму жизнедеятельности, включение его в новую систему требований и контроля.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что термином «школьная дезадаптация» определяются любые затруднения, возникающие у ребенка в процессе школьного обучения [3].

Среди наиболее распространенных факторов, приводящих ребенка к дезадаптации выделяются:

- низкая школьная мотивация и школьная неуспеваемость;
- нарушение поведения;

- соматическая ослабленность
- самооценка и уровень притязаний;
- социальный статус в группе;
- отсутствие навыков общения [4].

С целью изучения проблемы дезадаптации детей к условиям начальной школы было организовано экспериментальное исследование.

В диагностическом обследовании принимали участие младшие школьники из образовательных учреждений: общеобразовательной школы, гимназии и частной школы.

Результаты экспериментального исследования показали нам, что самый большой процент (12,4%) дезадаптированных детей-первоклассников был выявлен в массовой школе. В данном случае наибольшее дезадаптационное влияние оказывают факторы, обусловленные нерациональной организацией образовательного процесса в школе, которая не замечает различий в состоянии здоровья, психофизическом развитии, в способностях к адаптации. Отсутствие явления дезадаптации отмечено у первоклассников гимназии. Объясняется это тем, что у детей выявлен достаточно высокий уровень школьной мотивации, высокий уровень умственной активности, работоспособности, сформированности навыка общения.

Сравнивая и анализируя результаты диагностики на предмет изучения школьной тревожности нами было выявлено, что отсутствие школьной тревожности более всего отмечено у первоклассников частной школы «Рекорд» (66,4%)

Здесь созданы менее травмирующие условия, а именно учитываются физиологические особенности ребенка, осуществляется индивидуальный подход, поддерживается соответствующий их способностям темп работы, отсутствует отрицательная оценочная стимуляция. Домашнее задание выполняется в школе во второй половине дня вместе с учителем. В связи с этим процесс адаптации к условиям начальной школы проходит более гладко, а правильная организация способствует устранению явления дезадаптации.

Таким образом, проведенное экспериментальное исследование подтверждает, что в основе дезадаптации учащихся 1 класса лежит система факторов, однако определяющим является специфика форм организации учебно-воспитательного процесса.

Список литературы:

1. Безруких М.М., Кучма В.Р. и др. Об организации обучения в первом классе четырехлетней начальной школы. // Вестник Образования. 2015. №10, с.38 – 50.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка к школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. М., Просвещение, 2007., -210с.
3. Кучма В.Р., Леонтьева М.Р. Рекомендации по организации обучения первоклассников в адаптационный период. // Вестник Образования. 2016. №11, с.23 – 29
4. Ковалева Л.М., Тарасенко Н.Н. Психологический анализ особенностей адаптации первоклассников к школе.// Начальная школа. 2015.№7.с.17 – 22.

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ

РАХМОНОВА И.Я.

Политехнический институт Таджикского Технического Университета имени М.С. Осими
Худжанд, Таджикистан
i_rakhmonova@mail.ru

Аннотация

Цель этой статьи, это обзор методов преподавания грамматики на уроках английского языка и комплекса письменных упражнений по обучению грамматики на уроках английского языка в неязыковых вузах. Правильно подобранная система упражнений формируют автоматизм грамматических навыков, что помогают студентам лучше усвоить грамматическую структуру английского языка.

Ключевые слова: метод, упражнения, качество, навыки, грамматическая структура, умения, устная речь, знание.

Annotation

The goal of this article is to review the methods of teaching English and the complex of working exercises on teaching grammar at an English lessons in no lingual universities. Properly chosen the system of exercises form automaticity of grammar skills and it helps students to learn English grammar structure better.

Key words: method, exercises, quality, acquirement, grammar structure, skills, speech, knowledge.

Аннотатсия

Мақсади мақолаи мазкур шарҳи усулҳои таълими грамматика дар дарсҳои забони англиси ва мачмуаи машқҳои хатти доир ба таълими грамматика дар дарсҳои забони англиси дар донишгоҳҳои ғайризабони аст. Системаи машқҳои дуруст интихобшуда автоматизми малакаҳои грамматикиро ташаққул медиҳад, ки ин ба донишҷуён барои бехтар аз худ кардани сохтори грамматикаи забони англиси ёри медиҳад.

Калимаҳои калиди: усул, машқҳо, сифат, малака, сохтори грамматика, маҳорат, нутқи шифоҳӣ, дониш.

На сегодняшний день в современном мире знание иностранного языка в частности английского языка является необходимым. И в наш век технического прогресса практическое владение иностранными языками в работе специалиста любой отрасли имеет важное значение. Для того чтобы достичь эту цель, обучение студентов должно быть направлено на достижение практических навыков и умений. И конечно же вопрос изучения грамматического материала является необходимым при обучении чтению и устной речи. Преподавание иностранных языков в вузах связано с некоторыми противоречиями. Во первых это недостаточная языковая подготовка абитуриентов, так как абитуриенты поступают не только из города но также из отдаленных районов нашей республики. И очень часто у студентов первого курса знание иностранного языка, в частности английского языка недостаточно, поэтому многие из них не умеют читать или читают с трудом. Во вторых это то, что язык изучается только на первом курсе, где еще нет специализации и студенты затрудняются в чтении специальной литературы. Поэтому программа для студентов первого курса составлена таким образом, что в первом семестре занятия начинаются с вводного курса т.е. правил чтения, изучения нового лексического минимума и грамматических структур, выполнения комплекса упражнений для развития грамматических навыков. А во втором семестре программа разработана, учитывая специальность студентов, где студенты знакомятся с текстами по специальности, профессиональными терминами, обогащают свой словарный запас. Также в каждом уроке дается грамматический материал и упражнения на закрепление данного грамматического материала. Нужно отметить что тексты подобраны в соответствии с грамматической тематикой. И поэтому в процессе чтения литературы ставится задача овладеть умением узнавать и понимать грамматические явления.

Основная цель обучению грамматике это формирование у студентов грамматических навыков, как важный компонент речевых умений говорения, аудирования, чтения и письма. Необходимо довести до сознания студентов, что изучение грамматика приносит практическую пользу, так как облегчает усвоение языка, диктуется еще и тем что студенты недостаточно ощущают эту практическую пользу на уроках. (1. с.172) Курс грамматика служит больше для осмысления уже известного, чем для практического усвоения языка. Нужно разъяснить, что грамматические правила, как математические законы обобщают те явления языка, которые характерны для современной стадии его развития и избавляют от необходимости заучивать слова во всех их возможных грамматических формах и позволяют образовывать их на основе изученных правил (1. с.172). Практическая ценность изучения грамматика иностранного языка не исчерпывается тем, что способствует лучшему усвоению изучаемого. Изучение грамматика английского языка благотворно влияет на усвоение родного языка, способствует развитию мышления, приучает наблюдать явления обобщать и анализировать их и делать выводы. При изучении грамматика английского языка студенты знакомятся с новыми грамматическими явлениями и в то же время расширяют и углубляют свое представление о тех категориях которые они уже усвоили из курса родного языка. Цель с которой мы изучаем грамматический материал оказывает большое влияние на его объяснения. При объяснении грамматического материала нужно учитывать, что у студентов после школьной программы слабое знание английского языка, и поэтому новый материал преподносится по принципу от простого к сложному. Также надо отметить, что при объяснении грамматического материала сопоставляется и грамматика родного языка (таджикского языка и русского языка так, как в группе есть и студенты после русской школы), как говорится все познается в сравнении. Например, глагола “to be” в английском языке: We are students. В таджикском языке: Мо донишҷуӣ мебошем. В русском языке: Мы – студенты. Как мы видим из этих примеров при переводе на русский язык глагол “to be” т.е. глагол связка опускается, а при переводе на таджикский глагол “to be” не опускается. Но при этом нужно

объяснить, что место слов в английском и русском языках совпадают, а в таджикском языке есть различие. Если в английском языке на первом месте пишется подлежащее, затем сказуемое, после пишется дополнение и обстоятельство, то в таджикском языке на первом месте тоже пишется подлежащее, а сказуемое всегда пишется на последнем месте и дополнение, обстоятельство пишется между ними.

Пример: I do my morning exercises every day.

Я выполняю свою утреннюю зарядку каждый день.

Ман машки пагохиро хар руз ичро мекунам.

Формирование способностей устной и письменной речи при изучении английского языка невыполнима без знания грамматики языка. При этом использование дидактического раздаточного материала играет важную роль для формирования знаний, умений и навыков при выполнении грамматических упражнений. Нужно отметить, что в нашем вузе все аудитории оснащены электронными досками и проекторами. А также преподавателями кафедры составлены таблицы и карточки по тематикам уроков. Объяснения грамматических материалов всегда проводится при помощи проектора и в виде презентаций. Использование дидактического материала помогает студенту формировать и запоминать устную и письменную речь от которого зависит правильное усвоение тем. Студенты должны правильно использовать лексические единицы и соблюдать грамматические правила пройденного материала. Но нужно отметить, что при выполнении письменных и тестовых работ, студенты очень медленно выполняют задания, потому что они больше времени уделяют обдумыванию и правильности своих ответов. Большую трудность для студентов представляет система времен английского языка, согласование времен, инфинитивные конструкции, модальные глаголы и их употребление. При объяснении временных форм глагола английского языка студенты затрудняются с проблемой выбора временной формы. Это относится к временным формам Present Perfect и Past Simple. Например:

I have read the article today. (Я прочитал статью сегодня. Ман маколоро имруз хондаги будам. – Present Perfect)

I read the article yesterday. (Я читал статью вчера. Ман маколоро дина хонда будам. – Past Simple)

В этих двух предложениях действие завершено и если студент не знает грамматику этих времен, он не сможет понять в каких ситуациях нужно использовать Present Perfect и в каких ситуациях нужно использовать Past Simple. Потому, что оба предложения переводятся и на русский и на таджикский языки в прошедшем времени. И не зная грамматику английского языка, студент не сможет понять формы глагола со словами today (сегодня, имруз) и yesterday (вчера, дина).

Поэтому после объяснения этой темы на доске записываются предложения в Present Perfect и Past Simple и студенты должны будут прочитать, перевести и определить к какой временной форме относится данные предложения:

The bell has just rung.

The bell rang five minutes ago.

We have already seen this film.

We saw this film last week.

I have been to Moscow twice.

I was in Moscow last year.

Parviz has done his task today.

Parviz did his task yesterday.

Для того чтобы правильно определить временные формы и правильно составлять предложения в Present Perfect и Past Simple в данном случае, студенту нужно знать четыре формы глагола т.е. таблицу неправильных глаголов

Знание грамматики помогает студентам составлять английские предложения. При этом объяснение теории должно быть кратким и понятным, и давать студентам побольше примеров. При изучении видо-временных форм глагола сначала объясняются грамматические правила, а потом студенты отрабатывают, полученные знания, выполняя практические упражнения. При объяснении нового материала преподаватель должен сначала ввести новый материал с использованием наглядных пособий (таблицы, схемы, проектор, электронная доска), затем закрепить пройденный материал на основе практических заданий (3. 127). Для того, чтобы студенты запомнили временные формы английского глагола можно применить следующие типы заданий:

1. Вставьте глагол to be в Present Simple:

1. My brother ... a worker. He ... at work. 2. ... you an engineer? - - Yes, I... 3. ... your sister a typist? No, she ... not a typist, she ... a student. 4. ... your brother at school? - - Yes, he ... 5. ... your sister at school? - No, she ... not at school. 6. My ... sister ... at home. 7. ... this your watch? • Yes, it ... 8. She ... an actress. 9. This ... my bag. 10. My uncle ... an office-worker. 11. He ... at work.

2. Вставьте глагол to be в Present, Past или Future Simple.

1, My father ... a teacher. 2. He ... a pupil twenty years ago. 3. I ... a doctor when I grow up. 4. My sister ... not ... at home tomorrow. 5. She ... at school tomorrow. 6. ... you ... at home tomorrow? 7, ... your father at work yesterday? 8. My sister ... ill last week. 9. She ... not ill now. 10. Yesterday we... at the theatre.

3. Образуйте вопросительную и отрицательную форму:

1. They have some English books. 2. There are some tall trees in front of their house. 3. Peter has something in his box. 4. There are some parks in this town. 5. There are some good book shops in our district.

4. Переведите на английский язык, употребляя глагол to be в Present, Past или Future Simple.

1. Мой брат сейчас в школе. 2. Мой брат был вчера в кино. 3. Мой брат будет завтра дома. 4. Мои книги были на столе. Где они сейчас? 5. Моя мама вчера не была на работе. Она была дома. 6. Мой друг не в парке. Он в школе. 7. Завтра в три часа Коля и Миша будут во дворе. 8. Мы не были на юге прошлым летом. Мы были в Москве. 9. Завтра мой дедушка будет в деревне. 10. Моя сестра была студенткой в прошлом году, а сейчас она врач. — Ты тоже будешь врачом? — Нет, я не буду врачом. Я буду инженером.

5. Раскройте скобки, употребляя глаголы в соответствующей форме:

1. Various kinds of sports (to be) popular in Russia. 2. Both children and grown-ups (to be) fond of sports. 3. When I (to be) about fifteen years old, I (to enjoy) playing football. 4. Our football team (to win) many games last year. 5. Where (to be) Boris? - He (to play) chess with his friend. 6. I (to be) sorry I (to miss) the match yesterday. But I (to know) the score. It (to be) 4 to 2 in favor of the Spartak team. 7. Nellie (to leave) for Moscow tomorrow. 8. I (to be) in a hurry. My friends (to wait) for me. 9. You (to be) at the theatre yesterday. You (to like) the opera? — Oh yes, I (to enjoy) it greatly. 10. You (to go) to London next summer?

6. Раскройте скобки, употребляя глаголы в Present Perfect или Past Simple.

1. We (to travel) around Europe last year. 2. My father knows so much because he (to travel) a lot. 3. I (to see) Pete today, 4. She (to see) this film last Sunday. 5. Alex (to meet) his friend two hours ago. 6. I just (to meet) our teacher. 7. The children already (to decide) what to do with the books. 8. Yesterday they (to decide) to help their grandmother. 9. Helen speaks French so well because she (to live) in France. 10. She (to live) there last year.

7. Поставьте вопросы к выделенным словам:

1. We use pencils or pens when we write. 2. We bought cucumbers at the market.
3. The meeting will begin tomorrow at two. 4. Children must go to the school.

8. Дополните предложения по смыслу используя следующие слова:

pen, spoon, ambulance, work:

1. The teacher was pleased by our _____.
2. We eat soup with a _____.
3. He wrote his letter with a _____.
4. He was taken to hospital by an _____.

Выводы:

1. Таким образом при правильном составлении плана урока и объяснении грамматических тем с использованием и выполнением упражнений и тестовых заданий у студентов формируется грамотная речь на английском языке.

2. И так в обучении говорению на иностранном языке важное место занимает грамматика. Поэтому студент должен с первых дней обучения изучать и запоминать слова и выражения каждого урока и грамматические структуры.

3. Для усвоения и закрепления грамматики целесообразно выполнять различные упражнения.

Используемая литература :

1. И.В. Рахманов. - Методика обучения немецкому языку. – Издательство Академии Педагогических наук РСФСР. Москва 1956.
2. Симакова С.М. – Самарский государственный технический Университет. – г. Самара 2013.
3. Ю. Голицынский. Грамматика. Сборник упражнений. Издание Пятое. Издательство КАРО. Санкт – Петербург – 2006.

ОСВОЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА РАХМОНОВА И.Я.

Политехнический институт Таджикского Технического Университета имени М.С. Осими
Худжанд, Таджикистан
i_rakhmonova@mail.ru

Аннотация

Цель данной статьи является обзор методов и упражнений по обучению освоения профессиональной лексики на уроках английского языка. В статье говорится о методах введения, объяснения, закрепления лексики, связанной с будущей специальностью.

Ключевые слова: метод, простые, сложные слова, понятие, синонимы, антонимы, сопоставление, упражнения.

Annotation

The aim of this article is to review the methods and exercises on training professional vocabulary at an English lessons. Methods of introduction, explanation, and working up the vocabulary related with future profession are told in the article.

Key words: method, simple, complex words, concept, synonyms, antonyms, comparison, exercises.

Аннотатсия

Мақсади мақолаи мазкур шарҳи усулҳо ва машқҳо доир ба омӯзиши азҳудкунии лугати касби дар дарсҳои забони англиси мебошад. Дар мақола оид ба усулҳои ҷори намудани тавзеҳот ва мустаҳкамкунии лугати таҳассуси оянда алоқаманд суҳан меравад.

Калимаҳои калиди: усул, одди, калимаҳои мураккаб, мафҳум, синонимҳо, антонимҳо, муқоиса, машқҳо.

В наши дни изучение иностранных языков особенно английского языка становится особенно важным в нашей республике. Современной Республики Таджикистан нужны не только высококвалифицированные специалисты всех отраслей, но и специалисты которые владеют языком международного бизнеса, а именно английским языком. Сегодня современному специалисту очень важно знание английского языка, так как он должен быть успешным в своей области. В наши дни большие и малые предприятия сотрудничают с зарубежными партнерами и поэтому этим предприятиям нужны высококвалифицированные специалисты, которые умеют не только читать специальную литературу, но и общаться на иностранном языке. Поэтому нашим студентам, т.е. выпускникам технического вуза знание специальной лексики важно, чтобы в дальнейшем в своей работе они могли общаться со своими зарубежными партнерами на профессиональном уровне.

Итак, основным компонентом речевой деятельности является лексика. Уровень общения с партнерами на профессиональном уровне зависит от уровня владения лексикой, как речевой деятельности. (1с.259,260) Практические занятия показали, что студенты, которые поступили в вуз с более хорошим уровнем знаний быстро и легко запоминают новые слова и более активно работают на занятиях по английскому языку. Но студенты, которые поступили в вуз со слабыми знаниями английского языка сталкиваются с трудностями, т.е. им трудно запоминать слова и употреблять их в своей речи. Но нужно отметить, что при работе с текстом учебника на уроках английского языка, студенты успешно справляются с заданиями и выполняют все лексические упражнения учебника. Но когда выполняется задания за рамки учебника студенты забывают слова, которые только что использовали в тексте своих учебников. И отвечая на вопросы по прочитанному тексту они используют знакомые им слова со школьного курса. Наверное это причина того, что переход из школы в вуз для учащихся дается трудно, так как они должны адаптироваться к новой системе обучения, и занятия по английскому языку полностью отличаются от занятий в школе. Итак, преподаватель задает себе вопрос: как добиться того чтобы студенты освоили новый лексический материал и употребляли их в своей речевой деятельности? Как помочь учащимся преодолеть свой страх при изучении новой лексики и запомнить новую лексику? Для этого выполняются некоторые задания:

а)каждый раз в начале урока у студентов проверяется новая лексика пройденного занятия, т.е. преподаватель диктует слова на родном языке, а студенты пишут сразу перевод на английском языке (таким образом проверяется лексика домашнего задания);

б) с новыми словами составляют свои собственные предложения;

в) используя новую лексику урока задают друг другу вопросы и отвечают на них.

Работа с лексикой является основной и важной частью занятий по английскому языку. Обычно при объяснении новой лексики преподаватели переводят новое слово на родной язык. Но можно также

показать картинку ,где есть изображение нового слова. Так как наши аудитории оснащены электронными досками и проекторами, преподаватели нашей кафедры могут показать изображение каждого нового слова и объяснить значение каждого слова. Каждая новая тема, новая лексика урока объясняется и показывается студентам в виде презентаций. И это конечно же помогает учащимся при изучении новой тематики и новой лексики. Можно также ввести новое слово по буквам, т.е. на доске записываются буквы и при помощи этих букв сначала составляются знакомые студентам слова, а затем новое слово урока. Например:

C, f, t, a – at, cat, act, fat, fact;
H, w, s, o – so, how, who, sow, show;
U, s, o, p – so, up, us, soup.

Этот вид работы очень нравится студентам и они сами также стараются составлять подобные ребусы.

Чтобы проверить активный словарь студентов на уроке проводится такое задание: на доске записывается слово и группа студентов делится на подгруппы и каждая подгруппа записывает слова с буквами данного слова. Например:

Teacher:
Tea , eat, ate, her, teach, cat,
act, here, cheer, rat, reach,
tear, chat, teer, the, hear

Затем каждая подгруппа читает слова которые они составили и дополняют друг друга. На дом задается задание студентам написать слово которое они знают и из букв этих слов , составить побольше слов, используя свой активный словарь.

Таким образом проверяется насколько хорошо студенты освоили новую лексику урока. Формирование у студентов лексических навыков, как вид речевой деятельности является основной целью обучения лексики английского языка. Поэтому задача преподавателя в неязыковых вузов это не только обучение студентов иностранному языку, но и формирование навыков чтения текстов по специальности. Нужно объяснить студентам, что учебник только помогает им получить знания и приобрести нужные навыки и умения. И что также необходимо использовать и практиковать полученные знания в жизненных ситуациях для будущей профессиональной деятельности. В основном значительная часть работы выполняется на занятиях. И студенты сами понимают ,что поурочный словарь – новая лексика это не только выполнение заданий и упражнений, которую преподаватель задает, но это и ступень к практическому использованию иностранного языка.

Также во время урока преподаватель может предложить студентам дополнительные тексты вне учебника, используя упражнения и задания содержащие такую же лексику, что и в учебнике ,и новые слова связанные с их будущей профессией. При работе с новым текстом и лексикой преподаватель сначала знакомит студентов с новыми словами текста. Студенты усваивают новую лексику и зрительно используют её в своих предложениях. Затем читают текст и выполняют послетекстовые упражнения. Студенты понимают, что, заучивая новые слова они обогащают свой активный словарь, который необходим для практического применения. Они также понимают, что не зная слова и не изучив новую лексику они не смогут понять содержание нового текста. Как фронтально так и индивидуально задается задание для студентов, т.е. можно каждому студенту отдельно дать задание или же разделить их на подгруппы по три четыре студентов (микро группы). И студенты самостоятельно выполняют полученную задачу. Преподаватель контролирует, наблюдает ход работы и оценивает работу каждого студента. Конечно, при выборе текста преподаватель учитывает профессиональную направленность студентов, доступность текста, и объем, и если нужно оказывает помощь и поддержку но не навязывает свое мнение. При этом студенты могут помогать друг другу, успешные студенты могут оказать помощь слабым студентам. После окончания работы студентов, преподаватель проверяет и оценивает работу каждой подгруппы объясняя ошибки и подводит итог. От урока к уроку задания могут видоизменяться, но цель всегда одна, донести до студентов учебный материал т.е. профессиональную лексику.

Выводы:

1. Итак для запоминания лексики английского языка рекомендуется можно сначала заучивать слова, отдельные предложения с новыми словами, затем выполнять различные упражнения.
2. Таким образом изучения лексики на уроках английского языка необходима для профессиональной деятельности наших будущих специалистов.

Литература:

1. Шукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учебное пособие. - М.: Филоматис, 2010. - С. 259, 260
2. Парамонова В.С. Урюпинский агропромышленный техникум.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ УЧЕНИК-УЧЕНИК ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ LESSON STUDY

САПРАЛИЕВА Лаззат Макулбековна, ОМИРБАЕВА Жамал Канаровна

Назарбаев Интеллектуальная школа ФМН

Тараз, Казахстан

Omirbaeva_z@trz.nis.edu.kz, Sapralieva_1@trz.nis.edu.kz

Аннотация

Зерттеудің мақсаты - оқушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын дамыту ерекшеліктерін ашу.

Lesson Study жобасын жүргізуде оқушы мен оқушының өзара әрекеті зерттелді.

Зерттеу мақаласында мектептегі мұғалім мен оқушы арасында тығыз жұмыс жүргізіліп, мұғалімнің оқушымен дұрыс жұмыс жасау әдістері және жолдары арқылы оқушының оқу тиімділігін жақсартуға ықпал ететін дағдылар анықталды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – оқушылар арасында Lesson Study жобасын жүзеге асырып, әдістемелік жүйе құру керектігі көрінді. Зерттеу нәтижесінде оқушылардың өзара жұмыс жасау процесі жақсарып, өзіндік жұмыс процесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттері көрініп, олардың оқуға ынталандыру дағдыларын қалыптастыруға болатыны байқалды.

Аннотация

Цель исследования – раскрыть особенности развитие навыков самостоятельной работы учащихся через ученик-ученик взаимодействия при реализации Lesson Study.

В статье выявлены навыки, способствующие повышению эффективности обучения учеников, раскрыта сущность взаимодействия учителя и учеников в современной школе в совокупности ее принципов, форм и методов работы с обучающимися. Научная новизна исследования заключается в разработке организационно-методической системы подготовки учащихся при реализации Lesson Study. В результате выделен и охарактеризован процесс взаимодействия учащихся, который направлен на формирование умений стимулировать творческое самовыражение учащихся в процессе самостоятельной работы.

Annotation

The purpose of the study is to reveal the features of developing the skills of independent work of students through student-student interaction in the implementation of the Lesson Study.

The article identifies the skills that contribute to improving the effectiveness of student learning, discloses the essence of the interaction of teachers and students in a modern school in the totality of its principles, forms and methods of working with students. The scientific novelty of the study is to develop an organizational and methodological system for preparing students for the implementation of the Lesson Study. As a result, the process of students' interaction was identified and characterized, which are aimed at the formation of skills to stimulate the creative expression of students in the process of independent work.

В отличие от традиционных методов обучения современные подходы в преподавании требуют изменения форм взаимодействия между учителем и учащимся. Роль учителя как ведущего образовательного процесса постепенно смещается в сторону сопровождения. В этом отношении на передний план становятся навыки самостоятельной деятельности учащегося. При этом проблема организации самостоятельной работы учащихся до сих пор не изучена в полной мере[1]. В данном случае самостоятельная деятельность подразумевает целую систему взаимоотношений между учащимся и его зоной ближайшего развития, в которую включаются как учитель, так и его одноклассники. Обычно выделяют следующие признаки такой деятельности: наличие задания учителя, самостоятельность учащихся; выполнение задания без непосредственного участия учителя; активность, умственное напряжение учащихся[2]. Со временем такая система позволяет развить навыки самостоятельной работы, где учащийся может выполнять более сложные учебные задачи. Для осуществления такого обучения необходим переход от традиционной или информативно-иллюстративной модели на другие, например, активное обучение, поисковые или проблемные методы [3].

Так же стоит отметить, что многие исследователи считают, что проблемой в самостоятельной работе обучающихся является их мотивация [4]. Это касается не только обучения в целом («хочу учиться»), но и способов выполнения поставленных задач («как я буду выполнять задание»). В этом отношении зона ближайшего развития играет неоспоримую роль. Существуют доказательства того, что зона ближайшего развития влияет на мотивацию учащихся [5], что в свою очередь влияет на развитие навыков самостоятельной работы. Рассматривая все изложенные факты вместе, можно утверждать, что ученик-ученик взаимодействие может стать эффективным инструментом развития

навыков самостоятельной работы учащихся на уроках. С другой стороны, данный вопрос ещё не достаточно изучен, соответственно необходим ещё один инструмент, который позволил бы учитывать особенности развития навыков самостоятельной работы через ученик-ученик взаимодействие, что в свою очередь требуют эффективного планирования. В этой связи в качестве удобного и эффективного инструмента планирования является подход Lesson Study. Доказано, что этот подход способствует значительному улучшению качества урока, а следовательно развитию навыков учащихся [6]. В нём через постоянное наблюдение, совместное планирование, рефлексия и анализ в целом находятся оптимальные пути решения различных проблем. Совместное детальное планирование дает учителям возможность построения урока с применением новых стратегий обучения, оценки форм познавательной деятельности, обсуждение критериев успеха исследуемых учащихся. При этом эффективность методов и стратегий, проверяется через наблюдение учителей, обратной связи учащихся и анализов результатов изучения темы. По этой причине была собрана группа по исследованию. Основной проблемой является развитие навыков самостоятельного обучения учащихся.

Поэтому цель исследования звучала: развитие навыков самостоятельной работы учащихся через ученик-ученик взаимодействия.

Для достижения поставленной цели, группой было предложено решить следующие задачи:

- Развить умение эффективной самооценки учащихся фокус группы через ученик-ученик взаимодействия;
- Активизировать самостоятельную деятельность учащихся фокус группы на уроках, через взаимодействия учащихся;
- Улучшить уровень достижений всех учащихся через эффективное планирование с использованием инструментов Lesson Study.

Ожидаемые результаты:

- Все учащиеся фокус группы демонстрируют умение эффективной самооценки;
- Все учащиеся фокус группы демонстрируют активность на уроке;
- Все учащиеся класса демонстрируют более высокие результаты.

Исследование проводилось в одной подгруппе 7 класса, составом 12 человек. Исследовательская группа состояла из учителя изобразительного искусства и двух учителей русского языка и литературы. В качестве модели Lesson Study была использована структура по Питу Дадли [7].

В описываемом исследовании было проведено 12 уроков. Согласно структуре Lesson Study проводилось совместное планирование перед уроком, наблюдение урока, согласно разработанному плану и обсуждение после урока, на основе которого разрабатывался следующий план занятия. Для эффективного анализа на каждом уроке разрабатывались и использовались листы наблюдения (Иллюстрация 1).

Критерии	Аспекты работы учителя		
	A	B	C
1. Подбор целей			
2. Эффективность поставленных вопросов			
3. Задаваемые вопросы соответствуют теме			
4. Проводит анализ ответов учащихся, но не демонстрирует оценки			

Иллюстрация 1. Лист наблюдения урока.

Листы наблюдения урока позволили провести полный анализ урока, разобраться, в каких моментах план урока может быть улучшен, а также выявить области последующего улучшения. Все это, позволило сделать полный анализ темы исследования, на основе которого были сформулированы выводы.

В исследуемой группе седьмого класса 12 учеников (шесть мальчиков и шесть девочек). Группа достаточно дружная и сплоченная. В классе есть несколько учащихся с высокой степенью развития познавательного интереса. Интересы группы разносторонние.

Для наблюдения на основе рекомендаций куратора и психолога школы было выбрано трое учащихся.

Ученик А – развитый, очень активный с хорошей успеваемостью по всем предметам. Имеет устойчивые познавательные способности, уровень учебных интересов высокий. Критерий успешности: развить у ученика лидерские качества.

Ученик В имеет среднюю успеваемость по всем предметам, но чаще всего он старается сам выполнить задание, не проявляет активность в обсуждении урока. Проявляет средний уровень развития общих интеллектуальных способностей. Критерий успешности: научить самостоятельно проявлять активность и демонстрировать коммуникативные навыки.

Ученик С имеет средний уровень способностей. На уроках активность не проявляет. Не показывает заинтересованности в результатах обучения. Критерий успешности: привлечь к работе в группе, повысить мотивацию ученика.

2. Работа в группах. Анализ повести Н.В.Гоголя «Ночь перед Рождеством»

Несмотря на то что в качестве фокус группы было выбрано трое учащихся, анализ результатов учащихся группы также использовался для подтверждения выводов, сделанных на основе наблюдения за wybranными учащимися.

В течение Lesson Study подразумевалось, что роль учителя состоит в том, что он:

- направляет усилия учеников в определенное русло, согласно целям обучения;
- создаёт условия, побуждающие к принятию самостоятельных решений;
- даёт учащимся возможность самостоятельно делать выводы;
- подготавливает новые познавательные ситуации внутри уже существующих.

Цикл 1. В течение первого цикла было проведено 8 уроков искусства. Были использованы интерактивные, исследовательские; объяснительно-иллюстративные, методы инструктажа с демонстрацией. На уроках большое внимание уделялось инструктажу с демонстрацией и объяснялась последовательность приемов работы с показом. При выполнении практических заданий репродуктивная деятельность детей выражалась в практической форме. Количество воспроизведений и упражнений при использовании репродуктивного метода обуславливалась сложностью учебного материала. На одном из уроков по теме «Выполнение портрета» ученикам было дано задание, вылепить голову человека, соблюдая пропорции лица и головы, при этом через эмоции и цвет передавая образ своего героя. При защите результатов работы в группе, выполняя презентацию, ученики в зависимости от взаимодействия раскрывали коммуникативные способности и осознали, что результат работы группы зависит от каждого и в том числе и его участия. Результат работы в группе показал, что работать в группе необходимо во взаимодействии. Учащиеся фокус группы активно помогали одноклассникам, поддерживали их, инициативу работы в группе брать на себя. При усложнении заданий прослеживалась совместная работа в группах, ученики обменивались идеями, вступали в диалог при обсуждении проблемы.

Листы наблюдения показали, что учащиеся в основном правильно воспринимали все методы, используемые учителем. На основе этой информации можно сделать вывод, что обучение в сотрудничестве развивает детей, так как они знакомятся с разными точками зрения других учеников, учатся высказывать свое мнение, приводить аргументы, защищать свои идеи и идеи группы.

В течение второго цикла было проведено двенадцать уроков русского языка и литературы. Изучались разделы: «Традиции празднования Нового года, Наурыз и Рождества», «Хобби и свободное время», «Музыка в нашей жизни». Продолжая наблюдения над уроками, мы обнаружили, что во взаимодействии учеников произошли изменения.

Были использованы проблемные методы обучения, позволяющие раскрыть перед учащимися логику научного познания. Создавая проблемные ситуации, учитель побуждал учащихся строить гипотезы, рассуждения, давал возможность опровергать или утверждать выдвинутые предположения, самостоятельно делать обоснованные выводы. Все это создавало перед учащимися проблемную ситуацию, вовлекало детей в научный поиск, активизировало их мышление, вынуждало их прогнозировать и экспериментировать. На всех уроках была создана коллаборативная среда. Листы наблюдения показали, что создание коллаборативной среды способствовало лучшему усвоению информации, активному участию в процессе обучения всех детей, позитивно повлияло как на уровень мотивации к изучению предмета, так и школьной мотивации. Ученик С стал проявлять активность, исчезла его медлительность, а ученик А стал поддерживать, подсказывать, направлять его в нужное русло, радоваться успехам. Это вызвало интерес у исследовательской группы. Разъяснение предоставил куратор класса, который объяснил, что ученики А и С с начала третьей четверти живут в одной комнате в общежитии, оба из отдаленных аулов. У ученика А в семье разговаривают на русском языке, родители обучались в русской школе, а у ученика С в семье нет русскоговорящей среды, поэтому на уроках русского языка и литературы он чувствовал себя некомфортно. Это было использовано исследовательской группой в дальнейшем. Задания, предоставляемые учащемуся С, были даны на пару с учащимся А. В результате это дало свои плоды. В первых двух четвертях для ученика С самым нелюбимым предметом был урок русского языка и литературы, а в третьей четверти все изменилось. При этом результаты учащегося В не улучшались, хотя во время первого цикла при посещении уроков искусства он был активен, целеустремлен и настойчив. Это было использовано при планировании уроков раздела «Музыка в нашей жизни». В результате учащийся продемонстрировал новые грани своего восприятия целостности изучаемого материала.

Анализ результатов учащихся показал, что по окончании проведенного исследования у всех учащихся фокус-группы наблюдается прогресс в самоанализе. Учащиеся смогли выявить свои отрицательные стороны: новую работу не всегда возможно выполнить, и им нужна помощь; отметили, что не всегда умеют рассуждать, а при решении заданий каждому из них требуется значительная помощь, хотя до этого утверждали, что помощь не нужна. Учащиеся смогли проанализировать свои возможности и сделать выводы. Ученики фокус-группы смогли оценить свою работу и работу одноклассников адекватно. Кроме этого, учащиеся фокус-группы показали свою активность на уроках благодаря ученик-ученик взаимодействиям. Было показано, что инструменты Lesson Study позволяют осуществлять эффективное планирование и обеспечить развитие каждого учащегося. Стоит отметить, что успеваемость группы также повысилась, что является достаточным доказательством успешности проведенного исследования. Все это позволило изучить потребности и способности изучаемого класса и в дальнейшем будет использовано при планировании уроков.

Список использованной литературы

1. Борщева В. В. Особенности организации самостоятельной работы учащихся «цифрового поколения» в процессе изучения иностранного языка в вузе //Педагогика и психология образования. – 2015. – №. 2.
2. Ямалтдинова Д. Г. Организация самостоятельной деятельности учащихся //Начальная школа. – 2008. – №. 2. – С. 8-9.
3. Хакунова Ф. П. особенности организации самостоятельной работы обучаемых //Дорогие друзья журнала «Начальная школа»!. – 2003. – С. 70.
4. Артамонова Г. В. Роль мотивации в процессе самостоятельной работы студентов при изучении иностранного языка //Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2015. – №. 3 (12).
5. Henderson R. W., Landesman E. M. The interactive videodisc system in the zone of proximal development: Academic motivation and learning outcomes in precalculus //Journal of Educational Computing Research. – 1993. – Т. 9. – №. 1. – С. 29-43.
6. Cheung W. M., Wong W. Y. Does lesson study work? //International Journal for Lesson and Studies. – 2014.
7. Дадли П. Lesson Learning Study: теория и практика применения. – 2013.

ТАРИХ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

СЕЙТМАМБЕТОВА Айткүл Қоянақызы

Жанқожа батыр атындағы №70 мектеп

Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті, Қазақстан

aitkul1972@mail.ru

Жоспар:

I. Кіріспе

Тарих пәнін оқытудың ерекшелігі

II. Негізгі бөлім:

1. Тарих пәнінде инновациялық технологияларды қолданудың тиімділігі

2. Оқыту үдерісінде жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану нәтижелерім

III. Қорытынды:

Жасаймын, еңбектің жемісін көзбен көрем деп,
Жасаймын, бір қолғабыс кейінгіге берем деп.

С.Торайғыров

Жалпы білім беретін мектеп-баланы үлкен өмірге жетелеуші бағбан. Бүгінгі таңдағы мемлекетіміздің стратегиялық маңызды бағыттарының бірі – білім беру саласын жетілдіру. Ұлттың рухани тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін сақтап қалатын да, қорғайтын да, келешек асуларға бастайтын да – жүйелі білім. Бүгінгі жаһандану заманындағы біздің басты нысанамыз – өркениет деңгейіндегі тәуелсіз мемлекеттің рухани өсуі тұрғысынан тәуелсіз, озық білім үлгілерімен қаруланған жастарын тәрбиелеу.

Елдің ертеңгі иесіне тарихи-танымдық, экономикалық сауатты білім беретін бірден – бір пән – тарих. Жалпы, тарих ғылымы – ұлттың, елдің тәуелсіздігінің тірегі. Тарихты оқыту процесінде мұғалім мектеп оқушыларына білім беру, оларды тәрбиелеу және дамыту жөніндегі бір-бірімен тығыз байланысты міндеттерді шешеді. Оқушылар негізгі тарихи фактілерді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар оларды ой елегінен өткізе отырып, теориялық білімдерді, яғни идеялармен ұғымдарды игеруі, тарихи процестің кейбір заңдылықтарын біліп алуы керек. Білімнің терең меңгерілуі оқушылардың ойлауын дамытуды: фактілерді талдай және қорытындылай білуді, оқиғалар мен құбылыстарды салыстырып, саралай білуді, оларды өз бетімен бағалай білуді көздейді. Соған қоса тарих нұсқаулары, қосымша тарихи әдебиеттер мен карталармен және көрнекі құралдармен өз бетінше жұмыс істеу шеберлігі мен дағдысын игеруі, оқушылардың ауызша және жазбаша тілін дамыту қарастырылады.

Тарихтың оқу пәні ретіндегі ерекшелігі сол, бұл пәннен оқушыларға білім бергенде мәнерлі сөздің рөлі орасан зор. Мұғалімнің әсерлі, қызғылықты баяндауы, жүйелі әңгімелеуі оқушының өткен оқиғалардың жарқын бейнесін ойша көз алдына елестетуіне, оқу материалын айқын бейнелі түсінік қалыптасқанға дейінгі дәрежеде нақтылай түсуіне, оқушыға эмоциялық әсер етуді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Тарих пәнін оқытудағы басты міндет – жас ұрпақты адамзаттың, шынайы тарихымен таныстыру, дүниежүзілік мәдениеттің негізгі жетістіктерімен сусындату, тарихты сын көзімен талдай отырып, келешекті бағдарлайтын, шығармашылықпен жұмыс істеп, дұрыс қорытынды жасай алатын оқушыларды тәрбиелеп шығару.

Еліміздің басынан өтіп жатқан жанартаудай «сілкіністер» бүгінгі білім беру жүйесіне де түрлі өзгерістер енгізуде. Заман талабы «білу аз, сол білгеніңді іске қолдана білу» дейді. «Әркім қолда барын ұсынады» деп немқұрайдылыққа салынсақ алдымызда отырған бейкүнә шәкірттердің тағдырына қиянат жасаған болар едік. Не ексең, соны орасың. Мақсатымыз – алдымызда тұрған өзекті мәселелер айналасында сөз қозғау. Соның ішінде ең бастысы - әлемдік білім кеңістігіне ену жолындағы алғашқы қадамдар.

Қай заманда, қандай реформа болсын мектептің басты тұлғасы – мұғалім. Мемлекеттік білім саясаты да осы мұғалім арқылы жүзеге аспақ. Ал бүгінгі таңда мектептің, мұғалімнің қасиетті міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру. Рухани байлық, ең алдымен, әр халықтың ұлттық әдет-салты, көзқарасы шыққан түп-тамырында жататыны белгілі.

Гуманитарлық пәндерді оқыту барысында жылдар бойы қалыптасқан оқытудың әдістеріне өзгерістер енгізіп, сабақтардың сапасын арттыру үшін өзіміз жүргізетін пәннен білімін көтеру үшін жаңа технологияларды орынымен пайдалануымыз қажет. Біріншіден, тарих бүкіл адамзаттың даму жолы болғандықтан, оқушыға оқулықтан тыс ауқымды материалдарды жаңа технологиялық әдістерді кеңінен пайдалана отырып, сапалы да нәтижелі сабақтар өткізу қажеттілігін баса айтқым келеді.

«Инновация» деген латын тілінен аударғанда - жаңа, жаңару, өзгеру, жаңа нәрсені ендіру, жаңашылдық деген ұғымдарды білдіреді. Инновациялық үрдіс- жаңалықтарды құру, (туғызу, жасау), меңгеру және тарату, қолдану, жүзеге асырудың тұтас қызметі. Инновациялық үрдіс - «жаңа әдістеме құралы» деп те қарастырылады.

Көрнекті ағартушы Ы.Алтынсарин : «қазақ халқы – азбаған, табиғаты таза халық. Оның талабы біреу салып берген тар шеңбердің қыспағына сия алмай, ой-пікірі еркін», - деген екен. Бұл алғашқы маман-педагогтың пікірінен мынадай ойға келдім: қазіргідей дамып келе жатқан заманда, оқушы талабы жоғары деңгейде. Олай болса, олардың бізден нені талап ететінін дұрыс түсіне отырып, беретін білімімізді олардың шығармашылық қабілетін дамытатын деңгейде беру керек деп ойлаймын. Мұғалім бұрын жаңалықтың жаршысы, білімді өзі айтып, түсіндіріп жеткізуші, ал оқушы тыңдаушы, дайын білімді тыңдап қайталаушы болды. Қазір бәрі өзгерді, бәрі басқаша. Бүгінгі таңда Оқушы-өздігінен ізденетін, шығармашылық әрекеттер жасайтын жеке тұлға. Мұғалім-нақты бағыт-бағдар беруші, оқушы еңбегін ұйымдастырушы, бақылаушы. Оқу сапасын арттыруда, оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда әдіс-тәсілдерді мейлінше түрлендіріп отырған дұрыс.

Алдымен бала қызығушылығын ояту керек, олай болса зерттейтін объект – менде оқушы. Оның бойындағы қасиеттерді ескере отырып, сезімін, ынтасын оятар іс-әрекетті жоспарлап көру, әрі қарай оқушының таным белсенділігін арттыруды мақсат ету. Танымдық белсенділікті қалыптастыру көрсеткіштеріне интеллектуалдық, эмоционалдық, жігерлілік іс-әрекетке оқушылардың белсене қатысуы жатады.

Барлық басқа пәндер сияқты тарих пәнін мектепте оқытудың алдында қойған мақсаты бар екені анық. Оқушы өзі білетін тарихи ұғымдарды ойша қорыта біліп, бір қарағанда көрінбейтін түсініксіз жағдайларды қарапайым тарихи деректермен салыстыра отырып қорытынды жасай алса, күрделі мәселені қарапайым бөліктерге жіктей отырып жалпы ережеден дербес жағдайға және керісінше дербес жағдайдан жалпы заңдылыққа көше білсе, өзіне қажет сұрақ туралы біртұтас қорытындыға келе алатын деңгейге жетсе, пәнді оқыту өзінің мақсатына жетті деп айтуға болады. Оқушының терең білімді болуының басты шарттарының бірі мұғалімнен оқушыға берілетін білімнің көлемі жеткілікті, толық әрі нақты болуы керек және де білім оқушының ішкі жан дүниесінде қалыптасып, керек кезде белгілі бір интуициялық күш ретінде қажетіне қолдану керек.

Оқыту барысында жаңа технологиялық әдістерді пайдалану шәкірттердің ойлана білу қабілеттерін дамытады, олардың білім сапасын жақсартады, ой өрісін кеңейтеді, есте сақтау қабілеттерін өсіреді. Оқыту мен дамыту әдістерінің екеуі де жеке тұлғаның қалыптасуына үлкен ықпал ететін маңызды айғақтар болып саналады. Мектепте оқытуды ұйымдастыратын бірден – бір нұсқа сабақ болса, сабақтың нәтижелі болуына ықпал ететін жәйт, сол сабақты өткізудің әртүрлі әдіс-тәсілдері, яғни жаңашыл сабақ. Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісінде пайдалану үшін әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат-мүддесіне байланысты өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады. Жаңа технологияның өзі әртүрлі атқарушылардың шеберлігіне байланысты әрқилы жүзеге асырылуы мүмкін. Әр сабақтың сапалы жоғары деңгейде өтілуі -ізденімпаз, шығармашылығы шыңдалған ұстаздың қолында. Осындай оқытудың жаңа технологияларының біріне-сабақты, дәрісті өткізуді «Сыни тұрғыдан ойлау бағдарламасы» бойынша ұйымдастыру жатқызылады. Бұл әдісте талданып отырған мәселе бойынша әрбір оқушы өз топшылауын, өз пайымын білдіреді, өзіндік дәлелдер келтіреді, басқалардың ой түйіндерін сынайды, олардың мәнді, мағыналы жақтары жөнінде өз пікірін, өз тоқтамын жасайды. Бұл әдіс шәкірттерге де, оқытушыларға да үлкен жауапкершілікті жүктейді. Оқыту әдістерін жетілдіруге, дамытуға олардың тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Заман талабына сай оқушылардың белсенділігі мен танымдық іс-әрекеттері арқылы оқушылардың шығармашылығын дамыту, қажетті жағдайда айрықша шешім қабылдай алатын жеке тұлғаны дамыту осыған орай оқытудың жаңа технологияларын қажеттілігіне қарай енгізу болып табылады. Бүгінгі күннің басты ерекшеліктерінің бірі оқытудың қысқа мерзімінде ақпараттың көлемді бөлігін тиімді түрде ұсынатын, сол ақпаратты жоғары деңгейде игеретін және практикада қолдана алатын әдістерді қолдануды талап етеді. «Шәкірт-нығырлай беретін ыдыс емес, керісінше тұтандыруды қажет ететін шырақ» демекші оқушылардың жеке шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту және оларды шынайы өмірде дара тұлға етіп көрсету. Жаңа инновациялық технологиялар мен жұмыс істеу нәтижесінде оқушылар төмендегідей машықтарға үйренеді:

- Оқушылар тақырыпты кеңірек ашуларына мүмкіндік алады;
- Бірінің идеясын бірі тыңдауына, қабылдауына жағдай туады;

- Оқушылар өз ойларын дәлелдеуге тырысады;
- Мұғалімдер оқушылардың білімінің деңгейін анықтауына мүмкіндік туады;
- сөйлеу мәдениеті қалыптасады;
- Ойын жеткізуге дағдыланады;
- Өз ойын айта отырып өзінің есте сақтау қабілетін жақсарта алады;
- Сұхбат барысында белгілі бір тақырып төңірегінде ғана ой толғауына мүмкіндік туады;
- өзгенің пікірін тыңдай біледі және салыстырады;
- тілдік қорын толықтыра алады;
- көркем әдебиеттің тақырыпқа сәйкес оқу қажеттігін түсінеді.

Жаңартылған білім беру бағдарламасымен таныспас бұрын, «Сын тұрғысынан ойлау мен жазу» бағдарламасымен көбірек жұмыс жасадым. Сын тұрғысынан ойлау - сынау емес, шыңдалған, бірін - бірі толықтыратын ойлау деп білемін. Бұл жобаның ішкі құрылымында өзіндік ерекшеліктер бар. Бұл құрылым 3 деңгейден тұратын оқу мен үйренудің үлгісі. Көп ақпаратты, талдай, жинақтай отырып ішінен қажеттісін алуға үйретеді. Сабақтың қызығушылықты ояту кезеңі оқушылардың бұрынғы білетінімен жаңа білімін байланыстыра ұштастыруынан тұрады. Бұл ойды қозғау, ояту ми қыртысына тітіркендіргіш арқылы әсер ету кезінде жүзеге асады. Бұл - үйрену үрдісі. Осы кезеңнің екінші мақсаты-үйренушінің белсенділігін, ынта- жігерін арттыру. Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады. Жұбымен, тобымен талқылайды. Оқушы ойын осылайша шыңдауға мүмкіндік туады. Сабақтың екінші кезеңінде оқушы жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс істейді, тапсырмалар орындайды. Оқушының өзбетімен жұмыс жасап, белсенділік танытуына жағдай жасалады. Сабақтың үшінші кезеңі- нәтижелі сатысы десеңде қателеспейсің. Өйткені, оқушылар осы кезеңде үйренгенін саралап, салмақтап ой елегінен өткізеді. Тарих сабағына көбіне жиірек қолданылатын «Венн диаграммасы», «Автор орындығы», «Эссе», «Семантикалық карта» стратегияларының лайықтысын таңдай отырып, осы тұста әр оқушының өз шығармашылығын көрсете алуына толықтай ықпал етемін. Бір сабақтың үстінде бірнеше стратегияларды қолдану міндетті емес. Басты мақсат- тақырыпты толық ашып, жүйелі түсіндіру, меңгерту. Сабақ соңында оқушылармен жүргізілетін «Не үйрендік? Қандай сұрағың бар? Сенің пікірің?» сұрақтары төңірегінде ой қозғау, оқушылардың пікірін білу келесі сабағыма бағыт-бағдар сілтеп отырады. Оқушыларымың осы сұрақтарға жауабын тыңдай отырып, олардың көзқарастарымен санаса отырып, келесі сабағымды жоспарлаймын. Осы жобамен жұмыс істей жүріп, мынадай қорытындыға келдім. Жақсы нәтижеге жету үшін мұғалімге не істеуі керек?

- сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін шығармашылық, уақыт, шыдам,сабыр, парасат керек;
- оқушыларға ойланып толғануға,ойын ашық айтуға, еркін ойлауға мүмкіндік беру;
- әр түрлі идеялар мен пікірлерді тыңдай білуі;
- үйрену барысындағы оқушылардың белсенді іс-әрекетін қолдау;
- сенімділік. Кейбір оқушылардың бір-бірінің жауабына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуын талап ету;

- сын тұрғысынан ойлауды бағалай білу;

Мұғалім осы мүмкіндіктерді жасай алғанда ғана оқушылар мынадай нәтижелерге жетеді:

- сенімділікпен жұмыс істейді;
- бар ынтасымен оқуға беріледі;
- пікірлерді тыңдап,құрметтейді;
- өз пікірін ашық білдіре алады;

мен осы мәселе туралы не ойлаймын? Осы мазмұннан алған ақпарат менің бұрынғы білетініме сәйкес пе? Маған бұл жаңа ойлар қаншалықты әсер етті? – деген сауалдар төңірегінде ойлауға тікелей ықпал етеді.

Бүгінгі оқушы – ертеңгі елдің тізгінін ұстайтын тұлға. Сондықтан оқушыларымыз жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. «Сын тұрғысынан ойлау және жазу» әдістерінің «Негізгіні тап», «Белгі қойып оқу» стратегияларын көп пайдаланамын. Ол арқылы мәтін ішіндегі факторлар мен деректерді белгілеу, жазып алу, есте сақтауды жүргіземін. Сыныптарда тақырыптарды оқып үйрену барысында оқушылар мәтінмен өздігінше оқып танысады. Оқушыларға тапсырманы қалай орындау керектігі туралы нұсқаулықтар беріледі. Әр топтарға жеке тапсырмалар беріледі. Оқушылар әртүрлі деңгейде постерлер дайындап, оны қорғайды, тапсырмаларды орындау жолдары әртүрлі болғанымен, нәтиже бірдей болады. Мұндай жұмыстарда барлық оқушылар әрекет етеді, танымдық қабілеттері артып сөйледуді үйренеді.

10 сынып оқушыларына Қазақстан тарихы пәнінен «Қазақстандағы этногенез және этникалық процестер» тақырыбын өткен кезде, **top down** әдісін қолданып өткен сабағым өте нәтижелі болды. Оқушыларға «антропогенез», «этногенез», «этнос», «этникалық процес» терминдерін беріп ойларын бұрынғы білімдерімен байланыстыра отырып, терминдерге анықтама беруге тапсырма бердім. Екінші кезекте, глоссариймен салыстыруға ықпал жасадым, яғни оқушы өзінің жазғанымен салыстыра отырып, жұмыс жасайды және түсінігі қалыптасады. Бұдан әрі, оқулықпен жұмыс жасайды және қосымша теориялық материалдарды (қосымша материалдармен оқушыларға қолдау көрсетемін - саралау) пайдалана отырып, қазақ халқының қалыптасу кезеңдерін зерттеп, талдайды. Әр кезеңдегі тайпалардың антропологиялық ерекшеліктері (сурет беріледі) мен орналасу территориясына байланысты (картаны қолданады) келесі тапсырманы орындады. Келесі кезеңінде теориямен жалпы танысып ойларын жинақтап, пікірлерін тұжырымдады. Сабақты қорытындылау мақсатында бейнеролик көрсеттім. Мен бұл әдісті сабақта қолданған кезде: « оқушылар не үйренді, нені түсінді, мақсатыма жеттім бе, нәтиже қандай болды? деген сұрақтарға жауап алдым. Өйткені оқушы теориямен практиканы ұштастыра отырып жұмыс жасады, талдады, нәтижеге жету жолын түсінді. Сабақтың өтілу барысы мен ойлағаннан әлдеқайда жоғары деңгейде шықты, өйткені оқушылар зерттеу және талдау тапсырмаларын орындауда шығармашылық қабілеттерін аша түсті.

Осындай сабақтарымда балалардың шығармашылық қабілеттерін, ой-қиялын дамытуда жеке, жұптық, топтық тапсырмаларды көп беремін. Соның бірі 5-сыныпта Қазақстан тарихы пәнінен «Адамдардың шаруашылық өміріндегі өзгерістер және еңбек құралдарының жетілдірілуі» тақырыбында өткізілген сабағым өз мақсатына жетті деп ойладым. Оқушылар мәтінмен танысып, берілген тапсырманы тірек –сызбалар арқылы шығармашылықпен жұмыс жасап орындады. Оқушылар берілген ортақ тапсырманы әртүрлі жолмен орындағанымен, нәтиже бірдей болды. Бұдан шығарған қорытындым: шығармашылық тапсырмалар арқылы бала өз ойын еркін жеткізетіндігін байқадым және Сөйлеу тілі аз оқушының өзі берілген тапсырмаларды орындау кезінде ұшқыр қиял және танымдық қабілеттерін көрсете алды. Қосымша материалдардан балалардың әрбір сабақтарда жасаған жұмыстарын көре аласыздар.

Оқушының пәнге деген қызығушылығын және шығармашылық қабілетін арттыруда «**еркін оқу**» әдісін тиімді қолдану арқылы жоғары нәтижеге қол жеткіздім. Сабақ барысында шәкірттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін жетілдіруге, дамытуға арналған бұл әдіс оларға еркін ойлауға, тақырып мазмұнынан тәуелсіз пайымдамалар жасауға мүмкіндік береді. Шығармашылық белсенділігі жоғарылайды, жеке жауапкершілігі артады, ұжымдық тұжырымдар жасауға белсене атсалысады, ұжымдық қорытындыда өз үлесі бар екенін сезіп, марқаяды. Тапсырмалар түйінін шешуге еркін араласады, өз ойын жасқанбай айтуға үйренеді. Тақырыптың негізгі өзегін, бағытын, мән-мағынасын түсінеді, тіл байлығын жетілдіреді. Өз ойын қысқа, мазмұнды, мағыналы, дәлелді баяндауға дағдыланады. Тағы бір ерекшелігі, оқулықпен және қосымша берілген ресурстарды қолдана отырып, тақырыпты түсіндіру жолдары әртүрлі болады. Тапсырмаларды өздері құрып, оны өз деңгейлеріне сәйкес орындай алады.

Бұл әдісті қолдану барысында жеткен нәтиже оқушылардың білім сапасының көтерілгені, олардың толықтай сабаққа қатысу деңгейінің жоғарылағанын баса айтқым келеді. (Бейнематериалдан үзінді көрсету)

Қорыта айтқанда, өз сабақтарымда аталған әдістерді пайдалануда мен не ұттым? Қандай жетістіктерге қол жеткіздім? деген сұрақтарға жауап іздеп көрейін. Оқытудың жоғарыда аталған инновациялық, интерактивті әдістері оқушылардың бұрынғы дәстүрлі сабақтармен салыстырғанда неғұрлым нәтижелі білімді игеруіне жағдай туғызады екен. Яғни, бұл жағдайда оқушылардың сабақ үдерісіндегі белсенділігі, пәнге қызығушылығы артады. Бұл әдістер оқушыларды тапқырлыққа, тездікке, ойын жинақтай білуге, жүйелі білім алуға тәрбиелейді. Өз сабағымда оқушылардың шығармашылығын, белсенділігін арттыру мақсатында жаңа әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануды ұдайы жүзеге асыруды басты міндет етіп қоямын. Сабақ барысында әдіс-тәсілдерді қолданған кезде оқушылардың жас ерекшелігіне және сабақтың теориялық ашылуына баса назар аударамын. Өйткені сабақ үдерісі оқушы-мұғалім диалогы арқылы жүреді. Мұғалім сабақты өткен кезде әдісті таңдамау керек, керісінше оқушының шығармашылық қабілетіне қарай әдіс-тәсілдер оңтайлы қолдану қажет екенін байқадым.

Л.Н.Толстой «Үйрету әдістері туралы» еңбегінде «Олақтықтың белгісі - бір ғана әдісті білу, шеберліктің белгісі- түрлі әдісті білу, керек кезінде жоқ әдісті де таба білу. Мұғалім көп әдісті білу керек, оларды өзіне сүйеніш, қолғабыс есебінде қолдану керек» деген. Олай болса, күнделікті ізденісіміз, жаңа технологияларды оқып-үйреніп өз тәжірибемізде шеберлікпен қолдануымыз – алдымыздағы шәкірттерге терең де тиянақты білім берудегі қажеттілігіміз деп білемін.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕЖЕНИЯ, КАК УСЛОВИЕ СОХРАНЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ

СЕРГАЗИНА Асель Анатольевна, МАНСУРОВА Елена Викторовна

КГУ «Школа-детский сад» №26

Петропавловск, Казахстан

asel_02.18@mail.ru, mansurova12@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық денсаулығын сақтау шарты ретінде денсаулықты сақтау дағдыларын қалыптастыру үшін жағдайларды дұрыс құру туралы айтылады.

Аннотация

Данная статья рассматривает о формировании навыков здоровьесбережения, как условие психологического здоровья дошкольников.

Annotation

This article discusses the correct creation of conditions for the formation of health-preserving skills, as a condition for maintaining psychological health in preschoolers.

Концепция модернизации образования Республики Казахстан предусматривает создание условий для повышения качества общего образования и в этих целях, наряду с другими мероприятиями, предполагает создание в образовательных учреждениях условий для сохранения и укрепления здоровья воспитанников. Согласно современным представлениям целью образования является всестороннее развитие ребенка с учетом его возрастных возможностей и индивидуальных особенностей при сохранении и укреплении здоровья, а формировать навыки здоровьесбережения необходимо с дошкольного возраста. Именно в этом возрасте считается что применение здоровьесберегающих навыков, и это есть один из условий сохранения психологического здоровья у дошкольников [1]. Сформированность психофизических качеств у выпускников детских садов - основа предпосылок учебной деятельности на этапе завершения дошкольного образования, залог успешности обучения и благоприятной социально-психологической адаптации в условиях школы.

Понятие «здоровье» многокомпонентное и включает в себя здоровье физическое, психическое, а также, социальную адаптированность человека в обществе[2].

Современные дошкольники живут в особой ситуации развития, при которой компьютерные технологии и потоки информации создают предпосылки для того, что дети не проходят полноценно все возрастные этапы развития. Дети очень рано становятся уверенными пользователями современных гаджетов, проводят много времени за компьютерами и телевизорами, что значительно снижает двигательную активность и потребность во взаимодействии со сверстниками, снижается сформированность сюжетно-ролевого взаимодействия[3]. Стремительный темп современной жизни, большая занятость родителей, работающие бабушки и дедушки, технологизация всех каналов коммуникаций часто ставят детей в условия дефицита общения. Все чаще встречаются дети с внешними признаками взрослости (интеллектуализм, излишний рационализм), которые сочетаются с внутренней социальной незрелостью и инфантилизмом.

Перечисленные факторы, а также экологические проблемы приводят к ухудшению физической, психической и социальной составляющей здоровья детей. В связи с этим, здоровье практически всех детей требует внимания и помощи, как со стороны родителей, так и со стороны врачей, педагогов и психологов.

Факторы риска нарушения здоровья детей можно разделить условно на две группы: объективные, или факторы среды (семейные факторы риска, неблагоприятные факторы, связанные с детскими учреждениями, общая социально-экономическая ситуация), и субъективные, обусловленные индивидуально-личностными особенностями развития ребенка.

Здоровьесберегающая среда в дошкольном образовании - это комплекс социально-гигиенических, психолого-педагогических, морально-этических, физкультурно-оздоровительных, образовательных системных мер, обеспечивающих ребенку психическое и физическое благополучие, комфортную эмоциональную и бытовую среду в детском саду, повышающих социальную адаптированность дошкольников. Целью создания здоровьесберегающей среды в дошкольном образовании становится снижение объективных и субъективных факторов риска, а также создание условий для сохранения и укрепления здоровья детей[4].

Единство физической, психической и социальной составляющей в понятии «здоровье» предполагает значительное взаимовлияние данных компонентов друг на друга. Соответственно, одним

из важных принципов создания здоровьесберегающей среды в дошкольном образовании будет принцип комплексности и интегративности, при котором организация здоровьесберегающей деятельности по достижению цели должна проходить во всех направлениях и при взаимодействии всех участников образовательного процесса в детском саду.

Важными педагогическими условиями образовательной среды в дошкольном образовании, влияющими на сохранение и укрепление психофизического здоровья детей являются: оптимизация образовательного процесса за счет увеличения игровых форм организации занятий; личностно-ориентированная модель взаимодействия педагога с детьми; индивидуально-дифференцированный подход при использовании образовательных технологий; достаточная двигательная активность дошкольников; соблюдение санитарно-гигиенических требований к организации образовательного процесса; психолого-педагогическая компетентность педагогов в вопросах здоровьесбережения; систематическое применение здоровьесберегающих технологий, в том числе технологий, дающих воспитанникам опыт «успеха и радости», возможности раскрытия образа «Я», необходимый для поддержки психологического здоровья и эффективной социально-психологической адаптации[5].

Создание здоровьесберегающей среды в условиях дошкольного класса осуществляется по нескольким направлениям:

- организационно-просветительское (координация действий всех субъектов образовательного процесса, обучение родителей и педагогов приемам и методам оздоровления детей, формирование у них устойчивой потребности в обеспечении своего здоровья и здоровья детей, мотивирование на здоровый образ жизни);
- лечебно-профилактическое (мониторинг здоровья, оказание первичной медико-санитарной помощи, прививки, профилактика заболеваний, витаминизация, обеспечение требований санитарно-эпидемиологических нормативов, том числе при организации питания, при определении оптимальной нагрузки в организованных формах обучения, длительности прогулок и дневного сна);
- физкультурно-оздоровительное (рациональная организация двигательного режима в течение всего времени пребывания детей в детском саду, проведение оздоровительных и закаливающих процедур, совместных спортивно-оздоровительных мероприятий с участием родителей);
- коррекционно-развивающее (коррекция выявленных недостатков в развитии речи, развитие психофизических качеств проводится учителем-логопедом; развитие и коррекция эмоциональной сферы, обучение рефлексивным умениям, формирование адекватной самооценки, развитие эмоциональной децентрации, самосознания, эмпатии, познавательных и психических процессов проводится педагогом-психологом в индивидуальной, подгрупповой и групповой работе);
- образовательная здоровьесберегающая деятельность: формирование внутренней картины здоровья (совокупность представлений о способах сохранения и развития здоровья, положительное отношение к здоровому образу жизни и сформированность элементарных навыков сохранения здоровья) у дошкольников посредством различных здоровьесберегающих технологий на основе личностно-ориентированного подхода;
- создание условий для педагогического процесса (психологически комфортная предметно-пространственная среда: наличие уголков уединения и экранов настроения, учет возрастных и гендерных особенностей, зоны ближайшего развития, насыщенность, полифункциональность и трансформируемость среды; обеспечение возможности выбора детьми вида деятельности, применение в режиме дня приемов релаксации, элементов аутотренинга, психогимнастики, музыкотерапии) [6].

Таким образом, осуществление работы по данным направлениям с учетом педагогических условий при взаимодействии всех участников образовательного процесса позволяет систематизировать деятельность по созданию здоровьесберегающей среды в дошкольном образовании, способствует сохранению и укреплению психофизического здоровья дошкольников, создает предпосылки для успешного обучения в школе выпускников дошкольных классов.

Литература:

1. Иванова С. С. Здоровьесберегающая среда в ДОУ как фактор внедрения ФГОС ДО [Текст] // Теория и практика образования в современном мире: материалы VII междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2015 г.). - СПб.: Свое издательство, 2015. - С. 14-16.
2. Здоровьесберегающие технологии в общеобразовательной школе: методология анализа, формы, методы, опыт применения. / Под ред. М. М. Безруких, В. Д. Сонькина. - М., 2002.

3. Использование здоровьесберегающих педагогических технологий в дошкольных образовательных учреждениях /А. М. Сивцова //Методист. - 2007. Ковалько В. И.
4. Здоровьесберегающие технологии. - М.: ВАКО, 2007. Смирнов Н. К. «Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе педагога».
5. Якурина, М. В. Здоровьесберегающие технологии в ДОУ / М. В.
6. Якурина, Е. Г. Докина, Н. Н. Трунова, Ю. Г. Гартвиг. - Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы IX Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2018 г.). - Москва : Буки-Веди, 2016. - С. 160-163.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ СПОДАРЬ Дарья Михайловна, МЕРКУЛОВА Марина Андреевна

КГУ «Гимназия №3»
Караганда, Казахстан
dasha.spodar@mail.ru, MMerkulova72@mail.ru

Аннотация

Бала өзінің сауатын бастапқы буында ашады, онда оған оқу, есеп шығару, жазып-сызу үйретіледі. Қазіргі қоғам іс-әрекеттің жаңа тәсілдерін пайдаланады, сонымен қатар бұл қазіргі заманғы адамнан жаңа дағдыларды, қажетті ақпаратты іздеу және іс-әрекеттің жаңа алгоритмдерін әзірлеу дағдыларының құзыреттерін дамытуды талап етеді. Балаларға жазу, санау және оқуды үйретуден басқа, күнделікті өмірдің негізгі құралдарының бірі ретінде балаларға сандық техниканы бастауыш мектептен бастап оқыту керек.

Аннотация

Считается, что азы грамотности ребенок получает в начальном звене, где его обучают чтению, счету, письму. Современный мир использует новые способы деятельности и это требует от подрастающего поколения развития новых умений, навыков, компетенций, навыков поиска информации, самостоятельного планирования и выстраивания алгоритмов своих действий. Поэтому вместе с получением навыков счета, чтения и письма уже в начальной школе необходимо учить детей использовать цифровую технику как один из основных рабочих инструментов в обучении и повседневной жизни.

Современные дети не представляют себе жизни без информационно-коммуникативных технологий, интернета и других прелестей жизни, которые значительно облегчают их жизнь и это правильно, т.к. главной отличительной особенностью обновленного начального общего образования является смена целевых установок, которая и определяет стратегии дальнейшего развития образования. К условиям, обеспечивающим необходимое качество образования, информационно-образовательная среда рассматривается как одно из главных условий.

Формирование ИКТ - компетентности учащихся происходит в процессе изучения всех без исключения предметов учебного плана, а его результат представляет собой интегративный результат обучения младших школьников. Применение современных информационных и коммуникационных технологий в рамках школьных предметов, навыков общения и творческих способностей детей позволяет целенаправленно включать учащихся в различные виды проектной деятельности, тем самым, формируя у них не только предметную грамотность, но и качества, составляющие основу их универсальных действий.

Формирование творческой личности, одна из главных задач, провозглашенных в концепции модернизации казахстанского образования. Её реализация диктует необходимость развития познавательных интересов, способностей и возможностей ребёнка.

Информационные технологии в учебном процессе значительно облегчают и делают более наглядным восприятие учебного материала, служат средством доступа к обучению и способом обеспечения его непрерывности, что необходимо для успешного усвоения учебного материала. Компьютер и Интернет позволяет многократно увеличить объём перерабатываемой информации и скорость её переработки. Электронная почта, форумы, чаты, видеоуроки и видеоконференции позволяют наладить коммуникации людей, разделённых и в пространстве и во времени, организовать сетевое взаимодействие, позволяющее обмениваться информацией, учиться друг у друга. Большие возможности открываются при организации дистанционного обучения.

В начальной школе невозможно провести урок без привлечения средств наглядности, часто возникают проблемы. Где найти нужный материал и как лучше его продемонстрировать? На помощь пришёл компьютер.

В своей работе учителя начальных классов постоянно сталкиваются с нехваткой той или иной информации и этот недостаток возможно восполнить с помощью информационных технологий, в частности Интернета, где можно почерпнуть интересные и нужные факты. Так же это облегчает жизнь тем, что не нужно тратить немалое количество времени на поиск литературы на прилавках книжных магазинов. Все необходимое есть в свободном доступе.

В современных условиях педагогу недостаточно быть только пользователем, необходимо говорить о повышении компетентности педагога в области ИКТ, являющейся его профессиональной характеристикой, составляющей педагогического мастерства.

Особенностью учебного процесса с применением информационных технологий является то, что центром деятельности становится ученик, который исходя из своих индивидуальных способностей и интересов, выстраивает процесс познания. Учитель часто выступает в роли помощника, консультанта, поощряющего оригинальные находки, стимулирующего активность, инициативу, самостоятельность.

Применение на уроках ИКТ способствует так же: сделать урок эмоционально насыщенным и полноценным, наиболее наглядным; сокращению времени для контроля и проверки знаний учащихся; обучающиеся учатся навыкам контроля и самоконтроля.

Использование ИКТ на уроках в начальной школе помогает учащимся ориентироваться в информационных потоках окружающего мира, овладеть практическими способами работы с информацией, развивать умения, позволяющие обмениваться информацией с помощью современных технических средств.

Применение информационных технологий в процессе обучения является не только обязательным, но и открывает уникальные возможности и перспективы, подтверждая тем самым, что человечество находится на пороге образовательной революции, результатом которой станут значительные изменения во всех сферах человеческой деятельности.

Современный урок, согласно новым стандартам, невозможно представить без информационных технологий, наличия технических средств. Это организует учитель, планируя свой урок, отбирая информацию, определяя формы и методы, которые будут использованы на уроке. Конечно, технические средства облегчают проведение урока, предоставляя информацию в доступной и увлекательной форме, позволяя использовать интернет для поиска информации и ответа на возникающие вопросы.

На сегодняшний день у любого учителя начальных классов должно быть оборудование, включающее разнообразные средства ИКТ. Это банки данных, информация из Интернета, многочисленные электронные учебные пособия, словари и справочники, дидактический материал, презентации, программы и многое другое.

Информационные технологии в современном образовательном пространстве выступают как средство повышения профессионального мастерства учителя.

Главным лицом в информационной образовательной среде является учитель. Именно учитель решает, в каком качестве, в каком объеме и для каких целей могут быть использованы средства информатизации в учебном процессе.

В новых условиях профессиональная карьера любого педагога зависит от того, насколько он способен своевременно находить и получать, воспринимать и использовать новую информацию в учебном процессе. А для этого современный учитель должен развивать в себе умение управлять образовательным процессом и рефлексировать получаемую информацию. Важно отметить возможность непрерывного образования человека в течение всей жизни, в рамках которого педагог может при желании самостоятельно увеличивать недостающие профессиональные, общекультурные знания и другие, востребованные жизнью.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что активное внедрение ИКТ в образовательный процесс позволяет обеспечить переход к качественно новому уровню педагогической деятельности, значительно увеличивая ее дидактические, информационные, методические и технологические возможности, что в целом способствует повышению качества подготовки специалистов, повышению профессионального мастерства учителей.

Список литературы:

1. Волков В. Современные мультимедиа // Компьютер – ИНФО, 1999.
2. Голосов В. Использование ИКТ на уроках в начальной школе.

3. Дебердеева С.Г. Развитие интеллектуальных и творческих способностей младших школьников на уроках информатики. – Информатика и образование. – 2003. – № 10.
4. Дьяконов В. Мультимедиа-ПК. // Домашний компьютер, 1999. С.33-38.
5. Зайцевой С. А. Исследовательская деятельность учащихся/ Начальная школа. - 2006г. - № 2.
6. Титоренко Г.А. Современные информационные технологии. М.:ЮНИТИ, 1999.

ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ ИНФОРМАТИКА ПӘНІН КӨПТІЛДІ КІРІСПЕ КУРС РЕТІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ТЛЕУЛЕСОВА Асем Аскарвна

Ы.Алтынсарин атындағы дарынды балаларға арналған облыстық қазақ гимназия-интернаты
Павлодар, Қазақстан
Asyom7@gmail.com

Аңдатпа

Мақала білім беру жүйесіндегі үштілділік мәселесіне арналған зерттеу жұмысы. Кем дегенде үш тілді меңгеру – заман талабына айналып отырған қажеттіліктердің бірі. Информатиканы оқыту барысында тек теорияға ғана назар аудару оң нәтиже бермейді, балаларда функционалдық сауатталықтары негізінде тапсырмаларды түсініп, оның мазмұнды бөлігін практикада қолдана алу дағдыларын дамыту керек. Мәтінде оқушылардың пәнге және тілдерге деген ынтасын, қызығушылығын оятуға бағытталған тапсырма үлгілері көрсетілген.

Annotation

We live and work in the epoch when globalization of all spheres of human activities takes place which results in review of priorities in education. We understand multilingual education as an aimed process of exposure to world culture by means of languages when these learning languages are the ways to achieve the spheres of special knowledge, to acquire cultural-historic and social experience of different countries and peoples.

In our school we study the following subjects in English as biology, physics, computer science and chemistry.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының 12-сессиясында: «Қазақстандықтардың жас ұрпағы кем дегенде үш тілді білулері тиіс: қазақ, орыс, ағылшын тілдерін еркін меңгерулері қажет» – деп, Еуропадағы мектеп түлектері мен студенттерінің өзара бірнеше тілде еркін сөйлесулері қалыпты жағдайға айналғандығын атап өтті. Кем дегенде үш тілді меңгеру – заман талабына айналып отырған қажеттіліктердің бірі.

Бүгінгі таңда елімізде «Көптілділік» мәселесі көкейкесті мәселелердің бірі болып саналады. Елбасымыз сол үшін де тілдердің үштұғырлылығын міндеттеп отыр. [1]

Оқу бағдарламаларында оқу пәні бойынша үштілді білім беру іске асыру көзделген. Көптілді оқыту ортасын құру үшін әрбір оқу пәнінің қосатын үлесі жиынтықта үштілді білім беру саясатын іске асыруды қамтамасыз етеді. Оқушылар әлеуметтік желіні пайдалану мен атрибуттарын ауызша талқылай алады.

Көптілді білім беру ісінде атқарылып жатқан жұмыстардан шығатын қорытынды менің ойымша мынадай:

- көптілді білім беру – бұл мектепте оқу пәндерін екі немесе одан да көп тілде аудармасыз оқыту;
- билингвалды білім беру – оқу және оқудан тыс жұмыстардың негізгі бағыттарын екі тілде іске асыру, педагогикалық үрдісте екі тілді оқыту құралы ретінде пайдалану;
- әрбір мектеп бітірген Қазақстан Республикасының азаматы қазақ, орыс, ағылшын тілдерін жетік біліп шығады;
- көптілді меңгерген оқушылар өзгермелі кезеңде еркін әрекеттер жасауға бейім болады;
- көптілді меңгеру еңбек нарығында да жоғары бағаланады;
- алыс және жақын шетелдерде тілдік көмекті керек етпейді.

Motivation is enhanced when students perceive learning tasks as interesting and personally meaningful and when tasks are presented at an appropriate level of difficulty, which doesn't necessarily mean that the task is easy.

When students learn subject matter in only a limited context, they often miss seeing the applicability of that information to solve novel problems. Faculty should use learning experiences that draw directly on real-world applications or exercises that foster problem-solving skills and strategies. Problem-based learning, case-study learning, and project-based learning are useful approaches.

С функциональным уровнем грамотности учащиеся могут использовать словарь и правильно определять термины, но они запоминают ответы. Со структурным уровнем ученики понимают концептуальную схему предмета, обладают процедурными знаниями и навыками и могут объяснять понятия своими словами. На общем уровне учащиеся понимают место информатики среди других дисциплин, знают историю информатики и понимают взаимодействие между информатикой и обществом.

Когда учащиеся изучают предмет в ограниченном контексте, они часто пропускают видение применимости этой информации для решения новых проблем. Факультатив должен использовать опыт обучения, который напрямую зависит от реальных приложений или упражнений, которые способствуют навыкам и стратегиям решения проблем. На дополнительных занятиях используются: проблемный подход, изучение конкретных ситуаций и проектное обучение. [2]

Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыруға информатика сабағында қолданылатын әдіс-тәсілдер мен тапсырмаларда оқушы:

1. Мәтінді түсініп оқиды;
2. Мәтінді толық талдайды;
3. Тапсырма ізденуге жетелейді;
4. Түйін жасай біледі. [3]

Сыныпта ынтымақтастық атмосфера қалыптастыруға арналған тапсырмалар:

1. Аслан Ақтөбеден досы Дастанға хабар жіберді.
Ол модемге кабель арқылы қосылған дербес компьютер қолданды.
Модемнің IP адресі 141.72.251.38
2. Дастан Асланның хабарын алды және ол хабарды Астанадан Алматыдағы Асылтанға жіберді.
Ол Wi-fi-ға жалғанған ноутбукты пайдаланады. Оның IP адресі 192.168.0.10.
3. Server:
1) Server receives Aslan's message and direct it to Dastan in Astana.
2) Server receives message from Dastan and sends it to Asyltan's smartphone in Almaty.
4. Asyltan gets Dastan's message on her smartphone.
The smartphone is connected through 4G mobile network.
IP address is 173.154.90.171.

1-тапсырма. How will information transmitted if Asyltan wants to send a message to Aslan?

Теория жүзінде алған білімдерін практикада қолдануға арналған тапсырма:

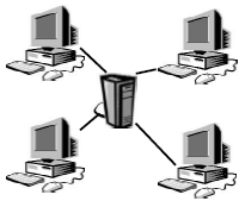
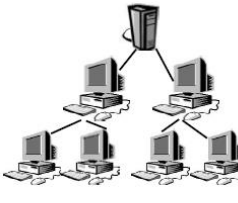
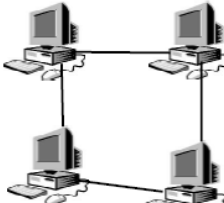
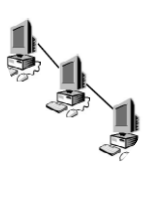
Practice «What is your IP address?»:

Click 'Start' button. Type 'cmd' and press 'Enter'. Type 'ipconfig' command. Now you can see the IP address of your computer.

Ойлау қабілеті дамиды; қызығушылығы артады:

2-тапсырма. Look at the pictures and write what network topology it is.

Key words: line (or bus) ring star hierarchical

			
1. _____ topology	2. _____ topology	3. _____ topology	4. _____ topology

3-тапсырма. Match the verbs with the nouns.

1. recharge	a. digital photos
2. click on	b. faxes

3. dial	c. a number on your mobile phone
4. give	d. a presentation
5. move	e. something with the mouse
6. print out	f. the battery
7. send and receive	g. the mouse
8. take some	h. twenty pages

4-тапсырма. Rearrange the letters to make things which can be part of a workstation.

1. tucmepor – computer
2. trirpen _____
3. nasecnr _____
4. kesd _____
5. hacir _____
6. nopelethe _____

5-тапсырма. Choose the best word.

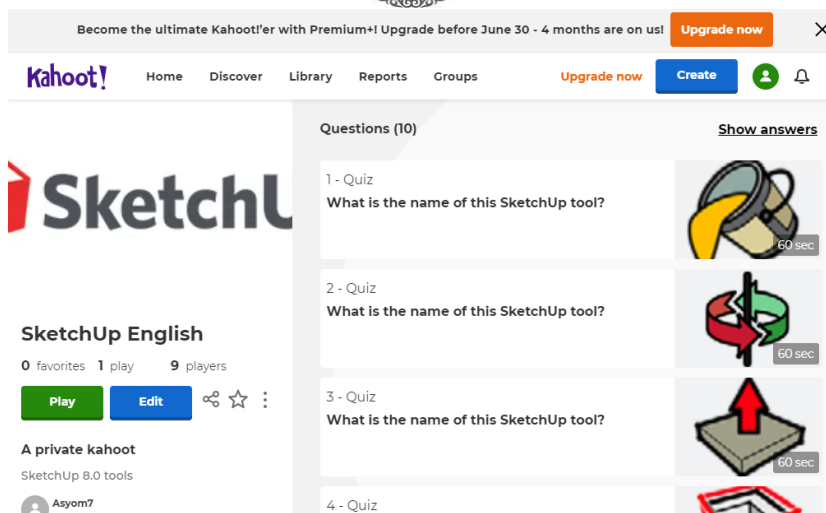
1. To turn on the computer, _____ the "Start" button.
A. Touch B. Press C. Switch
2. I have to _____ a computer screen for eight hours a day.
A. See B. Look At C. Watch
3. _____ any key to continue.
A. Kick B. Smash C. Hit
4. The mouse moves on a _____.
A. Mouse Mat B. Mouse Carpet C. Mouse Table
5. To get sound from your computer, plug in a pair of _____.
A. Loudhailers B. Loudspeakers C. Loud Voices
6. The computer is connected to the telephone line via a _____.
A. Module B. Modem C. Mod

6-тапсырма. Fill the gaps.

Key words: shift key, alt key, control key, escape key, delete key, tab key, caps lock key, backspace key.

1. To go back one space, hit the _____.
2. To change to capital letters, press the _____.
3. To change the capital letters permanently, hit the _____.
4. To insert a tabulation, press the _____.
5. To activate the "Ctrl" functions, press the _____.
6. To activate the "alt" functions, hit the _____.
7. To stop the computer doing something, you can press the _____.
8. Select the text you want to remove, and hit the _____. [4]

Информатиканы оқыту барысында тек теорияға ғана назар аудару оң нәтиже бермейді, балаларда функционалдық сауатталықтары негізінде тапсырмаларды түсініп, оның мазмұнды бөлігін практикада қолдана алу дағдыларын дамыту керек. Үлгіде 3D модельдеу тақырыбына арналған интерактивті kahoot.com сайтындағы тапсырма көрсетілген. (1-сурет)

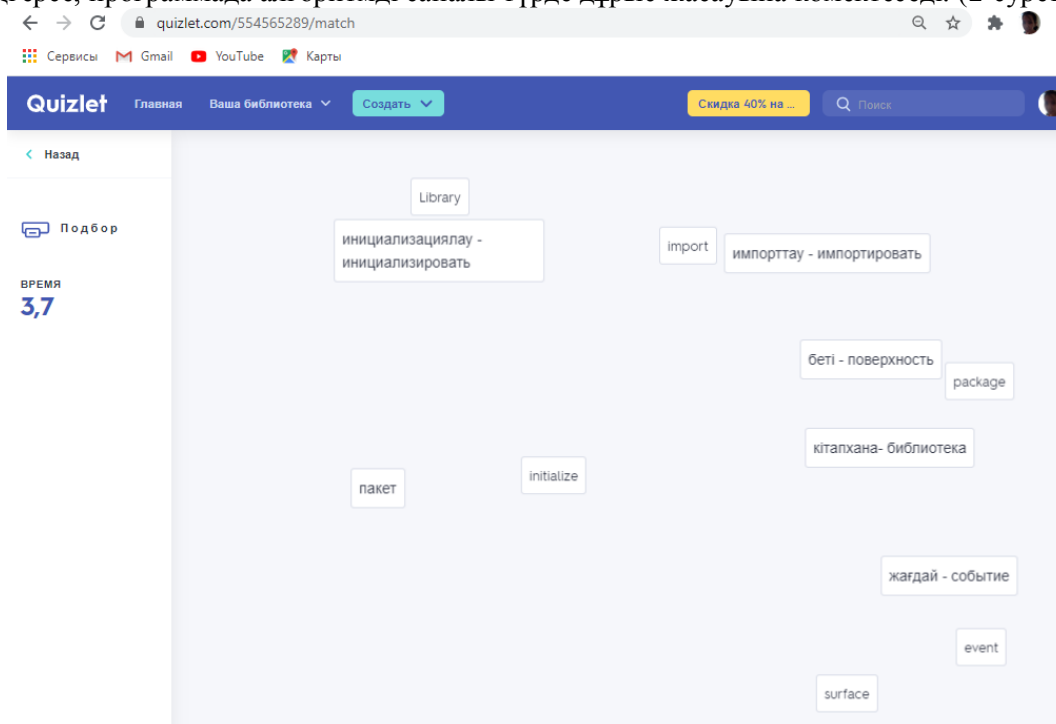

1-сурет. kahoot.com сайтындағы тест тапсырмалары

Оқушылардың оқу сапасы жөнінде сөз қозғайтын болсақ, үлгерімі бірқалыпты, негізі бөлімдердің күрделілігіне қарай, сапасы өсіп-төмендеп отырды. Оқушылар тек тыңдаумен айналыспай, білім алуға белсенді әрекет етуі керек. Белсенді оқу аясында көңілді білім алады. Жанарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдер өз шеберлігін көрсетеді. Мұғалімдер әр сабақ соңында оқушыдан күтілетін нәтижелерін анықтайды: бүгінгі тақырыпқа деген жаңаша түсінік пайда болды, немесе жоспар іске асты.[5]

Программалау тілі ағылшын тілі болып табылатынын, көптеген компьютерлік интерфейстер де ағылшын тілінде берілгенін айта кету керек. «Информатика» пәні жоғары сыныптарда білім алушылардың қалауы бойынша ағылшын тілінде оқып игеруіне болатынын пән мұғалімдері әрдайым естерінде сақтауымыз керек. Мұғалімдер оқушылардың назарын, информатика бойынша тілдік қорында сипатталғандай академиялық тілді пайдалануға аударту, сондай-ақ ұқсастықтар мен метафораларды пайдалана отырып күрделі жүйелерді түсіндіру мүмкіндігі сияқты информатика саласындағы жұмыстарға қажетті тілдік дағдыларға аудартулары керек. Одан бөтен, мұғалімдер оқушылардың бойында бай академиялық тіл қалыптастыру мақсатында, диалог/жазу үшін пайдалы сөздерді пайдалануды қамтитын мұқият және жүйелі түрде тілдік қолдау көрсетулері керек. [6]

Оқушылар программалау тілдерін меңгеруде ағылшын тіліндегі термин сөздердің мағынасын жете меңгерсе, программада алгоритмді саналы түрде дұрыс жасауына көмектеседі. (2-сурет)

2-сурет. Quizlet.com сайтының тапсырмалардың үлгісі

Осы кезде оқушы оқу үдерісіне белсенді қатысқанда ғана материалды терең меңгереді. Басқаша айтсақ, оқушыға бағдарланған оқыту ортасында мұғалім оқушылардың сыныпқа келген кездегі бастапқы сенімдерін, білімін және өзіндік ойын негізге ала отырып, өз пайымдарын жасауға қабілетті екенін түсінеді. Егер оқу үдерісі оқушы мен оқу материалын жалғастыратын «көпір салуға» негізделсе, онда осы үдерісті үйлестіретін мұғалімдер көпірдің екі жағын да қадағалай білуі тиіс. Мұғалімдер оқушылардың не білетінін және нені жасай алатынын, сондай-ақ олардың қызығушылықтарын, әр оқушының нені жақсы көретінін және не істегісі келетінін түсінуге тырысады.

Жалпы қорыта айтқанда, аталған бағдарламаға сәйкес алынған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа пәндердің де осындай оқыту формасымен оқытылса, тиімді болатындығын айтуға болады. Осы бағдарламаны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер:

1. Солташұлы Ы. Заман Талабы –көптілді болу. // Ақиқат. 26 қараша- 2012 ж. № 11. 14-15 б.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению, 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 116 б.
3. Жаминова Р.Ж. Модульдік оқыту технологиясын қолдана балалардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру. // Мұғалімнің кәсіби дамуы: дәстүрлері мен өзгерістер. II халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. II том. Астана-2012 ж. 115-120 б.
4. «Check your English vocabulary FOR COMPUTERS INFORMATION TECHNOLOGY». Jon Marks, 2007
5. http://www.akorda.kz/kz/category/poslaniya_narody. Қазақстан Республикасы Президентінің Ресми сайты.
6. <http://www.surak-zhauap.kz/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗА

ТОХИРОВА Мухайё Хафизовна

Худжандский политехнический институт Таджикского технического университета имени академика

М.С.Осими

Худжанд, Таджикистан

muhayo_2018@mail.ru

Аннотация

В статье рассматриваются особенности применения информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе. Показываются направления использования информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе – обеспечение передачи данных, обеспечение представления и обеспечение наглядности информации. При рассмотрении передачи данных уделяется внимание сетевым и телекоммуникационным технологиям. Представление информации осуществляется в виде электронных учебников, фильмов слайдов, электронных программно- методических комплексов, электронных справочников, презентаций.

Наглядность информации обеспечивается за счет использования мультимедийных технологий.

Ключевые слова: информационный, коммуникационный, образовательный, средство, ресурс, технология.

Annotation

The article deals with the peculiarities of information and communication technologies use in the educational process. The directions of information and communication technologies use in the educational process are shown ensuring of data submitting and representation, information clarity. The presentation of the information is made in the form of e-books, films-slides, electronic program and methodical complexes,

electronic manuals, presentations. Clarity of the information is provided through the use of the multimedia technologies.

Key words: informational, communication, educational, tool, resource, technology.

В современном обществе информация становится основной движущей силой технического и экономического прогресса. Человечество переживает трудный процесс перехода из многовековой индустриальной эпохи в новую научно-техническую фазу своего развития. Наблюдаемый процесс перехода общества к качественно новой эпохе назван учеными информационным обществом. Информатизация образования рассматривается как система, пронизывающая все сферы обитания человека, составляющая материальный фундамент информационного общества.

Требования сегодняшнего дня таковы, что каждый гражданин Республики Таджикистан должен иметь высокий уровень общеобразовательной подготовки, информационной культуры, обладать способностью и профессиональными навыками принимать самостоятельные решения. Процесс обучения в современном обществе немыслим без использования современных информационно-коммуникационных технологий. В настоящее время в ранг государственной политики Таджикистана возведена проблема формирования единой информационно-образовательной среды, связанная с модернизацией системы образования, которая способна подготовить человека к жизни в новых условиях индустриальной цивилизации.

Основной целью является: повышение качества образования, сохранение, развитие и эффективное использование научно-педагогического потенциала страны, создание необходимых условий для поэтапного перехода к новому уровню образования на основе информационно-компьютерных технологий. Для успешного внедрения этих технологий в учебный процесс, которые способны повысить качество образовательного процесса, необходимо развивать информационную культуру всех участников учебного процесса, особенно в системе высшего образования, во всех формах обучения. Сегодня востребованы такие качества современных специалистов, как компетентность, перспективность, проницательность, эрудированность, системное мышление, аналитический ум, выступающие, как правило, доминантными критериями оценки эффективной самореализации личности в условиях сближения различных культур и цивилизаций. Модернизация сферы высшего образования является приоритетным направлением образовательной политики Республики Таджикистан. Высшим учебным заведениям принадлежит значимая роль в подготовке современных конкурентоспособных специалистов, компетентных в своей профессиональной деятельности, свободно владеющих информационно-коммуникационными технологиями и иностранными языками. Только такие специалисты смогут успешно осуществлять свою профессиональную деятельность и вносить свой вклад в процветание своей страны. Мощь любого государства - интеллектуальный потенциал нации. Недостаточный уровень подготовленности будущих специалистов к профессиональной деятельности и невысокий уровень ИТ-компетентности свидетельствует о том, что выпускники вузов не могут самостоятельно организовать процесс самообразования в условиях применения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). В условиях интенсивного развития ИКТ значительно возрастает значимость совершенствования организации и реализации самообразовательной деятельности студентов и, соответственно, формирования соответствующих профессиональных компетенций. Это обусловлено не только нарастающей значимостью экономических и социокультурных, но и профессионально-педагогических факторов. Следовательно, подготовка современных специалистов по приоритетным направлениям технического и технологического развития экономики государства является важнейшей задачей системы высшего образования Республики Таджикистан.

Закон Республики Таджикистан «Об образовании» гласит, что «качественное высшее образование - подготовка высококвалифицированных специалистов по всем направлениям профессиональной деятельности с учётом высоких требований и потребностей общества». Модернизация сферы высшего образования требует усовершенствования процесса организации самообразовательной деятельности студентов, ибо самообразование - одна из важнейших составляющих процесса формирования компетентности будущего специалиста. Это позволяет, в свою очередь, успешно формировать личностное отношение к процессу самостоятельного познания, развивая умения и навыки. Результатом успешно организованного процесса самообразовательной деятельности является профессиональная готовность студентов к применению ИКТ в своей деятельности.

Существенным показателем профессиональной компетентности специалиста является самообразовательная деятельность студентов. Важно отметить, что профессиональное мастерство

требует регулярного совершенствования, ибо окружающий нас мир динамично развивается, в сферу жизнедеятельности и производства внедряются современные ИКТ.

В Технологическом университете Таджикистана и в его филиалах, находящихся в городах Худжанд и Куляб, успешно реализуются в образовательном процессе инновационные технологии, направленные на подготовку конкурентоспособных специалистов технологического, технического и экономического направления, которые смогли бы развивать перечисленные отрасли нашего государства. Наряду с этим внедряются новые информационно-коммуникационные системы на всех факультетах с целью совершенствования профессиональной деятельности студентов. С этой целью в Политехническом институте Худжанда для апробации и реализации новых моделей и технологий в обучении модернизирована материально-техническая база вуза. Успешно функционируют современная электронная библиотека, Центр регистратора, Единый тестовый центр, Компьютерный центр, способствующие результативности и качеству образовательного процесса. Особое значение уделяется выполнению самостоятельных работ с последующей их презентацией и защитой. Такие формы работ позволяют студентам осваивать самостоятельно предложенные педагогами курсы. Сотрудничество с зарубежными вузами, Международной ассоциацией по обмену студентами и научными центрами предоставляет возможность повысить свой профессиональный уровень не только преподавателям, но и студентам.

В Худжандском политехническом институте Таджикского технического университета имени академика М. С. Осими успешно действует технопарк, обеспечивающий благоприятную среду для реализации теоретических знаний на практике. Компьютерные классы оснащены современным оборудованием - блейдовыми технологиями, так называемыми облачными технологиями, которые помогают студентам самостоятельно готовиться к олимпиадам Cisco. Действующие обучающие программы Адонис, Дельфин - 3, Statpro Multimedia, Microsoft Encarta особо популярны среди студентов. Использование данных программ и материалы электронных учебников, помогают студентам в работе над проектами и при подготовке к занятиям, а также при выполнении самостоятельных работ. Графические иллюстрации (аудио- и видеофрагменты) и тестовые задания позволяют студентам разнообразить работу или проверить самостоятельно уровень своих теоретических знаний.

Также в Худжандском политехническом институте имени академика М. С. Осими создана единая информационная среда, действует электронная почта, корпоративная сеть, обеспечено полное подключение всех компьютеров института к Интернету. Развитию таких понятий, как знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценивание уделяется особое внимание не только в учебной, но и в самообразовательной деятельности студентов. Неразрывная связь между следующими субъектами и объектами: студент, преподаватель, содержание обучения, информационные технологии обучения, материально-техническая база и активные методы обучения, - на протяжении всех периодов обучения. Студенты активно принимают участие в научно-практических конференциях и форумах вуза. Государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования Республики Таджикистан предусматривают внедрение инновационных и информационно-коммуникационных технологий в процесс обучения и воспитания, организацию самостоятельной работы студентов с использованием ИКТ. Актуализация ИКТ способствует совершенствованию содержания и форм обучения и воспитания. Внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс повышает требования не только к личности студента, но и к преподавателю.

Основатель мира и процветания - Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон на встрече с учёными и интеллигенцией 18 марта 2020 года отметил, что «человеческий капитал как мощный индикатор способствует развитию инноваций и новых технологий, и поэтому необходимо побуждать молодёжь к освоению наук, реализации инновационных проектов, внедрению в производство современных технологий и исследованию цифровых вопросов экономики. Мы должны приблизить показатели обеспечения качества на всех уровнях обучения к мировым стандартам, улучшить степень развития национальной экономики и увеличить показатели освоения информационных и коммуникационных технологий».

Использованная литература:

1. Андерсен, Б. Б. Мультимедиа в образовании / Б. Б. Андерсен, К. Бринк - М.: Дрофа, 2007.
2. Браун, А. Инновационные образовательные технологии (Проблемы практического использования) / А. Браун, Дж. Бимроуз // Высшее образование в России. - 2007. - № 4. - С. 98-100.
3. Гареева, Г. А. Формирование информационной компетентности студентов в условиях дистанционного обучения: дис. ... канд. пед. наук / Г. А. Гареева. - Глазов, 2010.

4. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учеб.-метод. пособие / И. В. Роберт [и др.]. - М.: Дрофа, 2008.
5. Галкина, Л. С. Современные информационные технологии в контексте реализации требований ФГОС ВПО / Л. С. Галкина // Информатика и образование. - 2013. - № 7. - С. 90-94.
6. Григорьев, С.Г., Гриншкун, В.В. Информатизация образования. Фундаментальные основы. – Томск: ТМЛ-Пресс, 2008. – 286 с.
7. Зорина, О.С. Формирование коммуникативной компетентности будущих инженеров. технологий : дис....канд. пед. наук / Ольга Сергеевна Зорина . – Нижний Новгород, 2016. – 135 с.

ӘЛИЯ - БАТЫР ҚЫЗЫ СЕН ХАЛҚЫМНЫҢ ...

ТУПЕНОВА Бағдаш Абдижамиқызы

«Әлия» патриоттық тәрбие беру облыстық орталығы КММ
Ақтөбе облысы, Қобда ауданы, Әлия ауылы, Қазақстан
patriotaliya@mail.ru

1944 жылы 14 қаңтарда Псков облысы Новоскольникови ауданындағы Казачиха биігіне бекінген жау әскерлеріне қарсы полковник Н.М. Уральский басқаратын 54-ші атқыштар дивизиясының 4-ші батальонының құрамында Әлия Молдағұлова бар бөлімшесі шабуылға кірді. Мықты бекінген Казачиха биігін бетке алған бөлімше бірнеше рет шабуылға шығып, себелеген оқтың астында қалды. Осы арада ротаның командирі ауыр жарақаттанып, «Отан үшін алға!» деп қазақ қызы жауынгерлерді шабуылға көтереді. Бұл Әлияның соңғы ерлігі еді. Отан қорғаудағы ерен ерлігі үшін Әлия Молдағұловаға Кеңес Одағының Батыры атағы берілді.

Ол Қобда өзенінің ақкөбік толқындарында балалық шағын өткізді.

Ал Нева өзені жағалауында буыны бекіп, бойжетті..

Қазіргі бейбіт өмірде Әлияның есімін мәңгілік ұрпақ есінде сақтау үшін екі мемлекет Ресей мен Қазақстан арасында достық қарым-қатынас орнатылды. Әлия оқыған, жүріп өткен жерлерінде батыр есімі берілген мектептер, көшелер, ескерткіштер, музейлер бар. Батыр мәңгілік байыз тапқан Ресейдің Псков облысының Новоскольникови ауданындағы Монаково бауырластар зиратында ескерткіш құлпытас орнатылды.

Сонау соғыс жылдарынан бері батыр есімін ардақ тұтқан екі елдің жұртын жалғаған алтын көпір – халықтарға ортақ тағдыр, ортақ ерлік, ол ешқашан ұмытылмақ емес. Әлия Молдағұлова туған өлкені алғаш рет 1965 жылы Ленинград қаласындағы Әлия оқыған №140 мектебінің бір топ оқушыларын ертіп директоры Семен Синицкий іздеп келген болатын. Оқушылар Әлия туралы, оның ерлігі жайында батырдың қаруластарынан естігендерін жеткізді. Ленинградтық оқушылар қалдырған Әлияның есімі жазылған класс журналы, «Отан үшін» газетінде ол туралы басылған мақала мен фото суреттер тарихи тұрғыдан алғанда аса құнды деректер еді. Ресейліктердің Әлияны ұлықтауға арналған сапары 1971 жылы осы өңірде қайта жалғасты.

Әлия қару асынған №54 атқыштар бригадасының командирі, полковник Н.М.Уральский Әлия Молдағұловаға Кеңес Одағының Батыры атағын беру туралы ұсынысты және батырдың майдан даласында түскен суреттері мен құжаттарын тапсырды. Жергілікті халықпен кездесті, Әлия Молдағұлова туралы айтылмаған көп тарихи естеліктерді жерлестеріне жеткізді және туған жеріндегі Әлия музейінің өз алдына ашылуына себепші болды. Н.М.Уральскийдің сапарынан арада он үш жыл өткенде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев пен Дінмұхамед Қонаев Әлияның туған жерінде болып, музейде қол таңбасын қалдырды. Ел ағалары Әлияның командирі Н.М.Уральскийдің әкеліп тапсырған батыр туралы суреттері мен құжаттарына ерекше көңіл бөліп ризашылықтарын білдірді.

1980 жылдардан бастап батыр туған топырақтан Әлия Молдағұлованы іздеуші жас ұрпақтарда шыға бастады. Алғашқы сапарды ұйымдастырған Әлиятанушы Ғалымжан Байдербес болатын. Сол сапардан соң мәскеулік оқушылар батыр дүниеге келген жердің оқушыларын Мәскеу қаласында өтетін «Жас молдағұловашылардың слетіне» шақырады. Әлияның туған жерінен барған оқушылардың Мәскеудің Ждановское (қазір Выхино) метросынан №34 автобусқа ауысып мінгені, автобус терезесінен Мәскеу көшелерін қызықтап келе жатқанда «**Келесі- Әлия Молдағұлова аялдамасы**» деген хабарламаны естіген сәтте бір-біріне қарап, бойларын ыстық сезім шарпып өткені бүгінде біз үшін әдемі естелік- әңгіме.

Мәскеуде болған аз ғана күндер балалар үшін өте маңызды болды. Олардың батыр апаларына деген сүйіспеншілігі патриоттық –интернационалдық сезімі нығая түсті, жаңадан достар тапты. Балалар әсіресе Мәскеуден және басқа қалалардан келген құрбыларының Әлия Молдағұловаға деген

сүйіспеншілігіне, қазақ халқына деген бауырмалдық көзқарасына риза болды. Бұл сапар оқушылар үшін өзіндік бір мектеп болды десек артық емес.

Содан бері де жерлестері батыр туралы деректерді, жүріп өткен жерлерінен іздестіруін жалғастыруда. Санкт-Петербургке, Мәскеуге, Псков облысының Новоскольникови ауданына, Ярославль облысы Некрасов ауданы Вятск селосына, Казачиха даласы мен Монаковоға бірнеше мәрте барып, туған жердің бір уыс топырағын батыр жерленген бауырластар зиратына қосты. Осындай тынымсыз жұмыстың арқасында батырдың майдандас құрбыларымен кездесіп, көптеген деректерге қол жеткізілді.

Псков даласында Казачиха үшін шайқаста Әлияның жаны мәңгілік байыз тапқан Новоскольникови жерінен де қонақтар батыр туған топыраққа жиі келіп тұрады. Батырдың туған жеріне әдейілеп келген делегацияны бастап келген Новоскольникови қаласының мәдениет бөлімінің бастығы Галина Куркованың жанына жиналған ресейлік оқушылар; - «Әлия батырдың туған жеріне келгеніміз біз үшін үлкен бақыт. Ата-аналарымыз алыс сапарға көп ойланып жіберді. Осы жолы біз елімізге үлкен міндетті арқалап барамыз. Қазір жан-жағымызға, достарымызға, ата-аналарымызға, болашақта өзімізден кейінгі ұрпаққа батырдың еліндегі құрметті, ерлікке деген тағзымды, достық ықыласты жеткізу біздің парызымыз екенін сезіп отырмыз», - дейді.

Батыр қыздың мәңгілік байыз тапқан мекені, ерлікпен қаза тапқан аудан орталығы **Новоскольникови** – көлемі жағынан шап-шағын, жасыл желекке бөленген, әдемі **Удрай** өзенінің жанына орналасқан тамаша қала. Өсем де биік үйлері, мәдениет сарайы, екі орта мектебі бар көрікті мекен. Қаладағы ең бір көрікті жерге «Емендер», («Дубки») деп аталатын үш жағынан да бірдей көрінетін биіктігі 7-8 метр шамасында қоладан салынған, басында пилотка, қолында мергендік винтовкасы бар Әлияның мүсіні алыстан-ақ көз тартады. Бұл ескерткіштің авторы – Марат Әйнеков. Оны Қазақстандықтардың қаражатына 1979 жылы тамыз айында орнатқан. Басынан гүл шоқтары кетпейтін бұл ескерткіш Әлия ерлігін айқындай түскендей.

Казачиха. Бұл деревняда болған кезде сол жағында – Октябрь темір жолы, оң жағында – Удрай өзені жатқан құлама жер биіктікке бет алғанда Әлияның өзін өлмес өмірге бастаған соңғы ерлігі еріксіз еске түседі. Әлияның сүйегі алғаш осы Казачихаға жерленген. Казачиха деревнясының тұрғыны ардагер Евдокия Григорьевна Уситованың өз естелігінде 1965 жылы Әлия Молдағұлованың сүйегін Монаково бауырластар зиратына қайта жерлеу шарасына қатынасқанын айтады.

Осы маңдағы келесі бір ерліктің шежіресі - **Монаково** биіктігі, оны алу үшін кескілескен ұрыста 2500 адам оққа ұшқан. Оларға арнап үлкен монумент ескерткіш қойылған. Бұл ескерткіш бауырластар зираты. Осы ескерткіштің ту сыртында көптеген кішіғұрым құлыптастар бар. Үлкен мәрмәр тасқа ойып «Бұл жерде Кеңес Одағының Батыры, қазақ халқының аяулы қызы Әлия Молдағұлова 1944 жылы 14 қаңтарда ерлікпен қаза тапқан» деген сөздер жазылған. Бұл маңда Әлияны білмейтін адамның жоқ екеніне көз жетті. Оның есімі ауыздан ауызға таралып, барлығы да, біздің Әлия деп сөйлейді.

2015 жылы Ұлы Жеңістің 70 жылдығына Әлия Молдағұлованың 90 жылдығына орай батыр жерленген жерінде кешенді қайта жөндеу жұмыстары жүргізілді. Бұл игі іске Павлодарлық «Майдан жолы» іздестіру жасағы ұйытқы болды. Кремль қабырғасының бір бөлігі тәрізді «Даңқ» мемориалы орнатылған. Оған сонда жерленген барлық жауынгерлердің аттары жазылған 20 гранит тақтайша қойылған. Әскери «Даңқ» мемориалдық композициясында Кеңес Одағының Батырлары қазақ қызы Әлия Молдағұлова мен латыш Ян Райнбергке арналған гранит стелласы ерекше көз тартады. Биіктігі кісі бойындай бұл екі гранит құлпытастың әрқайсысының салмағы 600 килограмм. Ұйымдастырушылардың айтуынша, «Даңқ» мемориалын Кремль қабырғасының үлгісі түрінде тұрғызылуында өзіндік мән бар; сол жерде қаза тапқан жауынгерлер өздерінің жанқиярлық ерлігімен Кремльді қираудан және басып алудан аман алып қалды. Ресей жерінде «Майдан жолы» тобының ұйытқы болуымен тындырылған жұмыс көп. Казачиха ауылы маңында Әлия көз жұмған жерге де белгітас қойылды.

Кеңес Одағының Батыры Әлия Молдағұлова Нұрмұханбетқызының өмірі мен ерлігін насихаттау мақсатында Қазақстан мен Ресей жерінде жүргізіліп жатқан жұмыстар өте көп. 2018 жылдың наурыз айында соғыс жылдарында 1942 жылдың наурыз- сәуір- мамыр айларында Әлия оқыған Ресейдің Ярославль облысы Некрасов ауданы Вятск орта мектебіне Әлия Молдағұловаға арналған естелік тақта орнатылды. Ол тақтада «**Алия Молдағұлова, славная дочь казахского народа, училась в Вятской школе с марта по май 1942 г. Героически погибла в боях за Родину**» деген жазу бар.

...1942 жыл. Ұлы Отан соғысының өршіп тұрған кезі. Кішкентай Әлия тәрбиеленіп жатқан Ленинград қаласы жаудың қоршауында екінші қысын өткізіп жатыр... Жаудың оғынан, аштықтан қырылып жатқан қала халқының арасынан Әлия тәрбиеленіп жатқан балалар үйінің балаларын құтқару

мақсатында Ленинградтағы № 46 балалар үйінің тәрбиеленушілерін Ярославль облысы Некрасов ауданы Вятск селосына көшіріледі. Бұл жерде Әлия 1942 жылдың наурыз-сәуір-мамыр айларында оқиды да 7-классты бітіріп, бірге оқыған құрбыларымен бірге Рыбинск қаласына ұшқыштар даярлайтын техникумға оқуға кетеді. Міне осы аз уақытта Вятск жері жаудың оғынан, аштықтан әбден шаршаған өте әлсіз балаларды өз балаларындай құшақтарына алып, оқытып, тәрбиелей білді. Осы балалардың ішінде болашақ Кеңес Одағының Батыры Әлия Молдағұлова да болатын. Балаларды қабылдап алған, көздерімен көрген, бірге оқыған адамдар өкінішке орай қазір жоқ. Сол кездегі Вятское мектебінің мұғалімі Т. Суворованың естелігіне сүйенсек;

-Біздің жаққа жау басып алған жерлерден балалар әкеліне бастады. 1942 жылдың көктемінде қоршаудағы Ленинградтағы балалар үйінің тәрбиеленушілері келетіні туралы хабар түсті. Бүкіл село оларды қарсы алуға даярланды. Міне, оларда келді. Біз балалардың аш жалаңаш екенін сезгенбіз сол себепті қарсы алуға шыққанда жылы киімдермен, тамақ алып шықтық, бірақ өз көзімізбен көргенде, төбе шашымыз тік тұрды. Олардың азып тозған, құр сұлбесі қалған түрлерін айтып жеткізу қиын, кей балалар өз бетімен жүреде алмайтын. Мен сабақ беретін класта қазақ қызы оқыды. Сымбатты қыз бала өте пысық болатын. Қара көздері шоқша жанып, ерекше көзге түсетін. Бұл Әлия Молдағұлова болатын. Сабаққа өте ықыласты еді. Класта ол Лидия Новикова деген қызбен бір партада отырды. Қыздар достасып кетті, Әлияның достары көп болатын. Балалар сәл дұрысталғаннан кейін, бос уақыттарында колхозшыларға көмектесіп, жауды жеңуге үлес қосты. Әлия барлық жерде алдыңғы қатарда жүретін. Жалпы Ленинград балаларының еңбек сүйгіштігі, белсенділігі, адалдығы бәрімізді сүйсіндіретін.

Қазіргі таңда **Вятск** селосы Некрасов ауданына қарасты өте бір экологиялық таза, тарихы тереңде жатқан, табиғи ресурстарға бай, туристер өте көп келетін және алыс жақын қала халқы демалатын орын. Тегіннен тегін бұл селоға Россияның ең көрікті жері атағы берілмесе керек. Вятск селосы Ухтомка өзенінің жағасында, облыс орталығы Ярославль қаласынан 38 шақырым жерде орналасқан.

Соғыс оты өшіп, қаншама уақыт өтседе Вятск халқы сонау қиын кезде өздерінен пана тапқан қазақтың қаршадай қызын ұмытпапты, керісінше Әлия есімін мақтан тұтады. 1942 жылы батыр қыз оқыған мектеп қазір дәл сол күйінде сақталынған. Осы селонның балалары өткен жылға дейін сол мектепте оқыған. Биылғы жылдан бастап басқа мектепке көшіпті. Әлия оқыған мектеп қасқая қарап әлі тұр. 2019 жылдан бастап Вятск орта мектебінде Әлия Молдағұлованы еске алу мақсатында Некрасов ауданына қарасты барлық мектеп оқушылары арасында пневматикалық винтовкамен көздеп атудан турнир өткізу дәстүрге айналған. 2019 жылы 1-ші ашық турнирі өткізілсе, 2-ші ашық турнирі 2020 жылдың 28 ақпаны күні өткізілді және осы мектептің ішінен Әлия Молдағұловаға арналған музей ашылды.

«**Она училась в нашей школе**» деп аталынған бұл үлкен шараға шақырылған жерлестері атынан «Әлия» патриоттық тәрбие беру облыстық орталығының директоры Тупенова Бағдаш Абдижамиқызы және Әлия Молдағұлова атындағы орта мектебінің мұғалімі Мұхамбеталы Жамила Жакияқызы қатынасты. Мектепке кірген бойда оқушылар арасында Әлияның жерлестері келді деген сөздер естіліп жатты. Сол күні сонау Ресейдің бір бұрышында жатқан Вятск мектебінде тек ғана Әлия туралы әндер орындалып, Әлияға арналған жырлар оқылды. Жиналған халық мектеп ішіндегі Әлияға арналған музейдің ашылу салтанатына қатынасты. Музейдің ашылу салтанаты да өте жоғары дәрежеде өтті. Жиналған халық ашылу лентасы қиылғаннан кейін музейге кірді. Жерлестері атынан музейге қазақ қызының ұлттық киімі, батырдың кіндік қаны тамған Бұлақ ауылының топырағы және «Алия- Великая дочь Казахского народа» деген атпен жасалынған стенд апарылды. Төрден орын алған қазақ қызының киімі музей сәнін келтіріп-ақ кетті. Елден барған стенд те, туған жерінің топырағы да өз орындарын тауып орналасты. Негізі, ұйымдастырушылар Әлия музейін ашпас бұрын көп ізденіпті. Жергілікті суретшілерінің қолдарынан шыққан Әлияның портреті ілінген, өмірбаяны жазылған. 1944 жылдың 14 қаңтары күнгі Әлия құрамында болған 54 атқыштар дивизиясының жауға қарсы жасалынатын шабуылының схемасы үлкейтіліп ілінген. Және сол мектептің архивінде Әлия Молдағұлованың 7 классты бітірген кездегі орыс тілі, орыс әдебиеті, геометрия, алгебра пәндерінен емтихан тапсырғаны туралы протоколдардың түпнұсқасы сақталынған екен. Екі жағы кортонмен қапталған, тігілген, клетка жазу дәптерінің бетіне қолмен жазылған 7- класының геометрия пәнінен емтихан қорытындысы туралы протоколында 24 оқушының тізімі тұр. Молдағұлова Әлия бірінші тұр. Жанында «отлично» деген жазу бар. Алгебра пәнінен толтырылған протоколда ғана «хорошо», ал қалған пәндерде Әлияның тұсында тек «отлично» деген жазуды көресің. Беттері әбден сарғайған, сақталынғанына 78 жыл өткен протоколдар 1942 жылдың 25 мамыры күні толтырылған екен. Бұл түпнұсқаны олар көздерінің қарашығындай сақтап отыр, оның дәлелі музейге тек көшірмелері ғана ілінген ал түпнұсқа кілтпен жабылған қобдишада сақталынады екен. Әлияға арналған бөлімнен

балалар үйінде Әлияның өз қатарларымен пионерлік жиында сапта тұрған суреті ілінген (ол суретте 8-ші тұрған Әлия деп жазулы тұр) жақынырақ қарасаңыз Әлияны дәл танысыз және Ленинградтағы балалар үйінің басшылығына өз қолдарымен жазған

1942 жылғы жаңа –жылдық құттықтауы. Ол құттықтықтаудың соңғы жағында құттықтаушылардың атынан бес оқушының аты жөні жазылған. Үшінші болып Молдағұлова Әлия тұр.

Музей сөрелеріне Қазақтың ұлттық тақиясы, кішкене домбра, қазақстан жалаушасы, Қазақстанның Талдықорған облысынан 1970 жылдары мектеп оқушылары жазған хаты және Ресейлік Дарья Александровна Тимошенконың «Последний бой Алии Молдагуловой» атты кітабы қойылған. Айта кету керек 2018 жылы Дарья Александровна Тимошенконың «Последний бой Алии Молдагуловой» атты кітабының тұсаукесері осы Әлия оқыған Вятск орта мектебінде өткен болатын. Көптеген соғыс даласынан табылған заттар осы Әлияға арналған бөлімге қойылған. Музей өте жақсы жабдықталған, әрине Әлияға арналған бөлімді қолдарынан келгенше толтыруға тырысқан Қазақстаннан өте алыста жатқан осы бір селосының тұрғындарына және ұйымдастырушыларға алғыстан басқа айтарымыз жоқ және Әлия жерлестерінің қашанда музей жәдігерлерін толықтыруға дайын екенін қайта –қайта жеткіздік. Осы музей ішінде «Әлия» патриоттық тәрбие беру облыстық орталығы мен Вятск орта мектебі арасында алдағы уақытта өзара қарым қатынаста болуға меморандумға қол қойылды.

Турнир өтетін Зал өте жақсы жабдықталған. «**Турнир по стрельбе из пневматической винтовки, посвященный памяти Героя Советского Союза Молдагуловой Алии**» деген сөздер жоғарыға ілінген. Ресей мен Қазақстанның тулары қатар қойылыпты. Екі елдің Гимні қатар орындалды. Бұл да Ресей халқының Қазақтың батыр қызына деген құрметі екені анық.

Осы үлкен шараны ұйымдастырушылардың бірі «Әлия» проектісінің кураторы Любовь Анатольевна Абрамованың айтуы бойынша: - «Вятское мектебінің көптен жоспарлаған жоспары Әлия музейін ашу болатын. Міне, бүгін Әлия музейі ашылды, енді жастар Әлия өмірімен толығырақ танысатын болды. Бұл менің де жеке арманым болатын, өйткені Әлия менің жаныма бала күнімнен жақын мен Әлия туралы өлеңдер шығарамын Әлия оқыған мектеп орналасқан көшеде тұрамын, қызметімде Әлия өмірімен байланысты. Ендігі жоспарым осы мектепті Қазақстан мен байланыстыру және Әлия үшін қызмет жасауға дайынмын» - деді өз сөзінде.

Шара аяқталысымен селоны араладық. 1942 жылы Әлия Молдағұлова оқыған мектеп қасқая қарап әлі тұр. Мектеп орналасқан көшеде тұрмыз. Көше өте жақсы жабдықталған. Сол көшеге батырлар аллеясы орналастырылған. Өз селосынан шыққан батырларының қатарында Әлия Молдағұлованың да үлкен суреті тұр. Көше басында, мектепке жақын маңда ескі құдық бар екен. Тұрғындардың айтуы бойынша бұл құдықты халық соғыс жылдарында пайдаланған. Мектепте осы құдықтан су алған. Әлияның да осы құдықтан су ішіп осы көше бойында жүргені анық. Соңғы жылдары су құбыры жүргізілгеннен кейін бұл құдықтан су алу жағы азайған. Біздер осы қасиетті құдықтан шелек салып, су алып іштік, бір кездері біз тұрған жерде Әлия да тұрып, осы құдықтың суын ішті ғой... Вятск селосы біздер үшін өте ыстық, өйткені бұл жерде Әлияның ізі қалды. Бұл жерге әлі талай Әлия жерлестері келіп тағзым ететіні сөзсіз.

2021 жылдың басында жерлестеріне батыр жерленген жерден тағы бір қуанышты хабар жетті. Кеңес Одағының Батыры Әлия Молдағұлованың Ерлікпен қаза тапқан Ресейдің Псков облысы Новосokolьники ауданына қарасты Насва селосындағы мектеп Әлия Молдағұлованың есімімен аталынады. Мектеп жанында батыр қыздың мүсіні орнатылған және мектеп ішінде музей жұмыс жасайды. Мектеп ұжымы Әлия Молдағұлованың есімін ерекше құрметтейді. Әлия Молдағұлованы еске алуға арналған түрлі шаралар өткізіліп жатады. Соның бірі осы жылдың ақпан айының соңғы күндерінде бүкілресейлік жасөспірімдер арасындағы «Юнармия» әскери-патриоттық қоғамдық қозғалысына осы батыр атындағы мектептен құралған Әлия Молдағұлованың атымен аталынатын отрядының қосылуы. Міне, осындай Ресей жеріндегі қазақтың қаһарман қызы Әлия Молдағұлованың есімінің ерекше аталып жатқаны жерлестері біздер үшін үлкен мәртебе.

Насва. Новосokolьники қаласынан солтүстікке қарай 28 км жерде, Смердель өзенінің бойында орналасқан. Насва арқылы Санкт-Петербург - Невель- Киев темір жолы өтеді. Насва темір жол станциясы бар. Халқы ауылшаруашылығымен, бал арасын өсірумен айналысады. Табиғаты өте керемет, сулы мекен. Соғысты өз көздерімен көрген тұрғындардың бүгінгі ұрпақтары өте бауырмал, қарапайым, бейбіт өмірдің қадірін бағалай біледі. Әлия Молдағұлованың жерленген Монаково бауырластар зиратына ең жақын орналасқан елді мекен. Осы Насва селосындағы Әлия Молдағұлова атындағы мектеп оқушылары Монаково бауырластар зиратына қысы жазы күтім жасап, алыс – жақыннан келген қонақтарды қарсы алып жатады. Насва мектебінің директоры Федорова Валентина Ильиничнаның айтуы бойынша –«Мектебіміздің Қазақ халқының батыр қызы Әлия Молдағұлованың есімімен аталуы біз үшін зор мақтаныш. Әлия Молдағұлова біздің болашағымыз үшін ерлікпен қаза

тапты. Монаково бауырластар зиратында жерленген солдаттардың ішінде Әлия Молдағұлова есімі біз үшін орны бөлек. Мектеп оқушылары Әлия Молдағұлованың өмірі, ерлік жолдарымен жақсы таныс. Бүкілресейлік жасөспірімдер арасындағы құрылған «Юнармия» қоғамдық отрядына осы Әлия Молдағұлова атындағы мектептен оқушылардың іріктелуі және Әлия Молдағұлованың аты берілуі бұл бізге деген үлкен жауапкершілік. Мектеп оқушыларын «Юнармия» әскери-патриоттық қоғамдық қозғалысына қабылдау сәті кезінде әрбір жасқа, осы қоғамға мүше ретінде қабылданған кітапшамен төс белгілер табыс етілді. Салтанатты жиынға Новосокольники ауданы басшысының орынбасары Татьяна Николаевна Лисица қатынасып оқушыларды «Юнармия» әскери-патриоттық қоғамдық қозғалысына қабылдануларымен құттықтады. Жиын кезінде әрбір «Юнармия» әскери-патриоттық қоғамдық қозғалысының мүшесіне қабылданған оқушылар «Өз еліме адал қызмет жасаймын» деп ант қабылдады. Біз, жерлестері Ресей жеріндегі осындай жасалып жатқан игілікті істерге тек сәттілік тілейміз.

Бостандық пен бақыт жолында өз өмірін қиған Әлияны бүкіл ел мәңгі есте сақтап, мақтан етеді. Осы құрметті көргенде оның жерлестері үлкен қуаныш сезіміне бөленеді. Әлия Ерлік жасаған, мәңгілік байыз тапқан Ресей жерінің тұрғындарының Әлияға деген махаббаты ұшан теңіз екендігін, оның жарқын есімі мен ерлігін қымбат тұтатындарын өз көздерімен көріп, төбелері көкке жетеді. Ерлікке құрмет, елге құрмет туғызады екен. Бүгінгі күннің басты бағыты «Рухани Жаңғыру», ұрпақтар сабақтастығы дегеніміз міне, осы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Әлия» Ф.Е.Байдербес
2. Газет «Районные будни» РФ №20 (10672) 25 март 2020 г.
3. Газет «Новосокольнический край» РФ №9 10 март 2021 г.

ВЛИЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ НА ИЗМЕНЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ К ИЗУЧЕНИЮ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИН

УМЫТБАЕВ Саят Русланович, СЕРЕБРЕНИКОВА В.В.
Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева
Петропавловск, Казахстан
umytbaev.sayat@mail.ru

Аннотация

Мақалада авторлар оқыту бағдарламалау үшін электрондық оқу материалдарын құру және қолданудың өзекті мәселелерін қарайды. Олар білім алу үшін осы артықшылықтардың сапалы әсерін тәжірибелік зерттеуді сипаттайды. Авторлар студенттердің белгілі бір пәндермен, курстарға, негізінен сүйікті пәндермен, курстарға, курстарға әсер ету мүмкіндіктеріне арналған зерттеу нәтижелерінің бір бөлігін ұсынады. Нақтырақ айтсақ, олар студенттердің бағдарламалауға деген теріс көзқарасын жоюды қарастырады. Олардың мақсатты тобы 8 сынып оқушылары болды, ал осы топтың бағдарламалауға деген көзқарасын өзгерту үшін қолданылатын қаражат арнайы әзірленген мультимедиялық оқу материалдары мен интерактивті бағдарламалық анимациялар, Python бағдарламалау тілінің синтаксисінен негізгі тақырыптарды қамтиды. Ключевые слова: электронные учебные материалы, интерактивные флэш-анимации, мультимедийное обучение, педагогический эксперимент.

Аннотация

В статье авторы рассматривают актуальные вопросы создания и применения электронных учебных материалов для преподавания программирования. Они описывают экспериментальное изучение качественного воздействия этих пособий на образование. Авторы представляют часть результатов исследования, которые они получили в ходе крупного исследования, посвященного возможностям влияния на отношение и подход учащихся к определенным предметам, курсам, в основном, к менее любимым. Точнее говоря, они рассматривают возможности устранения очень негативного отношения студентов к программированию. Их целевой группой были учащиеся 8 класса, и средства, применяемые для изменения отношения этой группы к программированию, были специально разработанными мультимедийными учебными материалами и интерактивными флэш-анимацией по программированию, охватывающими основные темы из синтаксиса языка программирования Python.

Интерес к естественнонаучным дисциплинам в последние десятилетия постоянно падал не только в Казахстане, но и за рубежом. Эта тенденция обычно проявляется в связи с утверждением о

все возрастающей непопулярности таких предметов, как физика, химия, информатика, математика и возрастающей популярности гуманитарных, социальных наук и предметов искусства и, в основном, популярности иностранных языков. Мы согласны с провозглашенной сейчас идеей гуманизации образования. Но гуманизацию образования нельзя развивать за счет естественнонаучных знаний. Также в рамках гуманизации образования следует сохранить заслуги естествознания и технического образования как важную часть культуры и надлежащего и рационального понимания мира. Ясно, что каждый учащийся мотивирован изучать знания по разным предметам в его/ее собственном объеме и по-своему. Учащийся может прийти в школу, и у него уже может быть мотивация учиться и приобретать новые знания, но мотивация к обучению обычно является следствием школьной среды и школьного климата, то есть уровня и качества компонентов школьной среды.

Так что, если интерес к изучению естественнонаучных дисциплин действительно снижается, мы можем связать это со снижением популярности или увеличением непопулярности, а также ростом отрицательного отношения школьников и студентов к этим предметам. Но мы также можем сказать это в связи с недостаточным применением аспектов мотивации в обучении, которые могли бы вызвать у учащихся интерес к этим предметам. Давайте подумаем и сравним ряд новых современных и привлекательных учебных пособий для обучения иностранным языкам, которые в настоящее время используются в школах, и ряд новых современных учебных пособий для продвижения привлекательности преподавания естествознания. Давайте подумаем о том, как часто и каким образом мы убеждаем наших учеников и студентов, насколько полезно и полезно знание иностранных языков для их жизни и карьеры, и как часто и каким образом мы убеждаем их в необходимости и применимости знаний, полученных изучение естественных наук.

В настоящее время в основном используются современные информационные технологии с интегрированными аудиовизуальными элементами и высокой степенью интерактивности для повышения эффективности учебного процесса. Термин «обучение с помощью компьютера» уже давно стал общепринятым педагогическим понятием. Но гораздо чаще мы можем встретить понятие «обучение иностранному языку с помощью компьютера», чем термин «обучение естественным наукам с помощью компьютера» (или, если быть более конкретным, обучение программированию с помощью компьютера, преподавание математики, преподавание химии, преподавание биологии).

На основании вышеперечисленных фактов мы приступили к изучению возможностей устранения негативного отношения школьников и студентов к предметам естественнонаучных дисциплин, которые являются наиболее непопулярными среди молодежи. Мы сформулировали исследовательскую гипотезу, согласно которой мы предсказали, что электронные средства обучения способствуют устранению негативного отношения к школьным предметам, в частности к курсу Программирование.

Обзор явился продолжением исследований, проведенных В. Шебеном в середине восьмидесятых годов (1984–1985 гг.) По некоторым вопросам, связанным с путями повышения интереса к естественнонаучным дисциплинам и мотивации к их изучению (Šeben, Jakubov, 1997).

При объяснении нового учебного материала самой сильной мотивацией учащихся была мотивация с использованием опыта учащихся, мотивация, основанная на желании учащихся изучать новое. Несмотря на распространенное мнение, что введение в обучение проблемных заданий делает его более привлекательным для учеников, мотивация, основанная на введении проблемных заданий, не доказана. Отрицательный результат исследования заключался в том, что в связи с информатикой все виды практических заданий были причиной того, что ученики испытывали различные виды страхов, беспокойств и разочарований.

На основе той же анкеты, которая использовалась в исследовании, проведенном в 1984–1985 гг., Шебен и Якубов пытались найти ответ на вопрос, какие факторы мотивации были жизненно важными и преобладающими в формировании положительного отношения учащихся к естественным наукам и какие из них оказали на них негативное влияние.

Результаты этого сравнительного исследования совсем не радуют. Они показали, что популярность естественных наук среди школьников за последние десять лет (1985–1995) еще больше упала. Естественные науки стали еще менее интересными и трудными для учеников, и другим менее приятным открытием было также то, что мотивационный потенциал приборов и других учебных пособий снизился, и что эксперименты почти прекратились, чтобы вызывать интерес у учащихся, изучающих к примеру, физику (особенно девочек).

С другой стороны, одним из положительных результатов стало повышение интереса к решению логических задач, а эвристические дискуссии были признаны одним из эффективных методов объяснения новых учебных материалов. По сравнению с результатами предыдущего исследования, страхи учащихся от письменного тестирования уже не были столь высоки, но страхи учащихся от

устного тестирования перед классом сильно возросли. Этот результат, однако, может иметь некоторую связь с тем фактом, что в первом исследовании (1984–1985 гг.) Одним из очень важных факторов мотивации учащихся было приобретение знаний и их использование в их дальнейшей учебе и на практике, тогда как во втором исследовании (1994–1995) главным фактором мотивации учащихся было получение лучших оценок.

Растущий интерес к учебным материалам и мотивация к их пониманию и изучению - основа психологической защиты учебного процесса. Это должно быть основано на создании положительного эмоционального отношения к содержанию учебных материалов. Чтобы регулировать эмоции в учебной деятельности, мы можем использовать различные элементы. Этими элементами могут быть элементы соревнования, элементы успеха, представление музыкально-психологических или художественно-эстетических элементов или использование жизненно популярных и привлекательных явлений в учебном процессе.

С нашей точки зрения, фундаментальными элементами для создания эмоционально творческих обучающих ситуаций являются элементы новизны, популярности и привлекательности, а новые информационные и коммуникационные технологии и мультимедийные технологии по-прежнему имеют эти элементы для молодежи. Вводя их в учебный процесс, они подчеркивают их прямое влияние на увеличение воздействия образования на учащихся и на повышение дидактической эффективности форм и методов обучения (например, Burgerová, 2003). Меньше внимания уделяется возможностям использования информационных и коммуникационных технологий для повышения интереса к изучению того или иного предмета.

Современные информационные и коммуникационные технологии и мультимедиа - помимо того факта, что они создают естественную среду для нынешней молодежи - все еще имеют некоторую силу для молодежи (что через десять лет не должно быть прежним). Эту силу очарования и популярность информационных и коммуникационных технологий среди молодежи мы пытались использовать, чтобы снизить или устранить невероятно низкую популярность некоторых школьных предметов, а именно наименее популярного ныне курса информатики - программирование.

Наше предположение о том, что обучение с помощью электронных средств обучения способствует снижению негативного отношения учащихся к школьным предметам, было не просто интуитивным вопросом. Это подтверждают такие результаты исследования влияния информационных технологий и информационных компетенций учителей на отношение учащихся к процессу обучения, проведенного Т. Надь, М. Кубятко и С. Нагьовой (2008). Это исследование проводилось в два этапа. Первый был проведен в 2000–2001 годах, а второй - в 2007 году. В течение 2000–2001 годов выборка из 240 учителей со всей Словакии прошла переподготовку по использованию информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе и впоследствии, в 2007 году, они наблюдали за отношениями и мнениями 659 учащихся школ, учителя которых прошли переподготовку в 2000–2001 годах, по вопросам использования информационных и коммуникационных технологий в процессе обучения и воспитания. в дальнейшей профессиональной карьере.

Основной целью нашего исследования было - как мы уже сказали - доказательство возможности использования мультимедийного обучения для устранения очень низкой популярности некоторых школьных предметов, и в нашем случае мы сосредоточили свое внимание на наименее популярном курсе информатики – программировании.

Методология исследования.

Для проверки указанной гипотезы был проведен педагогический эксперимент. В рамках эксперимента мы наблюдали и оценивали возможность влияния на негативное отношение студентов к программированию посредством педагогического вмешательства путем внедрения мультимедийных учебных материалов, разработанных нами для целей исследования.

Исследование состояло из следующих мероприятий:

1. Разработка экспериментальных учебных материалов. Разработка анкеты для сбора данных исследования.
2. Оценка качества исследовательского инструментария - достоверность / анализ пунктов (анкеты).
3. Создание экспериментальной и контрольной группы.
4. Администрирование анкеты.
5. Реализация экспериментального плана.
6. Повторное заполнение анкеты.
7. Проверка достоверности используемого статистического метода.
8. Анализ данных.
9. Интерпретация данных исследований.

Разработка электронных учебных материалов и анимированных (flash) презентаций «Программирование» для отдельных частей учебных программ по информатике была первым, но логически наиболее важным шагом на пути к достижению намеченной цели нашего педагогического вмешательства. Основное внимание было уделено визуализации представленного синтаксиса языка программирования.

Педагогический эксперимент проводился в 2020/2021 учебном году в средней общеобразовательной школе №1 города Петропавловска им. Мурата Айтхожина. В исследовательскую выборку вошли учащиеся 8-х классов, т.е. исследовательская выборка состояла из представителей молодежи 13–14 лет. В группу вошли 64 ученика, из них мальчики 58,5% и девочки 41,5%. Педагогическое вмешательство наших дидактических материалов в учебный процесс осуществлялось во время регулярных уроков и семинаров по программированию.

Данные исследования были собраны с помощью анкеты «Исследование отношения студентов к курсу «программирование», которая была разработана специально для целей нашего исследования. С помощью анкеты мы оценили уровень популярности программирования среди учащихся (данного возраста) и степень интереса студентов к изучению информатики.

В анкете респонденты выразили свое отношение по семибалльной шкале. Чем меньше было указанное значение шкалы, тем больше было выражено отрицательное отношение, и чем больше было указанное значение шкалы, тем сильнее была положительная оценка (1 - полное отрицание, 7 - полное принятие). Анкета заполнялась дважды. Первый раз это было как предварительное тестирование перед педагогическим экспериментом (внедрение разработанных мультимедийных материалов в обучение), а во второй раз - как пост-тест после завершения эксперимента (после более длительного использования разработанных мультимедийных материалов). Для каждого учащегося мы записали значение шкалы, отмеченное им в каждом пункте вопросника, как до, так и после тестирования.

Чтобы гарантировать качество измерений, посредством которых собираются данные исследования, процесс измерения должен быть объективным, надежным и действительным. Поэтому одним из этапов нашего исследования была проверка достоверности введенной анкеты. Исследование отношения студентов к школьному курсу информатики «программирование» и выявление подозрительных позиций (пунктов, снижающих достоверность анкеты). Чтобы проверить дальнейшие проблемы, мы должны убедиться, что мы можем оценить влияние качества процедуры измерения на наши экспериментальные данные / результаты.

Результаты послетестового анализа данных были очень похожи по всем пяти пунктам (популярность программирования, привлекательность программного содержания, сложность изучения программирования, понятность объяснений учителя информатики, важность программирования для повседневной жизни и учебы). Они доказали, что за счет использования мультимедийных материалов в учебном процессе степень отрицательного отношения студентов к курсу программирования значительно снизилась по всем наблюдаемым аспектам.

Конечно, мы не утверждаем, что использование мультимедийных учебных материалов изменило программирование с менее популярного курса на любимый. Мы подтверждаем (и результаты исследования подтверждают это), что этот тип обучения привел к улучшению отношения студентов к данному курсу, то есть после педагогического вмешательства экспериментальных электронных учебных материалов отношение студентов к программированию не было таким отрицательным, как было раньше.

Здесь надо признать, что очень сложно изменить свое мнение, отношение и подходы. Обычно это занимает больше времени, а продолжительность нашего воздействия на учащихся (продолжительность педагогического эксперимента) составляла всего 3 месяца. С другой стороны, тем значительно более достигнутые результаты, т. е. существенные сдвиги во взглядах студентов были достигнуты за достаточно короткое время, и мы могли их наблюдать.

Результаты нашего исследования подтвердили справедливость выдвинутой гипотезы, согласно которой мы предсказали, что электронные вспомогательные средства обучения способствуют устранению негативного отношения к школьным предметам, а именно к курсу программирования. Было доказано, что использование мультимедийного учебного продукта «Программирование» (либо в школе в рамках мультимедийного преподавания выбранных тем, относящихся к учебным планам программирования старших классов средней школы, либо дома в рамках самостоятельного обучения в качестве вспомогательного учебного материала с иллюстрацией), которое мы разработали для целей исследования, оказали положительное влияние на ответы учащихся в отдельных пунктах анкеты после тестирования. Благодаря использованию в учебном процессе мультимедийных материалов степень отрицательного отношения студентов к программированию значительно снизилась по всем наблюдаемым аспектам, которые были

- популярность программирования среди учащихся,
- привлекательность содержания программирования для учащихся,
- сложность изучения программирования для учащихся,
- понятность объяснений учителя информатики для учащихся,
- оценка важности программирования для повседневной жизни и своего образования в глазах учащихся.

Хотя было доказано, что использование мультимедийных учебных материалов способствует устранению негативного отношения учащихся к школьным предметам, также был выявлен факт, что однократного использования учебных материалов такого типа недостаточно для достижения такого результата. Результаты исследования показывают существенную разницу в уровне достигнутых изменений во взглядах учащихся. Это различие зависит от группы, к которой принадлежали учащиеся. Поскольку различия имели место и между двумя группами, где мультимедийные учебные материалы помогали обучению, но в каждой из них на основе электронных учебных пособий разного уровня интерактивности и, следовательно, разумеется, разной методологии.

Из их использования видно, что ни один способ использования мультимедийных материалов в учебном процессе не оказывает автоматического воздействия на студентов. Воздействие зависит от уровня интерактивности и, главным образом, от практических занятий.

Список использованной литературы

1. Burgerova J. (2003). Новые технологии в обучении. Rocus, Presov.
2. Nagy, T. et al. (2008). Внедрение ИКТ в учебный процесс. Информатика в школе, 33/34, 20–24.
3. Šeben, V., Jakubov, R. (1997). Мотивация деятельности студентов по преподаванию физики, Nitra, 71–81.
4. Záhorec, J. (2008). Электронные учебные пособия в образовательных технологиях, Nitra, 75–138
5. Záhorec, J. et al. (2008). Оценка качества электронных учебных материалов. Плюсы и минусы электронного обучения в небольших вузах, Praha, 250–258.
6. Záhorec, J., and Našková, A. (2009). Кейс-стадии оценки уровня преподавания информатики и программирования по выбранным факторам, Nitra, 31–40.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДИК РАЗВИТИЯ АКТЕРСКОГО ВООБРАЖЕНИЯ

УРБИСИНОВА Динара Саматқызы

Научный руководитель: к. п. н., Т. У. Кашаганова

КазНАИ им. Т. К. Жургенова

Алматы, Казахстан

dinaraurbissinova@gmail.com

Андатпа

Бұл зерттеу актерлық қиялдың жаңа дамуының инновациялық тәсіліне арналған. Адам туралы жаңаша білім мен шығармашылық заңдылықтары театралды теориялық ғылым мен практикалық театр педагогикасына К.С. Станиславский ашқан творчестволық жаттығуларды одан әрі дамытуға мүмкіндік береді. Сонғы елу жылда әлемде арнайы топтық тренингтер ашылды. Соның негізінде болашақ актерге өзінің шығармашылық әлеуетін ашатын және өз мүмкіндігін толығымен айғақтайтын арнайы жаттығулар құрылды.

Аннотация

Данное исследование посвящено изучению инновационных методик развития актерского воображения. Современные знания о человеке и законах творчества позволяют теоретической науке о театре и практической театральной педагогике разработать и значительно усовершенствовать открытые К. С. Станиславским направления творческой тренировки. За последние полвека в мире созданы специальные методы групповых тренингов, а на их основе упражнения, помогающие будущему актеру раскрыть свой творческий потенциал и полностью реализовать свои способности.

За последние годы произошли значительные изменения в социокультурной ситуации в мире и психологическом развитии человека. Значительно возросла скорость мышления, движения и ритмов,

окружающих нас. Уровень движенческой культуры (спорт, современная хореография) стал намного выше культурного уровня драматического театра. Может быть, современный кризис драматического театра объясняется тем, что методы подготовки будущих деятелей театра «остановились» в своем развитии, а требования, предъявляемые современному актеру, постоянно усложняются в связи с требованиями времени. Так же, как современный танцор обязан постоянно развивать и совершенствовать свою технику, актер XXI века не может играть, основываясь на психотехнике, разработанной в начале прошлого века. К. С. Станиславский, работая над «системой», которая создавалась в рамках научного знания своего времени, предложил некоторые направления совершенствования психофизического аппарата актера. Весь ход развития его взглядов указывал на понимание необходимости некоего специального тренинга, ориентированного на активизацию творческого потенциала и развитие важнейшей составляющей актерской одаренности, которую он называл то интуицией, то пробудившимся сверхсознанием. Но современные знания о человеке и законах творчества позволяют теоретической науке о театре и практической театральной педагогике разработать и значительно усовершенствовать открытые К. С. Станиславским направления творческой тренировки.

За последние полвека в мире созданы специальные методы групповых тренингов, а на их основе упражнения, помогающие будущему актеру раскрыть свой творческий потенциал и полностью реализовать свои способности. В самом общем виде тренинги учат конструктивному, то есть творческому поведению и общению. Происходит это при погружении участника группы в особую, специально создаваемую в групповой работе атмосферу, при непосредственном воздействии на подсознание.

Конечно, театральная педагогика, как никакая другая, методически вооружена системой К. С. Станиславского. Но в новых условиях и на начальных этапах обучения приемы творческого раскрепощения и тренинги наглядных чувственных представлений, воображения из арсенала практической психологии представляют несомненный интерес при развитии тренинговых актерских систем.

К. С. Станиславский оставил нам в наследство итог своих гениальных актерских, режиссерских, педагогических изысканий — метод действенного анализа, метод физических действий. Что же нам на первых порах доступно в роли? Передача внешней фабулы с ее эпизодами, с ее «простейшими физическими действиями» — метод действенного постижения пьесы и роли, овладение действием в событии и предлагаемых обстоятельствах.

В последние десятилетия в некоторых направлениях театральной педагогики произошел принципиальный поворот педагогической мысли, который можно было бы назвать не «от действия к чувству», а «от воображения — через действие — к чувству», что означает организацию такого состояния «сознательного» и «бессознательного», когда естественно и не произвольно возникает готовность действовать в предлагаемых обстоятельствах роли. Речь идет об активизации и настройке актерского воображения на предлагаемые обстоятельства, которое провоцировало бы рождению и потребности действовать. «Активность воображаемой жизни имеет для актера совершенно исключительное по важности значение. Воображение его должно толкать, вызывать сначала внутреннее, и потом внешнее действие». [1]

Подобный метод работы подвержен критике: традиционная театральная педагогика обвинила его в «бездейственности», так как на первых порах от студента требуется с первых же минут не действовать в предлагаемых обстоятельствах, но погрузиться в воображаемую среду, не обозначать, что вижу вокруг, а увидеть, не изображать, что думаю, а думать. Смысловой педагогический акцент первого семестра обучения делается на развитии способности «конкретно» и «подробно» воображать. Следующим же этапом, когда данная способность стала первым приобретенным профессиональным навыком и органической потребностью студента, становится овладение навыком действия в предлагаемых автором обстоятельствах и событиях.

«Наша сценическая работа начинается с введения в пьесу и в роль магического «если бы», которое является рычагом, переводящим артиста из повседневной действительности в плоскость воображения... Задача артиста и его творческой техники заключается в том, чтобы превращать вымысел пьесы в художественную сценическую быль. В этом процессе огромную роль играет наше воображение. Поэтому стоит подольше остановиться на нем и приглядеться к его функции в творчестве». [2]

«Актеру важно обладать сильным и ярким воображением: оно необходимо ему в каждый момент его художественной работы и жизни на сцене, как при изучении, так и при воспроизведении роли. В процессе творчества воображение является передовым, который ведет за собой самого артиста». [3]

Что же такое актерское воображение и каковы его отличия от воображения другого рода художников. Специфика актерского воображения состоит в том, что оно «телесно», так как затрагивает и активизирует человека и в психологическом, и физиологическом смысле.

Воображение актера — это способность создавать новые конкретные чувственные, сенсорные, мыслительные, эмоциональные и действенные образы в человеческом сознании на основе преобразования полученных от действительности восприятий и впечатлений.

«Что может согреть, взволновать нас внутренне, как не овладевший нами вымысел воображения! Чтоб отвечать на все требования, предъявляемые к нему, необходимо, чтобы оно было подвижно, активно, отзывчиво и достаточно развито.

Поэтому обращайтесь чрезвычайно внимание на развитие вашего воображения. Развивайте его всячески...» [4]

Перед нами стоит цель: воспитать активное, «всепоглощающее» и безграничное актерское воображение. Для этого прежде всего необходимо выработать метод пробуждения, активизации и управления собственным воображением (сначала на простых тренировочных упражнениях), чтобы впоследствии применить его в работе над ролью.

Данное исследование относится к анализу самого первого этапа актерского тренинга в процессе обучения в театральной школе, главной целью которого является вскрытие и развитие актерских способностей и качеств. Здесь нет необходимости создавать законченное театральное зрелище, и материал, на котором упражняется актер, имеет чисто психологическое значение. В центре внимания — сам актер и развитие его актёрских качеств. Е. Гротовский писал: «Я искал позитивную технику или, иначе говоря, определенный метод, позволяющий сознательно освободить в актере умение творить, уходящее корнями в его воображение и личные ассоциации». [5]

Но стоит отметить, что подобная работа возможна только при «лабораторных» условиях проведения актерских тренингов. Это означает в первую очередь выработанную определенную позицию и политику руководителя творческой мастерской по отношению к актерскому тренингу как не просто к упражнениям, которые настраивают студентов и тренировке будущего актера действовать в тех или иных предлагаемых обстоятельствах (и занимающего 40—50 минут урока актерского мастерства), но как к универсальному методу развития творческих способностей и умений студента будущего актера. В таком случае театральная класс становится творческой лабораторией, мастерской, которая «исследует природу актерского мастерства, его феномен, его значение, природу и науку его ментальных, физических, эмоциональных процессов». [6] Подобный метод практикуется в мастерских, где актерскому тренингу, развивающему артиста и подготавливающему его к творческому репетиционному процессу, уделяется огромное значение и выделены специальные учебные часы.

В актерском тренинге, разработанном Л. В. Грачевой и В. М. Фильштинским, существует целый раздел, посвященный тренировке актерского воображения. В. М. Фильштинский называет актера «мастером воображения», главным инструментом которого является воображение, с помощью которого он преодолевает все преграды, «опрокидывается» в любые предлагаемые ему обстоятельства и верит самозабвенно в любой вымысел.

Место тренинга воображения в процессе обучения особое, и упражнения этого раздела, от простых к сложным, имеются на всех этапах. Подробный анализ содержания этапов тренинга воображения требует отдельного исследования и продолжения поисков. Остановимся на анализе одного из этапов этого тренинга — способа активизации воображения через тренинг навязанных ритмов.

«Не перечислять всех проделанных опытов, которые в конце концов заставили нас поверить, что с помощью ритма можно если не довести себя до тревоги и паники, то получить о них эмоциональное представление... Именно темпо-ритм может производить прямое и непосредственное воздействие». [7]

Научной основой подобного тренинга явились результаты исследований открытия психофизиологии воздействия внешних ритмов на человека, которые становятся «водителем» биологических ритмов. Каждому человеку свойственен определенный ритм существования и выход за его пределы связан с дискомфортом, с одной стороны, а с другой — с расширением порога восприятия и воображения, то есть с раскрытием собственных скрытых возможностей, неосознанных ранее. И длительное существование в определенном навязанном самому себе ритме позволяет «выскочить на новый уровень» и обеспечить доступ к собственным внутренним скрытым ресурсам.

Изучение внешнего воздействия, при котором внешне «навязанный» ритм становится «водителем внутреннего ритма», проводятся при помощи:

- навязанного ритма мышления-воображения через речь;
- навязанного музыкального ритма и ассоциативного движения;

- навязанного ритма дыхания (холотропная терапия С. Грофа).

Это преемственность и развитие традиционных актерских упражнений, таких как «кинолента видений», «цепочка ассоциаций», «ассоциация на привязи», описанных в учебнике актерского тренинга Н. В. Гиппиус «Гимнастика чувств». [8]

Традиционное упражнение «цепочка ассоциаций» развилось в упражнение «поток мышления и воображения» под воздействием внешне навязанных ритмов (через речь, дыхание, музыкальные ритмы и ассоциативное движение). Таким образом, «поток мышления и воображения» под воздействием навязанных ритмов становится не просто некоторыми настроочными упражнениями, а определенным методом работы.

Психофизиологической основой данного упражнения является навязанный самому себе ритм мышления-воображения, который воплощается через речь, то есть через ритм речи задается ритм мышления-воображения. Ритм тянет за собой и разогревает воображение.

На практике это упражнение называется «наговор» — озвучивание (проговаривание вслух) внутреннего «потока сознания». Это не проговаривание внутренней речи, поскольку включает в себя нечто значительно большее по объему, само проговаривание требует значительно больше времени, чем «поток сознания», поэтому озвучиваются, «наговариваются» только отрывки мыслей, ассоциаций, видений в свернутом виде (картинки), случаи из жизни, всплески эмоций по поводу заданной темы, память, интеллектуальные знания и обрывки чувствований. Главная задача безостановочность «наговора». Произносимое или «выскачившее» непроизвольно под воздействием внешнего навязанного ритма слово рождает ассоциацию в воображении, и наоборот — образы, возникшие в воображении, вербализуются, оформляются в слова.

В результате возникает так называемое «семантическое поле», которое представляет собой совокупность слов вместе с их ассоциациями.

Без востребованности знания и приобретенный опыт залегают глубоко внутри нас, но под воздействием навязанного ритма и ассоциаций происходит актуализация собственного опыта на заданную (для «наговора») тему. Существование в определенном навязанном ритме движения и речи способствует работе памяти эмоциональной, или, как писал К. С. Станиславский, аффективной, памяти нервной клетки, что и означает актуализацию собственного чувственного опыта на заданную тему; в последующем развитии упражнений это станет одним из способов приближения себя к тем или иным предлагаемым обстоятельствам.

Особого внимания в развитии тренинга актерского воображения заслуживает развитие творческой способности воображать, тренинг внутренней свободы воображения. Данное направление тренинга основывается на техниках активного воображения (К. Г. Юнг, Р. А. Джонсон, Дж. Хиллман, Р. Дезолье, Х. Лейнер) и находится сейчас в стадии практического эксперимента. Это поэтапный подход к процессу активного воображения, его цель — раскрепостить воображение, снять с него оковы условностей, правил, стандартов, традиций. Его можно назвать непроизвольным активным воображением при минимальном воздействии внешних стимулов (лежа в удобной позе в состоянии мышечной релаксации с закрытыми глазами, возможно, в полумраке; также условием является избежание критического отношения к образам, возникшим в воображении и запоминание как можно большего количества деталей). Таков первый этап, и ему должна предшествовать активная мышечная разминка, позволяющая освободиться от хронических мышечных напряжений и зажимов, что в свою очередь открывает доступ к внутренним ресурсам. Он развивает способность концентрации на воображаемом объекте (позже — на обстоятельствах) вне зависимости от внешнего воздействия, позволяет воображению раскрепоститься, а артисту — пустить себя в безграничное поле собственного воображения. Второй этап — направленное активное воображение при минимальном воздействии внешних стимулов (шумов, свега и проч.): задание «смыслового коридора», то есть некоторой темы для потока воображения.

Совершенно неисследованной остается проблема образного и символического мышления и воображения актера в работе над поэтическими образно-символическими структурами, такими как поэтическая драма. Поэтическая природа чувств непосредственно возникает от «поэзии воображения», способности художественно-образного мышления. Разработка тренингов образно-метафорического мышления и воображения относится к области работы над спектаклем и ролью и требует отдельного исследования.

Как можно говорить о художественной правде искусства актера, играющего Шекспира и не владеющего поэтическим строем речи и образным метафорическим мышлением? Тогда поэтические метафоры автора превращаются в сухую, лишённую чувства и личных человеческих переживаний и видений актера декламацию.

Исследования подобного рода будут актуальны до тех пор, пока будут появляться новые знания о природе человека и механизмах творчества. Актуальность исследования диктуется не только важностью изучения и продолжения наследия К. С. Станиславского, но прежде всего кризисным состоянием театра, причину которого видят в том, что «... актер перестает быть творцом художественного образа».

Литература:

1. Станиславский К. С. Работа актера над собой в творческом процессе переживания. Дневник ученика. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. - 100 с.
2. Станиславский К. С. Работа актера над собой в творческом процессе переживания. Дневник ученика. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. - 93 с.
3. Станиславский К. С. Работа актера над собой в творческом процессе переживания. Дневник ученика. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. - 96 с.
4. Станиславский К. С. Работа актера над собой в творческом процессе переживания. Дневник ученика. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. - 129 с.
5. Гротовский Е. К. Бедному театру / Составит. Э. Барбара. предисл. П. Брука М.: Артист. Режиссер. Театр, 2009. – 138 с.
6. Гротовский Е. К. Бедному театру / Составит. Э. Барбара. предисл. П. Брука М.: Артист. Режиссер. Театр, 2009. – 3 с.
7. Станиславский К. С. Работа актера над собой в творческом процессе воплощения: Дневник ученика. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2015. – 173 с.
8. Гиппиус Н. В. Гимнастика чувств. - М.; Л., 1967.

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА В ШКОЛЕ ИСКУССТВ

ХАВАНЦЕВА Татьяна Михайловна

КГКП Детская школа искусств

Сарань, Казахстан

tupikina_tatyana@mail.ru

Аннотация

Автор раскрывает характер обучения изобразительному искусству, как комплексный процесс формирования у учащихся духовной культуры и овладение основами художественной грамоты

Развитие творческих способностей детей в школе искусств происходит через различные виды изобразительной деятельности: рисунок, живопись, композиция, беседы по искусству, лепка, декоративно-прикладное искусство.

Педагог должен хорошо ориентироваться в основных проблемах детской и педагогической психологии и дошкольной педагогике, уметь видеть их конкретное проявление в детском творчестве, в детской изобразительной деятельности, а затем гибко, вариативно, творчески использовать эти знания при решении частных методических вопросов. Более конкретно это выражается в умении понимать, чувствовать ребенка, его деятельность, видеть в ней возможности развития малыша, знать и уметь создавать условия для этого развития.

Занятия ориентированы на подготовку детей в первый класс художественного отделения школы искусств.

Ожидаемые результаты: дальнейшая учеба на художественном отделении, участие в выставках и конкурсах детского рисунка разных уровней.

Итоговые формы: творческая самореализация личности, через продукт сочинительства, победа в городских, областных, республиканских, международных выставках, фестивалях и конкурсах детского творчества.

Использование нетрадиционных техник рисования в работе с детьми - это огромная возможность для детей думать, пробовать, искать, экспериментировать, а самое главное развиваться. Нельзя не согласиться, что эти техники создают положительный эмоциональный настрой у детей, облегчают процесс коммуникации со сверстниками, укрепляют культурную идентичность ребенка, развивают чувство внутреннего контроля, способствуют творческому самовыражению, развитию воображения, эстетического опыта и социализации ребенка.

Следующие принципы обучения:

- Принцип воспитывающего и развивающего обучения.
- Принцип научности, систематичности и последовательности обучения.
- Принцип наглядности.
- Принцип активности и сознательности обучения.
- Принцип доступности и посильности обучения.

Подбор тем и упражнений ведется с учетом возрастных особенностей детей.

При обучении детей должны быть учтены требования современных методик в обучении изобразительному искусству (Б.М. Неменского, В.В. Алексеевой, Б.П. Юсова):

1. Эстетическое восприятие ребенком деятельности и выражение её в художественном образе.
2. Единство восприятия и практической деятельности, включение в обучение игровых ситуаций, коллективных работ.
3. Изучение тем состоит из двух обязательных этапов:
 - а) теория
 - б) практическая работа
4. Широкое использование межпредметных связей – литературы, музыки, изучение видов искусств, как единого взаимосвязанного культурного потока.

Задачи:

I. Формирование у детей познавательного интереса к окружающему миру, к миру предметов в природе, человеку; способности замечать и эмоционально откликаться на их эстетическое своеобразие; бережного отношения к творческому процессу.

II. Создание условий для развития в учащихся умения выражать свои мысли и чувства художественными образами в разных видах и жанрах искусства.

III. Применение принципов педагогики, проверенных веками: обучая – воспитываешь. Воспитывая – знай ребенка во всех его отношениях, его физиологические особенности (возрастные), психологию творчества ребенка на данном возрастном уровне. Делай урок интересным, познавательным, полезным и приносящим радость ребенку. Обучай через игру – сказку, игру – рассказ, игру – диалог.

IV. Дать основы изобразительной грамотности, познакомить с выразительными средствами живописи – *цвет, тон, оттенок*; рисунка – *линия, штрих, тон, пятно*; лепки – *форма, рельеф*. С применением выразительных средств во всех видах изобразительного искусства. Побуждать детей к созданию оригинальных образов, используя разные средства выразительности (форму, строение, цвет, композицию, линию и т.д.).

V. Формирование у дошкольников способности видеть, чувствовать и осознавать выразительность образа, замечать его неповторимость, оригинальность.

VI. Стимулирование у детей проявления чувства сопереживания удачам и радостям, неудачам и огорчениям других детей в деятельности.

За время обучения в подготовительном классе детской художественной школы учащиеся должны узнать теорию и освоить на практике основы видов и жанров изобразительного искусства. Освоение программы идет по следующим этапам:

- а) введение в тему, теория, исторический анализ, цели и значение;
- б) знакомство с темой на примерах и в оригиналах;
- в) работы с натурным материалом (посещение выставок);
- г) практическая работа;
- д) анализ и самоанализ практической работы.

Список литературы

1. Григорьева Г. Изобразительная деятельность дошкольников, М. «Академия» 1998 г.
2. Комарова Т. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию, М. «Просвещение» 1991 г.
3. Мосин И. Рисование в семье, детском саду и далее... Екатеринбург. «У-Фактория» 1996 г.
4. Ростовцев Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе, М. «Агар» 1998 г.

THE KEY ELEMENTS OF DIFFERENTIATED READING INSTRUCTION

ХУСАИНОВА Фируза Хаитбоевна

Политехнический Институт Таджикского Технического Университета имени акад. М. Осими

Худжант, Таджикистан

firuza_nosirova@yahoo.com

Annotation

The given article is devoted to key elements of differentiated reading instruction such as process, products, learning environment, reading centers, flexible grouping and books. Teachers try to address the individual needs of every student in the class so that they all become strong and confident users of English.

Key words: process, product, learning environment, performance reading, flexible grouping, grouping strategies.

Аннотация

Данная статья посвящена ключевым элементам дифференцированного обучения чтению таких как процесс, продукт, обучающая среда, центры чтения, гибкие объединения (группы) и книги. Преподаватели стараются отвечать всем индивидуальным нуждам каждого студента чтобы они стали сильными и уверенными пользователями английского языка.

Ключевые слова: процесс, продукт, обучающая среда, центры чтения, гибкие объединения (группы), стратегии группирования.

Every year teachers of English in our university face the problem of different level of students in each classroom. Teachers try to address the individual needs of every student in the class so that they all become strong and confident users of English.

Process is one of the key elements of differentiated reading instruction. Through process, students participate in activities in which all learners work with the same skills, but proceed with different levels of support and complexity. The process gives an opportunity to changing the length of a time a student can take to complete a task to provide additional support to the struggling learner, or to encourage the advanced student to continue of learning the topic in depth.

Products is among of the key elements of differentiated reading instruction. It gives students options of how to explicit required learning, allows students to work alone or in small groups on their products, and inspire students to create their own product assignments.

One of my favorite points is **learning environment**. When we talk about learning environment, we have to make sure that in the room children can work quietly and without disturbance. Materials around should reflect culture diversity, it is necessary to set out clear instructions for independent work that matches individual needs.

There is some teacher preparation is needed to implement differentiated reading instruction.

a) Performance reading – is one of the preparations, which teacher needs to implement differentiated reading instruction. Research has shown that fluent oral reading learned through performance reading leads not only to engagement in and enjoyment of reading for students, but to reading comprehension (3, 124), and it is one of the goals established in the research report of the National Reading Panel (NICHD, 2000). Performance reading can be practiced when students join to repeat reading of a book. Performance reading has three aspects: accuracy, which means reading of words without errors in pronunciation; automaticity, which means reading of words correctly, and prosody, which means reading with the appropriate expression. In order to help students read independently and act in pairs or small groups and present their reading in the classroom, the teacher must choose good books for performance reading. This will also help students to read in pairs, putting their plan into action and reading the book with several characters simultaneously, which leads to a continuous performance reading of the whole book.

b) Teachers can engage students in reading and writing about the lives of real scientists, students can learn about the nature, history of science and how important scientific discoveries were made. After reading about the scientist, the teacher prepares a survey so that the students answer the questions, then the teacher takes dictation and writes students' answers on the chart paper with the frame.

c) Children's ability to read maps was one of the many things investigated by Jean Piaget as he built his theories about child development (2, 4). According to Piaget, children see things from different perspectives and he described it through three stages: Topographical stage, in which children are able to use directional labels (north, south, east, and west); Projective stage, in which children are able to use their own position to determine a location (knowing what is in front, back, left, or right of them); Euclidian stage – children can accurately recognize spatial relationships such as those that are used on a map. Perhaps students move over these stages in the same order or not all at the same age. Research on learning and teaching geography has

further explored this relationship between the development of thinking and map reading skills (Forsythe, 1995; Gregg & Leinhardt, 1994; Stoltman, 1991). The findings show that learners can understand the symbols of the map and that they represent places and things on the map, but they find it more difficult to read and interpret more abstract symbols and understand the relationship between the symbols. The scale, measurement and frame of maps can also be difficult for children. Therefore, instruction on the skills of the map should be clear, structured and suitable for development. It's important to note in addition that Trifonoff's (1997) research revealed that even young children demonstrate the ability to use advanced mapping skills with appropriate instruction.

Among effective grouping strategies for differentiated reading instruction, **reading centers** are very popular. This allocation of training centers requires children to work independently or in small groups on issues related to reading. Teachers usually organize several stations around the room with materials related to reading, and weekly present activities to children based on training programs. In such centers, students read orally, with one or two partners, to make this effective, teachers should ensure that students read the texts at the appropriate reading level.

When we talk about effective grouping strategies for differentiated reading instruction, we should remember, that the **book**, which students read, should be interesting if we are interested in the success of our students. The book selected for the group should support the development of reading skills and strategies needed by this appropriate group. Teachers should use different genres at the level of instruction of each group.

Flexible grouping allows students to see themselves in a variety of contexts and aids the teacher in "auditioning" students in different settings and with different kinds of work (4, 221). Flexible grouping allows students to work with different students, students can work with peers with like-readiness peers, sometimes with groups of mixed readiness, sometimes with students who have similar interests, sometimes with students who have different interests.

Bibliography

1. Morrison G.S. (2012). *Early childhood education today*, Twelfth Edition. Pearson. Retrieved from: <https://www.naeyc.org/standards-professional-preparation> Retrieved from: <https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/our->
2. Piaget J. And Inhelder, B. (1969) *The psychology of the Child*. Basic Book Books, New York. Retrieved from: <work/higher-ed/NAEYC-Professional-Preparation-Standards.pdf>
3. Rasinsky T., James V. Hoffman. (2003) *Oral reading in the School Literacy Curriculum*.
4. Tomlinson, C. (1999). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

ПСИХКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨМЕКТИҢ БАҒЫТТАРЫ ШАМУРАТОВА Беназир Нұрболатқызы

Ғылыми жетекшісі: п. с. к., доцент Сабирова Ж.Н.

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті

Атырау, Қазақстан

benazir.shamuratova@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада психикалық дамуы тежелген балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселесі бойынша әдебиеттерді талдау нәтижелері көрсетілген. Қоғамдағы отбасы проблемасына өзекті екендігі айтылған. Дефектолог маманның түзету-педагогикалық жұмысын ұйымдастырудың формалары қарастырылған.

Соңғы жылдары мамандар (психологтар, педагогтар және т.б.) арасында да, жалпы қоғамда да отбасы проблемасына деген қызығушылық күрт өсті. Бұған отбасының тұрақсыздануы; толық емес отбасылар санының өсуі; тірі ата-аналары бар жетім балалар санының көбеюі; кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың өсуі; бала туудың төмендеуі; ата-аналар мен балалардың өзара қарым-қатынасының проблемалары; жастар арасындағы маскүнемдік, нашақорлық және жезөкшелік жағдайларының көбеюі, психофизикалық дамуында, мінез-құлқында ауытқулары бар балалар санының өсуі сияқты құбылыстар негіз болды; қазіргі адамның психологиялық, эмоционалды, рухани әлемінің күрделенуі, оның қажеттіліктерінің өсуі, көбінесе отбасында қалыптасады. Сонымен қатар, әлеуметтену процесінің субъектісі (тәрбие және оқыту) – бала да өзгереді. Ол барған сайын

ақпараттандырылып, дамып келеді. Сондықтан оның рухани және адамгершілік жетілуін басқару ересектердің жоғары мәдениеті мен педагогикалық шеберлігін, барлық әлеуметтік-мәдени институттардың күш-жігерін синтездеуді талап етеді. Осыған байланысты барлық күш-жігерді отбасылық жүйелерді қалпына келтіруге, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігі мен мәдениетін арттыруға, отбасылардағы өзара түсіністікті дамытуға, отбасының тәрбиелік әлеуетін жетілдіруге бағыттау қажет.

Қазақстанда отбасына көмек көрсетуге келетін болсақ, психокоррекциялық көмек денсаулық сақтау жүйесімен ұсынылған: психологиялық көмек бөлімшелері, балалар психиатрлары, дефектологтар (логопедтер, олигофренопедагогтар, медициналық психологтар), сондай-ақ ПМПК қызметі. Білім беру жүйесіне келетін болсақ, көмек тек түзету және дамыту сыныптарының балаларына барумен ғана шектеледі.

Психологиялық-педагогикалық көмек – бұл адамдардың психикалық денсаулығын тұрақтандыру және психологиялық қиындықтарды жеңу мақсатында психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыруға бағытталған шаралар жүйесі.

Отбасына көрсетілетін психологиялық-педагогикалық көмектің негізгі мақсаты – ата-аналардың баласымен қарым-қатынасының жағымды формаларына дайын болуға қалыптастыру қажеттілігі; ата-аналарға қарым-қатынастың әртүрлі формаларын үйрету; дағдыларды қалыптастыру.

Қазіргі уақытта елеулі жұмыстар белгілі, мысалы, Е. М. Мастюкова, А. Р. Маллер, О. Н. Усанова, В. В. Ткачеваның еңбектері балалар мен олардың ата-аналарының проблемаларын шешуге арналған.

Сонымен, Г. А. Мишина психофизикалық дамуы бұзылған ерте жастағы баланы тәрбиелеп отырған отбасымен дефектолог маманның түзету-педагогикалық жұмысын ұйымдастырудың формаларын қарастырады. Олар: консультативтік-ұсыныстық; дәрістік-тәрбиелік; дөңгелек үстелдер, ата-аналар конференцияларын ұйымдастыру; ата-аналармен және олардың балаларымен жеке сабақтар, топтық сабақтар өткізу.

Отбасылармен жұмыс жасауда Г. А. Мишина келесі принциптерді қолданады:

1) Кешенділік принципі. Баламен жұмысты психоневролог, дефектолог, психолог, және т. б. әртүрлі мамандар жүргізуі қажет, сонымен бірге баланы әртүрлі мамандардың бақылауы мен кеңестері ғана емес, оларды отбасымен бірлесіп талқылау қажет;

2) Диагностика мен түзету-педагогикалық үдерістің бірлігі принципі. Әр түрлі мамандардың баланы тексеруі оның өзекті және әлеуетті даму деңгейлерін, соматикалық жай-күйін және т. б. анықтау мақсатында жүргізіледі және жеке даму бағдарламасын құрастырып, түзету-педагогикалық жұмыстың жолдарын анықтайды;

3) Ата-аналар мен мамандар, ата-аналар мен балалар арасындағы ынтымақтастық принципі. Г.А.Мишина былай деп жазады: «Маман ата-анадан өзінің әсер ету объектісін емес, түзету процесі бойынша тең құқықты серіктесті көргенде ғана ата-аналар маманның қолдауы мен көмегін іздеп, оны тыңдап, оның кеңестерін тыңдайтынын атап өткен жөн».

4) Мүдделерді есепке алу принципі. Бұны басқаша атауға болады – қызығушылық арқылы мәселелерді шешу принципі. Бұл принцип баламен де, ата-аналармен де жұмыс жасауда қолданылады. «Егер бірінші аспект педагогикада белгілі бір дәрежеде ұсынылса, онда екіншісін нақтылау қажет. Әдетте, кеңес алу үшін келген ата-аналар баланың бір кемшілігінің түзелгенін қалайды (мысалы, қозғыштықты төмендету). Маман оларға «ол оны ешқашан үйренбейді» немесе осыған ұқсас нәрсені айтпауы керек. Бұл жағдайда ата-аналар кездесулерді жалғастырғысы келмейді. Осы жерде жауапқа әдептілікпен қарап, оған сабақта кейінірек назар аударылатындығын айтуы тиіс. Әрі қарай түзету-педагогикалық жұмыс барысында ата-аналар бұл туралы есіне түсірмейді. Осылайша, маман мен ата-ана арасындағы көпір құрылысында алғашқы кірпіш салынады» - деп жазады Г.А. Мишина.

5) Жетекші қызмет қағидаты. Отбасын бағыттайтын әртүрлі мамандардың (мысалы, психолог және дефектолог) түзету іс-әрекеттеріндегі әрекеттерді үйлестіру қажет.

Т.Н.Волковская ата-аналармен жұмысты ұйымдастырудың және мазмұнын ұсынудың мүмкін жолдарын көрсетті. Оның айтуынша, отбасылармен жұмыс істеудің ең нәтижелі формалары жеке әсер ету формалары, атап айтқанда, жеке кеңес беру болып табылады.

Жеке әсер ету формаларының ішінде ең тиімдісі мыналар:

- балаларды түзету жұмыстарының барысы мен нәтижелерін ата-аналармен бірлесіп талқылау;
- психикалық қызметтің жекелеген тараптарының дамуындағы кішігірім ілгерілеу себептерін талдау және баланың дамуындағы кідірістерді еңсеру бойынша ұсыныстарды бірлесіп әзірлеу;
- түзету бағыттылығы бар балалармен ата-аналарды бірлескен қызмет түрлеріне оқыту бойынша жеке практикумдар.

Жұмыстың топтық формалары Т.Н.Волковская семинарларымен ұсынылған, олар проблема бойынша кең ауқымды білімді, сондай-ақ қажетті практикалық дағдыларды игеруге ықпал етеді.

В.В.Ткачева дамуында ауытқулары бар балалардың отбасылармен жұмысты қарастырады. Ол ата-аналарға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету әдістемесін жасады, онда жұмыстың екі бағыты ерекшеленеді: педагогикалық (педагогика арқылы әсер ету); психологиялық (жеке және топтық формалармен ұсынылған ата-аналық көзқарастарды түзету).

Дамуында ауытқулары бар баланың анасы маманның көмегімен үйде баламен сабақ өткізуге қажетті арнайы әдістемелердің белгілі бір жиынтығымен оқытылады.

Педагогикалық бағыт науқас баланың анасының (отбасының басқа мүшелерінің) өмірлік құндылықтарының иерархиясын оның дамуына жеке қатысу мүмкіндігі арқылы баламен жұмыс істеуге тарту арқылы қайта құрылымдауды мақсат етеді. Науқас баланың анасы маманның көмегімен түзету педагогикасы тәжірибесінде қолданылатын арнайы әдістердің белгілі бір жиынтығын үйренеді. Психотерапиялық әсердің нәтижесі науқас бала анасының оның оқу-тәрбие процесіне жеке қатысуы нәтижесінде жүзеге асырылады, яғни психологиялық әсер педагогика құралдарымен жүзеге асырылады. Бұл процесс психологтың басшылығымен педагогикалық және психологиялық құралдардың көмегімен жүзеге асырылады. Бұл тапсырманы іске асыру психологтың анасы қатысатын баламен жеке іс-шаралар өткізуді қамтиды.

Отбасымен жүргізілетін психологиялық жұмыс – дамуында ауытқулары бар балаларды медициналық, әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіндегі маңызды бағыт. Отбасы ішіндегі атмосфераны оңтайландыру, тұлғааралық, ерлі-зайыптылық, ата-ана-бала және бала-ата-ана қатынастарын үйлестіру арқылы проблемалық балаға дифференциалды және атаулы көмек мәселесі шешіледі.

В.В.Ткачева өз жұмысында психологиялық жұмыстың келесі міндеттерін анықтайды:

- ата-ана мен бала арасындағы өзара қарым-қатынасты қайта құру;
- ерлі-зайыптылық және отбасы ішіндегі қарым-қатынастарды оңтайландыру,
- «ана мен науқас бала» және отбасы мүшелері мен басқа (бөгде) адамдар арасындағы тұлғааралық қатынастарды үйлестіру;
- дамуында ауытқулары бар балалардың ата-аналарының мінез-құлқы мен эмоционалдық реакцияларының жеткіліксіздігін түзету;
- өзін-өзі тануға және өзін-өзі дамытуға ықпал ететін мінез-құлықтың коммуникативті формаларын дамыту;
- сыртқы әлеммен қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.

Отбасылармен психологиялық жұмыс нәтижесінде ата-аналар «ынтымақтастықтың» оң тәрбиелік моделін қалыптастырады. Ата-аналардың қызметі балаға көмек көрсетуге бағытталған.

Е.А.Екжанова психикалық дамуы тежелген балалары бар ата-аналармен топтық және жеке жұмыс түрлерін қарастырады. «Ай сайынғы ата-аналар жиналысы сияқты кең таралған өзара әрекеттесу түрін елемеуге болмайды. Оларды өткізудің тиімділігі олардың дайындық деңгейіне, сондай-ақ талқылауға ұсынылатын тақырыптың маңыздылығы мен өзектілігіне тікелей байланысты», - деп жазады Е.А.Екжанова. Ата-аналарға жеке кеңестер айтарлықтай көмек көрсетеді. Е.А.Екжанованың айтуынша, семинар-практикумдар, тақырыптық кеңестер, психологиялық тренингтер және т.б. сияқты ата-аналармен жұмыстың белсенді түрлері жақсы нәтиже көрсетеді.

Сонымен қатар, кейбір авторлар (М.М.Безруких, С.Г.Шевченко, Е.Р.Смирнова және т. б.) ПДТ балаларды оңалтуға бағытталған арнайы шараларды әзірлеу қажеттілігін көрсетеді, ал түзету аясында ата-аналарға әртүрлі профильдегі мамандардың (психологтар, мұғалімдер, дәрігерлер) кеңес беруі ұсынылды.

Қорытындылай келе, Я.В.Крючеваның мәліметтері бойынша, ПДТ балалары бар ата-аналарға психологиялық көмектің мазмұны үш компоненттің жиынтығы болуы керек: танымдық, эмоционалды-мотивациялық және практикалық.

Ағартудың танымдық компоненті қалыпты баланың және ПДТ баланың психикалық дамуындағы жалпы және нақты негізгі заңдылықтарды, ПДТ балалардың психологиялық ерекшеліктерін, олардың типтерін, қажеттіліктердің, мотивтер мен мүдделердің мазмұнын, функционалды дамудың тұтастығын және оның психикалық ұйымының жеке жақтарын – зияткерлік, эмоционалды-еріктік, жеке-мотивациялық, коммуникативті-белсенділікті білуді қамтуы керек. Көмектің танымдық компонентін білімнің болуы мен дәрежесі бойынша бағалауға болады.

Я.В.Крючеваның пікірінше, көмектің эмоционалды-мотивациялық компонентінің мазмұнына, ата-аналардың өз баласына және оның дамуындағы бұзылыстарына адекватты қатынасы, ол үшін жауапкершілікті сезіну, оған өзінің ішкі потенциалын өзектендіруге көмектесу кіреді. Ата-аналармен жұмыстың эмоционалды-мотивациялық компонентінің қалыптасуы баланың қабылдау дәрежесі, оған

көмектесуге деген ұмтылыстың көрінісі және отбасында психологиялық жағымды ахуал құруға деген қызығушылықпен дәлелденеді.

Психикалық дамуы тежелген балалары бар аналармен психологиялық-педагогикалық жұмыс маңызды, өйткені олар – баланың ең жақын ортасы және оның дамуына үлкен әсерін тигізетін тұлға. Баланың кемшілігін көріп, анасы оған көмектесуге тырысады және жиі осы бағытта әрекет етуді жалғастыра отырып, баланы өзге адамға тәуелді болуға үйретіп, белгілі бір дағдыларды игеру мүмкіндігінен айырады. Аналардың мұндай тәрбиелік әрекеттері гиперқамқорлық ретінде анықталады.

Дефектолог пен ана арасындағы жұмысты 4 кезең бөлінеді:

- баланы түзету және білім беру процесіне ананы тарту; баланың анасын оған мұқтаж екендігіне, оған ең қажетті көмек көрсете алатындығына сендіреді;

- ананың бойында баланың даму процесіне қызығушылығын қалыптастыру, оған оның баласы үшін «кішкентай», бірақ өте маңызды жетістіктердің болу мүмкіндіктерін көрсету; ата-ана баламен үйде дефектолог берген тапсырмаларды орындауды үйренеді;

- баламен жұмыста ананың бойында жетістік сезімін және психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін дамыту

- ана алдында өзін-өзі тану мүмкіндігін ашу, баласын оқытудың шығармашылық тәсілдерін табу, оның мүмкіндіктерін зерттеуге қатысу және онымен жұмыс жасауда шығармашылық идеяларды жүзеге асыру.

Психологиялық көмектің практикалық компоненті ата-аналарға жаттығулар, тапсырмалар, жеке мысал, перспективалар, ойындар, оған тәрбиелік және дамытушылық сипат беру қабілеті, баланы бірлескен іс-әрекетке қызықтыру және баланың субъективті позициясын көрсету үшін жағдай жасау сияқты бірлескен іс-әрекеттерді ұйымдастырудың тәсілдерін меңгеруді қамтиды.

Осылайша, психикалық дамуы тежелген баланың отбасымен жұмыс жасаудағы психологиялық-педагогикалық көмектің негізгі мақсаты:

- отбасына ПДТ баланы тәрбиелеудің қиын міндетін шешуге көмектесу, объективті қауіп факторына қарамастан, оны оңтайлы шешуге ықпал ету;

- оңалту процесінің міндеттерін шешу үшін оның мүмкіндіктерін жұмылдыру арқылы отбасына әсер ету.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Баенская Е.Р. Психологическая помощь при нарушении раннего эмоционального развития. – М.: Экзамен, 127-б.
2. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика? - М., 176-б.
3. Волковская Т.Н. Возможные способы организации и содержание работы с родителями в условиях коррекционного дошкольного учреждения // Дефектология. №4. - 66-68-б.
4. Екжанова Е.А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание. – М.: Просвещение, 201-б.
5. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Шпаргалка для взрослых. Психокоррекционная работа с гиперактивными, тревожными и аутичными детьми. – М.: Речь. 136-б.
6. Маллер А.Р. Ребенок с ограниченными возможностями. - М., 163-б.
7. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии. Ранняя диагностика и коррекция. - М.: Просвещение, 95-б.
8. Мишина Г.А. Формы организации коррекционно-педагогической работы специалиста - дефектолога с семьей, воспитывающей ребенка раннего возраста с нарушениями психофизического развития. // Дефектология. №1. - 60-64-б.
9. Смирнова Е.Р. Семья нетипичного ребенка. / Школа. №1. - 35-37-б.
10. Крючева Я.В. Педагогическая помощь родителям в организации взаимодействия с детьми, имеющими задержку психического развития: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 33-б.
11. Ткачева В.В. Психокоррекционная работа с матерями, воспитывающими детей с отклонениями в развитии. - М., 64-б.
12. Усанова О.Н. Дети с проблемами психического развития. - М., 207-б.

ҚАЗАҚ ТІЛІ – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚАЗЫНАСЫ
БОЯРИНОВ Владислав Эдуардович, ЖУМАНОВА Гульнар Байжигитовна
АФ Санкт-Петербург Гуманитарлық Кәсіподақтар университетті
Аматы, Қазақстан
Gylnarb@mail.ru

Сөзімізді халқымыздың Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Мемлекеттік тілді білу қазақстан азаматтары үшін парыз» деген қанатты сөзімен бастағымыз келіп отыр. 1989 жылы 22 қыркүйекте қабылданған «ҚазССР-індегі Тілдер туралы Заңда» «Қазақ тілі – ҚазССР-нің мемлекеттік тілі» болып бекітілді. Содан бері қаншама жылдар жылжып өтіп те кетті. Бір ұрпақ алмасты деп те айтуға болады. Осы жылдар ішінде ұлтымыздың баға жетпес қазынасы болып табылатын қазақ тілі көптеген құбылыс пен бұрылыстың қалтарысынан өтті. Әлбетте, қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде дамуына байланысты мемлекет тарапынан келелі жұмыстар атқарылып та жатыр. Мысалы, 2008 жылы мемлекеттік тілді дамыту үшін ел бюджетінен қомақты қаржы бөлінді және елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың қолдауымен мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған президенттік қор құрылды. Тілді дамытуға бағытталған іс-шаралардың саны да көбейіп, сапасы да артып жатыр.

“Тіл туралы” заңдағы “Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – Қазақстан Республикасының әрбір адамзатының парызы” – делінген. Әрине ұлттың ең бірінші, ең қасиетті сипаты – оның ана тілі. Ұлт анасы тіл болып есептеледі. Сонымен бірге ұлттың өмір сүруінің бірінші шарты. Конституциямыздың жетінші бабының бірінші тармағында Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл - қазақ тілі деп анық жазған, Ата Заңымыздан туындаған “Тіл туралы” Қазақстан Республикасының заңында да осы жағдай берік қамтылған.

Еліміз егемендігін алып, қазақ тіліне мемлекеттік тіл мәртебесі берілгелі оның дамуына өкімет тарапынан көп көңіл бөлініп жатқаны мәлім. Оның өзіндік маңызды себебі де бар.

Ана тілін жоғалтқан ұлт тілімен бірге болашағын да жоғалтады, себебі тіл – қоғам тіршілігінің айырылмас бөлігі болып табылады. XX ғасырдың басындағы ұлт зиялыларының тіл жайындағы пайымдауларын негізге ала отырып ой тұжырымдасақ, тіл - тұтас халық болып қала берудің негізгі тірегі. Әр халықтың өз ана тілі, әр қоғамның мемлекеттік тілі болады. Тіл тақырыбы қай кезең де болмасын ең үлкен мәселелердің бірі болып табылған. Қазіргі таңда біздің қоғамымызда да мемлекеттік тіл мәселесі ең өзекті деген мәселелердің бірі екені баршамызға мәлім. Айтайын дегеніміз, тілсіз халықтың, елдің ары қарай өмір сүруі де мүмкін емес жағдай. Тіл белгілі бір қоғамда пайда болып, өмір сүреді. Тілсіз ешқандай да қоғам өмір сүре алмайды. Ендеше, тіл және қоғам деген ұғымдар - біртұтас болып табылады.

Қазақ тілі қазақ ұлтының – ана тілі, қазақ тілі – қазақ халқының баға жетпес байлығы, тірегі, діңгегі, мақтанышы, болашағы. Дамыған ел боламыз десек, әуелі тіліміздің қамын жеп, жағдайын жасауымыз керек. Қазақ тіліміз қаншама тарих тереңдігін бастан кешіріп, шындалып, шымырланып ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан ең асыл байлығымыз. Қай халықтың ұғымын алсақ та «Ана» сөзі аса қастерлі де, қасиеті, киелі ұғым екені даусыз, себебі ана адам баласы үшін ең асыл, ең жақын қастерлі жан. Қазақ ұлттық тілін – ана тіл деп атайды. Міне, осы пайымдаудан-ақ қазақ халқының ана тіліне деген құрметінің терең екендігін бағамдауға болады.

Қазақ тілі – шұрайлы да, сұлу, терең де, мағыналы тіл екеніне ешқем де шүбә келтіре алмас. Оған дәлел қазақ халқы қашан да келелі келтірілген уәжбен таласпай, сөзге тоқтаған, сөзді қастерлеген, сөзді пір тұтқан халық. Ресейлік шығыс зерттеушісі Радлов В.В. «Қазақтардың тілі жатық та шешен, әрі өткір, көбіне іліп-қағып сұрақпен жауап беруге келгенде таң қалдырарлықтай оралымды сөйлейді. Кез келгені, тіптен сауатсыздарының өзі, ана тілінде біздің Еуропада байқап жүргенімізден тек француздар мен орыстардың дәрежесінде сөйлей біледі» деп жазады [1]. Қазақ тілінің байлығын, өткірлігін, көркемдігін ауыз әдебиетімізден ұғынуға болады, ал терең философиялық мағынада өрнектелген толғауын, әсемдігі мен нәзік лирикалық сазынақын-жырауларымыздың поэзиясынан тануға болады, көп мағыналылығын, ғылыми оралымын, сан қырлылығын қазіргі ғалымдарымыздың еңбектерің оқығанда сезінесіз.

Еліміз Егемендікке қол жеткізгелі бері 30 жыл уақыт өтіпті. Міне, тәуелсіз мемлекет болғалы бері ғылымның қай саласы болмасын жаңа үрдісте жаңғырып, көптеген түбегейлі өзгерістерді бастан кешіп жатқаны белгілі.

Қазақ тілі мемлекеттік тіл мәртебесіне ие болғаннан кейін, сөз жоқ қазақ тілінің қолдану аясы кеңейе түсті. Міне, осыдан барып ғылымның қай саласында болмасын термин жасау мәселесі өзінен өзі өзекті мәселе болып шыға келді. Содан бері ғылыми жұртшылық термин жасау мәселесіне ерекше көңіл аударып, бұл барыста қырауар жұмыстар атқарылып та жатыр. Отандық ғылымның дамуы

барысында қазақ терминологиясының дамуы мәселелесінің орны айрықша. Тіліміздің көпқырлылығы мен икемділігі баспасөз тілінен, ғылыми, іскери стильдерден анық байқалады. Қазіргі кезде қазақ тілінде көптеген салалық сөздіктер, синонимдік, фразеологиялық, түсіндірме сөздіктер көптеп жарық көруде. Осылардың барлығында тіліміздің тереңдігі мен мазмұндылығы, жалпы байлығы көрініп жатыр. Ендеше қазіргі қазақ тілі – ғылым тілі деп толығымен айта аламыз. Осы орайда айтайын дегеніміз, елімізде жүргізілетін ғылыми-көпшілік конференциялар, ғылыми отырыстар тек қазақ тілінде жүрсе екен деген тілегіміз бар. Өйткені, тіл – әрбір ұлттың тарихы, мінезі, болмысы, кәсібі, дүниетанымы, ойлау қабілеті сақталатын асыл қазына. Ол атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра. Сондықтан әр адам ана тілін көзінің қарашығындай қорғауы, оның орынсыз шұбарлануына қандай жағдайда да жол бермеуі керек.

Қазіргі таңда еліміздің ұстанған саясаты – елдің бірлігін, тұтастығын сақтай отырып, әлемдік дамыған елдермен терезесі тең болу. Әрине, бұл орайда айтайын дегеніміз, мемлекеттілігін сақтап, дамыта білген халық қана әлемдік тарихтың субъектісіне айнала алады. Мемлекеттің ұстанған идеясы сол қоғамның әрбір азаматының жеке тұлғалық идеясына айналғанда ғана елдің іргесі берік, мәртебесі биік, тұғыры мықты бола алады. Мемлекеттілік идеясының тұғырын биіктететін ұлттық болмыстың арқауы – тіл. Халықты тілден айыру оның болашағына балта шабумен бірдей. Жоғарыда айтып кеткеніміздей тіл - халықтың рухани асыл қазынасы, сарқылмас байлығы. Тілде оны қоршаған табиғи-әлеуметтік ортаны игеруінің нәтижелері, адамгершілік, қадір-қасиеті жинақталады. Тіл арқылы ұрпақтар арасындағы сабақтастық жүзеге асады. Тілді игеру арқылы адам белгілі бір ұлт өкілі болып қалыптасады, өз халқының мұң-мұқтажын, арман-мұратын ұғады, сол арқылы адамның ұлттық санасы тұрақтанады.

Тілге деген құрмет – ұлтына, еліне, халыққа деген құрмет. Тілсіз халықтың, елдің өмір сүруі мүмкін емес. Әлем таныған ел болу үшін тіліміздің жұлдызын биіктетуіміз керек. Сондықтан да Қазақстан Республикасының әрбір азаматының міндеті – Қазақстан халқының бірлігін арттырудағы маңызды орынды алатын мәселе - қазақ тілін меңгеру болып табылады.

Әлемге танымал елдермен терезесі тең ел болу үшін, тіліміздің мәртебесін көтеруіміз керек. Сондықтан да біз қоғамымыздың әрбір азаматын тілдің тағдырына немқұрайлы қарамауға, оның тазалығын сақтауға шақырамыз.

Халық мүддесін өз мүддесінен артық санап, көкसेгені ел егемендігі болған Алаш зиялыларының негізгі ұлы мақсаттарының аясына ана тілін сақтау міндетін де өздеріне жүктеген. Оның себебі зиялылар қазақ тілінің қазақ қоғамын біріктіретін қуатты күш екенін терең түйсініп қана қоймай, оның қазақты ұйыстырудағы саяси, рухани сипатын да жақсы түсінген [2]. Бұл орайда Ахмет Байтұрсынов «Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да, себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл. Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады. ... Егер де біз қазақ деген ұлт болып тұруды тілесек қарнымыз ашпас қамын ойлағанда, тіліміздің де сақталу қамын қатар ойлауымыз керек» деп ой тұжырымдайды. Ал заманының қайраткер ақыны М.Жұмабаев «Ұлттың ұлт болуына бірінші шарт – тіл. Ұлт үшін тілінен қымбат еш нәрсе жоқ» деген пайымдауының мәртебесі жоғары екені даусыз. XX ғасыр басындағы зиялыларды сөз еткенде, шоқтығы биік тұратын қайраткер Мұстафа Шоқай «Ұлттық рухтың негізі – ұлттық тіл» деген қанатты ой айтады [3].

Тіл тағдыры - ел тағдыры екенін ешуақытта ұмытпайық. Сондықтанда, өз Отандастарымызға айтарымыз мемлекеттік тілді меңгеріп, оның тазалығын сақтап, өзімізден кейінгі ұрпаққа аманаттау біздің тікелей борышымыз болып табылады. Ендеше, мемлекеттік тіл қазақ тілін меңгеру - Қазақстан Республикасының әрбір азаматының міндеті, әрі азаматтық парызы. Еліміздің әрбір азаматы тілді меңгеру мәселесін өз басының мүддесінен артық қойған жағдайда, сондай-ақ Қазақстан халықтарының бірлігін арттырудағы маңызды орын алатынын түйсінген жағдайда ғана біздің қоғамымызда мемлекеттік тілді меңгеру мәселесі өз шешімін табады. Сонымен, сөзімізді қорытындылай келе мынандай тұжырымдама жасағағымыз келеді, тіл - ұлттың жаны, ал ұлттың болашағы - оның ана тілі. Тіл - халықпен бірге өмір сүріп дамиды, әр ұлттың тілі - оның бақыты мен тірегі. Қоғамның әрбір мүшесі мемлекеттік тілді білуге, оны құрметтеуге және қорғауға борышты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Атадан қалған асыл сөз. А., Атамұра, 2001. – 255 б.
2. Қойгелдиев М.К. Алаш қозғалысы, Алматы: Санат 1995 303 б.
3. Қазақ газеті. А., Атамұра, 1998. 285 б.

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ

№	ФИО	стр
1.	АҮТНИЯЗОВА Nargiza Farxatovna	3
2.	MADRAIMOVA Iroda Shermatovna	4
3.	АБДУЛХАМИТОВА Ақерке, ЖАНАТАЕВ Данат	5
4.	АБИШЕВА Айгүль Каиркеновна, ШАЙМЕРДЕНОВА Лейла Балгобековна	7
5.	АБЫЛЛАЕВА Ақжайық Берикбайқызы, ЖАСАНОВ Азамат Жанабайұлы	11
6.	АЙМАКОВ Бекзат Ерkinулы	13
7.	БАЙҚҰЛОВА Айгерім, АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл	17
8.	АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл Сапаққызы, АЛТЫНБАЕВА Гүлбану Ардаққызы	20
9.	САЙРАНОВА Мөлдір Сайранқызы, АЛИКУЛОВА Нұрлыгүл Сапаққызы	22
10.	БАБКИНА Татьяна Евгеньевна, ПИКАЛОВА Е.В.	24
11.	БАЗЫЛХАНОВА Айгүль Тынысбековна	26
12.	БАЙБУСИНОВА Айнур Ашимгазиновна	29
13.	BAIZHANOVA Madina Mahsutbekovna	30
14.	БАЛУАНОВ Ерболат Мухамеджанович, С. В. БОТЯЕВ	33
15.	БАХТИЁРЗОДА Мухаббатхон	37
16.	БИМАНОВ Дарын Әбдірахманұлы	39
17.	ГЕРМАН Людмила Владимировна	42
18.	ДЖУВАНЫШЕВА Нурша Нуркасымовна, БОЙКО Ирина Александровна, ТАРЫБАЕВА Назгуль Молдашевна	45
19.	БЕГИМБАЕВА Жибек Сагинбаевна, АРАЛБАЙ Аңсаған, ДЖУМАГАЛИЕВА Нурия	49
20.	ҒАНИБАЕВА Ж., ЕСҚУАТОВ Манарбек	51
21.	ЖАКИЕВА Бибигүль Асылбековна, АЙТКУЛОВА Аккуриш Байзауовна	53
22.	ЖАНАРБЕК Берістен, ИСКАЛИЕВА Ш.С.	56
23.	ЖАНАТАЕВ Данат Жанатайұлы, ҚАЗБАЙ Парасат Абдулрашидқызы	59
24.	ЖАҢБЫРБАЙ Мөлдір Қуанышқызы	61
25.	ЖУМАНОВА Гүлнар Байжигитовна	64
26.	ЖҰМАШОВА Ақлима Абдуллақызы	66
27.	ЗАКИРОВА Эльмира Магсұмзяновна	69
28.	ИМАНОВА Камшат Абдурахмановна, ЗАМАНОВА Мадина Сулейменовна	73
29.	ИВАНОВА Елена Радифовна	77
30.	БОРТНИК Александра Андреевна	80
31.	КОМАЛОВА Виктория Дмитриевна	82
32.	КОШЕРБАЕВА Мериза Абзаловна	84
33.	КУЛБАЕВ Аман Бекенович	87
34.	МАЕМИРОВ Асхат Максимович, ДЖУМАБАЕВ Мекан Овезович	90
35.	МАЯБАСОВА Гулжан Жуанышбековна	93
36.	МАЯБАСОВА Гулхан Жуанышбековна, МУСАЕВА С.Т.	95
37.	МОЛДАБЕК Эльмира Жандарқызы, БОДАУБЕКОВА Фатима Абдыжаппаровна	98
38.	НАЗАРКАСЫМ Камила Сакенқызы, А.О. АЙДАРОВА	101
39.	НУГУМАНОВА Нургуль Саябековна	105
40.	НҮРБЕК Ғайса	110
41.	СМАГУЛОВА Нала Тлеубековна, ОМАРБЕКОВА Куралай Алпысовна	115
42.	ПОПРЯДУХИНА Наталья Григорьевна	117
43.	РАХМОНОВА И.Я.	119
44.	РАХМОНОВА И.Я.	123
45.	САПРАЛИЕВА Лаззат Макулбековна, ОМИРБАЕВА Жамал Канаровна	125
46.	СЕЙТМАМБЕТОВА Айткүл Қоянаққызы	129
47.	СЕРГАЗИНА Асель Анатольевна, МАНСУРОВА Елена Викторовна	133
48.	СПОДАРЬ Дарья Михайловна, МЕРКУЛОВА Марина Андреевна	135
49.	ТЛЕУЛЕСОВА Асем Аскарловна	137
50.	ТОХИРОВА Мухайё Хафизовна	141
51.	ТУПЕНОВА Бағдаш Абдижамикқызы	144

52.	УМЫТБАЕВ Саят Русланович, СЕРЕБРЕНИКОВА В.В.	148
53.	УРБИСИНОВА Динара Саматқызы	152
54.	ХАВАНЦЕВА Татьяна Михайловна	156
55.	ХУСАИНОВА Фируза Хаитбоевна	158
56.	ШАМУРАТОВА Беназир Нұрболатқызы	159
57.	БОЯРИНОВ Владислав Эдуардович, ЖУМАНОВА Гульнар Байжигитовна	163

Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Авторлардың көзқарасы, ұстанымы сақталады. Жинақтағы деректердің нақтылығына авторлар жауапты. Олардың байлам-тұжырымдары редакция көзқарасымен сәйкеспеуі де мүмкін. Ғылыми басылымда жарияланған материалдар көшіріп басылған жағдайда сілтеме жасалуы тиіс.

**Халықаралық Білім және Ғылым Академиясы
International Academy of Education and Science
Международная Академия Образования и Науки**

2021